

1. K čemu slouží psychologie

Předmět psychologie, charakteristika, psychika, psychologické disciplíny, psychologické metody, dějiny psychologie, psychologické školy, vzájemné působení duše a těla, hranice psychologie.

Psychologie svým slovním významem znamená *vědu, učení o duši*. Logos (věda) + psyché (duše).

Kolem pojmu *duše* však panuje mnoho zmatků. Někteří filozofové /např. Platón, Descartes/ považovali duši za něco zásadně odlišného od těla. Duše by se měla odpoutat od zátěže těla, měla by ho „poslat pryč“, aby jí nebránilo v čistém poznání pravých hodnot, jako je Lásky, Pravda, Spravedlnost apod. Druzí filozofé /např. Aristoteles, T. Akvinský/ však věděli, že duše a tělo nelze od sebe oddělit, a chápali tělo jako látku, materiál, které duše dává tvar. Jako tvar nemůže existovat odděleně od svého předmětu /tvar židle nemůžeš od židle odtrhnout/, tak nemůže existovat duše odděleně od svého těla. Mohu tělo a duši oddělovat v mysli, ale ve skutečnosti existují jako jednota.

Platná a shrnující, definitivní definice *psychologie* neexistuje. Zde je několik charakteristik:

Psychologie chce porozumět prožívání, chování a jednání lidí, předvídat je a pomoci působit na ně.

Psychologie je jednou z věd o člověku.

Psychologie hledá předmět svého zájmu u jedinci, v analýze osobnosti /na rozdíl od sociologie/.

Psychologie popisuje duševní dění a analyzuje ho.

Psychologie zkoumá člověka, způsoby jeho chování, stavy jeho vědomí, citových stavů a zážitků. Pokouší se odhalit a formulovat zákony těchto jevů, zjistit, jak vznikly, aby se případně daly ovlivňovat a měnit.

Předmětem psychologie je **psychika**. Rozlišují se *úrovně* psychiky:

a) vnitřní /prožívání/ - vnější (chování)

b) vědomá - nevědomá

a *stránky* psychiky: a) rozumová /poznávací/

b) emocionální /citová/

c) snahová /volní/

Říká se přece, že člověk má mít v harmonii rozum, vůli a cit.

Analogie počítače a člověka:

POČÍTAC	ČLOVĚK
Hardware	Tělo s centrální nervovou soustavou
Software	Vrozené a naučené programy
Data na vstupech	Informace o vnitřním a vnějším světě a o systému jako celku
Výsledky na vstupech	Fyziologické regulace, cílená činnost, myšlení, tvorba, fantazie

Psychika zajišťuje tyto procesy: - získává *informace* o vnitřním a vnějším světě

- z těchto informací vytváří *modely reality*

- tyto modely *hodnotí* /z hlediska nebezpečí, užitečnosti apod./

- na základě těchto modelů psychika *reguluje* vnitřní a vnější aktivity

- psychika *řídí sebe samu*

Psychologické disciplíny: Rozdělují se na *základní* /teoretické/, *užité* neboli *aplikované* /praktické/ a *speciální*.

Základní (*teoretické*) *disciplíny* (*obory*):

1. **Obecná psychologie** – zkoumá obecně platné zákonitosti psychického dění, odhlíží od rozdílů mezi lidmi a zajímá se o to, co je společné všem – vnímání, pamatování, učení.

2. **Vývojová psychologie** – řeší otázky utváření psychiky a jejích vývojových změn v různých etapách lidského života.

3. **Psychologie osobnosti** – zabývá se strukturou osobnosti, zkoumá podobnosti i odlišnosti mezi lidmi, temperamenty, modely osobnosti – např. Freud, Jung, Horneyová, Adler.

4. **Sociální psychologie** – zkoumá sociální determinaci /podmíněnost/ jedince, vliv skupin na člověka a jeho život v nich.

5. **Psychopatologie** – zabývá se patologickým /chorobným/ prožíváním a chováním lidí, úchylkami v psychice.

Dále Psychologická metodologie, Dějiny psychologie a další.

Aplikované (praktické) disciplíny:

Pedagogická psychologie – zkoumá výchovu, vyučování a vzdělávání, zaměřuje se na osobnost a činnost učitele, poradenství pro žáky, pomoc při volbě povolání, poruchy učení a chování atd.

Klinická psychologie – stanovení diagnózy a terapie osob s psychickými poruchami.

Poradenská psychologie – pomáhá orientovat se v životě, poznání sebe sama, rozvoj lidské osobnosti. Zabývá se školním, výchovným, profesním, partnerským poradenstvím.

Psychologie práce (průmyslová psychologie) – organizace pracovního procesu, prac. prostředí.

Forenzní (soudní) psychologie - vyšetření příčin chování kriminálních jedinců, soudně znalecké posudky.

Dále Psychologie sportu, Psychologie v dopravě, Psychologie prodeje a reklamy a další.

Speciální disciplíny:

Psychometrie – orientuje se na konstrukci testů, Farmakopsychologie – účinky chem. látek, léků, drog, atd. na psychiku, Psycholinguistika – studuje vzájemné vztahy mezi myšlením a řečí, Zoopsychologie a další.

Psychologické metody

Existují dvě základní protikladné metody, jak zkoumat psychiku:

I. *Introspektivní* popis – zabývá se pocity, náladami, halucinacemi, sny, kreativitou, schopností volit, hodnotovým systémem, zkrátka samotným vnitřkem jedince.

II. *Behavioristické* pozorování – předmětem pozorování a analýzy /rozboru/ je pouze chování (=behaviour/ jedince. Behavioristé tvrdili, že jedinou přístupovou cestou k lidské psychice je vnější chování, které se dá popsat, změřit, je viditelné, objektivní a zkoumatelné. Prožívání, které je za chováním, považovali za „černou skříňku“, do níž není přístup. Chování je vysvětlováno systémem podnět – reakce. Typické jsou pokusy na kryších, které reagují na určité podněty, musí řešit různé problémy, orientovat se v bludištích apod.

Dějiny psychologie a psychologické školy

Psychologie vzniká jako vědní disciplína v 19. století, které si libovalo v měření, vážení, počítání, klasifikaci, kvantifikaci a tak podobně.

Za zakladatele **experimentální** psychologie je považován Němec **Wilhelm Wundt** /1832 – 1920/, který založil v Lipsku r. 1879 první psychologickou experimentální laboratoř. Wundt studoval vztah mezi drážděním smyslových orgánů fyzikálními podněty a zkušeností /pocity, prožitky/. Podobné experimenty prováděl i **Hermann Ebbinghaus** /1850 – 1909/. Oba mají zásluhu na tom, že psychologie byla oddělena od filozofie – nazývá se to empirický obrat. *Empirická* metoda se úmyslně omezuje jen na to, co pochází ze smyslové zkušenosti.

Zakladatelem **behaviorismu** je **John Broadus Watson** /1878 – 1958/ z USA. Behaviorálním efektem je více nebo méně zdařilé přizpůsobení se prostředí. Watson prohlásil: „*Dejte mi tucet zdravých dětí a můj vlastní svět, kde bych je vychovával. Pak vám zaručuji, že z každého z nich vychovám jakéhokoli specialistu podle vaší volby: lékaře, právníka, umělce, obchodníka, ale taky žebráka a zloděje, a to bez ohledu na jejich talent, jedinečné sklony, schopnosti, profese a rasu jejich předků.*“

Další významnou persónou behaviorismu je Rus **Ivan Petrovič Pavlov** /1849 – 1936/ - proslul svými slintajícími psy.

Od extrémního Watsonova behaviorismu upustil Američan **Burrhus Frederic Skinner** /1904 – 1989/, který připustil působení tzv. *intervenujících proměnných* – pudy, dědičnost, minulá zkušenost, kognitivní mapy /obrazy v mysli člověka, vzniklé na základě zkušenosti a učení/, které stojí mezi podnětem a reakcí.

Tvarová /celostní/ psychologie /gestaltismus – z něm. Gestalt = tvar/ tvrdí, že člověka nelze kouskovat, ale je ho třeba chápat jako celek – „*celek je víc než suma částí*“. Gestaltikové uvádí analogii s melodií, kterou nelze vysvětlit ze sumy jejich tónů, poněvadž při transponování do jiné stupnice zůstává melodie zachována.

Kognitivní psychologie klade důraz na poznávání, sebepoznávání, myšlení, intelekt, zpracovávání informací.

Hlubinná psychologie – **psychoanalýza** předpokládá, že lidské projevy jsou složitou souhrou vědomých a nevědomých procesů. Představitelé: **Sigmund Freud** /1856 – 1939/, **Carl Gustav Jung** /1875 – 1961/, **Alfréd Adler** /1870 – 1937/, **Erich Fromm** /1900 – 1980/.

Humanistická psychologie se zaměřuje na seberealizaci člověka. Člověka chápe jako aktivního tvůrce své existence, zaměřeného na pozitivní seberozvíjení. Důležité je to, co člověk prožívá, jak člověk vnímá sama sebe a jak prožívá to, co se děje kolem něho. **Wilhelm Dilthey** /1833 – 1911/, **Abraham Maslow** /1908 – 1970/, **Carl Rogers** /1902 – 1987/, **Karl Jaspers** /1883 – 1969/, **Eduard Spranger** /1882 – 1963/.

Problémy psychologie

I. Vzájemné působení těla a duše. Tělesné stavy působí na psychiku a psychické rozpoložení ovlivňuje somatickou stránku. Stresující představy zapříčiňují žaludeční onemocnění. Konzumace dobrého jídla přináší dobrou náladu.

Tyto souvislosti se nazývají *psychosomatické* /*psyché* = řeč. duše, *soma* = tělo/. Mohou vznikat tzv. psychosomatické onemocnění /např. žaludeční neuróza, bolesti hlavy, způsobené rozčilením apod./.

Historie těchto onemocnění může sahát až do dětství. Př.: Kojenec cítí, že jeho matka má na kojení málo času nebo si nenajde potřebný klid, a tak „odpovídá“ svým tělem, protože mluvit neumí. Bude pít rychle, bude neklidné, a vyvine se u něho přecitlivělost zažívacího systému, která se v průběhu jeho života může vyvinout v akutní onemocnění, např. gastritidu /zánět žaludku/.

Stres - stav vrcholné aktivace organismu v důsledku působení stresorů /fyzická a psychická zátěž, hluk, nebezpečí, zranění, konkurence, rande, sledování fotbalu .../ *Eustres* – dobrý stres, prožíván jako příjemný. *Distres* – špatný stres, prožíván jako nepříjemný.

Agnozie – neschopnost rozpoznávat na základě lokálního poškození mozku

Afázie – neschopnost mluvit -“-

Alexie – neschopnost číst -“-

Placebo efekt – jev, kdy samy o sobě neúčinné prostředky léčí, jestliže pacient je přesvědčen o jejich účinnosti

Jednotlivé hemisféry /poloviny mozku/ jsou zodpovědné za různé psychické výkony, každá se specializuje na určité úlohy.

Levá: Zpracovává vlivy na logicko-analytické úrovni – logicky, abstraktně, analyticky, detailně, pojmově, inteligentně, realisticky, racionálně, objektivně, teoreticky.

Pravá: Zpracovává intuitivně-emocionální informace – názorně, synteticky, celostně, obrazně, tvořivě, fantazijně, citově, subjektivně, prakticky.

Na kvalitu duševní práce má značný vliv zapojení jednotlivých hemisfér. Obě hemisféry jsou propojeny, což umožňuje vzájemnou výměnu informací a vytvoření celistvého obrazce.

Často dochází k přetěžování spíše levé hemisféry. Koneckonců ve škole se hodnotí spíše výkony této poloviny. Někteří vynikající umělci ve škole propadali.

II. Hranice psychologie

Psychologie je sice věda, ale nemůže být exaktní jako třeba fyzika. Psycholog nemůže změřit duši jako fyzik cihlu. Výsledky psychologických testů nelze považovat za naprosto objektivní. Psychologická vyšetřování se zaměřují pouze na určitý aspekt jedince, na určitou oblast psychiky – člověk vnímající, učící se, cítící, myslící apod. Skutečný člověk je však celistvý, není pouhou sumou těchto částí, ale je *někde uvnitř* těchto částí a jejich *původcem*. Ve všech životních změnách je člověk vždy jeden a týž. „*Jsmo pořád mladí, ale už to na nás není tak vidět.*“

Komplikací při psychologickém zkoumání je *lidská svoboda*. Člověk je sice determinován /podmiňován/ přirozenými /biologickými, psychickými/ a společenskými /výchova, politika/ podmínkami a tlaky, ale nemusí být v jejich vleku. Může je svobodně omezit, případně jít vědomě proti nim – např. drží protestní hladovku, zvolí celibát, odvrhne vštěpované hodnoty ... Člověk může s přirozenými nutkáními svobodně nakládat. Distancuje se od daných podmínek a závislostí, a určuje sám své jednání.

V této souvislosti slova **Viktora Emila Frankla** /1905 – 1997/, rakouského psychologa a filozofa židovského původu, který vyslovil svoji zkušenost ze svého věznění takto: „*Kdo z těch, kteří přežili koncentrační tábory, by nedokázal vyprávět o lidech, kteří kráčeli po apelplacu nebo mezi táborovými baráky a darovali někomu dobré slovo nebo poslední kousek chleba? A ačkoliv jich nebylo mnoho, byli živými důkazy toho, že člověku v koncentračním táboře lze vzít všechno, až na poslední možnost jednat svobodně, zachovat se v daných podmínkách tak nebo tak ... Duchovní svobodu člověka, kterou mu nikdo nemůže vzít, dokud dýchá, a také mu, dokud dýchá, stále zůstává příležitost dávat svému životu smysl.*“

2. Obecná psychologie

Vnímání, představy, paměť, myšlení, citění, učení.

Obecná psychologie se zabývá obecně platnými psychickými jevy a procesy. Odhlíží od rozdílů mezi lidmi a snaží se nalézt, co je všem lidem *společné*.

Předmětem obecné psychologie jsou především otázky *vnímání, pamatování, učení a myšlení*.

Souvisejí mezi sebou. Bez vnímání nemůže být pamatování, bez pamatování učení a bez učení myšlení.

VNÍMÁNÍ

Vnímání je proces. Nazývá se *percepce*.

Vnímací /percepční/ aparát člověka je uspořádán tak, aby z podnětů, které jsou dodávány jeho smyslům, dokázal vytvořit vjem – obraz reality. Vjem je výsledkem procesu vnímání /percepce/. Schopnost vnímat považujeme za samozřejmé, ale ve skutečnosti je to poměrně složitá záležitost.

Nabízí se *dvě filosofické otázky*:

1. Kdyby lidský percepční aparát byl utvořen jinak, mohl by vidět, co není schopen vidět, ale co přesto existuje?
2. Je svět kolem nás skutečně takový, jak jej vnímáme? Někteří živočichové ho vnímají jinak /zvětšeně, mozaikovitě, černobíle/. Který pohled je správný? Co je skutečnost a co iluze?

Tvar

Vnímání tvaru /na základě vizuálního vjemu/ se děje podle těchto *zákonů organizace*:

1. *Vztah figury a pozadí*
Zrakové pole si pozorovatel rozděluje na figuru a pozadí. Jako tvar můžeme něco vnímat tehdy, když se to odráží od nějakého pozadí.
Černou figuru na černém pozadí neuvidíš. Na tomto principu je založeno tzv. černé divadlo.
2. *Zákon podobnosti*
Podobné /příp. stejné/ prvky jsou spojovány do jedné figury. Čím důslednější forma jednotky, tím snadněji se vyděluje z okolí. *Př.:* Uniforma – cíl: lišit se od ostatních.
3. *Zákon blízkosti*
Blízko ležící prvky jsou spojovány do figury.
4. *Zákon uzavřenosti*
Orámované plochy jsou chápány jako figury.
5. *Zákon hladkého průběhu*
Tendence vidět linie a hrany nepřerušeně.
6. *Zákon dobrého tvaru*
Tendence zdokonalovat nedokonalý tvar. Máme tendenci upravovat, zkrášlovat realitu.
7. *Zákon zkušenosti*
Zkušenost se pokouší spojovat prvky ve věci již známé. *Př.:* V abstraktním obraze vidím botu nebo babičku.
Mrak se mi jeví jako kůň nebo obličej.

Hloubka – trojrozměrné vidění – vnímání vzdálenosti

Schopnost vnímat hloubku:

1. *Binokulárně* – oběma očima. Každé oko vidí předmět, objekt, z jiného úhlu.
2. *Monokulárně* – jedním okem. Jedním okem vidím předměty dvojrozměrně, ale přesto jsem schopen se orientovat v trojrozměrném prostoru. Provádím to pomocí tzv. monokulárních vodítek:
 - a) *Relativní velikost* – menší objekty se jeví jako vzdálenější
 - b) *Překrývání* – překrývající objekty se jeví jako bližší
 - c) *Výška umístění* – při shodných objektech se výše položený jeví jako vzdálenější
 - d) *Lineární perspektiva* – sbíhající linie se jakoby vzdalují

Monokulární vodítka např. uplatňují malíři na svých obrazech, jestliže chtějí vytvořit na dvojrozměrné ploše iluzi hloubky.

Pohyb

Lze vnímat:

1. *Skutečný pohyb* – předmět se před námi skutečně pohybuje. Obraz objektu se pohybuje po naší sítnici. Pohyb vnímám jako pohyb
2. *Neskutečný pohyb* – předmět před námi se ve skutečnosti nepohybuje. Obraz objektu se nepohybuje po sítnici. Statický, nehybný předmět vnímám jako pohybující se. Je to zdánlivý pohyb.
 - a) *Stroboskopický pohyb* – př.: Postupně, rychlé zážehy světla na statické předměty způsobují, že je vnímám, jako by se pohybovaly
 - b) *Indukovaný pohyb* – skutečný pohyb většího objektu, který obklopuje menší nepohybující se objekt, způsobuje zdánlivý pohyb menšího. *Př.:* Měsíc /malý objekt/ obklopují ubíhající mraky /větší objekt/ - měsíc se nám jeví v pohybu.

Barva

Barva není vlastností materiálu. Je způsobena souhrou světla a materiálu. Část světla je tělesem pohlcována /absorbována/, část se odráží. Míra absorpce závisí na molekulární stavbě tělesa. To, co se nám jeví jako barva, závisí na světle, které se odráží nebo které je propuštěno. Barva je pouze smyslovým počítkem pozorovatele.

Kontext

To, jak a co vnímám, závisí na tom, co jsem vnímal před chvílí.

Sociální vnímání

Jedná se o vnímání prostředí, lidí a situací kolem. Zde se významně projevují naše zkušenosti, postoje, potřeby, momentální citové rozpoložení apod. Stejnou věc můžeme vnímat za určitých okolností jinak a jinak ji může vnímat i druhý člověk. Co člověk, to jiný pohled na věc.

Př.: - Lidé se zúčastní společné akce, ale každý ji popíše odlišně ze svého úhlu pohledu, všimne si něčeho jiného, poskytne jiný názor apod.

- Člověk, který má hlad, vidí rajče v červeném míčku.
- Antropolog C. Turnbull zkoumal domorodce Pygmeje, kteří strávili celý svůj život v hustém pralese. Vzal jednoho z nich do auta a jel s ním stepí. Ten při pohledu na velmi vzdálené pasoucí se stádo buvolů se zeptal, co je to tam za podivný hmyz. Když přijeli k buvolům blíž, dostal domorodec velký strach, z domnělého kouzla, které se odehrávalo před jeho očima. Ten domorodec totiž neměl zkušenost s většími vzdálenostmi, protože žil celý život mezi stromy.

Představy

Halucinace – klamy vnímání, u nichž pocítujeme realitu, i když chybí vnější podnět

Iluze – chybná interpretace /výklad/ podnětu – např. při horečce, únavě, nevyspaní

Shrnutí:

Naše vnímání je mnohdy značně *nepřesné a labilní*. Člověk může podléhat klamům a omylům. Názorně se to projevuje u *optických klamů*, které zkreslují naše smyslové vnímání. Nemůžeme se jim ubránit, ani když o nich víme.

Důležitý je také úhel pohledu na danou věc. Zde jsou příkladem tzv. *převrácené objekty*.

Věci nás samy od sebe nemohou klamat. Přesto však je dokážeme vnímat nesprávně a zkresleně.

Vnímání a posuzování *lidí* je ještě víc složitější. Lidé se mohou přetvařovat a předstírat. Jsou pod vlivem svých emocí, vášní, zájmů, potřeb. Je těžké vystihnout, jací doopravdy jsou. Některé *chyby* při vnímání druhých lidí:

- *Projekce* – člověk hodnotí druhé lidi podle hesla „Podle sebe soudím tebe“ – vysvětluje si motivy lidského chování podle vlastních motivů
- *Kontrast* – člověk hodnotí ostatní opačným způsobem, než vnímá sebe. Např. Uspěchaný člověk považuje druhého, který si čte, za lenocha.
- *Neoprávněné zobecňování* – člověk z chyby, kterou druhý udělal, vyvodí obecný závěr na celou jeho osobnost.
- *Předsudky* – stereotypy, zvyklosti uvažování – člověka si dopředu zařadím do určité „škatulky“ a z tohoto hlediska pak k němu přistupuji
- *Halo-efekt* – necháváme se ovlivnit celkovým dojmem, některými dominantními rysy, efektním působením a podle toho hodnotíme
- *Citový vztah* – čím blíže psychicky se pozorovatel cítí vůči druhým, tím pozitivněji je hodnotí, a naopak
- *Figura v pozadí* – člověka hodnotím podle prostředí, v němž se pohybuje

Manipulace

Jelikož vnímání je značně labilní a ovlivnitelné, snadno může docházet k jeho manipulaci. Příkladem je reklama.

Americký sociolog Vance Packard /ve spolupráci s Phardy Luckxem/ popsal tyto manipulativní triky v *reklamách*:

- *podprahové působení* – krátkodobá reklama, vědomím nevnímané obrazy zařazené během filmu
- *selektivní informace* – neúplné, jednostranné /u čokolády se mluví jen o výživě, ne o zkažených zubech/
- *majoritní působení* – „Již miliony ...!“ „Již ve sto padesátí zemích světa žvýkají žvýkačku Gumex!“
- *předstírání časového tlaku* – „Poslední příležitost ... Již nikdy se nebude opakovat ...!“
- *navozování emocí* – erotika, volnost, dálka, jistota, strach
- *efekt experta*, vedoucího pokusu – mluví v reklamě oděn do bílého pláště vědce
- *suggestivní působení* – velkolepý snímek s akustickým podbarvením
- *animismus* – věci mají duši – prací prášky mluví, vany běhají
- *exaktní lež* – triky se statistickými čísly a procentuálními údaji
- *sleeper-efekt* – i u nesympatických komunikátorů /mluvčích v reklamě/ na nás cosi dlouhodobě zapůsobí
- *nápadnost a opakování* – průraznost informace – překvapivost a nápadnost

PAMĚŤ

Základní rozdělení paměti je na *krátkodobou* a *dlouhodobou*.

Jsou to dva systémy ukládání do paměti.

Oba systémy se vyznačují *3 fázemi*:

1. fáze: *Kódování* – „ulož do paměti“
2. fáze: *Uchovávání* – „podrž v paměti“
3. fáze: *Vybavování* – „vybav z paměti“

I. Krátkodobá paměť

Vyznačuje se uchováváním položek na velmi krátkou dobu.

1. Kódování

Informace /např. telefonní číslo/ může být do paměti vložena:

- a) *vizuálně /zrakově/* - zakóduje se duševní obraz informace /tvary jednotlivých čísel/
- b) *akusticky /sluchově/* - zakódují se zvuky /zvuky odpovídající jednotlivým číslům/ - obvyklejší způsob
- c) *sémanticky* - zakóduje se spojení mezi jednotlivými prvky, které dává smysl /jednotlivá čísla se dají do vztahů nebo se jim přiřadí význam, chci-li si zapamatovat vzájemně nesouvisející slova, utvořím si z nich příběh apod.

Většinou dáváme přednost akustickému kódování před vizuálním, jedná-li se o verbální položky – čísla, písmena. Např. opakují si telefonní číslo, a tak je „slyším“.

Zrakové kódování probíhá zejména u neverbálních položek – např. u obrázků. Někteří lidé, zejména děti i při krátkém pohledu na nějaký obrázek, ho stále – i několik minut – vidí před očima a dokážou ho detailně popsat. Jedná se o tzv. *eidetické představy* – názorná, fotografická představivost optického materiálu.

2. Uchovávání

Krátkodobá paměť má velmi omezenou kapacitu. Hranice položek, které je schopna uchovat je *7 plus minus 2*, což označuje *rozsah* paměti. Tento rozsah byl zjištěn na pokusných osobách, kterým byly na velmi krátkou dobu předkládány k zapamatování nesouvisející položky /slova, čísla/, jejichž počet se postupně zvyšoval. V průměru si pokusné osoby zapamatovaly 7 plus minus 2 položky.

Pokud však použijí znalosti uchovávané v dlouhodobé paměti, jsem si schopen zapamatovat položek víc. To znamená, že řadu položek /čísel, slov/, které si mám zapamatovat, seskupím do významových útvarů – *štěpy*, a ty pak uložím do krátkodobé paměti. V tomto případě je krátkodobá paměť pojmut 7 plus minus 2 štěpy.

Př.: Mám si zapamatovat řadu čísel 1415863199301848, což přesahuje kapacitu krátkodobé paměti. Čísla si však mohu seskupit podle historických dat /to jsou ty štěpy/, jejichž znalost mám v dlouhodobé paměti a tak si jejich pořadí snadno zapamatuji: 1415 863 1993 0 1848. Jedná se 5 štěpů, s nimiž by krátkodobá paměť už neměla mít problém.

Problém *zapomínání* u krátkodobé paměti: Uchované položky zapomenu buď proto, že stávající položky jsou *vytlačeny* jinými, a nebo se prostě *ztratí*. Čím více položek se snažíme udržet aktivními, tím méně aktivace náleží jednotlivým položkám. Např. jestliže se snažím zapamatovat dvě slova, každé z nich má vysokou míru aktivace. Když si chci zapamatovat devět slov, míra aktivace pro jednotlivá slova je nízká, což znamená, že se v paměti dlouho neudrží.

3. Vybavování

Jedná se o *prohledávání* krátkodobé paměti, přičemž položky jsou prohledávány jedna po druhé. Prohledávání jedné položky trvá asi *40 milisekund*. Položku mohu najít jedině tehdy, je-li dostatečně aktivní.

Funkce krátkodobé paměti

1. Uchovává potřebný materiál na *krátkou* dobu.
2. Slouží jako *přestupní stanice* k dlouhodobé paměti.

Čili: Informace, kterou jsme přijali

- může být na chvíli *podržena* v krátkodobé paměti
- může být z krátkodobé paměti *odstraněna* nebo se *ztratí*
- může být *přenesena* do dlouhodobé paměti, což se děje především opakováním

II. Dlouhodobá paměť

Uchovává informace, položky, situace na velmi dlouhou dobu, některé i celý život.

1. Kódování a uchovávání

Dlouhodobá paměť kóduje a uchovává především *význam* položek. Např. nejsem schopen opakovat přesně slova vyslechnutého příběhu, ale dokážu zachytit a převyprávět jeho smysl a význam. Chci-li si dostatečně dlouho něco zapamatovat, soustředím se na význam.

Zároveň však dlouhodobá paměť dokáže uchovávat položky zrakově a akusticky. V dlouhodobé paměti jsou uchovány obrazy míst, která jsme navštívili, nebo v ní „slyšíme“ hlas přítele, přítelkyně, otce apod. Dlouhodobá paměť uchovává také vůně, chutě i pocity.

2. Vybavování a zapomínání

Zapomínání není mnohdy způsobeno ztrátou informace z dlouhodobé paměti, ale ztrátou přístupu k informaci. Zkrátka informace tam někde je, ale já nevím, jak ji nalézt. Analogie: Hledám knihu v knihovně, která tam sice je, ale já ji nemohu nalézt, protože ji hledám na nesprávném místě. Nebo říkáme: „mám to na jazyku“ – víme, že to, co chceme vyjevit, se v paměti nachází, ale nemůžeme se k tomu dostat. Mnohdy je problém vybavování spojen se špatným systémem ukládání do paměti.

Emoční faktory ve vybavování a zapomínání:

- a. Emoce *napomáhají* vybavování – emočně nabitá událost způsobí uložení do paměti se všemi detaily. Máme sklon více přemýšlet o emočně nabitých událostech, které jsme sami prožili. Je to tzv. záblesková vzpomínka – emočně nabitá události se vtiskují trvale a živě do paměti, jako bychom událost vyfotografovali. Emočně nabitou událostí může být útěk z hořícího domu.
- b. Emoce *překážejí* vybavování – nepříjemné myšlenky se kříží /interferují/ s pokusem vybavit si informace. *Př.*: Při zkoušce přesně nerozumím otázce, začnu panikařit, úzkost a strach se šíří i na druhou, mnohem lehčí otázku, na niž bych normálně znal odpověď.

Zlepšování paměti

1. *Metoda loci* / = místa/ - může se použít pro zapamatování vzájemně nesouvisejících slov. Do jednotlivých míst známého prostoru /byt, dům, město/ umístím slovo, věc k zapamatování. *Př.*: Abych si nemusel psát seznam věcí, které mám koupit, postupně v myslí umísťuji do předsíně hořčici, do koupelny eidam, do kuchyně ponožky, na okna zavěším klobásky atd. a pak v obchodě si věci vybavuji v těchto místnostech. Domů pak místo hořčice přinesu kečup, místo eidamu pomazánkové máslo, místo ponožek tepláky a místo klobásek monočlásky.

2. *Rozvedení významu* nějakého údaje – rozšíření informací o nějaké události, kterou si mám zapamatovat, důvodů jejího vzniku, přemýšlení, co by se stalo kdyby k n nedošlo apod.

3. *Kontext* – uchovávání prostoru, událostí, které souvisí s tím, co si chci vybavit. Mohu fyzicky vejít do prostředí, v němž k události došlo, anebo si mohu kontext vybavit i v duchu. *Př.*: Chci si vybavit jména spolužáků z MŠ, nemohu si je vzpomenout, tak jdu navštívit školku a nebo si v duchu vybavuji celé školkové prostředí. Nebo: V obyvaku jsem si řekl, že něco musím udělat, avšak v kuchyni už to nevím. Vráťím se do obyvaku, kde si vzpomenu. A nebo nevzpomenu.

4. *Organizace* – třídění učebního materiálu do kategorií, nadřazených, podřazených pojmů apod.

- slova, která si chci zapamatovat, si propojím do souvislostí – třeba do povídky

UČENÍ

Učení je relativně trvalá *změna chování*, která vyplývá z nácviku. Týká se nejen získávání vědomostí a dovedností, ale učíme se, čeho se bát, co mít rád, komu věřit, komu se vyhýbat.

Existují 4 druhy učení:

1. *Habituační* – organismus se učí ignorovat známé podněty, které nemají vážné následky – např. ignorujeme tikot hodin na rozdíl třeba od zatroubení auta.

2. *Klasické podmiňování* – organismus se učí, že jeden podnět následuje po druhém
Je to učení na základě asociací. Učíme se, že *některé události k sobě patří*. Zkoumání tohoto druhu začal na poč. 20. stol. ruský fyziolog *I. P. Pavlov* na ruských psech. Zároveň se stravou rozsvítil světlo, což opakoval. Psi poté začali slintat již při pouhém rozsvícení světla, aniž by dostali žrádlo – vznikl u nich tzv. podmíněný reflex.

Mnoho chování u lidí lze *napodmiňovat*: Při chemoterapii je průvodní jev zvracení a nevolnost. Pacientovi je špatně a zvrací už při příchodu do ordinace. Některé děti dostávaly před chemoterapií pro zmírnění úzkostí zmrzlinu. Vznikl u nich efekt, že nikdy již nechtěly zmrzlinu. Plyn yperit, použitý během první světové války, štípal jako hořčice z Dijonu, takže někteří vojáci, když se vrátili po válce domů, nechtěli jíst hořčici z Dijonu.

Může se napodmiňovat strach třeba z koček: Při tom, když po mně stříleli, byla přítomna kočka. Od té doby mám strach z koček, přestože samotná kočka mně nikdy nic neudělala. Je to podmíněný strach z kočky, na rozdíl od situace, kdy mně kočka poškrábala obličej, což je strach nepodmíněný.

Učení na základě podmiňování se týká předpověditelnosti jevů – *učíme se očekávat událost*, která nastane, když spatřím, že ji něco signalizuje. Zvedá se vítr, obloha potemní, přijde bouře. Anička žije od dětství v dětském domově, lze očekávat, že bude mít v dospělosti problémy s navazováním citových vazeb. Strýc Arnold je své ženě nevěrný, lze očekávat, že se mu brzo manželství rozpadne.

V této souvislosti platí: *Nepříjemné události, které se daly předpokládat, jsou nepříjemné, ale události, které jsou nepředpokladatelně nepříjemné, jsou nesnesitelné*. Např.: Jsem pozván k policejnímu výslechu na určitou hodinu a na určité místo – je to nepříjemné. Nesnesitelné – vědomí, že si pro mě někdy přijdou, ale já nevím kdy.

3. *Operantní podmiňování* – způsob učení založený na tom, že určité chování vede k dosažení určitého cíle. Správné chování je *posilováno* /povzbuzováno/, špatné *nesposilováno* /vykloučováno/. Správné chování se posiluje odměnou, nesprávné odstraňuje výtka. U zvířat se používá při jejich drezúře. Když lev proskočí ohnivou obručí, dostane za odměnu topinku, když neproskočí, dostane pohlavek.

Tyto reakce – *odměn a trestů* – na správné a špatné chování, se nazývá tvarováním. Když Pepíček vynese odpadkový koš, dostane se mu náležitě pochvaly. Jestliže však nadává svému mladšímu bratříčkovi, bude náležitě sprážen.

Problém odměn a trestů:

a) Při odměně: Odměna sděluje „opakuje to, co jsi udělal“.

b) Při trestu: „Zastav to!“ Nenabízí však jinou možnost chování. Může se stát, že nežádoucí chování může být nahrazeno chováním ještě méně žádoucím. Může vzniknout odpor nebo strach vůči trestající osobě. Extrémní, bolestivý trest může vyvolat agresivní chování, které má vážnější následky než původní nežádoucí jednání.

4. *Komplexní učení* – je založeno na vytváření tzv. *mentálních map*, což jsou obrazy skutečnosti v mysli. V mysli si vytvářím myšlenkové obrazy, s nimiž pak zacházím, představuji si možná řešení a některé volím. Učím se nacházet řešení pomocí myšlenkových operací.

Techniky a triky při učení:

- *Mnemotechnické pomůcky* – při učení z paměti – „šetři se osle“ – poloměr zeměkoule – 6378
- Využívání *smyslových kanálů* – vizuální typ by měl namalovat a zobrazit to, co si přečte, akustický typ potřebuje přečítání nahlas, používání magnetofonu, motorický typ – obtížně zapamatovatelné zapsat, při učení popocházet. Čisté typy prakticky neexistují, proto je potřeba používat co nejvíce smyslových kanálů zároveň
- *Paralelní učení* – sleduj v televizi napínavý film, plně se na něj soustřeď a současně nastav magnetofon s informacemi tak, abys ho ještě slyšel, ale aby tě nerušil. Tento podprahový příjem informací ulehčuje jeho pozdější naučení /ale nenahrazuje!/.
- *Správné opakování* – opakovat co nejdříve /obtížně zapamatovatelné po deseti minutách, zbytek do hodiny, nejpozději následující den/, opakování rozvrhnout /opakovat jedenkrát denně po tři dny je mnohem účinnější než třikrát v jednom dni/, opakování diferencovat /ne celou látku od začátku až do konce, ale obtížné části barevně vyznačit a opakovat častěji/

MYŠLENÍ

Je to řešení problému pomocí představy.

Představa – prožívání obrazu reality a možných změn v realitě. Zaobíráme se nějakým problémem, kombinujeme v myslí různé obrazy, manipulujeme jimi, hledáme vhodné řešení.

Jsou dva základní *styly myšlení*:

1. *Konvergentní* – tradiční, ustálená, zavedená, typická řešení

2. *Divergentní* – nápaditá, překvapivá, nekonvenční, kuriózní řešení

Tvůrčí, kreativní lidé často nacházejí divergentní řešení. Pro řešení problému je patrně nejlepší, spojí-li se oba styly myšlení.

Metoda, která se skládá z obou částí, je tzv. *brainstorming*. Používá se ve skupině lidí. Nahodí se nějaký problém a v první fázi lidé navrhnou všemožná řešení, i ty nejkurióznější, nejgrotesknější. Členové skupiny se vzájemně ovlivňují svými nápady a podporuje se tak kreativita /tvořivost/. Nikdo se nesmí negativně vyjadřovat k ostatním nápadům. Ve druhé, restriktivní, části brainstormingu se vyřadí všechny nepoužitelné návrhy. Nakonec zůstanou dobré návrhy, kterých bývá poměrně dost.

Důležité je myšlení v *pojmech*.

Pojem – vzniká shrnutím charakteristických, společných a neměnných vlastností pro dané konkrétní předměty. Oddělování těchto vlastností se nazývá *abstrakce*, vlastnosti jsou tudíž abstrahovány. Pojem je *obecný a nenázorný*, spojený jen se zvukovým symbolem, se slovem. Jde o tzv. *verbální /slovní/ myšlení*.

Př.: Všechny možné a všechny skutečné židle mohou být zastoupeny pojmem židle. Pojem židle pak obsahuje pouze ty vlastnosti, funkce, charakteristiky apod., které jsou vlastní židli a ničemu jinému. Stejně je to pak s dalšími pojmy, na které si vzpomeneš – strom, stůl, pes, savec, živočich. Uvedený seznam naznačuje, že pojmy lze uspořádat hierarchicky podle stupně obecnosti, nadřazenosti a podřazenosti. Pojem živočich je nadřazen pojmu savec, pojem savec je nadřazen pojmu pes, pes je nadřazen pojmu jezevčík atd.

Myšlení a řeč

Řeč je základem každého lidského myšlení. Může mít formy:

- *Sdělení* – věcná stránka řeči – zpráva, popis, protokol. Tuto řečovou funkci má patrně jen člověk.
- *Apel* – řečové způsoby, které vyvolávají u druhého nějakou reakci – prosba, příkaz, výhrůžka. Objevují se i u zvířat
- *Výraz* – řeč vyjadřuje emoce a vnitřní stavy – nařikání, smích, strach. Rovněž přítomno i u zvířat.

Řeč v podobě jazyku je vyjádřením i různých způsobů uvažování vlastní různým národům či kulturám. V jazyku se patrně odráží způsob vnímání skutečnosti. Anebo jazyk jakožto výsledek dohody /konvence/ ovlivnil způsob uvažování? Způsob a styl řeči se liší dle sociálních vrstev, úrovně vzdělání, momentální situace, věku, pohlaví apod.

Některé výzkumy uvádějí, že děvčata se naučí mluvit a číst dříve než chlapci, v mluveném a psaném projevu dělají méně chyb, mají větší slovní zásobu a mluví plynuleji. Dostávají ve škole lepší známky. Vysvětlení: Děvčata mají vyšší míru konvenčnosti /připravenost akceptovat a přejímat zaběhnutá pravidla a zvyky/ a matky s dcerami prý více a častěji mluví a tak je lépe trénují. Dospělé ženy používají častěji strukturu typickou pro příslušníky nižších vrstev – vysvětlovat pomocí příkladů, používat přímou řeč /"scénicky"/, emocionálně podbarvovat. Muži formulují věcněji, abstraktněji a neosobněji. Možná je to však úplně jinak.

Intelligence

Je to schopnost řešit nové problémy, adaptace a učít se ze zkušenosti. Na úroveň intelligence se podílí *zděděné i získané* faktory.

Psychologové rádi měří úroveň intelligence *intelligenčními testy*. Je otázka, zda změří skutečnou inteligenci. Tyto testy jsou velmi závislé na schopnosti vyjadřování a řeči jednotlivce. Příslušníci nižších vrstev bývají podhodnocováni, protože nemluví „stejnou“ řečí jako testátor. Naopak příslušníci středních nebo vyšších vrstev mluví „stejnou“ řečí, takže bývají lépe ohodnocováni. Člověk může myslet správně, ale vzhledem ke své nižší verbální /řečové/ obratnosti, nedokáže své myšlenky správně popsat nebo vyjádřit.

Konstruktéři testů intelligence patří do svého kulturního okruhu a testy sestavují způsobem odpovídajícím stylu uvažování pro danou kulturu. Pokud by se testy aplikovaly na člověka z buše Kalahari nebo Tibeťana, nemusely by nic změřit, poněvadž ti uvažují jinak. Mohli by být vyhodnoceni jako slabomyslní, přestože inteligencí převyšují kdekerého západního akademika.

Běžné *testy intelligence* založené na měření *IQ* /intelligenční kvocient/ zkoumají např. tyto schopnosti: slovní porozumění, slovní plynulost, zacházení s čísly, prostorová představivost, paměť, pohotovost vnímání, usuzování.

IQ nižší než 70 slabomyslnost
70 – 85 snížené nadání
85 – 115 průměr
115 – 130 vysoká inteligence
vyšší než 130 výjimečná inteligence

Testy intelligence prakticky nezměří tvůrčí schopnosti /kdoví jak by v testu dopadl Rembrandt nebo Picasso/ a vůbec už nic nevypovídají o charakterových dispozicích.

3. Vývojová psychologie

Faktory při vývoji člověka, vznik úzkostí u dětí, vývoj zdravého a falešného já – Sullivan, rodina, syndrom CAN, svědomí, výchova. Vývojové teorie. Etapy psychického vývoje.

Řeší otázky **vývoje** psychiky je jejich **změn** v různých vývojových etapách lidského života. Vývoj člověka určují tři faktory:

1. **Dědičnost** – zděděné danosti a dispozice
2. **Prostředí** – veškeré vnější vlivy, které na člověka působí, situace a prostředí, do nichž se dostává, výchova, učení apod.
3. **Seberegulace** – svoboda rozhodování, plánování, prosazování vlastního řešení apod.

Zděděné danosti a vlivy prostředí mají vzájemně *spolupůsobit*. *Pr.*: Dítě je schopno naučit se něčemu až na určitém stupni svého vývoje. Kdybychom do něj začali hustit násobilku ve třech letech, minulo by se to účinkem. Počkáme-li, až dozraje do tzv. *senzibilního /kritického/ období*, pak je schopno se násobilku dobře naučit. A naopak: Kdyby ho k násobilce nepřinutilo okolí, nikdy by se ji nenaučilo. Proto je potřeba nezanedbávat jeho učení, ať už se jedná o vzdělání nebo hodnoty, a poskytovat mu ho v pravý čas.

Počátek

První týdny a měsíce v životě člověka jsou nejdůležitější. Co člověk v této době získá a co naopak je mu odepřeno, z toho pak žije celý život. Nastavují se zde výhybky pro jeho další život. V této době je zásadní:

- *Hojnost podnětů* – nemá-li dítě pozitivní pestré zážitky nebo zanedbá-li se jeho učení správných návyků, dítě zaostává a může dojít až k jeho *deprivaci* /= psychická porucha z nedostatku podnětů/
- *Emocionální /citová/ náklonnost* – vytváření kontaktů a vazeb k ostatním

Kojenec vypadá pasivně, ale ve skutečnosti je houbou, která intenzivně saje podněty z prostředí. Formuje se jeho první vnitřní obraz světa, vyvolaný smyslovými vjemy. Dítě má trávit dobu bdění v kruhu rodiny. Je nezbytné, aby slyšelo lidské hlasy, což má velký význam pro jeho pozdější jazykový vývoj.

Vývoj zdravého já

Pro vývoj pevného, nedeformovaného já u dítěte má v rané fázi největší význam vztah dítěte k matce, případně k jiné dospělé osobě nahrazujícího matku /druhý rodič, náhradní rodič, prarodič apod./. Budování *citového vztahu* k jedné *konstantní osobě* je nezbytné pro zdravý vývoj dítěte. Při nedostatcích citové náklonnosti, dochází u dítěte k *poruchám*:

- *snížený zájem u dítěte*
- *menší pohotovost reakcí*
- *ustrašenost*
- *nepřízpůsobivost*
- *zaostalost ve vývoji řeči*
- *hubnutí*
- *apatie /lhostejnost, netečnost/*

Stav mnohých dětí z kojeneckých ústavů v důsledku nedostatečných citových vazeb nelze rozpoznat od *endogenní debility*.

Zásadní význam pro zdravý vývoj dítěte má *tělesný kontakt* mezi dítětem a matkou /příp. jiným dospělým/. Neposkytnutí tělesného kontaktu u dítěte vyvolává zmatek. Tělesné odmítnutí dítě zakouší jako obavu z opuštěnosti, jako bezvýhodnost. Zmatek vyvolává strach a strach způsobuje zablokování paměti, to znamená, že dítě se zablokovává i intelektově.

Na dítě se negativně přenáší i špatný *psychický stav matky*. Ustrašená a nelaskavá matka uvádí dítě do stavu napětí. Dítě reaguje stažením do sebe, apatií nebo spánkem. Apatie může být trvalá, jestliže se situace strachu hromadí.

Harry Stack Sullivan /1892 – 1949/, americký psycholog, chápal osobnost dítěte jako výsledek *interpersonálních* vztahů – osobnost dítěte bude taková, jaké budou jeho vztahy k okolním lidem a jaké vztahy budou mít lidé mezi sebou v jeho bezprostředním okolí.

V této souvislosti definoval jev *prsu v ústech*, jakožto první interpersonální styk dítěte se společností. Skrze matčin prs získává kojenec informace o matčině rozpoložení. *Dobrý* a uspokojující prs /matka je v dobré psychické kondici/ působí na kojence pozitivně, zato prs úzkostné matky je *zlý* a vyvolává v dítěte napětí.

O úzkostech, které v dítěti způsobuje vliv sociálního prostředí, dlouze /hodinu, dvě, týden, měsíc, spíše celý život/ mluvila německá psychiatricka skandinávského původu žijící v USA **Karen Horneyová** /1885 – 1952/ - viz mat. otázka č. 4.

Vývoj falešného já

Jestliže rodič dítěti neustále brání v pozitivních spontánních projevech, neustále ho okřikuje, jen aby měl klid, začne dítě tyto projevy potlačovat a naučí se chovat tak, jak si to rodič přeje, aby neriskovalo ztrátu rodičovské lásky. Jeho chování je předstírané, dítě si je samo sobě cizí a nedokáže se v sobě orientovat. *To, že žije, jen hraje.*

Důsledkem, pak je *nesamostatnost* a *závislost*. Dítě se nemůže oddělit od svých rodičů. V dospělosti volbou partnera změní jen objekt závislosti. Celý život je odkázán na potvrzování svého chování a jednání.

Člověk s falešným jástvem se vždy snaží být konformní /shodný, souhlasný/ s přáními a očekáváními jiných osob. Hraje očekávanou roli a získává stále dokonalosti v dovednosti, jak sebe skrývat.

Příkladem těchto lidí je – *příkladné dítě, ideální manžel* nebo *pilný úředník*.

Vzor obou pohlaví

Aby se člověk mohl stát nezávislým, samostatným jedincem, je důležitý vzor obou pohlaví. Pokud dobré vzory obou pohlaví fungují, dítě je pak v dospělosti schopno převzít danou pohlavní roli. Nesměřenost se svou ženskou nebo mužskou úlohou v dospělosti má mnohdy původ v nepřítomnosti obou vzorů v dětství.

Rodina

Dobrá rodina je pro dítě k nezaplacení.

Rodinné prostředí je pro zdravý vývoj dítěte nezastupitelné. Za normálních okolností zprostředkovávají dítěti „teplo domova“ jeho rodiče. Pokud vlastní rodiče nefungují /nejsou naživu, z psychických nebo fyzických důvodů se nemohou o děti postarat, jsou výchovně neschopní/ nahrazují je *jiné osoby*. Zde se rozlišují:

- a) Pěstounské rodiny – ujímají se dětí, aby nemusely být umístěny v dětském domovu, který má na dítě neblahý vliv. Většinou tyto děti pocházejí z problémových rodin, mají za sebou negativní zkušenosti /zanedbávání, týrání, zneužívání/, proto potřebují značnou náklonnost. Je vyzkoušeno, že děti, které byly diagnostikovány jako nevzdělavatelé, po příchodu do pěstounské rodiny a navázání citových vazeb začaly růst i intelektově a mohly se vzdělávat.

Děti v pěstounské péči mají *dvoji rodiče* – pěstounské /ti, kteří se o ně starají/ a biologické /kteří je zplodili a porodili/. Tento stav může někdy komplikovat dětem život, protože někteří biologičtí rodiče se sice objektivně nestarali o své dítě /kriminální činnost, alkohol, drogy/, ale sami si to nedokáží přiznat a pěstounské rodiny pak otravují a dítě neví, či je.

- b) Adoptivní rodiny – adopce /osvojení/ znamená přijetí dítěte za vlastní. Adopce je *plnohodnotnou náhradou za původní rodinu* dítěte. Adopce má být anonymní, tzn. že biologičtí rodiče nemají vědět, do které rodiny je dítě umístěno.

Problémem v adoptivních rodinách je kdy, jak a zda vůbec osvojenému dítěti říct, že je adoptivní.

- c) Dětské vesničky SOS – rodině podobná dětská zařízení, ve kterých děti mohou zakoušet teplo domova jako v opravdových rodinách.

Obvykle v dětských vesničkách žije několik matek /10, 15/ vždy s několika dětmi /5, 7/ v jednom vlastním domě. Matky spolupracují na výchově s pedagogickými pracovníky vesničky, psycholog, příp. vedoucím

Některé děti potřebují přechodnou péči. To může být třeba tehdy, jestliže se vlastní rodina dítěte ocitne v krizi /např. ztráta bydlení, nemoc/ nebo se v rodině dějí nějaké nepřístojnosti /dítě je týráno, zanedbáváno apod./. Než se jejich situace trvale vyřeší, je důležité, aby dítě šlo dočasně do prostředí, které pro ně bude co nejméně traumatizující. Nejhorší je umístit je do ústavu, a pokud je nelze dát přímo do nějaké rodiny, pak je pro ně nejlepší zařízení rodinného typu, kde děti žijí se svými pečovateli v oddělených bytech v relativním klidu. Takovým zařízením je například tzv. *Klokánek Fondu ohrožených dětí*.

Jinak co se týká rozdělení **rodin**, podle toho, jak funguje, tak to je následující:

A/ **Funkční rodina** – normálně fungující rodina, která zabezpečuje dítěti, co potřebuje

B/ **Dysfunkční rodina** – rodina nefunguje, jak by měla, rodiče se o dítě nestarají, jak by měli, sami jsou často problémoví – alkoholici, flákači, kriminálníci. Děti zde trpí, jsou zde vystavovány různým formám týrání. Tyto formy ti teď popíšu.

Syndrom CAN

Syndrom (=příznak) CAN je označení pro *týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Je to zkratka anglického *Child Abuse and Neglect*. Syndrom CAN může nabývat různé podoby a zahrnuje jak aktivní, tak pasivní formu, podle toho, jak dospělý-týran k dítěti přistupuje. Tady to máš přehledně:

	Aktivní	Pasivní
Tělesné týrání	<i>tržné rány, pohmožděniny, bití, zlomeniny, krvácení, dušení, smrt</i>	<i>nedostatečná strava, ošacení, bydlení, zdravotní péče</i>
Duševní týrání	<i>nadávání, ponižování, strašení, stres, šikana, agrese</i>	<i>nedostatek podnětů /hračky, kina, dovolená/, hádky rodičů</i>
Sexuální zneužívání	<i>osahávání, pohlavní styk</i>	<i>sexuální aktivity dospělých před dítětem, pornografie v rodině</i>

A abys to neměl tak jednoduché, musím ti prozradit, že existují ještě zvláštní formy týrání, a to:

- **Münchhausenův syndrom v zastoupení /by proxy/**. Baron von Münchhausen byl Baron Prášil. Vymýšlel si. A stejně tak postupuje rodič, který si *vymýšlí* různé *choroby*, kterým má údajně jeho dítě trpět. Dítěti nasazuje různé diety a léčebné kúry, a tak ve skutečnosti zdravé dítě ničí. Je to jakási *hypochondrie* přenesená na dítě. Dítě strádá a může dojít až k jeho usmrcení.
- **Sekundární viktimizace**. Viktima je oběť, kdybys to nevěděl. Sekundární znamená druhotný. Sekundární viktimizace je *druhotné poškození*. Znamená to, že dítě, u něhož bylo zjištěno týrání, je následně vystavováno různým zdravotním a policejním *vyšetřováním*. Pokud se tato vyšetřování dějí necitlivě a opakovaně, dítě tím trpí a jedná se o další týrání.

A teď už pojďme zase do normálu.

Hračky

Hra má základní význam pro psychický vývoj dítěte. Tři hlediska hraček:

- *přiměřená věku* a má dítě zajímat
 - *různé druhy her* – různost hraček je pro dítě nezbytností – jsou hračky pro pohybové hry /míč/, konstrukční s stavebnice/ a hry s pravidly /Člověče, nezlob se/
 - *trvanlivost* – dítě by ji nemělo hned při prvním použití zrušit
- Je důležité, aby se do her zapojil i dospělý.

Svědomí

Svědomí má svůj vývoj. Svědomí je z psychologického hlediska instance /činitel/ v člověku, která mu umožňuje nezávisle na vnějších vlivech určovat a hodnotit vlastní jednání a nést za něj zodpovědnost. Zkrátka abych dokázal sám rozlišit, co je správné bez určení z vnějšku. Svědomí je chápáno jako výsledek procesu zvnitřňování hodnot a postojů, které nám „vtloukali do hlavy“ rodiče, pak učitelé, ostatní autority, případně masmédiá apod. Zvnitřňování je chápáno tak, že v nás to vtoukání zapustilo kořeny, hodnoty se v nás usadily, až jsme je přijali za své. Vývoj svědomí má svoje etapy:

1. Premorální – od druhého roku života si dítě všimne, že některé jeho chování vyvolává u rodiče souhlas /je zpevnováno pochvalou/ a jiné odmítnutí /je vylučováno káráním/. Jsou to především otázky spojené s čistotou, vyměšováním /dítě je chváleno, když svůj „výtvor“ umístí na to pravé místo/. Dítě tak koriguje své chování, učí se potlačovat určité pudové impulsy, aby se zavděčilo a získalo od rodičů uznání a přijetí. Tato etapa je charakteristická, že *druzí určují*, co je dobré a zlé.
2. Vznik svědomí – tato etapa začíná, když dítě je schopno ohodnotit své chování jako dobré a zlé. Při rozhodování vede *dialog v sobě*. Jako by v sobě slyšel hlas původně patřící vnější autoritě /matka, otec/.

Např.: Dítě ví, že když je nemocný, nesmí nanuka. Teď je nemocný a na nanuka, který je v mražáku, má hroznou chuť. Vede vnitřní rozhovor: „Neber si ho!“ „Jenom si líznu.“ Pak samozřejmě zvítězí chuť na sladký a dítě sežere naráz všech patnáct nanukových dortů.

3. **Autonomie** – v pubertě se probouzí vědomí vlastního Já, které zpochybňuje všechny tradiční hodnoty, odhaluje vlastní. Pokouší se odstraňovat cizí vlivy a nepřijímat slepě od svého okolí morální zásady. Místo aby poslouchal „vnitřní hlas“ rodičů, učitelů apod., usiluje o to, aby jednal z vlastního úmyslu a ve shodě se sebou samým. Jedná se o tzv. *autonomní morálku*. V předchozích etapách to byla *morálka heterogenní*.

Výchova

Rodina je přirozenou společností pro dítě. Je to jeho „svět v malém“. Nemůže od rodiny utéci, nezbyvá mu než se přizpůsobit takovému rodinnému prostředí, jaké je. Rodinné vlivy trvale působí na celý další život dítěte. Bombardování těmito vlivy se nazývá výchova. Ta může být dvojí:

- a) **Funkcionální** – vlivy ze strany rodinného prostředí, které působí podprahově, tzn. *neuvědomují* si je ani rodiče ani děti. Je to například druh komunikace, který probíhá uvnitř rodiny, chování členů rodiny apod.
- b) **Intencionální /záměrná/** - vědomá, *úmyslně* řízená rodiči, kteří jsou vedeni touhou, aby z dítěte „něco bylo“. Výchovné cíle rodičů jsou v úzkém vztahu s jejich dosaženým stupněm vzděláním. Vzdělanější rodiče vychovávají děti spíše k samostatnosti, všestrannosti, flexibilitě /pružnosti/, tolerantnosti, vzdělanosti. Méně vzdělaní rodiče podporují u dětí přizpůsobivost, pracovitost, skromnost, zdvořilost a spořivost.

Vývojové teorie

Vývojové psychologické teorie zpracoval S. Freud, E. H. Erikson, J. Piaget a L. Kohlberg.

Nejnámější je **Eriksonova teorie osmi věků člověka**. V ní vymezil osm fází vývoje osobnosti; **každá fáze je spojena s nějakým zásadním životním úkolem, který v sobě nese určitý vnitřní konflikt (vývojovou krizi). Pokud je tento konflikt vyřešen, přináší to pro ego člověka novou sílu a mohutnost. Pokud konflikt vyřešen není, jedinec opouští fázi s pocitem méněcennosti a ten si nese do další životní etapy.**

Základním Eriksonovým východiskem je předpoklad, že vývoj člověka se děje po celý jeho život. Důležitá je také jeho představa o oboustranném ovlivňování generací. Nejen rodiče ovlivňují vývoj svého dítěte, ale i děti mají vliv na životní cesty svých rodičů a prarodičů.

Osm stadií vývoje lidského života:

1. stadium - základní důvěra proti základní nedůvěře (od narození do 1 roku).
2. stadium - sebedůvěra, autonomie a vůle proti zahanbení, studu a pochybám (od 1 do 3 let).
3. stadium - iniciativa, ochota riskovat oproti pocitům viny, rozvíjí se svědomí (od 4 do 5 let).
4. stadium - poznávání světa, získávání kompetence, snaživost proti lhostejnosti a pocitu méněcennosti (od 6 do 12 let).
5. stadium - nalezení identity a věrnosti, převzetí role svého pohlaví při zařazování do společnosti a strachu ze zavržení (od 12 do 18 let).
6. stadium - intimita, sblížení, láska proti izolaci, samotářství (mladší dospělost).
7. stadium - sociální zralost, plodnost, vyvrcholení života, produktivita a péče o druhé oproti stagnaci, prázdnotě, chudosti vztahů (střední dospělost).
8. stadium - moudrost, sebeúcta, integrita „já“ proti zoufalství, zahořklosti, depresi (pozdní dospělost, stáří). V osmé životní etapě je úkolem vyrovnat se s bilancí svého života, přijmout život takový, jaký byl, i fakt smrti.

Dále nám postačí seznámit se ještě s vývojovou teorií S. Freuda, viz mat. ot. 4.

Vývojové fáze

I. Prenatální fáze a první rok života

Vývoj člověka před /prenatální fáze/ a po narození tvoří *jednotu*. Vývoj začíná při početí, narozením dítě pouze mění prostředí. Průběh této fáze je následující:

OBDOBÍ	STADIUM	VELIKOST /v cm/
1. a 2. týden	oplozené vajíčko /ovum/	0,02
3. – 10. týden	embryo	0,25 – 6
11. týden – narození	plod	6 – asi 82
narození		
1. – 2. týden	novorozenec	
3. – 52. týden	kojenec	asi 75

Vnímání: Smyslové funkce jsou v zásadě vyvinuty již před narozením – kromě citlivosti na bolest /proto dítě prožívá porod fyzicky relativně bezbolestně/. Psychicky dítě prožívá *šok z narození* – je to první zatěžkávací zkouška pro člověka. Šok lze zmírnit např. udržením co nejtěsnějšího kontaktu s matkou a vyhnout se pronikavému světlu.

Učení: Lidské děti mají v důsledku vrozeného zvědavého chování extrémní schopnost učit se. V této fázi se dítě hlavně učí na základě *klasického a operantního podmiňování*. (Viz mat. ot. č. 18.)

Sociální kontakty: Již před narozením může na dítě působit negativně deprese či úzkost matky. Dítě v prvních měsících po narození umí projevovat *radost* v přítomnosti blízké osoby a kolem osmého měsíce po narození strach mezi cizími lidmi bez blízké osoby – tzv. *separační úzkost, strach osmého měsíce*.

II. Rané dětství

Zahrnuje období *od 1 roku do počátku školní docházky*.

Charakteristické vlastnosti:

- *egocentrismus* /sebestřednost/ - dítě prožívá prostředí jako jím ovládané – „Když zavřu oči, jsem neviditelný.“

- *antropomorfní* /přenášení lidských vlastností na věci/ myšlení – „Ten zlý stůl mě praštil do hlavy.“

- *magické* myšlení – to, co si dítě neumí vysvětlit, připisuje vyšší moci – když průvan zabouchne dveře, „je tady neviditelný duch“.

Jazyk: Má zpočátku *soukromý* charakter – rozumí mu pouze ono samo a vlastní rodina. Dítě žvatlá. /Dospělý však žvatlat nesmí v rámci přizpůsobení se dítěti./ Asi mezi 1. – 1. rokem a 6 měs. si dítě osvojuje velký počet slov, avšak mnohé z nich mají mnoho významů – „dede“ = „pojď sem, dědečku“ nebo „podej mi to“ nebo „kde je to“ apod.

Od cca 3,5 roku nastává *věk otázek*. Jestliže rodič na otázky neodpovídá nebo dítě odbývá, dochází u dítěte k frustraci /zklamání/, vývoj jeho řeči se zpomaluje a narušuje. V tomto věku dítě také pokládá otázku: „Odkud přicházejí děti?“ Tuto otázku kladou děti rodičům jen jednou. Odpovědi se rodič nesmí vyhnout. Každá odpověď ze strany ze strany rodiče musí být věcná a odpovídající úrovni dítěte. Pokud rodič neodpovídá zejména na choulostivé otázky, dochází k jejich *tabuizaci* /zapovězenosti, nedotknutelnosti/.

2. – 3. rok dítěte je *věkem vzdoru* – dítě zkouší svou vůli, vytváří plány. Ze strany rodiče je potřeba vyvážená reakce: ani se nepoddat vůli dítěte, ani ji nelámat.

Hra: Hra je v tomto věku nezbytná. Je dětským „*zaměstnáním*“. Rozšiřuje dětské zkušenosti, umožňuje si vyzkoušet závažné situace v chráněných podmínkách a rozvíjí fantazii.

Sociální vývoj: Dítě se učí *přizpůsobovat* se svému prostředí, jeho normám a zvykům.

III. Školní věk

Období *od počátku školní docházky do 11 – 13 let*

Sociální vývoj: Dítě *rozšiřuje* okruh svých sociálních vazeb vůči vrstevníkům, starším i mladším. Ve škole a zájmových kroužcích se učí přijímat úspěch a neúspěch ve skupině, snášet kritiku, získávat pozici ve skupině. Do života dítěte vstupují *významní dospělí* – učitelé, vedoucí mimoškolních aktivit apod. Rodiče postupně ztrácí své téměř výhradní postavení v utváření dítěte.

U dítěte sílí tendence *řídít své vlastní chování* a stát se pokud možno nezávislým na morálních soudech a zvycích druhých. Dítě stále častěji řídí své chování na základě vlastních hodnot, a nikoli podle očekávání odměny nebo strachu z trestu.

IV. Puberta a adolescence

Období „*mezistavu*“ – člověk už není dítětem a ještě ne dospělým. To vytváří situaci „sociální nezakotvenosti“ – není ekonomicky nezávislý /povolání, příjmy/.

Dospívající si klade otázky:

- Kdo jsem? – *reálný* sebeobraz
- Jaký bych chtěl být? – *ideální* sebeobraz
- Jak mě vidí druzí? – *předpokládaný* obraz druhých

Charakteristika lidí v tomto období:

- *Nejistota* v roli - „mezistav“ také způsobuje labilitu pocitu vlastní hodnoty: Dospívající se pohybuje mezi extrémně euforickým očekáváním a depresivním podceňováním

- *Konflikty* – většinou mezi jimi a rodiči. Dospívající se distancují od rodičů nebo jiných dospělých a začleňují se do skupiny vrstevníků, kde jsou vnímáni jako „dospělí“. Jsou uzavírána přátelství, která mohou přetrvat velmi dlouhou dobu. Vzniká kultura mladých – rebelující proti kultuře dospělých.

- *Školní výkonnost* – problematická. Dospívající se již neidentifikují s požadavky školy, která obvykle nevychází vstříc jejich zájmům

- *Pohlavní* dozrávání

- *Sebereflexe* – intelektuální zrání, dospívající je schopen zaujímat samostatná kritická stanoviska. Objevuje sám sebe jako samostatně myslícího a jednajícího jedince.

- *Sociální osamostatnění* - odloučení od rodiny, distance od svého nejbližšího okolí, vlastní emancipace. Avšak vazba na vlastní rodinu stále trvá ve smyslu základních postojů, zvyků a životní orientace – hlubinná vazba.

V. Dospělost

Charakteristika:

- *Stabilizace* osobnosti – citový život, zájmy, světový názor apod.
- Definitivní převzetí *pohlavní role* – muže, ženy
- Přijetí *odpovědnosti* v zaměstnání

Profesní socializace

Má v tomto období velký vliv /= vliv vykonávané práce na osobnost/. Postavení ve světě práce stanovuje *společenskou prestiž* /hodnotu/.

Většina dospělých má nutkání pracovat. Jestliže ztratí práci, prožívají krize a mají psychické problémy. S tím souvisí i odchod do důchodu – *šok z penze*.

Psychické problémy v souvislosti se *ztrátou zaměstnání* mohou mít tyto důvody:

- *omezené peněžní prostředky, ztráta životní perspektivy, rozpad pevného denního a časového plánu, sociální izolace a osamocení, ztráta pocitu vlastní důležitosti, ztráta role – živitele rodiny, sociální diskriminace – ze strany druhých*

VI. Stáří

Biologické stárnutí: Začíná, když proces odbourávání buněk převáží nad jejich výstavbou.

Psychické stárnutí: Lze těžko určit v důsledku velkých *individuálních* rozdílů.

Být starý znamená především jednat rutinně. Iniciativa a kreativita /tvořivost/ je značně redukována, omezena.

Pozitivní stárnutí: „Moudrost stáří“ – člověk díky svým životním zkušenostem může dosáhnout suverenity v uvažování a ve zvládnání mnoha životních problémů. Pro zachování duševního zdraví se doporučuje pokusit se žít co nejaktivněji.

Negativa: Snížení vitality /životní energie/, přizpůsobivosti a schopnosti sebeovládání, slábné pozornost, fantazie, snižuje se iniciativa. *Psychické problémy* – v důsledku role společenského *outsidera* /čti autsajdr = stojící stranou, vyloučený/, obtíží spojených s dosažením společenského uznání, které dříve sklízel za své výkony, pocitu „*odložení do starého železa*“. Kořený senilních demencí mohou být v tělesné oblasti – ukládání vápníku v mozku

Proces vyrovnání se se smrtí (E. Kübler Rossová)

Umírající i jeho blízcí často prochází několika fázemi. Je jich 5:

1. *Odmítání* vztít na vědomí a izolace – dozví-li se nemocný, že neexistuje naděje na uzdravení, ve většině případů se uzavře před pravdou do sebe a odmítá myslet na svou smrt
2. *Hněv* – za první fázi následuje většinou hněv, vztek a závist, „Proč právě já?“ Hněv se vylévá na celé okolí – všichni jsou neschopni mu pomoci, u příbuzných je vyvoláván pocit viny a studu
3. *Vyjednávání* – pokouší se neodvratně odsouvat stranou, je to jakési obchodování s osudem
4. *Deprese* – probíhá bolestná příprava pro definitivní rozloučení. Uvědomované problémy /ponechaná rodina, neurované některé vztahy apod./ i vědomí nenaplněného života uvrhají nemocného do depresí a ztěžuje mu přijmout smrt
5. *Souhlas* – doba klidu, skoro bez jakýchkoli pocitů, stažení z vnějšího světa, mizí zájem o informace, nemocný nemá již skoro co říci, komunikace se omezuje spíš na gesta než na slova. Není však zbytečné nemocného navštěvovat, stačí nemocného držet za ruku a mlčky u něj pobývat.

Děti se *nemají odlučovat* od umírajícího blízkého, nemají se krmit neobratnými lži typu „maminka je na dlouhé cestě“. Dítě ví, že něco nesouhlasí a jeho situace se mu těmito operacemi a triky ještě víc komplikuje. Když se dětem dovolí zůstat v domě postiženém neštěstím a podílet se na rozhovorech a starostech, nejsou ve svých problémech, spojené se ztrátou milované osoby, osamocené, nýbrž poskytnete se jim útěcha tím, že mají podíl na všeobecné odpovědnosti a smutku. Přípravují se na to, aby chápaly smrt jako *součást života* a umožní se jim na tomto zážitku vyzrávat.

4. Psychologie osobnosti

Typologie osobnosti – typy, temperamenty. Modely osobnosti – Freud, Jung, Adler, Horneyová, Frankl.

Psychologie osobnosti se rozděluje na dvě části:

1. *Obecná psychologie osobnosti* – zabývá se strukturami osobnosti, které jsou lidem společné i přes individuální zvláštnosti. Formuluje výpovědi, které jsou společné všem nebo určitým typům lidí – např. cholerikům, melancholikům apod.. tzn. jak prožívají, jak se chovají a tak
2. *Diferenciální psychologie osobnosti* – zkoumá individuální zvláštnosti určitého člověka, jeho jedinečnost

Uvedené rozdělení vyplývá z všeobecně známého faktu, že přestože jsme si podobní nebo téměř stejní, jsme každý jiný. Jaký však skutečně jsem? Jsem pořád týž nebo se měním? Jsem stejný dnes jako před pěti roky? Budu stejný v důchodu. Co se mění a co zůstává stejné? Zůstává ve mně něco stabilního? Je můj pohled na sebe správný? Je pohled jiných na mě správný? Mohu sám sebe překvapit?

TYOLOGIE OSOBNOSTI

Základní typy:

1. **Extravert** – má rád společnost, je sociabilní /společensky přizpůsobivý/, má řadu přátel, potřebuje mít kolem sebe lidi, s nimiž může komunikovat. Nrad čte či studuje o samotě. Vyhledává vzrušení, „pokouší štěstí“, rád riskuje, nastavuje svůj krk, jedná bez dlouhého uvažování, reaguje impulsivně. Baví jej „kanadské žertíky“, různé recese. Vždy najde pohotovou odpověď, má rád změny. Je bezstarostný, veselý, optimistický, rád se směje, preferuje pohyb. Je aktivní, mívá sklon k agresivitě. Občas „ztratí nervy“. Nekontroluje se, není vždy ve všem spolehlivý. /Uslyšíš-li místo extravert *extrovert*, věz, že je to taky správně./
2. **Introvert** – tichý, spíše samotářský. Dává přednost knihám před setkání s lidmi. Je rezervovaný, kromě blízkých přátel si zachovává od ostatních odstup. Svě záležitosti plánuje předem, je opatrný, nemá důvěru k okamžitým rozhodnutím. Nemá rád vzrušení, záležitosti denního života bere patřičně vážně, má rád spořádaný způsob života. Kontroluje své city, málokdy jedná agresivně. Neztrácí nervy. Je spolehlivý, spíše pesimistický, velký význam přikládá etickým hodnotám.

Tyto typy poprvé formuloval *Carl Gustav Jung* /1875 – 1962/ a od té doby se to stalo velmi populárním rozlišením. Čisté typy se však ve skutečnosti nevyskytují. Každý člověk je směs.

Další stránky osobnosti:

1. **Labilita** /neuroticismus/ - lidé labilní mají sklon onemocnět neurózou. Úzkostliví, utrápení jedinci, trpí depresemi, nespavostí, jsou náladoví. Nepřiměřeně reagují na podněty a situace. Po intenzivním citovém zážitku těžko nabývají duševní rovnováhy a uklidní se. Bývají iracionální, nepřizpůsobiví okolí, rigidní /zkostnatělí/, ani okolí je často nepřijímá.. Jsou-li extrovertní, bývají přecitlivělí, neklidní, vzrušiví, agresivní. Jsou to zkrátka utrápená individua. Trápí se neustále tím, co by se nemuselo zdařit, co by se mohlo pokazit – to v nich vyvolává pocity úzkosti.
2. **Stabilita** – opak lability. Lidé labilní si nedělají starosti, mají stálou náladu, klidný spánek, jsou vyrovnaní, dokáží se ovládnout.

Když zkombinuješ extroverta, introverta, labila a stabila, dostaneš temperamenty (Eysenck):

Stabilní extrovert je sangvinik.

Labilní extrovert je cholerik.

Stabilní introvert je flegmatik.

Labilní introvert je melancholik.

Temperamenty

Již antický *Hippokratés* rozlišil výše uvedené **4 temperamenty**. Každému z nich přisoudil jednu ze čtyř tělních tekutin, která převažuje.

- I. **Sangvinik** /sanguis = krev/ - optimistický typ

Charakteristika: Rozený společník, často je vybírán jako kamarád. Chůze rychlá, ale nejistá. Vzhled štíhlý – hezký, raduje se z každé maličkosti, má bohatou fantazii, rozený estét /mysl pro umění/. Rád nadsazuje, flirtuje, svěčuje se. Povídavý, neudrží tajemství.

Špatné vlastnosti: Snadno ovládn svými náladami, rychlý a ukvapený úsudek, často mylný a neobjektivní, skon stěžovat si druhému, nevytrvalý, neudrží tajemství, povrchní, rád lichotí, snadno se vzdává.

Dobré vlastnosti: Nedovede se dlouho zlobit, proto ho mají lidé rádi. Udělat dobrý čin není pro něj břemenem, nic nebere tragicky, optimista, nevidí obtíže.

Vztah k lidem: Hřeje ho, když ho lidé chválí, musí mít pocit, že není zbytečný, šprýmař, posměváček, často si proto nezískává důvěru jiných lidí, závidí druhým, když jsou obdivováni.

II. **Cholerik** /cholé = žlutá žluč/ - dráždivý typ

Charakteristika: Náklonnost k činu, průbojně vůdcovství, pevná chůze, rázný krok, silná vůle, velkodušný, snaží se vyniknout nad druhými.

Špatné vlastnosti: Pyšný, odmítá cizí pomoc, zlost, protiví se mu sentimentální nálady, ránu splácí ránou

Dobré vlastnosti: Rozum, pevná vůle, soustředěnost, ochotný, obětavý, odpor ke všemu nízkému a sprostému, stručný a určitý, umí mlčet

Vztah k lidem: Příliš vysoké mínění o sobě, není si vědom svých možností, je si vědom svých hodnot, urážka ho bolí dlouho

III. **Melancholik** /melan cholé = černá žluč/ - depresivní typ

Charakteristika: Odpor k vystupování na veřejnosti, bojí se zahanbení a pokoření, obětavý. Typ básníků, umělců, myslitelů, vynálezců, zákonodárců

Špatné vlastnosti: Neradostný, chmurný, když chmury přerostou, uzavírá se do sebe a přestává se starat o druhé, pocit méněcennosti, dává přednost ostatním, ale vnitřně se cítí odstrčen, dlouho dopředu promýšlí své jednání, ale ve chvíli, kdy je potřeba jednat, není schopen činu

Dobré vlastnosti: Přizpůsobivý bolestem ostatních, dovede spolupítit s druhými, obětavý, naslouchající, pevný ke svým ideálům

Vztah k lidem: Málo přátel, málokdo mu rozumí, může být dobrým duchovním vůdcem či terapeutem, nemá odvahu prosazovat své stanovisko.

IV. **Flegmatik** /phlegma = hlen/ - klidný typ

Charakteristika: Malý zájem o okolí, vzrušován dojmy jen slabě. Má povahu nesložitou, nekomplikovanou. Nechuť k namáhavější tělesné i duševní činnosti. Miluje klid.

Špatné vlastnosti: Neplní své povinnosti, nemá vyšší cíle, málo ctižádostivý

Dobré vlastnosti: Pracuje pomalu a neúnavně, pokud nemusí příliš přemýšlet

Vztah k lidem: Těžko navazuje přátelství, nerozčiluje se při urážkách, při nezdaru a utrpení. Vždy zůstává klidným, rozvážným a chladným, strízlivým ve svém jednání, bez vášně, bez nároků.

Člověk nemá jeden temperament, Je namíchán.

MODELY OSOBNOSTI

SIGMUND FREUD /1856 – 1939/

Narodil se v *Příboru na Moravě*. Měl přísného otce a láskyplnou matku, o mnoho mladší než otec. Rodina žila ve Vídni. Nebyl schopen udržet dlouhodobá přátelství. Se svou ženou Martou měl 6 dětí. Po větší část své dospělosti trpěl Freud rakovinou čelisti, měl srdeční potíže. Kouřil až *20 doutníků denně*. Po okupaci Rakouska Němci, odešel do Anglie, kde umřel.

Byl ostrovtipný. Např. když vysvětloval, jak se projevuje u člověka nevědomí, řekl: *Dva židé se potkali v železničním voze na nádraží v jedné jihopolské stanici. „Kam jedeš?“ zeptal se jeden. „Do Krakova,“ odpověděl druhý. „Ty lháři!“*

rozhněval se první. „Říkáš, že jedeš do Krakova, abych si myslel, že jedeš do Lvova. Ale já vím, že ty opravdu jedeš do Krakova. Tak proč mi lžeš?“

Psychoanalytik. Psychoanalytikové tvrdí, že za chování člověka je z drtivé většiny odpovědnou nevědomí, tzn. to, co je v nás někde zasuto a nevíme o tom – např. zážitky z dětství. Když dospělý člověk trpí neurózou, mají se tyto zapomenuté události, vytáhnout na světlo, člověk je má pojmenovat a tak se od nich osvobodit, aby už v něm nepůsobil ve formě neznámého přízraku.

Teorie:

Lidská osobnost se skládá ze *tří hlavních částí*:

- I. **Vědomí** – to, co si člověk plně uvědomuje /teď sedím, teď píšu, teď přemýšlím, teď je mi dobře, teď nespím, teď nadávám apod./
- II. **Předvědomí** – myšlenky, zážitky, konflikty, problémy, rozhodnutí, které si člověk kdysi uvědomoval, ale pak je zapomněl. Může si je však bez větších obtíží znovu vybavit – kdysi naučená báseň, jak mi bylo, když jsem se nedostal na VŠ, s kým jsem kamarádil na základní škole atd.
- III. **Nevědomí** – představy, zkrslé obrazy skutečnosti, přání, která jsou mimo uvědomování člověka, člověk si je nemůže vybavit, avšak ty mají silný vliv na celou osobnost. Důkazem, že existuje nevědomí, jsou často absurdní a „nesmyslné“ obsahy našich snů.

Freud přirovnává poměr těchto částí osobnosti k *ledovci*. Vrchol ledovce nad hladinou tvoří vědomí, To, co je mírně pod hladinou, je předvědomí a největší část pod hladinou je nevědomí. Skrytá část určuje těžiště, druh a směr pohybu a tak i osud ledovce.

Osobnost člověka je uzavřeným systémem, který se skládá ze *tří subsystémů* /podsystemů/:

1. **Id** – temná, nepřístupná oblast naší osobnosti. Chaos, kotol plný kypících vznětů a pudů. Působí na nevědomé úrovni. Domáhá se okamžitého a úplného uspokojení svých tužeb. Je iracionální /nerozumové/. Řídí se principem slasti. Ve svém usilování o slast se nikterak nestará o potřeby jiných lidí. Ryzí id je kojeneček.
2. **Ego** – stanovuje povahu a vhodnou dobu uplatnění požadavků id. Je racionální. Řídí se principem reality. Působí na vědomé úrovni. Zvažuje činy a jejich následky, testuje realitu
3. **Superego** – obsahuje omezení a zákazy ukládané dítěti v raném a mladém věku rodiči a pro ně významnými dospělými. Superego se vytvoří až když jsou omezení a zákazy zvnitřněny – jedinec je přijme za své. Je to moralizující síla v osobnosti. Superego se řídí principem dokonalosti. Málo vyvinuté superego mají zločinci, příliš vyvinuté lidé úzkostní, jejichž úzkost se může vyvinout až v chorobu.

Všechny tyto složky osobnosti nefungují odděleně, ale jsou vzájemně propojeny. Při vzájemném střetu dochází k vnitřním /intrapersonálním/ *konfliktům*:

Id versus ego – id se dožaduje okamžitého uspokojení a ego se snaží na základě zhodnocení reality tento požadavek upravit.

Př.: Jdu po ulici a dostanu hlad. Kolem mě jde právě chlap a jí párek v rohlíku. Kdybych byl pouze id, vrhnu se na chlapa a sežeru rohlík, párek i jeho. Ego mně však upozorní, že přece vím, že za padesát metrů bude samoobsluha s potravinami a že bude pro mě výhodnější, když si obstarám nějaké jídlo tam.

Id versus superego – superego vystupuje proti požadavkům id z hlediska morálky a mravnosti.

Př.: Když se chceš vrhnout na toho chlapa s tím párkem, superego tě upozorní, že násilí není správné.

Ego versus superego – střet mezi racionálním /rozumovým/ ego a na dokonalost zaměřeným superego.

Př.: Ego nevdá, když jídlo v obchodě získáš tím, že si ho ukradneš. Ba naopak ještě tě bude přesvědčovat, že seš šikovnej, že to zvládneš a že ten market je stejně zlodějská firma, která okrádá poctivé lidi, takže jí neuškodí, když jí něco sebereš. Jenže s touto teorií naprosto nesouhlasí superego, které tě hrzavě upozorňuje, že máš za obstarané potraviny rádně zaplatit a máš jednat poctivě bez ohledu na cokoli.

Avšak i když poslechněš superego, ani u pokladny nemáš pokoj. Při placení ti totiž vrátili o pětistovku víc. Ego ti vysvětlí, že se nic neděje, že kdo se splete, je hloupej, a koneckonců jim ta ztráta pětistovky ani tak neuškodí a tobě prospěje, a navíc můžeš někomu udělat radost z čokolády za dvacetikorunu, kterou obětuješ. Superego se však s tímto zdůvodněním opět nespokojuje a trvá na svém: Nerozčiluj a vrať to.

Libido

Celou osobnost člověka prostupuje energie *sexuálního pudu*, kterou Freud nazval *libido*. Tvoří základní psychickou sílu. Libidózní energie vyvěrá z id. Sexualita se neprobouzí až v pubertě, ale je v člověku přítomna už *od narození*. Člověk pociťuje sexuální vjemy už od narození a ty jsou spojeny s erogenními zónami lidského těla – *orální /ústa/, anální /konečník/ a falická /pohlavní orgány/*, které jsou zdrojem slasti. Lidská sexualita prochází těmito *vývojovými stádii*:

I. *Orální stádium* – 1. rok života. Oblast slasti je ústní dutina. Dítě prožívá uspokojení, když saje, pije, cucá si prst. Jestliže dítě prožívá v tomto ohledu zklamání, mohou u něho vzniknout psychické problémy. Uspokojení mu poskytuje především matka.

II. *Anální stádium* – 2. – 3. rok života. Centrem slasti se stává konečník, uspokojení přichází s vyprazdňováním střev a zároveň prožívá uspokojení z tohoto výkonu darovaného rodičům. Dítě se nyní učí dávat a poté zároveň zadržovat, než rodič přistří nočník. Přístup rodičů k problematice vykonávání stolice se později projeví v tom, jak dítě zvládá problematiku vlastnění a dávání.

III. *Falické stadium* – asi 3. – 5. rok. Dítě zaměřuje pozornost na genitální oblast. Trestání „přistiženého“ dítěte posiluje u něj úzkost z odmítnutí, ztráty lásky a strach z tělesných trestů.

Do tohoto období spadá také vznik *oidipovského komplexu* /u chlapců/ a *Elektřina konfliktu* /u dívek/: Dítě si vytváří silný vztah k rodiči opačného pohlaví a vůči stejnopohlavnímu rodiči pociťuje nepřátelství, považuje ho za rivala, protože nestejnopohlavní rodič je pro něho objektem eroticko-sexuálně podbarvených citů, chce ho vlastnit, případně si ho vzít. Hoch zakouší úzkost, že se mu otec bude mstít tím, že ho vykastruje, dívka je zase frustrována, prožívá pocit méněcennosti, neboť postrádá část anatomie svého otce – závidění penisu.

IV. *Období latence* /skrytosti/ - 5. rok – puberta. Zdánlivý spánek sexuálních impulsů. Sexuální energie je odváděna do školní práce, skupinových činností, zájmových aktivit

V. *Genitální stádium* – v pubertě libido, sexuální pud, propuká s novou silou. Člověk opětovně prožívá pudová přání z dětství, které jsou posíleny reálnou možností jejich naplnění.

Za normálních okolností se libido vyvíjí podle uvedeného jízdního řádu. Avšak v době, kdy se dítě nebo dospělí necítí dobře, prožívají nějaký *vnitřní konflikt*, jsou napadáni ohrožujícími myšlenkami a přáními, může u libida dojít k tomuto:

- A) *Regrese* /zpětný krok/ - člověk se necítí dobře a tak ustoupí do období, kdy se dobře cítil, do nižšího vývojového stádia – přetáhne si deku přes hlavu, zaleze, schová se, vřeští a tak. Malý kluk, který těžce nese zvýšenou pozornost rodičů vůči jeho nové sestře, si začne cucat palec, aby se mu rodiče víc věnovali.
- B) *Fixace* - libido se fixuje, zaměřuje, na svoji určitou vývojovou formu. Alkoholismus nebo patologická závislost na jídle je fixace na orální formu uspokojení. „Maminčin mazánek“ je rovněž ustrnutí na orální úrovni, protože v době prvního stádia mu uspokojení přinášela především matka. Pedanterie, přehnaná čistotnost a lakotnost je ulpívání na análním stádiu.
- C) *Sublimace* – převedení libida od sexuálního uspokojení do jiné oblasti, společensky oceňované – věda, umění. Je to využití sexuální energie k tvůrčím účelům. Renesanční mnich se věnoval umění.
- D) *Vytěsnění* – nepřijemné myšlenky a přání se vytěsňují z vědomí do nevědomí, avšak tam působí dále, jejich hrozba nezanikne. Může začít přetahování id s ego o nadvládu, což vyvolává úzkost.

Úzkost a strach

Člověk během svého vývoje prožívá v sobě různé konflikty, které jsou příčinou úzkostí. Freud rozlišoval čtyři primární úzkosti:

1. *Separční úzkost* – strach dítěte, že bude opuštěno
2. *Strach ze ztráty lásky* – strach dítěte, že nebude milováno
3. *Kastrační úzkost* – v rozšířeném smyslu to znamená strach z „obřezání“ vlastních možností vývoje a uvolnění, strach z omezování
4. *Úzkost superega* – pocity viny, které vznikají ze střetu mezi superego a id

Sen

Sen je podle Freuda „*via regia*“, „královská cesta“ do nevědomí. Každý sen odpovídá nějakému potlačenému přání. Zdrojem snů jsou dětské vzpomínky, tělesné podněty a prožitky a přání z uplynulého dne – „zbytky dne“. Sen má dvě složky: a) *manifestní /zjevnou/* – obsah snu a b) *latentní /skrytou/* - význam snu, který se má rozluštit. Přes pochopení významu máme odkrýt snové myšlenky – potlačená přání.

Neurózy

Konflikty vyvolávají úzkost a úzkost může vyvolat neurózu – psychickou poruchu. Freud rozlišil čtyři formy neurózy:

1. *Schizoidní* – silná potřeba nezávislosti. Člověk je chladný, distancovaný, bezcitný, arogantní
2. *Depresivní* – pasivita a závislost na druhých. Neschopnost žádat něco pro sebe nebo se prosadit. Méněcennost, pesimismus, beznaděj.
3. *Nutkavá* – silná potřeba pořádku, čistoty a kontroly. Strnulost, zdrženlivost, přesné dodržování zákonů a pravidel, perfekcionismus.
4. *Hysterická* – přehnané vyjadřování citů. Labilita, potřeba významu, strach z konečnosti, ze vztahů a z předurčení, neschopnost postavit se realitě.

Freudův model osobnosti člověka je budován v duchu 19. století, což, jak již věděl J. Cimrman, bylo stoletím páry. Člověk je jako parní stroj, v němž vznikají tlaky, přetlaky a podtlaky a jde o to utahovat a upouštět u různých trubek ventily, aby to zkrátka šlapalo.

CARL GUSTAV JUNG /1875 – 1961/

Švýcar. Drsný individualista. Důkladný. Vysoké pracovní nasazení. Sklon k osobitému a nekonvenčnímu způsobu života. Univerzitní profesor. Každodenně analyzoval své sny a zaznamenával své vhledy. Měl za to, že jeho práce je zároveň uměním a vědou. Cestoval do jiných kulturních oblastí – Afrika, Indiáni, Indie, Ceylon. Kromě psychologie vzdělán ve filosofii, antropologii, historii, náboženství, mytologii. Mnohdy je mu špatně rozumět, protože psychologické jevy váže k různým jevům z náboženstvím filosofie, mytologie apod. Kdysi měl velký vliv, teď však již zeslábl.

Teorie:

Jung kladl důraz na minulost jedince, ale na rozdíl od Freuda ji prodloužil *za hranici fyzického narození*. Osobnost člověka nazýval *psyché*.

Jung rozlišoval 4 subsystémy osobnosti /Freud 3/:

1. **Kolektivní nevědomí** – obsahuje v sobě duševní život předků až k prvopočátkům. *Zděděné*, nezískané za osobního života. Je to nejhlubší společný jmenovatel všech lidí. Mysl lidstva, kde jsme všichni stejní. Obsahuje negativní i pozitivní zkušenosti lidských i zvířecích předků. Je to možný zdroj moudrosti v lidském životě – pokud se z něho naučíme čerpat, můžeme dosáhnout moudrosti. Obsahuje *archetypy* /praobrazy/, které zůstávají v různých dobách a kulturách nezměněny. Jsou společné všem lidem a jsou vyjádřeny v pohádkách, pověstech, mýtech, rituálech, uměleckých dílech, náboženských systémech a snech. Např.: Nebe a podsvětí, zlatý věk – ráj, oheň a voda, narození a smrt, rituály plodnosti, uctívání světla jako protikladu k temnotě a nebezpečí, praotec, velká matka, moudrý stařec.

Zvláštní archetypy:

- *Animus a anima*

Každé pohlaví má v sobě zárodek pohlaví opačného. Animus jsou mužské rysy v ženě, anima ženské rysy v chlapovi. Na jejich základě dokáží ženy ocenit mužnost u mužů a muži ženskost u žen. Ženy posedlé animem mohou ztratit svou ženskost. Teorie animu a animy tvoří základ bisexualitu u lidí.

- *Persona*

Maska, která má u ostatních vyvolat určitý dojem a skrýt pravou povahu jednotlivce. Pomáhá člověku uchovat si svoji identitu při podřizování se požadavkům společnosti. Je to užitečný mechanismus, pokud člověka zcela nepohlí – takový člověk se pak stává konformním /příliš přizpůsobivým/.

- *Stín*

tendence k primitivním formám života typickým pro naše zvířecí předky. Člověk nosí na zvířeti, které je v něm, náter civilizace. Stín by měl být přijat jako pravá součást osobnosti, mělo by se s ním zacházet jako s odvrácenou součástí naší povahy. Jako viditelný stín v jasném slunci zdůrazňuje realnost a životnost lidské bytosti, tak archetypální stín dodává osobnosti její realnost a životnost.

2. **Osobní nevědomí** – *získané* během osobního života, nezděděné. City, myšlenky, zážitky, které byly potlačeny, zapomenuty, vytěsňeny, potlačeny, zkrátka zmizely z vědomí. Jung je připodobňuje k Freudovu předvědomí.
3. **Ego** – vědomá mysl, odpovědná za chování člověka. „Velitel armády, který se ujal velení.“
4. **Já** – vyvažuje vědomé a nevědomé procesy, uchovává životní rovnováhu, je ústředním bodem osobnosti. Je nadřazeno vědomému ego. Je to prvotní základ osobnosti, jehož hloubka je nezjistitelná.

Jung tvrdil, že každý člověk by měl hledat své „*osobní povolání*“, což je „*činitel, který člověka vede, aby se osvobodil od stáda a od jeho vyzkoušených cest*“. Každý je svou povahou jedinečný a má příležitost vyhnout se životu masově produkované „normální osoby“, utvářené procesy výchovy a vzdělání postrádajícími představivostí.

ALFRED ADLER /1870 – 1937/

Žid. Žil ve Vídni. Jako dítě trpěl křivicí – posedával v koutě v obvazech, zatímco se jeho vrstevníci bavili. Ti ho však přijali mezi sebe. Lékař – psychiatr. Po třicítce přestoupil na protestantskou víru – pokládal ji za kulturně otevřenější než judaismus. Přestěhoval se do USA. Zemřel při přednáškové cestě ve Velké Británii.

Teorie:

Jeho teorie kladla důraz na začlenění člověka do společnosti.

Stavěl na těchto základech:

A) Méněcennost

Každý člověk trpí pocity méněcennosti, které jsou sice psychologickým jevem, ale příčina je fyziologická – slabost dětského těla – méněcenné orgány vytváří v dítěti situaci, kterou se normální pocit slabosti rozrůstá do pocitu méněcennosti.

B) Nadřazenost, převaha, tzv. vůle k moci, neboli maskulinní protest

Adler: „Psyché má svůj cíl – získání nadřazenosti.“

Jedinec prožívá silné odhodlání proměnit situaci nedostatku /svoji slabost/ na situaci dostatku – získat převahu. Toto úsilí může mít

- zdravou podobu* – sebeuskutečnění jedince, snaha něčeho dosáhnout, „být v něčem lepší“,
- nezdravou podobu* – antisociální, vede k nesnášenlivosti, přecitlivělosti, chorobná tížádostivost, přání „postavit se proti všem, proti celému světu“ Toto sobecké usilování o nadřazenost začíná už v dětství.

Příkladem je:

- *Rozmazlené dítě* – poruchový typ – věnuje svůj zájem jenom sobě, nechápe nezbytnost spolupráce. V dospělosti pak má pocit, že mu všichni křivdí, chce mít splněny všechny své požadavky. Projevuje nepřátelství přímo nebo je schovává za fasádu dobré vůle. Tyranizuje druhé.
- *Zanedbávané nebo nechtěné dítě* – nenaučilo se spolupracovat, nezakusilo lásku. V dospělosti – negativismus, podezřivost, nedůvěřivost k sobě i druhým, neschopnost navázat trvale citové vazby

C) Sociální cit

Je cílem vývoje osobnosti. Sociální cit je znakem dobře přizpůsobené osoby. Znamená to „vidět očima druhého, slyšet ušima druhého, cítit srdcem druhého“ a spolupracovat s druhými. Adler prohlašuje, že orientace na sociální citění je *uzdravující*.

Adler ze své psychiatrické praxe: „Všechno své úsilí věnuji posilování sociálního citu pacienta. Víím, že pravým důvodem jeho nemoci je nedostatek schopnosti spolupráce, a chci, aby i on to uviděl. Jakmile se dokáže spojit s druhými lidmi na základě rovnosti a spolupráce, je vyléčen.“

Lékem tedy není jít do sebe, ale *vyjít ze sebe*.

D) Individuální životní styl

Zahrnuje pokusy, jak překonávat pocit méněcennosti a dosáhnout nadřazenosti.

Člověk si plánuje život podle svých *subjektivních očekávání*. Jedná se o tzv. *fikční finalismus*. Člověk má určitou představu, podle níž se orientuje. Tato představa může být nereálná, ale i tak je užitečná, protože poskytuje člověku jednotný rámec usilování a zabraňuje bloudění. Př. málo reálných očekávání: Když budu poctivě pracovat, rychle zbohatnu. Budu-li mluvit pravdu, bude mě mít každý rád.

Centrálním řídicím principem osobnosti je *tvůrčí já* – každý může jedinečným způsobem utvářet svůj život a tím silně ovlivňovat své okolí. Každý má přispívat k blahu celého lidstva – jedinec má sledovat takové cíle, aby byly v souladu s pokrokem lidstva. Má se vytvořit společenství spolupráce.

E) Sourozenské pořadí

- *Prvorozené děti* – mají nevýhodu, musejí ustoupit ze středu rodičovské pozornosti. Pokud se druhé dítě narodí brzy po prvním, prvorozené citově trpí – cítí se být odstrčeno, odcizuje se matce
- *Druhé a prostřední děti* – rodí se do sociálně vyvážené situace. Dělí se o matčinu pozornost s ostatními sourozenci. Nezakoušejí traumata odsunutí ze středu pozornosti. Starší sourozenec je jim podnětem k většímu usilování o úspěch. Chovají se, jako by byly o krok zpět.
- *Nejmladší dítě* – bývají rozmazlovány, nesnadno si vytvářejí sociální cit.

Nejstarší a nejmladší mají největší vlohy k poruše přizpůsobení.

KAREN HORNEYOVÁ /1885 – 1952/

Německá psychiatrická skandinávského původu žijící v USA. Narodila se v Hamburku. Matka o 17 let mladší než její manžel. Přísný otec byl námořním kapitánem. Matka byla kultivovaná. Trpěla depresemi: „Když se ráno probudím, přeji si, aby ten den už skončil ... A přitom tak vášnivě chci být aktivní.“

Teorie:

I. Základní zdroj úzkosti dítěte

Základní zdroj dítěte není v něm samotném, ale v jeho okolí – v *sociálním prostředí*, v němž se nachází. /Je to jiné pojetí úzkosti oproti Freudovi i Adlerovi, kteří viděli zdroj úzkosti v nich samotném dítěti./

Dítě se rodí do světa obtíženého problémy.

Úzkost dítěte je vyvolávána dospělými, kteří jsou obaleni vlastními neurózami a chovají se nepředvídatelně.

Rozpory z dospělého světa dítěte, to se pak cítí bezmocné a osamělé.

Nerovně vyvíjí pocit náležitosti, ale přemáhá úzkost.

Základní úzkost: „*Pocit osamocení a bezmocnosti vůči potenciálně nepřátelskému světu.*“

II. Vztahy dítěte s druhými lidmi – 3 kategorie:

1. *Pohyb k lidem* – obvykle ke členům své rodiny. Snaží se získat jejich dobrou vůli. Při nesouladu mezi dospělými se bude držet osoby, která se zdá být nejsilnější
2. *Pohyb proti lidem* – vyjadřuje nedůvěru vůči společnosti. Dospělo k závěru, že jediným prostředkem k přežití je agresivní chování.
3. *Pohyb od lidí* – vymaňuje se ze vztahů s druhými. Má za to, že mu nikdo nerozumí a že nikomu na něm nezáleží.

Ohrožené dítě se strnule drží *jednoho* z těchto tří přístupů k druhým. Buďto je nevladatelně *agresivní* nebo slepě *oddané* a konformní nebo *vyhýbající se* všem vztahům s ostatními.

Zdravé dítě přirozeně, spontánně spojuje všechna tři vztahování k druhým podle životních situací.

III. Neurotické potřeby dospělých

Výskyt neurotických potřeb v dospělosti je pokračováním strnulých postojů k druhým z dětství. Jsou to potřeby nutkové a v základu nevědomé. Horneyová rozlišuje tyto neurotické potřeby:

- *Náklonnosti a schválení*
- *Mít partnera, který převezme péči o můj život*
- *Vymezit svůj život úzce vytyčenými hranicemi*
- *Moci*
- *Využívat druhých*
- *Prestiže*
- *Obdivu*
- *Výkonu*
- *Soběstačnosti a nezávislosti*
- *Dokonalosti a nenapadnutelnosti*

Horneyová tvrdí, že člověk musí překonávat neurotičnost *svépomocí*. V mysli každého je mnoho uzdravujících sil. Sám život je uzdravný proces s mnoha příležitostmi ke změně osobnosti. Změnu např. mohou podnítit příklady osob, které jsou v životě člověka významné.

VIKTOR FRANKL /1905 – 1997/

Viktor Emil Frankl byl rakouský neurolog a psychiatr, pocházel z židovské rodiny, zakladatel existenciální analýzy a logoterapie.

Zpočátku byl ovlivněn Freudem a Adlerem, ale pak přešel k názoru, že terapii je třeba vést do hlubších a duchovnějších sfér, má-li být běžnému člověku se všemi jeho starostmi užitečná.

Tvrdil, že přestal poslouchat své učitele a naučil se naslouchat svým pacientům a učit se od nich. Pracoval také v poradně pro mládež, kde se mj. zabýval problémem sebevražd při vydávání vysvědčení.

Byl deportován do koncentračního tábora, kde přišel o svoji rodinu. Zde se mu začaly rýsovat hlavní myšlenky logoterapie. Přesvědčoval spoluvězně, že budou-li mít pro co žít, přežijí. On sám myslíval na svou odbornou práci a promýšlel rukopis své knihy, *A přesto říci životu ano*.

Viktor Frankl vystihl lidskost člověka, jeho **logoterapie** vidí v člověku bytost hledající smysl a reaguje na volání po smyslu, které dnes nezaslechnuto zanikne. Jsou tři možnosti, jak dát životu smysl:

- **vykonáním činu** - smysluplné lidské dílo je zacíleno za hranice vlastního já; nevyžaduje přitom hrdinské činy - každý čin vykonaný s ohledem na druhé se stává sebezpřesahujícím, lidským a smysluplným
- **prožitím zážitku**, který obohacuje a povznáší, přičemž nejvyšší hodnotou je **láska**
- **utrpením**, které je součástí každého života. I v beznadějně situaci (např. nevyléčitelná nemoc), z níž není úniku, vidí za jistých okolností smysl.

Franklovi je dále připisován termín **nedělní neuróza**. Jde o formu úzkosti, která je výsledkem vědomí životní prázdnoty po skončení pracovního týdne. Demonstruje se pocitem nespokojenosti, který pramení z existenčního vakua a absence smyslu, a ústí do stavu nudy, apatie a prázdnoty. Člověk je v tomto stavu cynický, postrádá směr a pochybuje o smyslu většiny svých životních aktivit.

Frankl je duchovním otcem myšlenky, podle níž by **socha Svobody** na východním pobřeží Spojených států měla být doplněna **sochou Zodpovědnosti** na pobřeží západním:

„Svoboda nicméně není posledním slovem. Svoboda je jen částí příběhu a polovinou pravdy. Je pouze negativním aspektem celého fenoménu, jehož pozitivním aspektem je odpovědnost. Svoboda je ve skutečnosti ohrožena tím, že zdegeneruje do pouhé libovůle, pokud není prožívána zodpovědně. A proto doporučuji, aby socha Svobody na „východním pobřeží byla doplněna sochou Zodpovědnosti na pobřeží západním.“

5. Poruchy duševního života a závislosti

Poruchy osobnosti (psychopatie), neurózy, psychózy, závislosti – drogy, alkohol, typy alkoholiků.

PSYCHICKÉ PORUCHY

Získat náhled na sebe, správně komunikovat, umět se koncentrovat na problém, schopnost řešit manželská nedorozumění, poradit při výchově dětí, zlepšovat paměť, orientovat se ve svých schopnostech - to jsou oblasti, do nichž promlouvá *psycholog*. Poskytuje vhled do psychiky duševně zdravého člověka.

Kdežto *psychiatr* se zabývá lidmi, kteří jsou duševně nemocní, trpí psychickými poruchami.

Někdy je těžké určit, co je mimo normu psychického zdraví. Jsou určité psychické stavy, které nelze přímo označit za psychickou nemoc, ale občas se jako náznak určitého duševního onemocnění projevují.

Základní rozdělení *psychických poruch*:

I. Poruchy osobnosti

II. Neurózy

III. Psychózy

Poruchy osobnosti

Dříve se poruchy osobnosti nazývaly psychopatie. Nejedná se přímo o psychické onemocnění, ale o trvalou povahovou odchylku. Psychopat je člověk, který není nemocen, ale není zdravý. Osobnost psychopata postrádá vyváženost a harmonii. Psychopaté jsou pro své okolí nepřijemní a těžko se s nimi vychází. Mnozí jsou schopni s tebou přátelsky a srdečně hovořit a za dvacet minut po rozhovoru ti provedou nějakou sviňárnu. Psychopatie je úchylná charakteru. U nás je asi 15 % *psychopatů*.

Typy psychopatie:

1. Paranoidní porucha

Trvalá zášť vůči většině lidí, *podezřivost*, sklon vykládat si neutrální nebo i přátelské chování druhých jako nepřátelské. Bojovně hájí svoje práva, *kverulují* /píšou neustále stížnosti/, žárlí a neustále podezírají partnera či partnerku. Neplatí pro ně žádné logické vysvětlování ze strany jiných. Jsou přesvědčeni o své pravdě a každý, kdo se jim snaží jejich přesvědčení vyvrátit, se stává jejich *nepřítelem*. Děti těchto psychopatů jsou často podrobovány "křížovým výslechům", s kým se stýkají, kdo a jak hovořil o jejich rodině, dostávají příkazy nezdravit některé sousedy, protože prý jejich rodině ubližují. Dítě si musí dávat pozor na každé slovo.

2. Schizoidní porucha

Projevuje se *emočním chladem*, omezenou schopností vyjadřovat svoje city, *lhostejností* vůči druhým, samotářstvím, málomluvností, zaměstnáváním se vlastními fantaziemi. Psychopat tohoto typu nedovede pochválit své dítě, pohladit ho, odmítá se s ním bavit, hrát si

3. Dissociální porucha

Nelítostný nezáměr o city druhých, neschopnost udržet trvalé vztahy, *bezohlednost* vůči společenským normám. Tito psychopaté reagují *agresivně* a *násilně* na velmi slabé podněty. Jsou velmi vzrušiví, nemají strach před trestem, nedokážou se z trestu poučit. Většinou do této kategorie patří lidé s opakovanými trestnými činy, nájemní vrahové apod.

4. Emočně nestabilní osobnost

Je podobná dissociální poruše. Tito lidé jednají *impulzivně*, bez uvážení následků, bez schopnosti plánovat život dopředu. *Chybí sebekontrola* a ohled na druhé lidi. Projevují se u nich *výbuchy* silné zlosti.

5. Histrionická porucha

Sebedramatizace, teatrálnost, vyhledávání vzrušení, egocentrismus. Člověk s touto poruchou *manipuluje* s ostatními, aby dosáhl svých cílů, chová se dětsky, *infantilně*. Je nadměrně soustředěn na svou fyzickou přitažlivost, přehnaně, nápadně se obléká.

6. Anankastická porucha

S lidmi této poruchy je *obtížné vyjít* a žít s ním. Vyznačují se stálými obavami, neúměrnou opatrností, *perfekcionismem*, nadměrnou svědomitostí, *puntičkářstvím*, nedůtklivostí a tvrdohlavostí. Vyžadují, aby se *všichni podřizovali* jeho způsobu práce a života.

7. Anxiózní /vyhýbavá/ porucha

Je charakterizována neustálým přesvědčením o vlastní *nešikovnosti*, nadměrným *strachem z kritiky* nebo odmítnutí, *nechtí stýkat se* s druhými lidmi, vyhýbání se práci, kde musí docházet k mezilidskému styku.

8. Poruchy sexuální preference

- exhibicionismus - exhibionisté prý neprovádějí svoje odhalování v parku neustále, ale v době zvýšeného emočního napětí nebo emočních krizí. Mnozí žijí ve spořádaném manželství a mají heterosexuální vztah. Porucha se projevuje prakticky jen u mužů.

- pedofilie - sexuální preference dětí před dospělými. Vyskytuje se téměř výhradně u mužů.

Neurózy

Neurózou trpí člověk, který neměl možnost vyřešit konflikty. Samotná krizová situace ještě neurózu nevyvolává, ale pokud nedejde k uspokojivému vyřešení krize, může být neuróza nastartována.

O mechanismech vzniku neurózy pojednala Karen Horneyová, viz mat. ot. č. 4 /psychologie osobnosti/.

Typy neuróz:

1. Úzkost

Úzkost je reakce na faktickou nebo představovanou situaci nebo událost. Úzkost prožívá každý člověk, ale pokud se liší od normálu svou intenzitou a masivností, jedná se o psychickou poruchu.

Lidé chorobně úzkostliví se *vyhýbají* každodenním situacím, prožívají je s pocitem hrůzy a snaží se jim často nějakým komplikovaným způsobem vyhnout. Úzkost se nezmění ani tehdy, když se jim někdo snaží vysvětlit, že jim nic nehrozí. Úzkostliví lidé jsou jakoby *ochrnutí, ztuhlí*, neschopní vyjít ze svého domova, jít do obchodu, mezi lidmi, vstupovat na veřejná místa, cestovat v šalině.

2. Fobie

Fobie je chorobný strach. Ten může mít různé zaměření. *Agorafobie* je strach před velkými prostorami.

Klaustrofobie - strach před uzavřenými prostory. *Akustiofobie* - strach ze zvuků. *Aichmofobie* - strach z nože a ostrých předmětů. *Androfobie* - strach z muže. *Antropofobie* - strach z lidí. *Bacilofobie* - strach z bacilů.

Dromofobie - strach z přecházení ulice. *Ergasiofobie* - strach z práce. *Gamofobie* - strach ze sňatku.

Hydrofobie - strach z vody. *Mysofobie* - strach z nákazy. *Xenofobie* - strach z cizinců. *Thanatofobie* - strach ze smrti. *Telefonofobie* - strach z telefonování. Mohou být fobie *ze psů, pavouků, hadů* apod. *Strach z onemocnění* - člověk se obává, že nějakou nemoc dostane, takže se před ní musí chránit, nebo už jí má a musí se jí zbavit. Strach z bacilů může nabýt takové formy, že člověk se obává čehokoli se dotknout.

Lze rozlišit 4 základní typy fobií: 1. Ze zvířat. 2. Ze situací, do nichž se nechtěně můžeme dostat. 3. Sociální fobie - jsou spojeny s kontaktem s lidmi. 4. Z určitých míst nebo cestování.

3. Obsese

Jedná se o nutkavé, obsedantní myšlenky, které v člověku působí *proti jeho vůli* a nutí ho k určitému jednání.

Člověk se jich nemůže zbavit. Jestliže se vrátím, abych zkontroloval, zda jsem zhasnul nebo přejíždím prstem po vlnitém plechu ohrady nebo nevstupuji na spoje mezi dlaždicemi, nejedná se ještě o obsedantní chování. Jestliže se však vracím pořád dokola přesvědčit se, jestli jsem zamknul dveře, lomcuji klikou, abych se o tom ujistil, už se může jednat o psychickou poruchu tohoto typu. Člověk s obsedantními myšlenkami musí rovněž vykonávat *složitá rituála*, které když nevykoná, tak má pocit, že je s ním konec.

4. Hysterie

Název choroby pochází od slova *hysteros* / = děloha/. Jde o jakési myšlení přes sexualitu. V okamžicích hysterického záchvatu člověk ztrácí kontrolu sám nad sebou, což je důsledkem složitých emočních stavů. Hysterici prožívají svět dramaticky, zapomínají minulé události a hlavně se u nich objevuje tzv. "*bájevné lhaní*" /vymýšlejí si/. Chtějí být stále středem pozornosti a přizpůsobují realitu svým emočním potřebám.

5. Neurastenie

Projevuje se neustálou *unaveností* / = syndrom únavy/, *bolestí hlavy, podrážděností*. Neurastenika všechno vyrušuje, nesnáší určité zvuky, hluk, prudké světlo, citlivě a nepříjemně vnímá změny teploty, odmítá řešit běžné problémy s tím, že ho to vyčerpává.

Psychózy

Jedná se o nejzávažnější duševní onemocnění.

Typy psychóz:

1. Schizofrenie

Projevuje se *bludy a halucinacemi* - chorobná přesvědčení o existenci určitých věcí, které ve skutečnosti neexistují. Schizofrenik projevuje velkou šíři nejrůznějších citových stavů - od apatie /naprostá nezáměrnost/ o všechno/ až po stavy silné vzrušenosti a neúčelné aktivity.

Paranoidní schizofrenie - člověk trpí neustálým pocitem, že je *pronásledován*, slyší *hlasy*, které mu vyhrožují a dávají příkazy

Simplexní schizofrenie - člověk *přestává mít zájem* o svůj budoucí život a postupně o cokoli jiného. Simplexní schizofrenici se toulají, je jim jedno, jak žijí, neumí dlouhodobě plánovat, bývají sexuálně promiskuitní. Obracejí se do sebe, pokud jsou rodiči, odmítají odpovědnost za děti.

2. Maniodepresivita

Jedná se extrémní *výkyvy nálad, afektů*. U člověka se střídají období manie a deprese.

Manie - nepřirozené veselí, absolutní bezstarostnost, pocit schopnosti měnit svůj život, podnikat, přemrštěná radost ze všeho, nekritičnost k tomu, co zamýšlím, co dělám a jak se chovám, emotivní jednání, obrovská výřečnost, sebepřeceňování, sebepovznesení, pocit nadřazenosti, zdraví a síly

Deprese - prožívání stavů beznaděje, bědování nad těžkostmi života, sklon k sebevraždě

3. Laktační psychóza

Speciální onemocnění žen - matek *po porodu*. Matka nemá zájem o narozené dítě, nezáleží jí na jeho osudu, odmítá ho. Někdy usiluje i o jeho poškození a dokonce zabití. Toto onemocnění po několika dnech nebo týdnech /do šestinedělí/ ustupuje.

ZÁVISLOSTI

Závislost je stav, při kterém absence /nepřítomnost/ látky nebo jiného podnětu vyvolává v organismu fyzické nebo duševní obtíže.

Vzniká po *opakovaném* nebo *chronickém* užívání určité látky /droga, alkohol, nikotin, lék/, ale i při určité činnosti /hra na hracích automatech/.

Vede k narušení osobnosti, ke snížení výkonnosti i inteligence.

Rozlišuje se *závislost*:

a/ psychická - projevy: poruchy spánku, úzkost, deprese, agresivita, autoagresivita, skony k sebevraždě

b/ fyzická - projevy: - třes, křeče, pocení, zažívací obtíže, závratě. Jedná se o tzv. abstinenční symptom /příznak/ = projev stavu, kdy si organismus žádá novou dávku látky, na níž je závislý

Drogy

Většinou se drogy mohou brát kvůli dosažení *mimovšedních* zážitků a dostat se za rámec toho, co společnost dovoluje, *vymanit se* z hodnotového systému dané kultury. Důvodem rovněž může být *zvědavost* nebo *útek* před problémy.

Je to pokus zažít rajskou blaženost. Průvodním jevem je *euforie*, *výbuchy veselí*, *uvolnění* spojené s *omezenou schopností myšlení*, *halucinace*, *fantastické vize*. Po tom všem však nastává pád do střízlivé všednosti, a člověk, jak píše *Charles Baudelaire*, "vdechuje žluklý výpar bezútěšnosti".

Některé *druhy drog*:

- **Cannabis /konopí/**

a/ hašiš - získává se z čisté pryskyřice ze špiček konopných květů

b/ marihuana - z listů a květů samičích rostlin

Chronické užívání může vést k těmto následkům: *Zanedbávání* osobních zájmů, *apatie*, ztráta výkonnosti, *slabost vůle*, selhávání odolnosti, *problémy s vyhledáváním slov*, *mlhavost myšlení*, neschopnost koncentrace, *poruchy paměti*

- **Opiáty**

Získává se z *máku setého*.

Opium /jako "*rostlinu radosti*"/ používali již staří Summerové. Rovněž egyptští a řečtí lékaři ji používali /bůh spánku Morfeus měl jako symbol makovicí/. Arabové rozšířili opiáty do Persie, Indie a Číny.

Opiáty zmenšují pocity bolesti, potlačují pocity hladu, způsobují únavu, která přechází v několikahodinový stav *zastřeného vědomí*.

- **Morfin /morfium/**

Alkaloid, který vzniká izolací z opia.

Je silnější než opium.

Zmírňuje bolest, dostavují se stavy *euforie*.

- **Heroin**

Je třikrát silnější než morfin. Vstupuje "*jako blesk*" do krevního oběhu a mozku. Rychle zbavuje lidi závislé na heroinu nesnesitelných abstinčních příznaků.

- **LSD**

Působí na mezimozek a mozkový kmen a tím ovlivňuje smyslové vnímání. LSD způsobuje vnímání jiskřících a tekoucích barev, tvoření mlhy a ornamentálních útvarů, *prolamuje normální svět věmů*.

- **Kokain**

Získává se z listu keře koka, který se vyskytuje zejména v Jižní Americe. Indián, který žvýká list koky se může po celé dny obejít bez potravy a delšího spánku. Žvýkači koky mají bledé rty, páchne jim z pusy, mají zelené opotřebované zuby a načernalou pěnu kolem ústního koutku, nejistou chuť, šedožlutou ochablou kůži, zapadlé oči bez lesku s fialověhnědými kruhy. Trpí nechutenstvím.

- **Léky jako drogy**

Nadužívání léku může vést k podobným účinkům jako drogy.

a/ Barbituráty - léky na spaní. Trvalé užívání vede k poškození schopností vnímání, bolestem hlavy, závratím, únavě, podrážděnosti

b/ Trankvilizéry - uklidňující prostředky. Při nadužívání potíže se svalovou koordinací, malátnost.

Alkohol

Působí na nervový systém, který řídí vědomí a emoce. Při konzumaci alkoholu dochází k *poklesu zábran* a snižuje se schopnost reakce, sebehodnocení a kritiky. Pokračující konzumace alkoholu může přejít v *závislost*. Tělesné poškození -mozku, nemoci látkové výměny a zažívacího ústrojí -gastritida /zánět žaludku/, nedostatek bílkovin, cirhóza /tvrdnutí/ jater, žaludeční vředy.

Psychické poškození: - Delirium tremens - objevují se halucinace /"bílé myšky", pavouci, brouci/ a zakalené vědomí

- Korsakowský syndrom - ztráta schopnosti pamatovat si a orientovat se v čase a prostoru

Na světě: 20 miliónů alkoholiků

Rozdělení alkoholiků podle stupně závažnosti alkoholismu:

- Typ alfa

Člověk hledá úlevu od problémů a zátěží, které se jeví pod vlivem alkoholu únosnější. Problémy jsou potlačeny, ale neřešeny.

- Typ beta

Pijáci z *návyku a přizpůsobivosti* lidem svého prostředí, kamarádům, spolupracovníkům. Objevují se *tělesné poruchy* - srdce, játra, pankreas /slinivka břišní/

- Typ gamma

Stálý konzum alkoholu. Dochází k tělesné i duševní *závislosti*. Ztrácí se kontrola. Objevují se *abstinenční symptomy* /příznaky/.

- Typ delta

Dlouhodobý návyk na stálý, spíše nenápadný konzum alkoholu. Člověk si neustále *udržuje hladinu alkoholu*, aby unikl abstinenčním symptomům. Tzv. *hladinoví pijáci*.

- Typ epsilon

Tzv. *kvartální pijáci*. V určitých periodách masivně *několik dní pijí* /"jsou v lihu"/.

TERAPIE

Závislosti nelze lehce odstranit, většinou je zapotřebí odborné pomoci.

Lidé dlouhodobě závislí na droze či alkoholu většinou rozbili svou vlastní osobnost i vztahy k ostatním.

Zbavit se závislosti závisí zejména na odhodlání a *osobním rozhodnutí* závislého.

Závislost pomáhají odstranit odborníci různých profesí - *psycholog, psychiatr, sociální pracovníci, pedagog*.

Terapie závislých se dělí na fázi kontaktu, odnímání, odvykání a následné péče.

Jako nejúčinnější způsob terapie se osvědčila *svépomoc a autoterapie*. Závislí lidé se spojují do terapeutických *skupin, komun*, které jsou řízeny vyškolenými, dříve závislými osobami. Je to efektivnější, než když je závislý léčen někým "zvenku" ve státní léčebně nebo psychiatrické ambulanci.

6) Co je a k čemu slouží a sociologie.

Sociologie jako věda, charakteristika sociologie, metody zkoumání v sociologii, techniky sběru dat, orientace v základní statistice (procenta, průměr, medián, atd...), sociologické teorie – Comte, Spencer, Durkheim, Weber, Pareto, hlavní sociologické školy (konsenzuální, konfliktní, interpretativní), Chicagská škola, funkcionalismus.

Sociologie je nauka o společnosti. S tím nic nenaděláš.

Zabývá se různými **společenskými útvary**, malými i velkými, středně velkými, středně malými, polostředně malovelkými, prostředně nevelkými apod. Př.: *manželství, stát, zahrádkářské kluby, středoškolská mládež, politické strany, davy etc.*

Zkoumá odlišnosti těchto útvarů, skupin od sebe. Např. čím se liší klub zahrádkářů od manželství.

Zjišťuje shodné znaky jednotlivých skupin. Např. v čem se shoduje klub zahrádkářů s manželstvím. Nebo v čem se liší nebo shoduje politická strana s rodinou.

Rozdíly mohou být v tom, že v politická strany si libuje v písemných usneseních, rodina ne. Politická strana volí svého předsedu, rodina ne. Strany obvykle nepodnikají společnou dovolenou na Jadranu, rodiny ano. Shodovat se mohou v tom, že strana může být stranou jednoho muže /ženy/, rodina též může být stranou jednoho muže /ženy/. Strana nemusí být stranou jednoho muže /ženy/, rodina též nemusí být stranou jednoho muže /ženy/. Rozumíš?

Problém sociologie, jako ostatně všech tzv. společenských věd tkví v tom, že si na předmět jejich zkoumání **nemůžeš sáhnout**. Všichni mluví o společenských útvarech, ale nikdy nikdo je neviděl. *Můžeš si snad sáhnout na stát? Nebo můžeš se zakousnout do fotbalového klubu FC Barcelona jako do anglické slaniny?*

Dalším problémem sociologie je **prchavost a nepřehlednost** jejího předmětu. Společnost se dnes mění takřka před očima. Co platilo včera, neplatí už dnes. Než sociolog dokončí svůj desetiletý výzkumný program, svět se pohne a sociální struktura, kterou bral v úvahu, transformuje v něco jiného.

Lze tedy *sociologii* považovat za vědu?

Ve smyslu tvorby stálých, vždy platných vědeckých zákonů rozhodně ne. Ve smyslu přemýšlení o podmínkách lidské existence a poskytnutí impulzu pro kritické uvažování pravděpodobně ne. Avšak to je spíše blíže filozofii. Každopádně sociologie je **reflexí společnosti, které se změnily**. Až když se společnost změnila /transformuje/ v nějakou jinou, např. tradiční v industriální nebo postindustriální v globální, je možné reflektovat /analyzovat, rozebírat, uvažovat, teoretizovat/, jak ke změně došlo. Sociologie sice může odhadovat trendy, jak se bude společnost měnit, ale je to vždy jen s určitou mírou **pravděpodobnosti**. Nikdy nepředpovíš celou budoucnost. Na to zapomeň. Všecko bude stejně jinak.

Jak má člověk přemýšlet sociologicky?

Především musíš uvažovat spíše **o lidské společnosti** než o vlastní zkušenosti.

*Představ si kamennou kobku dva a půl krát jeden metr, u stropu ve dne v noci rozsvícená žárovka, už jsi zde šest měsíců, dostáváš dvakrát denně chleba a vodu, v neděli šlupky z brambor, a pravidelně po dvou hodinách tě špehýrkou ve dveřích sleduje těkavé oko dozorce. Pokud si to dokážeš představit, jaké to je, pravděpodobně máš **sociologickou představivost**.*

SOCIOLOGICKÝ VÝZKUM

V sociologii (i v sociálních vědách obecně) rozlišujeme dva základní typy výzkumu:

1. Kvalitativní výzkum
2. Kvantitativní výzkum

Kvalitativní výzkum: se zaměřuje na to, jak jednotlivci a skupiny nahlízejí, chápou a interpretují svět. Kvalitativní výzkum neuzivá statistické metody a techniky.

Kvantitativní výzkum: metoda vědeckého výzkumu, který popisuje jevy pomocí proměnných (znaků), které jsou sestrojeny tak, aby měřily určité vlastnosti. Výsledky takových měření jsou pak zpracovány a interpretovány s využitím statistiky. Snaha o matematické, číselné popsání sociální reality. Důležité ke si ale uvědomit, že sociálně vědní výzkum nikdy **neměří jev, ale indikátor!!!**

Některé klíčové pojmy:

1. Respondent
2. Výzkumník
3. Validita
4. Reliabilita
5. Proměnná
6. Indikátor

Výzkum společnosti je vždy redukce:

1. Redukce počtu pozorovaných proměnných
2. Redukce počtu pozorovaných vztahů mezi nimi
3. Redukce populace na vzorek

Postup výzkumu:

1. Formulace teoretického nebo praktického problému
2. Formulace teoretické hypotézy
3. Formulace souboru pracovních hypotéz
4. Rozhodnutí o populaci a vzorku
5. Pilotní studie
6. Rozhodnutí o technice sběru informací
7. Konstrukce nástrojů pro tento sběr
8. Předvýzkum
9. Sběr dat
10. Analýza dat
11. Interpretace, závěry, teoretická zobecnění

Výzkumné techniky:

- Pozorování
 - Skryté/zjevné
 - Zúčastněné/nezúčastněné
- Rozhovor
 - Standardizovaný/nestandardizovaný
- Dotazník
- Analýza dokumentů
- Analýza produktů
- Experiment
- Metaanalýza

Statistická analýza dat rozlišuje několik typů proměnných, ke každému typu přísluší určitá aritmetická operace:

<u>Typy proměnných:</u>	<u>Příklad:</u>	<u>Aritmetická operace:</u>
Nominální	Pohlaví, jméno, barva vlasů, oblíbené jídlo, rodinný stav, náboženské vyznání	Modus Procenta
Ordinální	Stupeň dosaženého vzdělání	Medián
Intervalová/kardinální	Věk, plat, počet obyvatel	Aritmetický průměr

Dotazník:

- 1) Měl by mít blok otázek měřících jev, který chceme zjišťovat
- 2) Měl by mít blok otázek zjišťujících sociodemografické charakteristiky respondentů
- 3) Měl by být anonymní
- 4) Měl by být stručný, srozumitelný, bez chyb
- 5) Nejzávažnější otázky by neměly být hned na začátku dotazníku

Otázky v dotazníku:

- 1) Mělo by nám být jasno, co kterou otázkou chceme zjišťovat.
- 2) Otázka může být otevřená/uzavřená
- 3) Každá otázka by měla být:
 - 1) jasná
 - 2) srozumitelná
 - 3) logická
- 4) Žádná otázka by neměla být tzv. „dvouhlavňová“
- 5) U uzavřených otázek:
 - 1) By všechny kategorie odpovědí měly vytvářet vyčerpávající soubor
 - 2) Všechny kategorie se musí vzájemně vylučovat – tj. nesmí být možné zařadit odpověď do více než do jedné z kategorií
 - 3) Vždy by se měla vyskytovat varianta odpovědi: nevím

AUGUSTE COMTE /1798 – 1857/, čti ógist kont, Francouz

Zakladatel sociologie. Poprvé použil slovo „*sociologie*“.

Věřil, že při zkoumání společnosti lze aplikovat metody přírodních věd – pozorování, experiment, vědecké předpovědi chování apod.

Těmito vědeckými metodami lze přesně naplánovat vývoj společnosti.

Zkoumání společnosti musí být oproštěno od dohadů a spekulací a musí přesně zjišťovat fakta. Je to tzv. pozitivistická metoda, od níž se odvinul pojem pozitivismus. Comte byl pozitivista.

Pozitivismus – požadoval, aby se vědecké teorie společnosti zakládaly na pozorování a experimentech, skrze něž by se odhalovaly zákony sociálního vývoje. Obecné zákony mohou být odvozeny pouze ze zkoumání důkazů, které jsou přímo známy pozorovatelům.

Vylučuje jakoukoli spekulaci o tom, co je za říši jevů. Jedině skrze jevy lze zjišťovat fakta. Jevy lze uspořádat, třídit podle určitých zákonů a z nich pak předvídat budoucnost.

Comte vytvořil monumentální obraz vývoje lidstva – tzv. **zákon tří stádií**. Jsou to:

I. Teologicko-fiktivní

Člověk se zaměřuje na zkoumání „vnitřní povahy věcí“. Věří, že za každým jevem se skrývá živá vůle. Věří v božstva.

Uvnitř teologického stádia jsou tři období - *animismus* - jednotlivé objekty jsou oživené, Oduševnělé

- *polyteismus* – každá oblast jevů má svého boha – bůh moře, bůh ohně, bůh trávení, bůh sezení, bůh lezení, bůh sázení

- *monoteismus* – množství bohů nahradila jediná bytost

II. Metafyzicko-abstraktní

Obměna teologického. Nadpřirozené síly /božstva/ jsou nahrazeny silami abstraktními – duchovno, duševno, přirozeno, nadpřirozeno...

III. Vědecky-pozitivní

Člověk se soustřeďuje pouze na fakta, na jevovou stránku věcí. Zřídka se spekulace a snahy odhalit

podstatu jevů, zaměřuje se na pozorování, poznávání rozumem, vytváření zákonů podobnosti a posloupnosti
To je samozřejmě konečné stádium, vrchol vývoje lidstva.

Jelikož byl Gusta Comtů posedlej vědou a ničím jiným než vědou, až se z toho, jak uvidíme, zbláznil, nemohl než nevytvořit klasifikaci věd od nejjednodušších ke složitějším.

Klasifikace věd:

- *matematika* – zkoumá jevy nejjednodušší, nejabstraktnější, nejdotažitější
- *astronomie*
- *fyzika*
- *chemie*
- *biologie*
- *sociologie* – Comte ji nazval sociální fyzikou – uvažuje o nejsložitějších, nejkonkrétnějších jevech, které jsou pro člověka nejzajímavější

Ve výčtu věd chybí psychologie. Tu Comte nepovažoval za vědu, poněvadž tvrdil, že člověk může zkoumat fakta, která se nacházejí mimo něho. Psychologie to nedokáže, poněvadž člověk nemůže vystoupit sám ze sebe, aby se pozoroval.

Comte rozdělil sociologii na dvě části:

1. Sociální statika – vztahuje se k pořádku a stabilitě, pořádku ve společnosti, zkoumá zákony koexistence – fungování společenského systému, vztahy mezi jeho jednotlivými částmi
2. Sociální dynamika – vztahuje se ke změně a institucionálnímu rozvoji. Každý stávající sociální stav chápe jako nutný následek stavu předchozího a jako iniciátora stavu budoucího. „Přítomnost je těhotná budoucností.“

Comte tak vyzdvihoval rozum a racionalitu až upadl do nerozumnosti a iracionality.

Pozitivismus se mu stal náboženstvím. Jeho kultem bylo Lidstvo, „velká bytost“, jejímuž blahu má být všechno podřízeno.

Kněžími nového náboženství jsou vědci. A kdopak je veleknězem? Samozřejmě sám veliký Comte. Může to snad být někdo jiný?

Comte dokonce sestavil pozitivistický kalendář se svatými: Hippokrates, Don Juan, Buddha, Bocaccio, Tomáš Akvinský. Hlásal uctívání své zemřelé milenky Klotildy de Vaux /čti d vo/. Dalšími bohyněmi měla být jeho matka a kuchařka.

Nejznámější kniha: Kurs pozitivní filozofie

Kritika Comtea: 1. Zjednodušený pohled na vývoj společnosti. 2. Společenský vývoj se nedá naplánovat. Nikdo neví, co bude. Mohou se vytvářet představy, pravděpodobné odhady, ale život přináší různé nepředvídatelné okolnosti. Srovnávat chování společnosti s chováním fyzických těles a odhalovat společenské zákony jako zákony fyzikální je mylné. Víme, jaké byly následky vytváření jednotných koncepcí lidského vývoje – komunistické, nacistické. Teorie zákonitého vývoje lidské společnosti vede k totalitě. Vývoj musí být zachován dle jediného principu a běda, jestliže se do něho nevejdeš. 3. Mesiánské spojování vlastní osoby s vývojem lidstva – Comte se považoval za proroka nové éry. 4. Co vehementně odsuzuješ, do toho spadneš – Comte odsuzoval iracionalitu a nevědeckost předchozích období, ale sám v tom byl až po uši. I výše.

HERBERT SPENCER /1820 – 1903/, spensr, Angličan

Na vývoj lidské společnosti aplikoval vývojovou teorii – evoluční princip.

Vývoj společnosti chápe jako vyšší stádium vývoje přírody řídicí se podobnými zákonitostmi růstu komplexnosti systému /od nejjednodušších forem ke složitějším/ a diferenciaci jeho funkcí /dělná práce, specializace a tak/. Společnost přirovnával k *organismu*.

Byl zastáncem přirozeného vývoje společnosti. Tvrdil, že společnost je schopna harmonického vývoje směřujícího samovolně k dosažení optimálního stavu. Odmítal pokusy o změnu reformami.

Byl to liberál. Pozitivist.

Odpůrce socialismu. Názory na něj: Je to stará absolutistická forma společnosti.

Rozděluje se podle potřeb, nikoli podle schopností – brzdí to přirozenou

soutěživost.

Vládne *totalitní byrokracie*, která ochromí přirozenost nabídky a poptávky. Důsledkem je ustrnutí.

Vůdcové sledují své osobní zájmy, roste jejich moc, protože nemusí čelit jednotnému odporu dělníků.

Vznik *nové aristokracie*, horší než šlechta v minulosti, kterou vydržují masy svou prací.

Spencer byl jedním ze strůjců myšlenky připodobnění společnosti k organismu, Tyto teorie se dnes nazývají *sociobiologie*. Biologické metafory a evoluční principy aplikované na společnost vypadají na první pohled neškodně, ale v důsledku vedou ke krutým myšlenkám – např. zastávání názoru o nutnosti přežití nejsilnějších jedinců, rasové nadřazenosti apod. V politické praxi se projevují genocidou, holocaustem.

Spencer byl starej mládenec, zřejmě morous. Žádný básnický vzlet, anglický humor v jeho díle nenajdeš. Stýkal se pouze s několika málo přáteli. Pokud ho navštívil někdo, koho nemohl odmítnout, ucpal si napřed uši a klidně mu naslouchal. Bral většinou na vědomí jen to, co podpíralo jeho teorie. Vědecká díla jiných autorů nečetl.

ÉMIL DURKHEIM /1858 –1917/, čti dyrkem, Francouz

Vysvětloval lidské činy, které se na první pohled zdají ryze osobní a individualistické, jako působení sociálních faktorů. Tento názor předvedl na rozboru sebevražd. Rozlišoval tyto druhy sebevražd:

1. Egoistická – vyplývá z nadměrného individualismu, člověk poslouchá jen sebe
2. Altruistická – vyplývá z nedostatečného individualismu. Vyskytuje se ve skupině, kde jsou velmi silná společenská pouta, existuje zde tzv. „mechanická solidarita“. Jde o sebevraždu vykonanou ve prospěch skupiny – např. rituální sebevraždy, kolektivní sebevražda v rámci sekty apod.
3. Anomická – člověk ji spáchá, když neví, kam patří. Náhle se mu rozpadnou normy a hodnoty, které doposud vyznával a jímž věřil. Je to jako když člověk nemá kde bydlet nebo nezná svoje rodiče apod. Člověk ztratí smysl života.
4. Fatalistická – je spáchána tehdy, když má člověk jednoznačně určenu budoucnost, když je člověk někým druhým nadměrně kontrolován a ovládán. Člověk ztrácí možnost volby a vlastního rozhodování.

Durkheim tvrdil, že sociální fakta existují vně člověka a lze je zkoumat podobně jako věci. Sociální struktury stojí vně nás jako stěny místnosti. Jsou tak mocné, že ovládají jednání lidí. Když člověk něco dělá, plyne to ze zákonů a zvyků, které jsou mimo mě – znaky /písmo/, které používám k vyjádření svých myšlenek, měna, kterou platím, systém vzdělávání apod., to všechno už existovalo přede mnou a také mimo mě.

Kritika: *Společnost nemůže být „vně“ stejně jako u fyzického prostředí. Fyzický svět by byl vně, i kdyby nebyli lidé, ale společenská fakta, společnost ne. Společenská fakta nás sice omezují a ovlivňují, ale nerozhodují za nás. Kdyby se všichni lidé rozhodli, že nebudou používat peníze, měnový systém by se zhroutil.*

Durkheim rovněž objasňoval, jak funguje soudržnost skupiny.

Rozhodující pro soudržnost, solidaritu skupiny je oddělení profánních věcí /ty, které člověk běžně užívá/ od posvátných. Je to tzv. *totemismus*. Totem, kterému je připisován zvláštní symbolický význam, je pak předmětem uctívání, rituálů, náboženských obřadů, jejichž společné provádění má velký smysl pro soudružnost skupiny. Posvátným předmětem – totemem - může být třeba kráva, tele nebo Ježek v kleci. /Zmizí-li Ježek v kleci, Vontská organizace se rozpadne, tak na to dávej pozor. A nenos žlutěj špendlík, když nejseš vont Na to oni jsou velmi, ale velmi hákliví./

Solidarita skupiny je „společenské lepidlo“, jak říká Durkheim. Dřív měly rituály ve skupině větší význam, dnes jejich význam upadá. Dnes je hlavním poutem, které udržuje společnost v chodu, dělba práce, jejímž prostřednictvím je jeden závislý na druhém.

V primitivních společnostech působí forma „mechanické solidarity“ – společnost vypadá a funguje jako relativně pevně utkaná látka.

Srovnej společnost pod socialisticko-komunistickým režimem: Ten si potrpěl na různé obřady a rituály – 1. máj, Volby, pompézní sjezdy - a navenek se tento stát mohl jevit jako soudržný, jehož všichni obyvatelé radostně budují lepší zítřky. Skutečný stav věcí však byl jiný. Málokdo prováděl tyto nucené rituály z vlastního přesvědčení. Proto se takto založená společnost rozpadla, „rozlepile“.

Otázkou je, zda všichni domorodci primitivních kmenů byli nebo jsou až tak o svých rituálech přesvědčeni.

Kniha: Sebevražda

MAX WEBER /1864 – 1920/, věbr, Němec

Vymyslel nečekanou *souvislost mezi kapitalismem a náboženstvím*.

Hledal odpověď na otázku, proč vznikl kapitalismus, tzn. orientace na výrobu, zisk apod., právě na Západě a ne někde jinde. Co způsobilo ekonomický rozmach Západu od 17. stol. až po dnešek? Vždyť:

- a) od pádu Římské říše byly jiné civilizace daleko vyspělejší než Evropa – Čína, Indie, Osmanská říše – měly náskok zvláště v technickém a ekonomickém vývoji
- b) touha po majetku a jeho hromadění je obecná – lidé od si odpradáвна cenili majetku, který jim zaručuje pohodlí, jistotu, moc a požitky

Tak proč vlastně vznikl na Západě? Proto, že na Západě nacházíme něco jiného: *Zvláštní postoj k majetku*, podle Webera je to *duch kapitalismu* – představy a hodnoty, které byly typické pro první kapitalistické obchodníky a průmyslníky. Oni sice hromadili osobní majetek, ale nevyužívali ho k pohodlnému nebo rozmařilému způsobu života – žili skromně, asketicky, střízlivě, bohatství nerozhazovali, ale investovali dál. Proč tomu tak bylo?

Weber překvapivě prohlásil, že toto chování mělo *náboženský základ*, konkrétně *v protestantismu*, kalvinismu. Některé kalvinistické doktríny /nauky/ byly zdrojem kapitalistické etiky:

1/ *Puritánství*

2/ *Naplnění svého poslání k větší slávě Boží*

3/ *Predestinace* /předurčení/ - vyvolenost pro nebe

Člověk se má snažit rozpoznat známky svého vyvolení. Touto známkou je úspěch v podnikání, z něhož plyne hmotné bohatství.

Toto bohatství však nemá sloužit podle puritánské nauky k uspokojování vlastních požitků, protože každá rozmařilost je nástroj ďábla. Je nutno zachovat střídmost a odříkání.

Je zde tedy: Snaha o hmotný prospěch jako výraz Božího vyvolení a zároveň odříkání se rozmařilostí, abych nepropadl ďáblovým nástrahám.

Honba za majetkem má tedy tento původní náboženský a etický smysl. Dnes, říká Weber, se však odpoutala od tohoto smyslu a spojuje se s tužbami ryze světskými.

Význam Weberových myšlenek:

A/ Originální objevení vazby mezi náboženstvím a ekonomikou

B/ Vysvětluje důvod, proč někdo hromadí majetek a zároveň chce žít skromně.

C/ Je inspirací pro další bádání a uvažování o dnešní společnosti.

Weber se dále zabýval různými *typy panství*:

1. *Charismatické* – spočívá na víře v *mimořádné kvality a vlastnosti vůdce* – náboženského, vojenského, politického. Vůdce vládne silou své osobnosti, může překračovat tradici i psané zákony. Vládne tak dlouho, dokud trvá víra v jeho mimořádnost. Po jeho smrti se jeho stoupenci snaží vyvinout způsoby přenosu jeho charismatu. Hospodářství je za jeho vlády nestabilní. Světské zájmy se podřizují problematickým vyšším cílům.
2. *Tradiční* – postavení pánů se zakládá na tradici, *jednou provždy danými mocenskými vztahy*. Rozsah libovůle je značný. Hospodářství stagnuje, je znemožněna dlouhodobá kalkulace. Poddaní jsou nuceni odvést náhle prachy na vojenské, politické účely.
3. *Legální* – spočívá na víře v *platnost neosobních zákonů*, které platí pro všechny – mocné i bezmocné. Poslušnost se týká právních norem, ne osob, které právo vykonávají. Osou tohoto panství je byrokracie – spravuje stát podle neosobních předpisů. Byrokracie demokratizuje společnost – zaručuje rovnost před správními rozhodnutími, anuluje privilegia. Umožňuje hospodářský kalkul na základě platných norem a předpisů. Byrokracie se však může změnit v privilegovanou kastu – úředník má v ruce moc – může ji zneužívat. Byrokratická správa má vždy tendenci být správou s vyloučením veřejnosti. Mocenské zájmy byrokracie jsou podporovány vynálezem úředního tajemství. Byrokracie je v dnešním světě neodstranitelná.

Weber o sociálním jednání: Sociolog se nemůže soustředit pouze na jevovou stránku věci, ale musí se snažit mu porozumět /*Verstehen*/ prostřednictvím pochopení záměrů, hodnot a názorů. Které lidi motivují.

Př.: *Kluk rozbije výklad. Otázka: Proč jsi to udělal? Odpověď: Toužil jsem po nějakém vzrušení. Otázka: Je to dobrý důvod pro takový čin? Odpověď: Ne, ale když chodím po okolí a rozbívám okna, sklenář Smith mi za to platí. Tázající se: Aha! Ich verstehe! Rozumím!* – Ano, vidíš to, porozuměl sociálnímu jednání. Jak prosté!
Př.: Fotbal. Útočník se řítí do pokutového území, stíhá ho obránce. Útočník padá. Rozhodčí píská, vytahuje červenou kartu a útočníka vylučuje. Porozuměl záměru útočníka, který chtěl pokutový kop.

Weberův čistý /ideální/ typ: Čistě myšlenková konstrukce, jejíž porovnání s realitou má umožnit vysvětlit příčiny odlišnosti od hypotézy.

Př.: *Weberovy zkonstruované typy panství jsou čisté typy. Ve skutečnosti to nefunguje přesně tak, jak jsou nastíněny.*

Kniha: Protestantská etika a duch kapitalismu

VILFREDO PARETO /1848 – 1923/

Italský sociolog, řekněme politický sociolog. Zakladatel elitismu – spolu s Gaetanem Moscou.

Jeho teorie se může rozdělit na 2 části:

- I. Analýza lidského jednání
- II. Teorie elit

I. Analýza lidského jednání

Člověk jedná pod vlivem různých citů, emocí, impulsů, pudů, což tvoří skutečný zdroj jeho jednání.

Např. touží po penězích, po moci, po kariéře, po pomstě.

Avšak člověk se domnívá, že jeho činy vyplývají z racionálního /rozumového/ uvažování, jsou opřeny o nějakou teorii.

Pareto však říká, že racionální zdůvodnění je pouze *zastíracím manévrem*. Nechceme přiznat své pravé sklony a tak dodatečně vytvoříme teorii, která má dodat jakousi logičnost našemu nelogickému jednání. Vysvětlujeme, ospravedlňujeme, hlásáme. Tak vznikají ideologie – slovní zdůvodnění, které mají zamaskovat naše skutečné pohnutky.

Př.: *Člověk touží po moci a politické kariéře, což je jeho skutečný záměr, ale odůvodňuje svůj vstup na politickou scénu tím, že je přece důležité, aby právě on pracoval pro blaho společnosti.*

Diktátor potřebuje levnou pracovní sílu, aby si mohl postavit další ze svých zlatých paláců, a tak založí koncentrační pracovní tábory, kam pozavírá lidi, o nichž prohlásí, že jsou nepřátelé lidu.

Ukradl jsem sousedovi kolo. Jako důvod uvedu, že jemu to neuškodí a mně to prospěje. Koneckonců vytuneloval banku, kde jsem měl svoje úspory.

Skutečné, iracionální pohnutky lidského jednání nazývá Pareto rezidua. Jsou v každé době stejné, *stálé, trvalé*, hluboce zakořeněné v člověku, lidské touhy jsou zkrátka pořád stejné.

Racionální odůvodnění se nazývají derivate. Jsou povrchní *proměnlivé*, mění se podle doby, potřeby. To jsou právě ty ideologie. Jednou zabíjíme ve jménu lidu, podruhé v zájmu zachování čisté rasy, potřetí ve jménu Nejvyššího dobra.

Ideologové využívají sklonů člověka jednat *nelogicky*, tedy na základě různých pudů a emocí, vášní. Pokud se politikovi podaří strefit se do těch pravých emocí, má úspěch. To se třeba podařilo Hitlerovi i v určité fázi komunistům. Politik, který šikovně žvaní různé nesmysly, je úspěšný.

V Paretově teorii jde v podstatě o odhalení toho, že člověk je grázl, ale nechce si to přiznat.

II. Teorie elit

Pareto rozděluje společnost na vůdce a vedené. Vůdce jsou elita.

Elita – má ve společnosti *dominantní* /výsadní/ postavení. Vládne ve společnosti, protože má správné psychické vlastnosti: Prolhanost a lstivost nebo sílu a rozhodnost.

Nikdy nevládne masa populace, lid, a to ani v demokracii, kde je idea vlády lidu pouhým *mýtem*. Ve skutečnosti vládne *úzká skupina* stranických vůdců.

Výhodou elity je, že tvoří *malou skupinu*. Její členové snadněji mezi sebou komunikují, mohou jednat společně, snadno přejdou do akce.

To je v kontrastu s masou obyvatelstva, která je nesourodá, roztržena, těžkopádná. Masa je *odkázána na elitu*, kam ji povede.

Vůči masám elita využívá nátlak a manipulaci. Zde je úspěšná vhodná ideologie, která má přesvědčit lidi o oprávněnosti vládnutí elity.

Např. : Komunisti obhajovali nutnost být u moci tím, že si přisvojili vedoucí úlohu na základě marxleninské teorie o vývoji dějin. Tvrdili, že doba právě teď uzrála k tomu, aby se chopili své dějinné úlohy a jako vůdčí síla vyvedli lidi z bídy a nastolili spravedlivý společenský řád. Kdo to nechtěl uznat, měl problémy.

Koloběh /cirkulace/ elit

Elita je po čase *vystřídána* jinou elitou.

Elita padne proto, že je příliš uzavřena do sebe, není schopna přijímat nové myšlenky a podněty.

Naráží tak na hodnoty, které společnost vyznává.

Toho využije kontra-elita, zmobilizuje masu, najde v ní oporu a nahradí stávající elitu.

Elita, která se chce udržet u moci, si musí umět zachovat vazby na společnost, *upravovat* svoje zájmy i politiku.

Např.: To se v současné době zdá se podařilo v Číně komunistům, kteří pustili do země kapitál, ale stále si drží moc.

Jiný způsob, jak se může elita udržet u moci, je *silou*.

V tomto směru Pareto rozlišoval *dvě hlavní třídy* vlastností elit:

A/ Lišky – vyznačují se *prohnaností*, lstivostí, manévrováním, úskočností, schopností přesvědčit, neumějí použít násilí.

B/ Lvi – používají násilí, i brutálního, prosazují se *nátlakem*. Jejich slabou stránkou je, že bývají příliš konzervativní, strnulí, neschopní otevřít se společnosti, stávají se směšnými.

Jen *vzácně* se obě třídy vlastností nacházejí pospolu.

Pareto dobře odhadl *socialismus*, kde se za fasádou vědeckého rovnostářského zdůvodňování skrývají *mocenské zájmy jedné z elit*.

HLAVNÍ TEORETICKÁ PARADIGMATA V SOCIOLOGII:

1) TEORIE KONSENSUÁLNÍ

Inspirační zdroj: teorie společenské smlouvy

Konsensuální teorie společnosti stojí na následujících předpokladech:

1. Sociální systémy jsou integrované
2. Společnosti jsou soudržné
3. Společenský život závisí na solidaritě
4. Společenský život je založen na reciprocitě a kooperaci
5. Společnost uznává legitimní autoritu
6. Základní prvky společenského života jsou normy a hodnoty

7. Sociální život zahrnuje závazky
8. Společenské systémy závisí na konsensu
9. Sociální systémy mají tendenci přetrvávat

- Konsensuální teorie se rozdělují do třech oblastí:
 1. Strukturní funkcionalismus
 2. Teorie sociální směny
 3. Teorie sociálních rolí

1. 1) STRUKTURNÍ FUNKCIONALISMUS

- **Talcott Parsons** (1902 - 1979)
 - *The Structure of Social Action* (1937)
 - *The Social System* (1951)
 - Poslední „velká“ teorie
 - Každý sociální systém má určité systémové potřeby, které musí být upokojeny, má-li systém v prostředí přetrvat
 - Zkoumání sociálních struktur, které tyto potřeby uspokojují je hlavní úkol sociologie
 - Veškeré lidské jednání probíhá v těchto subsystémech:
 1. **Kulturní systém**: soubor sdílených hodnot
 2. **Sociální systém**: soubor rolí a rolových očekávání
 3. **Systém osobnosti**: potřeby, postoje, motivy individuálního aktéra
 4. **Systém behaviorálního organismu**: člověk jako biologický tvor pohybující se v určitém fyzickém prostředí
 - Univerzální dilemata:
 1. **Askripce a výkon**
 2. **Všeobecnost a specifčnost**
 3. **Afektivita a afektivní neutralita**
 4. **Univerzalismus a partikularismus**
 - Základní systémové potřeby (tzv. schéma A-G-I-L):
 1. **A – adaptace na prostředí**
 2. **G – dosahování cílů**
 3. **I – zajišťování vnitřní integrace**
 4. **L – udržování vzorců jednání**
- **Robert King Merton** (1910 - 2003)
 - Snažil se „vylepšit“ některé nedostatky s. f.
 - Přichází z teoriemi středního dosahu
 - Zavádí pojem dysfunkce
 - Rozlišuje manifestní a latentní funkce
 - Nezamýšlené důsledky jednání/ sebenaplňující se proroctví
 - Teorie referenčních skupin
 - Teorie deviantního chování

Způsoby adaptace	Cíle	Prostředky
Konformismus	+	+
Inovace	+	-
Ritualismus	-	+
Únik	-	-
Vzpouora	+/-	+/-

- Kritika strukturního funkcionalismu
 - Teleologická nebo tautologická vysvětlení
 - Nevysvětluje sociální změnu
 - Přeceňuje úlohu normativního prvku v životě
 - Lehce se mění v politicky konzervativní ideologii

1. 2) TEORIE SOCIÁLNÍ SMĚNY

- **George Kaspar Homans** (1910 - 1989)
- **Peter Blau** (1918 - 2002)
 - Pracuje s pojmy vypůjčenými z ekonomie
 - Každý jedinec se snaží za každých okolností maximalizovat svůj zisk
 - Umění dát druhým to, co má pro ně větší hodnotu, než kolik činí mé vlastní náklady a oplátkou od nich získat to, co má větší hodnotu pro mě.
 - Např. fungování tzv. sňatkového trhu

1. 3) TEORIE SOCIÁLNÍCH ROLÍ

- **George Herbert Mead** (1863 – 1931)
- **Ralph Linton** (1893-1953)

2) TEORIE KONFLIKTU

- Teorie konfliktu je postavena na následujících předpokladech:
 1. Sociální systémy jsou založeny na protikladech
 2. Společnosti jsou nutně vnitřně rozdělené
 3. Život ve společnosti plodí opozici a nepřátelství
 4. Společenský život vytváří strukturní konflikty
 5. Každá společenská diferenciacie zahrnuje mocenskou nerovnost
 6. Základními prvky společenského života jsou zájmy
 7. Sociální život obsahuje nátlak
 8. Společenský život vytváří různost zájmů
 9. Sociální systémy mají tendenci ke změně
- Inspirační zdroj: Karl Marx (1818 – 1883)
- Hlavní autoři:
 - Lewis Coser
 - Charles Wright Mills
 - Ralf Dahrendorf
 - Randal Collins

- **Charles Wright Mills (1916 - 1962)**
 - *The Power Elite* (1956)
 - *The Sociological Imagination* (1959)
 - Mills byl nejvýznamnějším představitelem tzv. kritické teorie, radikální sociologie
 - Ovlivněn marxismem
 - Jeho působení spadá do období formování tzv. kontrakultury – amerického kritického intelektuálně sociálního hnutí (např. beat generation), které se začíná prosazovat v USA po 2. sv. válce.
 - Jeho sociologie kritizuje americkou společnost i některé klasické sociologické teorie 50-tých let 20. stol.
 - Analyzoval čtyři hlavní síly, které spolu vedou v USA konflikt o moc:
 - 1. Dělnická třída
 - 2. Střední třída
 - 3. Mocenská elita (ekonomická, politická, vojenská)
 - 4. Intelektuálové
 - Dominantní společenská síla: mocenská elita – propojená vojenská, politická a ekonomická složka společnosti:
 - 1. „vojenská definice reality“
 - 2. Třídní identita
 - 3. Funkční zaměnitelnost
 - 4. Mechanismy socializace

3) INTERPRETATIVNÍ SOCIOLOGIE

- Interpretativní sociologie je založena na následujících předpokladech:
 1. Lidé jednají na základě významů, které přiřkládají všem věcem, jež je obklopují.
 2. Významy nejsou vlastností samotných věcí, jsou produktem sociální interakce probíhající mezi členy společnosti.
 3. Významy nejsou stabilní, mohou být neustále pozměňovány a redefinovány v průběhu nových interakcí.
- Interpretativní sociologie bývá rozdělována do následujících podoborů:
 1. **Symbolický interakcionismus**
 - Charles Horton Cooley, William Thomas, George Herbert Mead
 2. **Dramaturgismus**
 - Erving Goffman
 3. **Etnometodologie**
 - Harold Garfinkel
 4. **Fenomenologická sociologie**
 - Alfred Schutz

3. 1) SYMBOLICKÝ INTERAKCIONISMUS

- **Charles Horton Cooley (1864 - 1929)**
 1. Zrcadlové já
 2. Teorie primárních skupin
- **William Thomas (1863 - 1967)**
 1. Thomasův teorém (definice situace): situace definovaná jako reálná se stává reálnou ve svých důsledcích
- **George Herbert Mead (1863 - 1931)**
 1. I/ME
 2. Teorie sociálních rolí
 3. Významní druží, generalizovaná druží

3. 2. DRAMATURGISMUS

- Sociální realita je popisována metaforou divadla, všichni lidé jsou pouzí herci, kteří přehrávají určité role
- **Erving Goffman** (1922 - 1982)
 1. *The Presentation of Self in Everyday Life*
 2. *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*
- Výzkum chování lidí v každodenních interakcích
- „Sociologii přetvářky“ - analyzuje způsoby, jakými lidé manipulují v průběhu interakcí s dojemem, který činí na druhé lidi
- Segregace publika umožňuje přehrávat různé role před různým obecnstvem
- Možnosti mystifikace publika i sebekontroly herců
- Problematika sociálních rituálů
- Nikdy nejednáme s vlastním účinkujícím, ale pouze s jeho rolí

K dalším důležitým proudům v sociologii patří také:

- 1) **Frankfurtská škola** – rozvíjela se od roku 1923 ve Frankfurtu nad Mohanem jako okruh levicově orientovaných sociologů a filosofů. K nejvýznamnějším osobnostem v tomto proudu patří: Max Horkheimer (1895 - 1973), Theodor Adorno (1903 - 1969), Jürgen Habermas (*1929) a psycholog Erich Fromm (1900 - 1980)
- 2) **Chicagská škola** – rozvíjela se ve 20. letech 20. století na univerzitě v Chicagu. Orientovala se hlavně na sociologii města, kriminologii, terénní výzkum a výzkumy veřejného mínění.

7) Sociální stratifikace a nerovnost.

Systémy sociální stratifikace, sociální mobilita, sociální kapitál, sociální kontrola, chudoba a sociální nerovnost, dva směry systému sociální péče, sociální exkluze, bezdomovci, teorie etiketizace, sociologie byrokracie.

Stratifikace

- z latinského *stratum* - vrstva, *facere* – činit
- vytváření vrstev, vrstvení, rozvrstvení
-

Sociologie chápe stratifikaci jako hierarchické uspořádání členů určité skupiny, společnosti. Patrně neexistuje žádná společnost, kde by se nevyskytovala nerovnost mezi lidmi. Určitá forma nerovnosti je pravděpodobně „přirozená“, každá společnost ale potřebuje pro své úspěšné fungování mechanismy legitimizace (oprávnění) sociálních nerovností. Sociální stratifikace a nerovnost jsou častým předmět studia sociologie konfliktu

- “ (např. teorie společenské smlouvy)

Základní formy stratifikace:

1. Otročtví – používání lidí jako subjektů práce, vznik instituce vlastnictví.
2. Kastovní systém – segregace společenských skupin pomocí rituálů, hierarchie je neprůchodná, absolutní dědičnost, náboženská legitimizace
3. Stavby – systém povinností ale i práv, segregace (částečně prostupná), upraveno zákony (tradicí), existuje určitá vertikální mobilita, adopce do stavu, koncept dědičnosti
4. Třídy – nefungují na bázi práva, z hlediska legálního neexistují, příslušnost ke třídě je důležitá z hlediska přístupu k ekonomickým zdrojům

Kastovní systém

- Indický subkontinent – védská kultura, kultura hinduismu
- Nábožensky legitimizovaná společenská nerovnost (Rgvéd - Purušasúkta)
- Čtyři hlavní skupiny (varna=barva):
 1. Bráhmani
 2. Kšátrijové
 3. Vaišjové
 4. Šúdrové
- Mimo stojí „nedotknutelní“ cca 160 mil. obyvatel
- Jednotlivé kasty – džáty – zrození
- Příslušníci tří nejvyšších skupin – dvidža (dvojzrození)
- Védská tradice spatřuje v tomto uspořádání záruku vyloučení bezohledné konkurence jednotlivých vrstev a skupin společnosti

Třídy:

- Skupiny lidí, kteří nejsou v přímém kontaktu
- Shoda životního způsobu, která je spjata s existencí určitých zdrojů
- Nesouvisí se subjektivní zkušeností člověka, jsou objektivní společenské povahy

- Klasická teorie tříd v sociologii: Marx, Weber

Sociální stratifikace

Nemusíš být ani sociologem, aby sis všiml, že někdo je bohatý a někdo chudý. Existují skupiny více či méně bohatých a více či méně chudých, skupiny mocných, vlivných, méně mocných a bezmocných. Proč tomu tak je, řeší teorie sociální stratifikace. Čili: Jde o sociální nerovnost.

Stratifikace znamená *rozvrstvení*.

Stratifikace – strukturovaná nerovnost mezi různými skupinami lidí

Ve všech typech společností se vyskytuje nerovnost. Existuje nerovnost mezi mužem a ženou, mezi sourozenci, mezi mladšími a staršími.

Rozlišují se čtyři základní systemy stratifikací:

I. Otroctví a otrokářství

Extrémní forma nerovnosti. Někteří jedinci jsou majetkem druhých. Někdy byli otroci úplně bezprávní, jindy se spíš blížili úrovni služebníka.

V USA a v Jižní Americe v 18. a 19. stol využívání téměř výlučně k fyzické práci na plantáži nebo v domácnostech. Ve starověkých Athénách byli mnozí otroci vzdělaní, působili jako státní úředníci, provozovali řemesla. Ve starém Římě byli někteří bohatí otroci zároveň i otrokáři.

II. Kasty

Spojují se s Indií. Název však pochází z portugalského casta / = rasa, čistokrevná skupina/.

V Indii: Kastovní systém se nazývá varna, v rámci něhož jsou čtyři stupně. Nejvyšším stupněm jsou brahmáni. Pod těmito čtyřmi stupni figurují „nedotknutelní“ – ti jsou ze všech nejnižší. Brahmáni se musí vystříhat styku s nedotknutelnými a jedině nedotknutelní mohou vstupovat ve styk se zvířaty. Kastovní systém je spojen s hinduistickou vírou v reinkarnaci: Musíš dodržovat rituály a povinnosti předepsané své kasty, jinak v příštím životě spadneš do nižší kasty. Je vyloučeno, aby se jedinec za svého života přemístil z jedné kasty do druhé. Dobře vymyšleno, co?

III. Stavy

Patří k dějinám feudální Evropy.

V Evropě: Nejvyšší stav – šlechta – „urození“ /Pěkně ses letos urodil, že?/

Druhý stav – kněží – nižší postavení, ale řada privilegií

Třetí stav – heterogenní skupina – nevolníci, svobodní rolníci, obchodníci, řemeslníci, měšťané

Na rozdíl od kastovního systému byl do jisté míry tolerován vzestup jedince – sňatkem, povýšením do šlechtického stavu nebo, kdyžs na to měl, začvakals a titul sis koupil. Jednoduché, ne?

IV. Třídy

Nejrozšířenější definice: Rozsáhlá skupina lidí, kteří mají obdobné ekonomické prostředky, což má vliv na jejich způsob života. Základem třídních rozdílů jsou majetkové poměry a typ zaměstnání.

Dnes /nikoliv Tenkrát/ na Západě: Vyšší třída – zaměstnavatelé, bankéři, průmyslníci, špičkoví manažéři

Střední třída – „bílé límečky“ /pojmem si zapamatuj, je to terminus technikus/ - úředníci a odborníci

Dělnická třída – manuálně pracující

Zemědělci – už jen někde – Francie, Japonsko. /V zemích Třetího světa tvoří nejpočetnější třídu./

Underclass /podtřída/ - lidé dlouhodobě nezaměstnaní, bez majetku bez kvalifikace, bezdomovci

Sociální mobilita

Je to pohyb jedinců a skupin z jednoho sociálněekonomického postavení do druhého.

a) Vertikální mobilita – pohyb vzhůru či dolů po sociálněekonomickém žebříčku

- vzestupná – ti, kteří lezou nahoru, roste jim majetek nebo příjem nebo obojí /a úměrně s tím banděro/, získávají vyšší postavení /status/
- sestupná – ti, kdo lezou, popř. padají dolů /někdy lámou špruše/. Většinou sestupná mobilita bývá nedobrovolná, nucená. Někdo však může sestoupit dobrovolně, třeba z filozofických nebo náboženských důvodů.

b) Horizontální /laterální/ mobilita – přesuny do jiných čtvrtí, měst, oblastí

Obě mobility se někdy kombinují. Chudý chlapec z dědiny se stane švédským králem /vertikální mobilita/ a přestěhuje se do královského panelového domu ve Stockholmu /horizontální mobilita/.

Chudoba a nerovnost

Patrně nikdy nevymizí chudoba. Vždycky budou bohatí a budou chudí. Chudobu však lze omezit např. vhodnou sociální politikou v kombinaci se strategií zaměřenou na snižování nezaměstnanosti. Příkladem je Švédsko – podařilo se zde absolutní chudobu téměř, takřka úplně, skoro doslova eliminovat. Samozřejmě je to za cenu vysokých daní všech.

O systému sociální péče ve státě se přou (mlátí, tlučou apod./ dva směry:

1. Sociálnědemokratický – má sklon budovat tzv. sociální stát. Tvrdí, že když je rozdělování bohatství ve společnosti ponecháno jen volné hře tržních mechanismů /neviditelná ruka trhu/, tím větší pak je majetkové nerovnost – propastnější rozdíl mezi bohatými a chudými. Zastánci tohoto proudu říkají: Tržní síly jsou destruktivní a nekontrolované, což vede k sociální nerovnosti a ztrátě sociální péče, k monopolům, plýtvání, chudobě a chamtivosti.
2. Konzervativní – vychází z ekonomických teorií, podle nichž snížení daní pro jedince a podniky umožní ekonomický růst. Ten má přinést ovoce jak bohatým, tak chudým. Tvrdí: Stát by neměl překážet kapitalismu, vše by měl rozhodovat trh. Vláda plodí byrokracii, což dusí produkci bohatství. Státní plánování, sociální péče a organizace jsou vždy méně efektivní než volný trh. Jednotlivci by se měli starat o sebe a stát by neměl zasahovat. Sociální stát vyvolá v lidech závislost /zvyknou si na podporu a nechce se jim pak pracovat/.

Bezdomovci

Ještě tak před padesáti šedesáti lety se za bezdomovce považoval ten, kdo obývali laciné ubytovny nebo svobodárny. Říkalo se jim bezdomovci /*homeless*/, protože žili sami a málokdy se vídali se svou rodinou nebo příbuznými. V posledních dvaceti třiceti letech byl pojem „houmlesák“, bezdomovec přenesen na ty, kdo nemají vůbec žádný domov, přespávají na ulicích, nádražích /v Brně na roli/, ve zchátralých barácích a tak. Mnozí z nich - a prý jich přibývá - jsou houmlesáky z vlastního rozhodnutí – dobrovolně žijí na ulicích, spí „nadivoko“, nechtějí se vázat, nechat se omezovat, nechtějí mít starosti s vlastním majetkem, somrují.

Po r. 1989 u nás se hodně bezdomovců rekrutovalo z osob, kteří byli za minulého režimu zavíráni do kriminálu za to, že nepracovali nebo mařili tzv. ochranný dohled /bylo určeno soudem, že po propuštění z vězení se musíš po určitou dobu – 2, 3 roky – hlásit na policii, což se týkalo hlavně recidivistů, lidí, kteří byli zavíráni za opakované trestné činy/. Byly to trestné činy příživnictví a maření výkonu úředního rozhodnutí. Tyto trestné činy byly po revoluci zrušeny, takže na svobodě zůstala skupina těch, kteří neumí nebo nechtějí pracovat, a jsou z nich houmlesáci.

8) Sociální skupiny.

Sociální kategorie, agregáty, skupiny ve vlastním slova smyslu, primární a sekundární skupiny, referenční skupiny, konflikty, sociální interakce, sociální role, pozice jednotlivce ve skupině, skupinové cíle, normy, proxemika, moc a manipulace.

Sociologie zpravidla rozlišuje tři základní typy sociálních skupin (respektive útvarů):

1. Sociální kategorie
2. Agregát
3. Sociální skupina – tj. skupina ve vlastním slova smyslu

1. SOCIÁLNÍ KATEGORIE

- Soubor osob vykazující alespoň jeden společný shodný znak, charakteristiku
- Soubor uměle zkonstruovaný
- Např.:
 1. Nezletilé děti – společný znak: věk do 18 let
 2. Pracující důchodci – znaky: důchodový věk, výdělečná práce
 3. Středoškolští studenti – znak: studium na střední škole

2. AGREGÁT

- Soubor osob prostorově spojených
- Např.:
 1. Lidé bydlící v jednom činžovním domě
 2. Studenti vysoké školy, kteří se sešli na první přednášce.
- Speciálním druhem agregátu je dav

2.1. DAV

Teorii davu a davového jednání rozpracoval **Gustave Le Bon** (1841 - 1931) ve svém díle „*Psychologie davu*“ (1895). Dav chápal pejorativně, svou koncepci vypracoval v souvislosti s destruktivním chováním davů během Velké francouzské revoluce. Dav je podle něj soubor jedinců, kteří se rozplývají v mase a ztrácí sebekontrolu. Je to shromáždění, které podléhá snadno sugesci a není schopno si vytvořit vlastní názor na nic, protože každý názor je davu implantován zvnějšku. Dav v lidech aktivuje spící či utlumené instinkty.

- V davu dochází:
 1. ke ztrátě vlastní individuality (deindividualizaci)
 2. k převaze primitivních instinktů a emocí nad racionalitou
 3. ke ztrátě rozumové kontroly a morální odpovědnosti
 4. k nárůstu pocitu anonymity účastníků

Gustav Le Bon rozlišoval následující typy (a podtypy) davu:

1) Sociálně strukturovaný dav

- Posluchačstvo
- Expresivní dav

2) Náhodný dav

- divácký

- panický
 - zneprzyjemňující (obtěžující)
- 3) Nezákonný dav**
- aktivní expresivní – rebelující, lynčující
 - amorální – masové výtržnosti, sektářské orgie

3. SOCIÁLNÍ SKUPINY

- tj. skupiny ve vlastním slova smyslu

Charakteristické znaky sociálních skupin :

- Sociální interakce
- Komunikační síť
- Společná činnost
- Společný cíl
- Rozdělení sociálních pozic a rolí
- Určitá dělba práce mezi členy skupiny
- Normy a sankce
- Skupinová identita:
 1. Vědomí příslušnosti ke skupině
 2. Vědomí odlišnosti od jiných skupin

3. 1. TYPY SOCIÁLNÍCH SKUPIN

Sociální skupiny rozlišujeme na několik podtypů podle následujících kritérií:

1. Na základě vzájemných vztahů členů:
 - Primární skupiny
 - Sekundární skupiny
2. Podle typu organizace skupiny
 - Formální skupiny
 - Neformální skupiny
3. Podle povahy členství
 - Členské
 - Nečlenské
4. Speciální případ tvoří tzv. referenční skupiny

3.1.1. PRIMÁRNÍ SKUPINY

Jsou založeny na osobním, tj. bezprostředním, nezprostředkovaném kontaktu svých členů. Je to tzv. styk tváří v tvář – face to face. Jedná se vždy o malou skupinu /má se za to, že malá skupina je do 30 lidí/. Probíhá zde primární socializace. Je zde přítomna vzájemná důvěra, intimita. Členství nevzniká z žádných vnějších pohnutek. Primární skupiny mají relativně dlouhodobé trvání. Člověk se v nich angažuje celou svou osobností

- Např. rodina, rodová pospolitost, kmen

3.1.2. SEKUNDÁRNÍ SKUPINY

- všechny další skupiny, v nichž začíná převládat účelová racionalita a volnější, méně osobní a formálnější vazby (profesní skupiny, sociální vrstvy)
- socializace jedince v nich nadále pokračuje (sekundární socializace)

3. 1. 3. FORMÁLNÍ SKUPINY

- Mají pevně stanovenou úlohu, jednoznačně určenou organizací
- Jasně rozlišení mezi členy a nečleny
- Členové mají přiděleny konkrétní úkoly, pravomoci a zodpovědnost
- Silně formální jsou skupiny policejní, vojenské, parlament apod.

3. 1. 4. NEFORMÁLNÍ SKUPINY

- vznikají spontánně
- členství je dobrovolné, není přesně vymezeno
- hlavním motivem členů je společný zájem
- mohou mít velmi krátkou dobu trvání

3.1.5. REFERENČNÍ SKUPINY

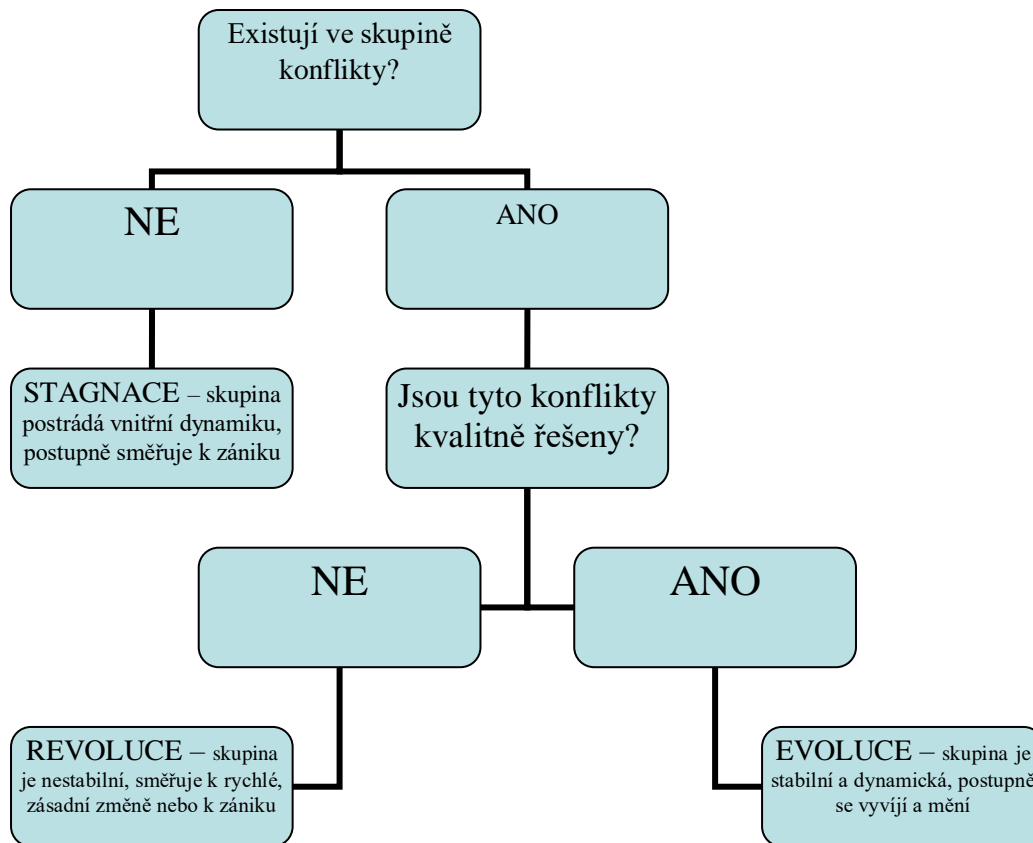
Teorii referenčních skupin vypracoval v sociologii **Robert King Merton** (1910 - 2003)

Referenční skupina je taková sociální skupina, se kterou se člověk ztotožňuje, která je pro něho normotvorná, hodnototvorná, postojotvorná, socializační. Jedinec může, ale nemusí, být členem referenční skupiny, ke které se vztahuje.

3. 2. KONFLIKTY SOCIÁLNÍCH SKUPIN

- Sociologie je toho názoru, že konflikt, rozpor, antagonismus přirozeně existuje v každé skupině (i společnosti) a do určité míry je pro skupinu přínosný. Nepřítomnost konfliktů může vést ke stagnaci skupiny. Špatě řešené nebo neřešené konflikty mohou skupinu přivést k revoluci a destrukci. Pouze kvalitně řešené konflikty mohou přinést žádoucí posun a vést k evoluci – viz následující digram:

- Ve skupině může dojít ke střetu:
 1. o cíle (heretici)
 2. o prostředky a metody dosažení téhož cíle (kacíři)
- Pro jednotu skupiny je důležitý protivník:
 1. Realistický střet: střet reálných rozdílných zájmů
 2. Nerealistický střet: konflikt není přímo vázán na protivníka, ale na koncepci „obětního beránka“ (náhradní objekt napadení – většinou okrajové skupiny a menšiny – např. pogromy proti Židům, atd.)

4. SOCIÁLNÍ ROLE JEDINCE

- **Sociální role:** je očekávaný způsob chování, který se váže k určitému sociálnímu statusu
 1. Formální
 2. neformální
- **Sociální status:** sociální postavení člověka ve společnosti, pozice v lidské sociální struktuře
 1. Vrozený
 2. Získaný
 3. Připsaný (askriptivní)

4.1. KONFLIKTY SOCIÁLNÍCH ROLÍ

Sociologie rozlišuje čtyři typy konfliktů sociálních rolí:

- **Intrarole konflikt (konflikt v roli):**
 1. Různé osoby /sdělovatelé role/ definují, vymezují tutéž roli různě a hráč /nositel/ role musí neustále volit, jak se zachovat, jak má zadavatele uspokojit.

- **Interrole konflikt (konflikt mezi rolemi):**
 1. Očekávání spojovaná se dvěma různými rolemi vykonávanými touž osobou nelze sladit.
- **Intra-sdělovate (konflikt – konflikt ve sdělovateli):**
 1. Sdělovatel má vůči nositeli role neslučitelné požadavky.
- **Já-role konflikt:**
 1. konflikt mezi potřebami či schopnostmi nositele rolí a očekáváními, které druzí spojují s jeho rolí. Osobní důvody znemožňují těmto očekáváním dostát.

5. POZICE JEDINCE VE SKUPINĚ

- Sociometrie: metoda zkoumající strukturu a dynamiku interpersonálních vztahů ve skupině
- Sociologie (i sociální psychologie) rozlišují pět typů postavení jedince ve skupině:
 1. Alfa
 2. Beta
 3. Gama
 4. delta
 5. omega
- Pozice jedince ve skupině:
 - Alfa:
 - Vůdčí role ve skupině
 - Osoba s největší autoritou, vlivem
 - reprezentuje skupinovou iniciativu.
 - Cítí se odpovědný za skupinu, dokáže se postavit případnému protivníkovi.
 - Beta:
 - “Pomocník“ alfy
 - Loajální, věrný člen skupiny
 - Beta-jedinec je skupinou oceňován a pozitivně hodnocen
 - Má důvěru i respekt alfy i většiny členů skupiny
 - Může se přihodit, že beta je tak oblíben, že začne alfě konkurovat, což se děje při věcných úvahách a rozborech řešení, kdy vychází najevo jeho převaha intelektu nebo schopností.
 - Gama:
 - Řadový člen, který se nechává vést
 - Identifikuje se s přáními a prožitky alfy
 - Jsou to anonymní jedinci, kteří ve skupině obstarávají pracovní výkony, ale sami o ničem nerozhodují ani neurčují cíle.
 - Souhlasí s alfou
 - Tvoří ve skupině většinu.
 - Delta:
 - Opoziční role
 - Svoje schopnosti využívá ke kritice alfy
 - Omega:
 - Má roli hromosvodu
 - Černá ovce, případně obětní beránek
 - Na nositeli této role si skupina vybíjí agresi
 - Je obviňován z nezdarů skupinových cílů
 - Předpoklady stát se omegou má nováček ve skupině, nenadaný, úzkostný, váhající.

- Omega představuje vlastnosti a názory, které má v představě skupiny protivník.

6. SKUPINOVÉ CÍLE

Skupina si určuje svoje cíle, což vyžaduje, aby se její členové neustále rozhodovali. Toto rozhodování může být různé:

- *Jedna osoba* určí cíl - poměrně pohodlné řešení pro jedince, kteří si nechtějí komplikovat život s vyjadřováním svých názorů. Raději souhlasí s jedincem, než by jeho návrh odmítli.

- *Více členů* si předem dohodne určitý cíl - taková domluva způsobuje pokles skupinové soudržnosti a vzájemné důvěry

- *Rozhodnutí většiny* - většina rozhodla hlasováním, avšak poražená menšina zůstává zaujatá vůči rozhodnutí a nerada ho plní.

- *Nátlak* vůči nesouhlasícímu - na otázku "Je někdo proti?" se mnozí členové neodvážejí zvednout ruku, protože se obávají ztráty podpory. Mnohdy také nemají příležitost k vyjádření. Mnozí pak sdělují své názory potají, pouze někomu, v kuloárech.

- *Souhlas všech* - zdlouhavý způsob rozhodování, ale účinný. Všichni mají možnost vyjádřit svůj názor, o němž se diskutuje. Všichni členové pak spolupracují na dosažení cíle a podporují ho a realizují.

7. NORMY

Čím déle skupina trvá, tím méně se u jednotlivých členů projevují rozdílné názory a chování. Dochází k postupnému vytváření pravidel, vzorů, norem chování. Normy řídí chování členů skupiny a navenek *ohraničují* skupinu. Na jedné straně odstraňují nejistotu a strach jedinců, avšak na druhé straně omezují individuální svobody, zvláště jsou-li normy příliš omezující a zakázané chování vyvolává sankce.

Mnohdy můžeme pocívat *konflikt norem* a vyrovnávat se s různými vnitřními konflikty. Pramení to z toho, že jsme členy různých skupin, kde všude platí jiná pravidla chování - ve škole, doma, v práci apod., a my v tom musíme nějakým způsobem bruslit.

Moc skupiny ovlivnit názory a postoje jednotlivých členů je velká.

Mnohdy jedinec přijme názor většiny jako správný, i když je jednoznačně mylný. Vychází z předpokladu, že když to říkají všichni, musí to být pravda, není přece možné, aby se tolik lidí mylilo. Tato skutečnost byla ověřena pokusem s čarami /viz příloha/.

Zvláště nejistí, nepevní jedinci se rychle přizpůsobují skupině s pevnými, přísnými normami. Skupina se pro ně stává "*velkou matkou*", do jejíž lůna se ukryjí, která bude za ně rozhodovat a povede je za ručičku.

8. PROXEMIKA

V rámci sociální interakce si sociologové a sociální psychologové všimli, že člověk si vytváří kolem sebe určité zóny, do nichž pouští druhé osoby na základě vzájemného vztahu. Tyto zóny jsou také dále

ovlivněny společenskými a kulturními zvyklostmi. Proxemika (to je souhrnný název pro celou problematiku okolo těchto zón) rozlišuje následující typy zón:

1. **Vnitřní obal – intimní zóna.** Sem, do vzdálenosti 30 – 60 cm od sebe a blíže, dovoluujeme vstoupit rodině a milovaným osobám
2. **Střední obal – osobní zóna.** Může začínat již na 45 cm od naší osoby a končí ve vzdálenosti asi 125 cm. To je zóna, kterou vymezujeme lidem, které známe a kterým důvěřujeme.
3. **Vnější obal – společenská zóna.** Je od těch cca 125 cm až do zhruba do 2 m. V této zóně můžeme bez nesnází vést rozhovor nebo jednání s lidmi, které známe málo nebo vůbec.
4. **Supervnější obal – veřejná zóna.** To je od 2 m dál. Je to zóna určená třeba pro veřejné přednášky. Pokud tě někdo /na technické zabezpečení zapomeň/ uslyší na vzdálenost 280 km, pak se stále ještě jedná o veřejnou zónu.

MOC A MANIPULACE

Přimět člověka k něčemu, co mu není vlastní, souvisí s problematikou *moci a manipulace*. Moc můžeme projevit tak, aby lidé vyplnili to, co jim nevyhovuje. To se snadno provádí na lidech závislých. Zdrojem závislosti může být slibovaná přednost, odměna nebo strach, že o odměnu přijdu.
Př.: Rodič-dítě, zaměstnavatel-zaměstnanec cizinec bez pracovního povolení atd.

Moc je funkcí autority, a proto může být zneužita.
Prostředkem moci je manipulace.

Kdy jsme náchylní snadněji se nechat manipulovat:

1. V obdobích krizí, *nejasností, nejistoty* - snadno získáváme důvěru k těm, kteří nás miní z těchto šlamastyk vytáhnout
2. V situacích *zklamání, frustrací*, kdy jsme nedosáhli vytouženého cíle - snadno uvěříme receptům, které snižují naše zklamání
3. Při *potřebě kontaktu* - zvláště osamělí lidé mají tendenci nekriticky přijímat názory známých osobností - moderátorů, umělců apod.
4. Při *nízkém sebehodnocení* - v oblastech, ve kterých si moc nevěříme. Čím více jsme informovanější v dané problematice, tím méně někomu sedneme na lep. *Př.:* Sektáři mě hůře polapí, když se vyznám v problematice náboženství, moci a manipulace.

Člověk rád uplatňuje svou moc a hledá sféru jejího uplatnění.

Manipulátor rád využívá tyto manipulační efekty, kterým někteří lidé rádi podléhají:

1. **Efekt přívržence** – manipulátor staví na tom, že člověk má tendenci přizpůsobit své názory většině nebo autoritě
2. **Haló efekt** – člověk rád přikládá rozhodující úlohu vnějším znakům a projevu
3. **Efekt kumulace** – to je efekt stokrát opakované lži, která se stává pravdou – když něco často slyšíme, považujeme to za pravdivé, i když je to třeba naprostá nehoráznost

4. **Efekt členství ve skupině** – manipulátor se snaží u člověka vzbudit dojem, že patří do jeho skupiny

Př.: Autorita lékaře: Zubní pastu doporučuje devět z deseti zubních lékařů. To musí být bomba, říkám si. Že nemá žádný význam pro můj chrup, mě ani nenapadne.

Př.: Úsměvy na tváři – ach jak jsou krásní a svěží, když žvýkají žvýkačku Bluma! Že budu mít štěstí, když se z ní nepozvracím? Ale to snad ne!

Př.: Miloš říká: Karel? Na toho si dávej pozor. Říkám ti, pozor na Karla! Ty Karla ještě neznáš. Ale až ho poznáš!. Já ho znám dlouho, Karla. Karel mě zklamal. Karel není solidní člověk. Karel. Karel není solidní člověk, to ti říkám já. Mně můžeš věřit. Samozřejmě nemusíš. Ale cítím jako svou povinnost a pro tvoje dobro upozornit tě na Karla. Od Karla co nejdál, od Karla.

Př.: A v televizi slyšíme neustále: Jsme s vámi, zůstaňte s námi. Není to podezřelé?

9) Česká ústava a její vývoj.

Ústavní principy demokratického státu , ústavní vývoj v Česku – oktrojované ústavy, první republika, 2. světová válka, komunistická éra, polistopadový vývoj, současná ústava, Listina základních práv a svobod, ústavní pořádek, mezinárodní právo, systém evropského a komunitárního práva.

Ústava je soustava *nejzákladnějších norem* ve státě.

Ústava tvoří právní **základ státu**.

Má **nejvyšší právní sílu** = stojí nad ostatními právními předpisy vydané státem. Ty s ní musí být v souladu.

Měla by chránit individuální práva a ochraňovat tradici, státnost a svébytnost.

Ústavě se taky říká *konstituce*.

Vytváření ústav je spojeno s *moderní státností*. Začalo to zejména revolucí *anglickou* /17. stol./, *francouzskou* /18. stol./ a vznikem *USA* /taky 18. stol./.

Podle čl. 112 odst. 1 ústavy se ústavní pořádek v **ČR** skládá z **Ústavy**, **Listiny základních práv a svobod** a z **ústavních zákonů**.

Ústava demokratického státu stojí na těchto principech:

1. Princip **oddělení moci**

Je to rozdělení státní moci na tři složky, které musejí být odděleny:

a/ **Zákonodárná** – legislativa – vydává zákony

Tuto moc tvoří *parlament*. Slovo parlament je odvozeno z francouzského slova *parler* = mluvit, hovořit i žvanit. Vidíme, že mnozí poslanci naplňují význam tohoto slova znamenitě. Legitimita parlamentu se odvíjí od voličů, kteří mu postupují část své suverenity. Vydávání zákonů je nejdůležitější pravomocí parlamentu.

U voleb do parlamentu se rozlišuje:

- **aktivní volební právo** – od kolika let může člověk *volit*
- **pasivní volební právo** – od kolika let mohou být *zvoleni*

b/ **Výkonná** – exekutiva – vykonává zákony

Tato moc je obvykle svěřena do rukou *prezidenta* /panovníka/ a *vlády*, tvořené předsedou/premiérem/ a ministry.

Vykonávání zákonů znamená uvádět zákony do praxe, což činí úřady státní správy – na ministerstvech a různých úřadech – prostřednictvím nařízení, vyhlášek, vysvětlování zákonů, tiskopisů, lejster, spisů, nových tiskopisů, přepracovaných tiskopisů a zase lejster a tlustších spisů důmyslnějšího papírování, zkrátka byrokracie, a věz, že byrů znamená úřad, takže vládnou úředníci.

c/ **Soudní** – jurisdikce – *interpretuje* zákony

Jsou to *soudy* různých druhů – ústavní, Nejvyšší, Vrchní, krajské, okresní apod.

2. Princip **brzd a rovnováh**

Znamená to, že jednotlivé složky státní moci se navzájem vyvažují a omezují. Rozhodnutí jedné složky musí být korigováno ostatními složkami, aby bylo sníženo nebezpečí zneužití moci. *Např. jmenování ministrů je podmíněno souhlasem parlamentu, ústavní soud může zrušit zákon, prezident může rozpustit parlament apod.*

Ústavní vývoj v Česku

Ústavnost má v Česku svůj počátek, pokračování i kotrmelce. Ústavní vývoj rozdělme - a neříkej, že ne – do 3 období:

- I. etapa: r. **1848 – 1918**
- II. etapa: r. **1918 – 1992**
- III. etapa: **od r. 1992**

I. Rok 1848 – 1918

Revoluční rok 1848 v Evropě probudil otázku národní rovnoprávnosti. V rámci habsburské monarchie sílily v Čechách – ze strany českých i německých politiků – snahy o *jiné státoprávní uspořádání*. Z hlediska vývoje ústavnosti došlo od tohoto roku k několika významným událostem. Především to bylo vydání několika tzv. **oktrojovaných ústav**. Oktrojovaná znamená **vnucená**. Oktrojované ústavy byly vnuceny, tj. vyšly z nařízení císaře, bez souhlasu zastupitelského orgánu, říšského sněmu. Zde jsou:

- **První oktrojovaná ústava – duben 1848 – dubnová ústava**

Platila pouze pro země rakouské, české, Dalmácii a Halič. Zákonodárná moc příslušela říšskému sněmu, výkonná moc císaři a ministrům.

Od července 1848 zasedal ve Vídni a pak v Kroměříži říšský sněm, zúčastnil se ho i Palacký a Rieger. Rakouské vládě se zdál příliš radikální, a tak ho pro jistotu rozehnala. Výsledkem bylo vyhlášení druhé oktrojované ústavy.

- **Druhá oktrojovaná ústava – březen 1849 – březnová ústava**

Upravila některá ustanovení dubnové ústavy – postavení císaře, vláda a říšského sněmu.

Byla zrušena *silvestrovskými patenty* v r. 1851. Zároveň byl obnoven absolutismus, zrušena občanská práva a parlamentní systém. V platnosti zůstalo jen zrušení poddanství a rovnost před zákonem.

- **Třetí oktrojovaná ústava – únor 1861 – únorová ústava**

Následovala po *Říjnovém diplomu* v r. 1860, kdy se císař zřekl absolutismu.

Významným *mezníkem* v dějinách naší ústavnosti pak byla:

- **Prosincová ústava – prosinec 1867**

Vznikla po *rakousko-uherském vyrovnání*. Stanovila např. zřízení říšského /ústavního /soudu, všeobecná práva občanů – svobody duševní, hospodářská a národní, podřízenost vládní moci kontrole říšské rady, dualismus Rakouska a Uher – se společnou zahraniční, finanční a vojenskou politikou.

Platila až *do rozpadu* rakousko-uherské monarchie v r. 1918.

Od roku 1882 bylo postupně *rozšiřováno* volební právo.

II. Rok 1918 – 1992

1. První republika – 1918 - 1938

Během tohoto období vznikly *dvě ústavy*:

- **Prozatímní ústava – listopad 1918**. Vznikla v listopadu 1918 po založení Československé republiky. Upravovala činnost Revolučního národního shromáždění /parlament/, prezidenta a vlády.

- **Řádná ústava – 29.2.1920.** Za vzor jí sloužila *ústava Francie* – byl dán přednost systému parlamentnímu před americkým prezidentským
 - ... *Parlamentní systém – pravomoci prezidenta více omezeny ve prospěch parlamentu*
 - Prezidentský systém – pravomoci prezidenta silné, méně omezené*

Některá ustanovení ústavy z r. 1920:

- Deklarování *jednotnosti* Československé republiky, právo na *sebeurčení* a založení republiky na *demokratických* principech.
- *Zákonodárná moc: Národní shromáždění* – dvě komory:
 - *Poslanecká sněmovna* – **300 poslanců** – voleni na **6 let** – aktivní volební právo **21 let**, pasivní **30 let**
 - *Senát* – **150 senátorů** – voleni na **8 let** – aktivní volební právo **26 let** - pasivní volební právo **45 let**
 Komory byly rozpustitelné.
Senát i poslanecká sněmovna podléhaly tuhé stranické kontrole. Před převzetím mandátu / tj. když ses stal senátorem nebo poslancem/ musels podepsat revers – nedatované prohlášení, že se vzdává svého mandátu. Jestližes pak porušil stranickou kázeň, doplnila tvoje strana jen datum, odevzdala ho a mělš po ptákách..
- *Prezident* – hlava státu – volený na společné schůzi obou komor – na **7 let** – maximálně **2 volební období**. Byla udělena **výjimka jmenovitě Masarykovi**. Ten byl zvolen celkem 4 x – 1918, 1920, 1927 a 1934.
 Prezident např.: zastupoval stát navenek, přijímal a jmenoval velvyslance, byl vrchním velitelem vojsk, jmenoval soudce, jmenoval a odvolával vládu. Každý prezidentův úkon musel být kontrasignován / = spolupodepsán/ odpovědným členem vlády. Prezidenta nešlo z funkce odvolat.
- *Vláda*: Přebírala funkci prezidenta, kdyby nemohl svou funkci vykonávat, prováděla zákony a správu.
 Zodpovídala se poslanecké sněmovně.
- *Soudní moc* – ústavní soud, krajské soudy, okresní, vrchní, nejvyšší

Hodnocení ústavy z r. 1920:

Byla to ústava **demokratická**, ale jejím důležitým nedostatkem bylo, že **neřešila vztah Čechů a Slováků**. Tento problém nebyl ani připuštěn, v preambuli / = předmluva, úvodní část ústavy, jakési slavnostní prohlášení/ byla zakotvena idea **čechoslovakismu** – jednotného československého národa. Slováci tento fakt těžce nesli a později po sametové revoluci v r. 1989 rychle volali po samostatném slovenském státu.

2. Druhá republika

V r. 1938 začala u nás **likvidace ústavnosti**.

30.9. došlo k neslavné *Mnichovské dohodě*, na jejímž základě byla ústavnost porušena hlavně tím, že byly **změněny naše státní hranice**, což podle ústavy bylo možné jen se souhlasem Národního shromáždění. To však žádný souhlas nedalo.

Byl přijat zákon o autonomii /svébytnosti/ Slovenska. Republika se stala Česko-Slovenskou.

V prosinci 1938 se likvidace ústavnosti dále *prohloubila*. Vládě bylo dáno právo nahradit zákony **zákonnými opatřeními** a prezidentovi udělena pravomoc vydávat **dekrety** se silou ústavních zákonů, čímž byl *parlament prakticky odstaven* z politické scény. Je to logické: *Když si budu chtít někoho podmanit, snadněji zvládnu prezidenta a pár ministrů než „různobarevný“ parlament.*

V březnu 1939 dochází k definitivnímu **rozpadu republiky**. Je vyhlášen Protektorát Čech a Moravy a Slovenský štát.

V srpnu 1944 se začíná **karta obracet**. Beneš vyhláší z exilu tzv. **ústavní restituci** /= obnovení ústavního pořádku/: Definoval **dobu nesvobody** od 30.9.1938 do doby, než bude blíže určeno. To pak bylo stanoveno do 4.5.1945. Zákony vydané v této době byly prohlášeny za *neplatné*. Exilové vedení republiky bylo složeno ze státní rady, vlády a prezidenta.

V dubnu 1945 byl v Košicích vyhlášen **Košický vládní program** – byla jmenována *nová vláda* na osvobozeném území. Ta postupně přebírala v republice moc. Do října 1945 měl prezident **Beneš** právo vydávat **dekrety** – právní ustanovení – na návrh vlády a s jejím souhlasem. Všechny dekrety později prošly *ratihabací* /= dodatečným schválením/ Prozatímního národního shromáždění. Některé z nich jsou dnes problematizovány, zvláště ty o odsunu sudetských Němců.

Komunistický režim

25.2.1948 došlo u nás ke *komunistickému puči*. Komunisti převzali moc ve státě a jedním z jejich prvních kroků bylo **přetvoření ústavy** k obrazu svému.

První ústavu vydávají hned 9. května 1945. Je to **Ústava 9. května**. Ustavují se v ní národní výbory, omezuje soukromé vlastnictví, určuje plánovaná ekonomika. Umožňovala *obcházení lidských práv*. Chod státních orgánů řídilo komunistické centrum.

Druhá ústava vyšla v r. 1960 – Nová socialistická ústava – **Ústava ČSSR**. Komunisté si v ní *pojistili moc* tím, že do ústavy vsunuli *článek 4* o tom, že **KSČ je vedoucí silou** ve společnosti i ve státě.

Třetím výrazný zásah do ústavnosti byl v r. 1968: **Ústavní zákon o československé federaci**. Československo se stalo *federálním státem*. Zákon upravoval vznik dvou rovnoprávných republik – *České republiky a Slovenské republiky*. Každá republika měla svoji vládu a dohromady měly vládu federální. Byla také zakotvena existence ústavního soudu, ale ten nikdy nevznikl.

III. Listopad 1989 – r. 1992

Jen několik dní po 17. listopadu 1989 byl z ústavy **odstraněn nechutný článek 4** o vedoucí úloze KSČ a veškeré další bláboly o všeobjímajícím marxismu-leninismu.

Následoval zápas o název republiky. Byl to tzv. **boj o pomlčku**. Má se republika jmenovat Česko- Slovenská nebo Česko Slovenská. Slováci se cítili dotčení, že jsou až na druhém místě. Proč by se tedy republika nemohla jmenovat Slovensko-Česká? Nebo Slovenskočeská? Poslanec rocker Kocáb navrhl, aby se naše republika jmenovala *slovansky Sláviá*. Nakonec byla nejprve odsouhlasena změna názvu na Československou federativní republiku /na území Česka/ a Česko-Slovenskou federativní republiku /na Slovensku/ a později **Česká a Slovenská Federativní republika. ČSFR**.

Ústavními změnami byly posíleny pravomoci republikových parlamentů, určeno **navrácení majetku KSČ a SSM** /Socialistický svaz mládeže – mládežnická líheň komunistů/ lidu ČSFR a byla přijata **Listina základních práv a svobod** do *ústavního pořádku* republiky.

Během roku 1992 se ČSFR rozpadla. Od 1.1.1993 vznikly dva samostatné státy – **Česká a republika** a **Slovenská republika** a Slováci radostí skákali na horách přes ohníčky.

16.12.1992 byla v Česku schválena nová **ústava** s účinností **od 1.1.1993**.

Ústavní pořádek u nás od r. 1993

Ústavní pořádek tvoří u nás *dva základní dokumenty*:

- **Ústava**
- **Listina základních práv a svobod**

Nechť se ti neplete pojem *ústava* a *ústavní pořádek*. Snaž se to rozlišit. Přemýšlej o tom. Když tak si zajdi na procházku. Ale vem si šálu, ať nenastydneš. Nastydneš li, uvař si horký čaj a po malých douškách ho srkej.

ČESKÁ ÚSTAVA – zákon č. 1/1993 Sb.

Současná česká Ústava nabyla účinnosti se vznikem České republiky **1.1.1993**.

Skládá se z preambule a **8 hlav**. Hlava je jako by kapitola, věnovaná určité problematice. Každá hlava se dělí na **články**, kterých je **118**, a články na odstavce. To kvůli přesné citaci. Pak mohu uvádět např.: *Podle článku 36, hlavy 2 ústavy ČR jsou schůze komor parlamentu veřejné. Nebo: podle ústavy ČR, hl. 3, čl. 63, odst. g) prezident jmenuje a povyšuje generály.*

Preambule

Je to *předmluva*, úvodní slovo. Odvoláváme se zde na tradice české státnosti, projevujeme odhodlání budovat ČR jako součást světových demokracií a řídit se principy právního státu.

Preambule má jakýsi slavnostní až patetický tón.

Hlava 1- charakteristika státu

Charakteristika státu – ČR je demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka.

- Lid je zdrojem veškeré státní moci – vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.
- Politický systém je založen na volné soutěži politických stran.
- *Státní symboly*: velký a malý státní znak, státní barvy, státní vlajka, vlajka prezidenta republiky, státní pečeť a státní hymna.

Hlava 2 – moc zákonodárná

Moc zákonodárná náleží **Parlamentu**. Základním posláním Parlamentu je *vydávat zákony*.

Parlament je tvořen 2 komorami: - **Poslanecká sněmovna** – má **200 poslanců**, právo být volen **od 21 let**, voleni na **4 roky**

- **Senát** – má **81 senátorů**, právo být volen **od 40 let**, voleni na **6 let**, každé dva roky se volí třetina senátorů

Volby do obou komor Parlamentu jsou a/ **všeobecné** – všichni, muži i ženy při splnění volebních podmínek

b/ **rovné** – každý hlas má stejnou váhu, což znamená, že např. tvůj hlas neplatí za tři

c/ **přímé** – musíš volit osobně, nemůžeš za sebe poslat strejdu

Nikdo nemůže být zároveň poslancem a senátorem.

Schůze komor jsou **veřejné**. Avšak někdy může být veřejnost vyloučena, projednává-li se něco choulostivého.

Komory jsou schopny se *usnášet*, je-li přítomna nejméně **1/3** poslanců nebo senátorů. Schůzí komor se může zúčastnit člen vlády, může mu být uděleno právo promluvit.

Mechanismus přijímání zákona

Návrh zákona se podává **Poslanecké sněmovně**. Návrh zákona může podat - *poslanec*

- *skupina poslanců*

- *Senát*

- *vláda*

- zastupitelstvo vyššího územně
právního celku – krajské úřady

O navrženém zákoně poslanci nejprve diskutují a pak o něm *hlasují*.

Je-li zákon Poslaneckou sněmovnou odsouhlasen, putuje do **Senátu**. Ten jej může buď schválit, nebo vyjádřit vůli se návrhem nezabývat. Oba tyto postupy mají stejný účinek, kterým je přijetí zákona. Pokud jej Senát neschválí, vrací se zpět do Poslanecké sněmovny. Ta o něm znovu hlasuje, a pokud jej odhlasuje, je zákon *přijat*.

K přijetí obvyčejného zákona je nutná **nadpoloviční** většina přítomných poslanců, k přijetí ústavního zákona /ten, který se týká ústavy/ **třipětinová** většina všech poslanců (tj. i těch nepřítomných) a třipětinová většina přítomných senátorů. K přehlasování veta Senátu je nutná nadpoloviční většina všech poslanců.

Přijatý zákon je předán k podpisu **prezidentu** republiky. Jestliže jej vrátí zpět, Poslanecká sněmovna o něm opět hlasuje a jestliže ho nadpoloviční většinou všech poslanců odhlasuje, tak se *vyhlásí*. Neodhlasuje-li ho, platí, že zákon nebyl přijat. Prezident nemůže vrátit zákon ústavní.

Hlava 3 – moc výkonná

Moc výkonná náleží **prezidentovi** a **vládě**.

Prezident

Prezidentem se může stát občan **od 40 let**. Volební období je **5 let**, nikdo nemůže být zvolen víc než **2 x** za sebou.

Navrhovat kandidáta je oprávněno nejméně 20 poslanců nebo nejméně 10 senátorů a státní občan České republiky, který dosáhl věku 18 let, podpoří-li jeho návrh petice podepsaná nejméně 50 000 občany České republiky oprávněnými volit prezidenta republiky. Volba pak od roku 2013 probíhá přímým hlasováním občanů České republiky – obdobně občané volí do Senátu. Současně se zavedením přímé volby prezidenta nedošlo k úpravě rozsahu jeho pravomocí. Ten je v ČR spíše užší, prezident nemá tak rozsáhlé pravomoci jako v zemích, kde je přímá volba tradičním způsobem jeho zvolení (např. Francie).

Může složit funkci.

Nemůže být odvolán.

Není z výkonu své funkce odpovědný.

Nelze ho zadržet.

Nelze ho trestně stíhat kromě velezrady a to před Ústavním soudem za žaloby senátorů.

Je hlavou státu.

Jmenuje předsedu vlády a další členy vlády, přijímá jejich demise.

Jmenuje soudce.

Jmenuje prezidenta Nejvyššího kontrolního úřadu.

Jmenuje členy bankovní rady České národní banky.

Uděluje státní vyznamenání.

Povyšuje generály.

Je vrchním velitelem ozbrojených sil.

Uděluje amnestie a milosti.

Vrací Poslanecké sněmovně přijatý zákon.

Svolává a rozpouští Poslaneckou sněmovnu.

Vyhlašuje volby do Poslanecké sněmovny a Senátu.

Vláda

Vláda je složena z předsedy + místopředsedů + ministrů. Ministři mají své resorty – zemědělství, vnitra, financí, práce a sociálních věcí, kultury, školství a tak.

Je odpovědná Poslanecké sněmovně. Ta jí vyslovuje nebo nevyslovuje důvěru.

Předsedu vlády a další členy vlády jmenuje prezident republiky.

Vláda rozhoduje ve sboru. Má-li o něčem rozhodnout, musí být souhlas nadpoloviční většiny.

K provádění nějakého zákona je vláda oprávněna vydávat právní předpisy, kterým se říká *nařízení*.

Hlava 4 – moc soudní

Soudy jsou *nezávislé*.

Funkce soudce není slučitelná s funkcí prezidenta republiky, Parlamentu a funkcí ve veřejné správě.

Ústavní soudce a soudce *jmenuje prezident*.

Ústavní soud

Má **15 soudců**. Ústavní soudce je jmenován prezidentem republiky se souhlasem Senátu na funkční období **10 let**. Musí být volitelný do Senátu (tj. mít nejméně 40 let), mít vysokoškolské **právní vzdělání + 10 let praxe** v oboru (nemusí to být kariérní soudce, může být advokátem, akademikem atd.), , musí být **občanem ČR** a být **bezúhonný**. Nesmí být členem žádné politické strany či hnutí.

Rozhoduje o ústavních stížnostech proti rozhodnutím obecných soudů.

Ústavní soud *zruší přijatý zákon*, je-li v rozporu s ústavou nebo Listinou základních práv a svobod.

Rozhoduje o stížnostech obcí o neoprávněných zásazích státu do svých záležitostí.

Rozhoduje ve tříčlenných senátech nebo v plénu.

Soud

Soudce je jmenován **od 30 let**, na **neomezeně** dlouhou dobu, musí mít vysokoškolské **právní vzdělání + 3 roky praxe** v oboru, složenu **odbornou zkoušku (justiční nebo jinou jí obdobnou, např. advokátní, exekutorskou nebo notářskou)**, musí být **občanem ČR** a **bezúhonný**.

Všichni mají před soudem rovná práva.

Jednání u soudu je veřejné.

Rozsudek se vyhláší vždy veřejně.

Hlava 5 – Nejvyšší kontrolní úřad

Kontroluje hospodaření se státním majetkem a plnění státního rozpočtu.

Prezidenta NKÚ *jmenuje prezident*.

Hlava 6 – Česká národní banka

Ústřední banka státu.

Pečuje o stabilitu měny.

Členy bankovní rady *jmenuje prezident*.

Hlava 7 – Územní samospráva

... Samospráva znamená, že máš pravomoc rozhodovat o svých věcech.

Základním územním samosprávným celkem je *obec*.

Vyšším územním samosprávným celkem jsou *kraje*.

Obce i kraje jsou spravovány zastupitelstvem – zástupci voleni na 4 roky.

Stát může zasahovat do činnosti obce nebo kraje pouze tehdy, vyžaduje-li to ochrana zákona.

Hlava 8 – přechodná a závěrečná ustanovení

Obsahuje ustanovení, která upravovala přechod od ČSFR k samostatné ČR. O tom nemusíš nic vědět.

LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD - zákon č. 2/1993 Sb.

Byla zformulována na základě *mezinárodních dokumentů* o ochraně lidských práv a svobod.

Má **6 hlav.**

Tady jsou některé její *ustanovení*:

Lidé jsou *svobodní a rovní* v důstojnosti a právech

Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.

Každý má *právo na život*. Lidský život je hoden ochrany již *před narozením*.

Trest smrti se *nepřipouští*.

Každý má právo *vlastnit majetek*.

Svoboda *myšlení, svědomí a náboženského vyznání* je zaručena.

Občané mají právo postavit se *na odpor* proti každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a svobod.

Příslušnost ke kterékoli *národnostní* nebo *etnické* menšině nesmí být nikomu na újmu.

Zaměstnanci mají právo na *spravedlivou odměnu* za práci a na uspokojivé pracovní podmínky.

Rodičovství a rodina jsou *pod ochranou* zákona.

Každý má právo na *příznivé životní prostředí*.

U soudního jednání máš právo na *tlumočnicka*, jestliže neovládáš jazyk, v němž se vede soudní jednání.

Jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.

MEZINÁRODNÍ PRÁVO

Mezinárodní právo (veřejné) je soubor právních norem, které regulují vztahy mezi [státy](#), jejich vztahy k mezinárodním organizacím a dalším [subjektům](#) mezinárodního práva, vzájemné vztahy [mezinárodních organizací](#) a některé vztahy jednotlivců ke státu.

Ve vztahu k [vnitrostátnímu právu](#) se rozlišuje mezi

- [monistickým](#) přístupem, kdy jsou závazky státu v mezinárodním právu zcela rovnoprávné vnitrostátnímu právu, při případném rozporu zpravidla platí novější zákon (platí např. ve Francii) a
- [dualistickým](#) přístupem, při němž musí být mezinárodní smlouvy ke své účinnosti převedeny do domácího právního řádu zvláštní zákonou úpravou (tradičně Německo, i Československo a Česká republika; po vstupu do Evropské unie byl tento přístup však pozměněn)

Subjekty mezinárodního práva

Mezi subjekty mezinárodního práva jsou zařazovány jednotky s rozdílnou [mezinárodní subjektivitou](#). Za hlavní prvky, které tuto subjektivitu definují, patří zejména způsobilost k právům a povinnostem, která je adresována přímo těmto subjektům, a to z mezinárodního, nikoli [vnitrostátního práva](#). Dále se musí jednat o jednotku zahrnující společenské vztahy, vztahy mezi lidskými společenstvími. (Za subjekty mezinárodního práva proto nejsou považovány např. lodě plující v cizích vodách, ač by jinak tuto definici naplňovaly.)

Za [způsobilost k právním úkonům](#) se v mezinárodním právu považuje způsobilost vystupovat pod svým jménem v mezinárodněprávních poměrech a přijímat závazky vůči jiným subjektům. Mezi subjekty mezinárodního práva bývají zahrnovány:

- svrchované [státy](#) (politická entita mající stálé obyvatelstvo, vymezené území, funkční veřejnou moc a způsobilost vstupovat do vztahů s jinými státy)
- [mezinárodní organizace](#)
- [zvláštní politické jednotky](#)
- [jednotlivci](#) (fyzické osoby)

EVROPSKÉ A KOMUNITÁRNÍ PRÁVO

Právo Evropské unie je základem evropské integrace (evropského sjednocení). Sleduje cíl jednotného společného práva ve všech členských zemích.

Jedná se o nezávislý [právní systém](#), který je nadřazen právním systémům jednotlivých států. Na jeho vzniku, zavedení, dohledem nad ním a na dalším jeho vývoji se podílí řada [institucí EU](#).

Acquis communautaire je francouzský termín, který se používá pro [právní řád Evropské unie](#). Označuje souhrn všech právních pravidel v jakékoliv formě (obecně závazných i individuálně závazných aktů) a dokonce i právně nezávazných dokumentů (deklarace, prohlášení, Bílé knihy, strategie atd.), které se vztahují k činnosti Evropské unie.

Společné právo EU má tři oblasti, které se ale navzájem prolínají:

[primární právo](#)

[sekundární právo](#) (Právní akty Unie)

[judikatura](#) (výkon soudní moci, souzení).

Primární právo

[Primární právo](#) EU sestává především ze [smluv EU](#) ale i dalších úmluv. Jedná se o dohody, které byly uzavřeny mezi vládami [členských zemí](#) a které odpovídají [právní formě smluv](#). Musí být ratifikovány parlamenty [členských států](#), stejně jako všechny jejich případné změny.

Smlouvy EU se také týkají úkolů a pravomocí institucí a orgánů EU. Dále upravují [zákonodárné, výkonné a judikativní](#) postupy společného práva EU.

Právní akty Unie

[Právní akty Unie](#) (dříve tzv. sekundární právo) vycházejí ze smluv EU a jsou vytvářeny a schvalovány podle postupů, stanovených ve člancích smluv EU.

V zakládajících smlouvách Evropských společenství byly stanoveny následující právní akty:

- [nařízení](#) – jsou obecně závazné a bezprostředně použitelné v každém členském státě, aniž by k tomu byly potřebné, nebo vyhrazené, jakékoliv kroky na národní úrovni, pokud nejde o rámcové nařízení, které je příliš obecné, než aby se samo o sobě dalo aplikovat nebo samo předpokládá vydání národního prováděcího předpisu
- [směrnice](#) – zavazují členské země dosáhnout určitých cílů během určené doby, přičemž národní instituce mohou určit prostředky, jak jich dosáhnout, směrnice musí být transponovány do práva jednotlivých členů, konkrétní způsob transpozice je členský stát povinen oznámit Komisi. Pravidla, která jsou uvedena ve směrnici přijímá členský stát ve formě vnitrostátního právního předpisu (zákon, nařízení, vyhláška).
- [rozhodnutí](#) – jsou pro příjemce závazná, mohou se týkat členských zemí, právnických či fyzických osob, členské státy jako adresáti jsou povinny přijmout potřebná prováděcí opatření
- [doporučení a stanoviska](#) – nejsou závazná, nedodržení doporučení však může být v některých případech sankcionováno

Všechny nařízení, směrnice a rozhodnutí určená všem členským státům se zveřejňují [Úřední věstník Evropské unie](#).

Judikatura

[Judikatura](#) EU, vykonávání její soudní pravomoci, obsahuje rozsudky [Soudního dvora Evropské unie](#) a [Soudu první instance](#) ve sporech, které jsou jim předloženy [Komisí](#), soudy členských států, organizacemi nebo jednotlivci.

10) Pojem práva, právo jako systém.

Normy a právo, právní a mimoprávní normy, prameny práva, právní řád, publikace právních předpisů, působnost právních předpisů, právní subjektivita, způsobilost k právním úkonům, právní vztah, fyzická a právnická osoba), legislativní proces, právní věda, charakteristika veřejného a soukromého práva.

Norma je pravidlo chování. Je to příkaz, zákaz nebo oprávnění nějak se chovat. Norma stanoví, *co má být*, ne to, co je. Normou je "nezabíjej!", "pusť v šalině sednout starší lidi!", "nezávid!", "záruční doba je 6 měsíců", "nelži!", "nos v zimě šálu!", "neříhej ve společnosti!", "nepodváděj!", "těhotným ženám nelze dát výpověď z práce", běž do háje!" "každý má právo na svobodu projevu," "neplivej na podlahu!", "nemluv za jízdy s řidičem!", přesto však lidi zabíjejí, lžou, plivají na podlahu a mluví za jízdy s řidičem.

Základní rozdělení norem:

I. Mimoprávní

Jsou nevynutitelné státní mocí. Když je člověk nedodrhuje, nehrozí mu žádné sankce /tresty/ ze strany státu. Záleží pouze na názoru, cti nebo svědomí člověka, zda je bude dodržovat. Rozlišují se např.:

a/ *morální* - "neopouštěj přítele v nouzi!"

b/ *náboženské* - "svět neděle!"

c/ *společenské* - "na koncerty vážné hudby se nechodí v plavkách, i kdybys měl na krku motýla"

d/ *zvykové* - "o Velikonocích se chodí na mrskut"

e/ *jazykové* - "ve slově myš se píše tvrdé y"

II. Právní

Jsou to *všeobecně* závazná pravidla chování, jejichž dodržování je vynutitelné státní mocí.

Některé morální a právní normy se prolínají. Např. krádež je zároveň jednáním nemorálním i trestně právním. Někdy se nestýkají. Co je považováno za nemorální, není právně postižitelné /viz příloha/.

Právní normy jsou tvořeny, vykonávány a interpretovány třemi složkami státní moci - 1. *parlamentem*, 2. *vládou a prezidentem*, 3. *soudy*.

Parlament právní normy tvoří, vláda a prezident je vykonávají a soudy je interpretují. Činnost Parlamentu se nazývá legislativa, činnost vlády a prezidenta exekutiva a činnost soudů jurisdikce. /O systému přijímání zákonů viz u ot. č. 22/

V souvislosti s právními normami se rozlišují tzv. *materiální prameny práva* a *formální prameny práva*.

Materiální prameny práva - jsou to zdroje vzniku práva. Jde o *společenské situace a problémy*, k jejichž řešení se tvoří právní předpis. Např. *Psi bojových plemen těžce zranili i usmrtili několik osob. Tato situace je příčinou /materiálním pramenem, zdrojem/ pro vznik právního předpisu upravujícího chov těchto psů. Nebo: Vzrůstá množství odpadků. Tento problém je materiálním pramenem pro vznik právních norem o hospodaření s odpadky.*

Na materiální prameny práva se ptáme otázkou PROČ? Proč, z jakého důvodu vznikl příslušný zákon, nařízení, vyhláška. Ptáme se na smysl právního předpisu, hledáme *ratio legis* = smysl zákona.

Formální prameny práva - jsou způsoby vyjádření práva. Jedná se o podoby /formy/ právních pravidel. Např. *zákon, vyhláška, nařízení. Např.:* Formálním pramenem rodinného práva je Občanský zákoník. Formálním pramenem pracovního práva je Zákoník práce. Formálním pramenem trestního práva je Trestní zákoník. Na formální prameny práva se ptáme otázkou JAK? Jak mohu uzavřít sňatek? Jdu k prameni, podívám se do Občanského zákoníku a najdu to tam. Nebo: Chci rozvázat pracovní poměr, nahlédnu do Zákoníku práce a zjistím, jak to mám udělat. Nebo: Zajímá mě, jaký trest dostanu za krádež. Informuje mě o tom formální pramen - Trestní zákoník.

Formálním pramenem práva jsou také *rozsudky soudu, rozhodnutí úřadů a smlouvy*. Jsou právně závazné pro určitou věc, které se přímo týkají. Např.: Rozsudek soudu o zabavení konkrétního majetku opravňuje tento

majetek zabavit. Nebo: Rozhodnutí úřadu o udělení pokuty za rušení nočního klidu opodstatňuje pokutu vybrat. Nebo: Smlouva o nájmu bytu zakládá důvod, abych byt užíval.

Právní řád

Je *souhrn všech právních předpisů státu*. Právní řád uspořádává právní předpisy podle jejich důležitosti neboli *právní síly*:

I. Ústava a ústavní zákony - mají nejvyšší právní sílu. To znamená, že ostatní zákony a právní předpisy musí být s nimi v souladu

II. Zákony - běžné, obyčejné, postihující danou oblast společenského života - zdravotnictví, podnikání, ochrana životního prostředí, doprava, školství, sociální péče, kultura ...

III. Podzákoné /prováděcí/ právní předpisy - mají nižší právní sílu než běžné zákony, musí být v souladu jak s nimi, tak s ústavou a ústavními zákony. Zákon vymezuje dané chování pouze hrubě, rámcově, prováděcí předpis jej rozpracovává podrobněji, důkladněji. Prováděcí předpisy mohou být vydávány pouze tehdy, když to zákon dovoluje.
Rozdělení prováděcích předpisů:

1. Nařízení vlády České republiky
2. Vyhlášky ministerstev
3. Vyhlášky kraje a nařízení kraje
4. Vyhlášky obce a nařízení obce

Publikace právních předpisů

1. Ve Sbírce zákonů

Ve Sbírce zákonů vycházejí všechny *ústavní zákony, obyčejné zákony, nařízení vlády ČR a vyhlášky ministerstev*. Dokud příslušný právní předpis nevyjde ve Sbírce zákonů, není platný. Nestačí, je-li schválen Parlamentem a vyšlo-li jeho znění v novinách nebo časopise.

Platnost: dnem vydání ve Sbírce

Účinnost: *povinnost předpisem se řídit*. Většinou předpis nabývá účinnosti až později, což je uvedeno na konci předpisu. Např.: Zákon vyšel ve Sbírce 16. října 1998 /od tohoto data je platný/, ale je uvedena jeho účinnost až od 1.1.1999.

Někdy je uvedeno, že předpis nabývá účinnosti dnem vyhlášení, což znamená, že je účinný dnem vyjití ve Sbírce zákonů.

Období mezi platností a účinností se nazývá *vacatio legis* /čti vakacio/, česky legisvakanční lhůta.

Časová mezera mezi platností a účinností se dělá proto, aby se příslušný předpis mohl nastudovat a jeho užívání a aplikaci organizačně připravit. Proto je v případech složitějších a zásadnějších změn právních předpisů klidně i přes rok (Nový občanský zákoník měl legisvakanci téměř 2 roky). Až na zcela výjimečné případy naléhavého obecného zájmu nemůže být kratší než 15 dnů.

2. Úřední deska

Znění příslušné vyhlášky nebo nařízení visí na úřední desce na obecním /městském/ úřadě.

Platnost: dnem vyvěšení

Účinnost: 15. den po vyvěšení

3. Věstníky

Nařízení a vyhlášky mohou vycházet i ve Věstnících obce. Pro platnost a účinnost platí obdobná pravidla jako ve Sbírce zákonů.

Působnost právního předpisu

- a/ *Osobní* - znamená, na které osoby se právní předpis vztahuje. Např. Občanský zákoník se vztahuje na všechny občany, některé předpisy pouze pro některé skupiny - řidiče, zahrádkáře, podnikatele ...
- b/ *Územní /místní/* - vymezuje *prostor*, v němž se předpis uplatňuje. Může to být celý stát nebo obec nebo kraj. V zásadě se územní působnost shoduje s územní působností orgánu, který jej vydal /Parlament, vláda, ministerstvo - stát, krajské zastupitelstvo - kraj, obecní zastupitelstvo - obec .../
- c/ *Časová* - synonymum účinnosti - *od kdy* se musí předpis dodržovat
- d/ *Věcná* - kterých *záležitostí* se předpis týká

System práva

Jako byl právní řád uspořádáním právních předpisů podle jejich formy, tak systém práva je uspořádání právních předpisů *podle obsahu* do právních odvětví, tzn. podle toho, kterou problematiku společenského života postihuje. Např. pracovní právo, rodinné právo, ústavní právo, trestní právo ...

O systému práva viz u mat. ot. č. 23

Právní vztahy

Právní vztahy jsou vztahy lidí, organizací, institucí upravené právními normami, kterými se účastníci těchto vztahů mají řídit. Člověk je po celý svůj život vpleten do přediva těchto vztahů. V rodině, v práci, při nakupování, při bydlení, dopravování atd.

Účastníci těchto vztahů se nazývají subjekty a jsou to osoby fyzické /lidé/ a osoby právnické /organizace/. Rozlišuje se u nich tzv. právní subjektivita a svéprávnost.

U fyzických osob:

1. Právní subjektivita - je způsobilost k právům a povinnostem. *Vzniká narozením a zaniká úmrtím* nebo prohlášením za mrtvého. Soud může prohlásit za mrtvého někoho, o kom usoudil, že už nežije. Jinak než prohlášením za mrtvého nemůže být nikdo zbaven své způsobilosti k právům a povinnostem. Právní subjektivitu má i počaté dítě, narodí-li se živé, takže i dítě nenarozené může např. dědit nebo mít majetek ve vlastnictví,

2. Svéprávnost - znamená způsobilost vlastním jednáním zakládat a zrušovat své právní vztahy, např. uzavírat smlouvy. Tato způsobilost nastává až *dosažením zletilosti*, t.j. 18 let.

Duševně nemocným může soud svéprávnost omezit.

Nezletilí mohou činit právní úkony přiměřené jejich věku - např. nakupovat /neboť nakupování - viz mat.ot. č. 23 - je ústní uzavírání kupní smlouvy/.

Za osoby s omezenou svéprávností a nezletilé osoby jednájí jejich zákonní zástupci (rodiče, opatrovníci).

Mezinárodní právo veřejné

Je to soubor norem a pravidel určujících a řídících vztahy mezi státy.

Jedná se o *smlouvy, konvence, deklarace, protokoly*, které státy mezi sebou uzavřely a jimiž jsou na základě svého souhlasu vázány.

V mezinárodním právu neexistuje žádná nadřazená autorita. Pokud se státy dohodnou na určitém modelu mezinárodního chování, pak záleží opět na nich, jestli se rozhodnou použít síly k vynucení tohoto chování.

Existují *dva principy* mezinárodního práva, jimiž jsou státy vedeny k dodržování dohodnutých norem:

1. Koordinace

Je to *sladění snah* celé skupiny individuálních států, aby sloužily společnému dobru. Např.: Všeobecná dohoda o clech a obchodu. Nebo: Pravidla mezinárodního využití určitých omezených vodních cest. Nebo: Smlouvy o kontrole znečišťování životního prostředí přesahující hranice států.

Princip koordinace nutí státy k přijetí podobných koordinačních dohod v jejich vlastním zájmu, poněvadž jsou v něm implicitně /implicitní = přímo nevyjádřený, ale v něčem zahrnutý/ přítomny sankce a nevýhody pro stát, který by se koordinaci vyhýbal.

2. Reciprocita

Podle tohoto principu by se státy měly vyvarovat činů poškozujících druhé státy, s tím, že druhé státy mají *právo na odvetu* za takové činy. Princip reciprocity má zabránit jednostranným sobeckým zájmům nějakého státu, kterých by se měl zříci z obavy z odvetných akcí mezinárodního společenství.

Např.: Válečné právo závisí na odrazující síle uvedeného strachu. Charta Spojených národů výslovně hájí právo na národní nebo regionální sebeobranu, protože neexistence tohoto práva by povzbuzovala dravost některých států. **Nebo:** Zabíjení válečných zajatců by mohlo být pro jednu z válčících stran výhodou, kterou by bez rozpaků použila, kdyby za to nehrozila tvrdá odvěta. **Př. mimo rámec válečného práva:** Existují konvence na ochranu velvyslanců, vzájemné uznání státních hranic a suverenity nad pobřežními vodami.

Mezinárodní právo vychází z ideje přirozeného práva a práva národů. *Přirozené právo* [= *jus naturale*] je princip lidskosti. *Právo národů* [= *jus gentium*] specifické obyčeje jednotlivých národů.

Pravděpodobně první uzavírání dohod mezi suverénními útvary proběhlo mezi italskými městskými státy v pozdním středověku a rané moderní době.

Termín "*mezinárodní právo*" poprvé použil **Jeremy Bentham** /1748 - 1832/, britský filosof, právník a reformátor.

Ten prohlásil, že přirozená práva lze zachovat pouze tehdy, nejsou-li jenom hesly, ale jsou-li vyjádřeny právními normami, vetknuta do právního systému.

Ve 20. stol. se objevují v mezinárodním právu dva trendy:

1. Co nejvíce posílit mezinárodními dohodami *suverenitu* jednotlivých států
2. Rozšíření *mezinárodního řádu* /světového řádu/ na úkor suverenity

Vztah mezinárodního práva a práva národního

Národní právo nesmí být v rozporu s mezinárodními smlouvami, které stát uzavřel. To znamená, že přijaté vnitrostátní zákony musí být s nimi v souladu.

LEGISLATIVNÍ PROCES

- proces přípravy, tvorby, projednávání a schvalování legislativy ze strany [vlády](#), [Parlamentu](#) a [prezidenta republiky](#), který končí jejím vyhlášením zpravidla ve [Sbírce zákonů](#).

Návrh zákona

[Zákonodárnou iniciativou](#) v České republice disponuje [poslanec](#), skupina poslanců, [Senát](#), vláda a zastupitelstvo vyššího územního samosprávného celku (hl. m. [Prahy](#) nebo [kraje](#)).

V [Poslanecké sněmovně](#) o něm probíhá tzv. [trojí čtení](#), určité výjimky mohou nastat jen při vyhlášení tzv. [legislativní nouze](#) či za [stavu ohrožení státu](#) nebo [válečného stavu](#). Návrh musí být vždy písemný, obsahující přesně takové znění zákona, které má být přijato, a má obsahovat [důvodovou zprávu](#).

Předseda Poslanecké sněmovny postupuje text zákona všem poslancům a poslaneckým klubům a především organizačnímu výboru, který navrhne výbory, jež mají návrh projednat a určí z poslanců zpravodaje návrhu. Jestliže návrh nepodává vláda, zasílá se i jí a má právo se k němu do 30 dnů vyjádřit.

Senát

Také v [Senátu](#) jeho předseda postoupený návrh zákona předloží všem senátorům a senátorským klubům, stejně jako organizačnímu výboru, který jej přikáže nějakému výboru, případně více výborům, z nichž jeden je pak výborem garančním.

K přijetí jakéhokoliv návrhu je také třeba nadpoloviční většina přítomných senátorů, ale u ústavních zákonů jen třípětinová většina přítomných.

Senát se k návrhu zákona musí usnést ve lhůtě 30dnů, neučiní-li tak pak platí, že návrh zákona byl přijat. Stejně účinky má rovněž vyjádří-li Senát vůli návrhem zákona se nezabývat.

Senát může návrh zákona vrátit Poslanecké sněmovně s pozměňovacími návrhy, nebo tak, že daný návrh zamítne. V případě přímého vrácení Poslanecká sněmovna hlasuje nejdříve o znění, které jí Senát vrací, pokud ho schválí, přijatý zákon je postoupen prezidentu republiky v novém znění. V opačném případě hlasuje opětovně o svém už jednou schváleném znění. O tomto znění pak hlasuje rovnou, jestliže Senát návrh zamítl. Vždy je však pouze hlasováno, bez možnosti na návrhu zákona něco změnit a k přehlasování Senátu je potřeba už nadpoloviční většina všech poslanců. To ovšem neplatí v případě ústavních zákonů, [volebního zákona](#), [stykového zákona](#) a zákona o jednacím řádu Senátu, kde Senát přehlasován být nemůže.

Prezident republiky

Přijaté zákony postupuje [prezidentu](#) předseda Poslanecké sněmovny. Prezident má pak buď zákon podepsat, nebo jej může [vetovat](#), tedy s odůvodněním vrátit do 15 dnů Poslanecké sněmovně.

Pokud je přijatý zákon prezidentem vrácen zpět do Poslanecké sněmovny, ta o něm opět bez možnosti změny hlasuje a pokud na něm nadpoloviční většinou všech poslanců setrvá, zákon se vyhlásí. Jinak platí, že zákon nebyl přijat.

Vyhlášení zákona

Definitivně přijatý zákon podepisuje předseda Poslanecké sněmovny, prezident republiky a předseda vlády.

PRÁVNÍ VĚDA

Právní věda (lat. iurisprudentia, počestěně jurisprudence) je věda zkoumající z různých hledisek [právo](#), a to ať již [právo pozitivní](#) (platné), tak i [právo přirozené](#). Výsledkem jurisprudence je [doktrína](#).

Systém právní vědy je poměrně široký, spadá pod něj řada podoborů, které se často rozvíjejí relativně autonomně. Spadají do něj například tyto podobory:

- právní filozofie
- teorie práva
- právní dogmatika
- právní sociologie
- právní psychologie
- právní politika
- teorie tvorby práva
- právní logika
- právní etnografie
- právní informatika
- právní komparistika
- právní historiografie

PRÁVO VEŘEJNÉ A SOUKROMÉ

- soukromé
 - založeno na rovnosti subjektů
 - soukromoprávní vztah nemůže vzniknout bez konsensu, má smluvní charakter => tzv. smluvní právo (majetkové vztahy - kupní, darovací smlouva).
 - nemohou být ukládány povinnosti proti vůli druhého subjektu.
 - možnost rozsáhlé dispozitivní úpravy

- občanské, obchodní, pracovní, rodinné a mezinárodní právo soukromé
- veřejné
 - založeno na nerovnosti subjektů, jeden má pravomoc rozhodovat právech a povinnostech druhého subjektu
 - typická jednostranná rozhodovací pravomoc orgánů veřejné moci -> neexistuje zde smluvní princip, ale individuální právní akty (rozhodnutí správních orgánů). Proti těmto rozhodnutím lze podávat opravné prostředky.
 - Práva a povinnosti mohou pro subjekt vzniknout i proti jeho vůli.
- POZN.: K prolomení nerovnosti dochází ve správním a ústavním soudnictví => před soudem jsou si subjekty rovny.
 - trestní, správní (jeho derivát - finanční), mezinárodní právo veřejné a ústavní právo

11) Soukromé právo

Občanské právo – kupní smlouva, nájemní smlouva, občanské soudní řízení, pracovní právo – typy pracovních poměrů, pracovní smlouva, skončení pracovního poměru, práva a povinnosti zaměstnanců a zaměstnavatelů, rodinné právo – uzavření manželství, vyživovací povinnost, zánik manželství, osvojení, poručenství, pěstounská péče.

1. OBČANSKÉ PRÁVO

Základní odvětví soukromého práva. Všechna odvětví soukromého práva jsou z něho prakticky odvozena. Typickým znakem soukromého práva je rovnost a symetrie účastníků. Upravuje vzájemná práva a povinnosti osob.

Občanské právo hmotné - obsahuje osobní a zejména majetková práva subjektů

Občanské právo procesní - upravuje proces řízení před soudy ve věcech občanského, rodinného, pracovního, obchodního práva apod.

Základní prameny: *Občanský zákoník (z roku 2014)* - občanské právo hmotné

Občanský soudní řád a Zákon o zvláštních řízeních soudních - občanské právo procesní

Do občanského práva patří: - *uzavírání smluv*

- *vznik, změny a zánik dalších právních závazků*

- *promlčení práva*

- *úprava vlastnického práva*

- *dědění majetku*

- *úprava zástavního práva, věcných břemen a náhrady škody*

Smlouvy

Smlouvy jsou dvou nebo vícestranné právní úkony.

Smlouvy vznikají ze dvou jednostranných právních úkonů:

1. úkon: *Návrh* na uzavření smlouvy adresovaný navrhovatelem tomu, s kým chce smlouvu uzavřít.

2. úkon: *Přijetí návrhu*. Přijímající dává najevo svůj souhlas a uzavírá s navrhovatelem smlouvu s obsahem uvedeným v návrhu. Dokud smlouva nebyla uzavřena, může být návrh odvolán. Ke vzniku smlouvy se vždy vyžaduje úplný a bezpodmínečný souhlas přijímajícího.

Uskutečnění *přijetí návrhu*: - *Prohlášením* - ústní, písemné

- *Jiným jednáním* - např. poskytnutím požadovaného plnění. *Př.: Návrhem prodávajícího v obchodě je zboží označené cenami. Kupující, který si zboží vybere, tento návrh přijímá.*

Dlužníkovi vzniká uzavřením smlouvy povinnost splnit to, k čemu se zavázal a věřiteli vzniká právo na plnění od dlužníka. Pokud dlužník neplní, může věřitel plnění vymáhat - *vyzve dlužníka, aby plnil.*

- *vymáhá plnění soudní cestou*

Jestliže věřitel svůj nárok neuplatní u soudu ve lhůtě do tří let ode dne, kdy měl být dlužníkem splněn, dochází k promlčení. Po promlčecí době může věřitel u soudu úspěšně vymoci dluh, jestliže dlužník toto promlčení nenamítne.

Právní úprava v Občanském zákoníku umožňuje velkou smluvní volnost. Smluvní strany si mohou sjednat podmínky i odlišně od zákona, není-li to přímo zakázáno. Většina smluv se může uzavírat ústně. Ústní smlouvy jsou platné, ale obtížně vymahatelné. Proto je lépe v zájmu větší právní jistoty uzavírat smlouvy písemně. Je možné ústní smlouvu dodatečně písemně potvrdit.

Kupní smlouva

Kromě zákonem vysloveně stanovených případů /např. kupní smlouva při koupi nemovitosti/ není povinností smluvních stran sestavovat písemnou podobu smlouvy. Typická *ústní kupní smlouva* je již zmíněné *nakupování zboží v obchodě*.

V kupní smlouvě může být uvedeno cokoli, co neodporuje zákonu nebo dobrým mravům (třeba si koupit dítě nebo ledvinu). Je praktické, aby *kupní smlouva* obsahovala:

- *Smluvní strany* - jméno, příjmení, bydliště, rodné číslo, právní postavení smluvní strany /prodávající, kupující, pronajímatel, objednatel apod./
- *Předmět smlouvy* - závazky smluvních stran
- *Plnění smlouvy* - způsob, datum, místo, a další podmínky plnění smlouvy
- *Datum a místo podpisu smlouvy*
- *Vlastní podpisy smluvních stran*

Na co si *dát pozor* při uzavírání kupní smlouvy: - Přečíst důkladně celou smlouvu

- Zaměřit se na podmínky plnění smlouvy - kdy, jak a za co zaplatím, kdy a jak zboží obdržím
- Zjistit podmínky vypovězení smlouvy
- Finanční částku vždy vypisovat slovy
- Sledovat, k čemu všemu mě smlouva zavazuje
- Nepodpisovat v časové tísní - promyslet, nechat si poradit

Záruční doba a reklamace

Na každý výrobek se vztahuje záruční doba, v níž prodejce odpovídá za vzniklé vady. Záruční doba slouží k ochraně spotřebitele. Minimální zákonná záruční doba je u spotřebního zboží 2 roky, u jiných typů zboží platí doba uvedená v souladu se zákonem přímo na dané věci, na jejím obalu, v návodu nebo v reklamě. Prodávající nesmí záruční dobu snížit, ale může ji zvýšit. Je-li na obalu výrobku stanovena doba doporučené spotřeby, pak záruční doba nesmí být menší než doba vyznačená na obalu. Záruční doba začíná běžet převzetím věci po zakoupení. (Tzn. od okamžiku převzetí reklamované – např. opravené - věci mně neběží „nová“ dvouletá záruka, ale záruka běží jen do doby 2 let od zakoupení.)

Za vady na výrobku v době převzetí a v době záruční odpovídá prodávající. U zboží s vadou lze podle současného Občanského zákoníku požadovat:

- výměnu zboží,
- opravu,
- slevu.

Prodejce odpovídá i za škodu vzniklou vadou věci. Např.: *Koupím si plynovou bombu, ta vybuchne, zdemoluje mi byt. Prodejce mi uhradí byt i pohřeb. Nebo mi upadne kolo u nového auta, zřítím se do řeky, znečistím vodní tok a vodním živočichům způsobím psychický šok. Škody jsou obrovské a jdou na účet prodejce.*

Kupující má rovněž nárok na úhradu nutných nákladů vzniklých s uplatněním reklamace. Např.: *Trmácím se autem s porouchanou ždímačkou k prodejci 780 km od svého bydliště /byla spousta objížděk/. Prodejce mi uhradí z kasy náklady na cestu a já ho pak už jen zahlédnu koutkem oka, jak se svěšenou hlavou s provazem v ruce stoupá po schodech na půdu, neboť došlo k jeho zruinování.*

Pro reklamaci je potřeba doklad o koupi předmětu a záruční list /je-li vystaven/.

Kupující nemusí dokazovat, že věc užíval tak, jak měl.

Kupující nemá povinnost reklamovat zboží v původním balení.

Lze reklamovat i písemně, ale je lépe vzít vadnou automatickou pračku pod paži a zajít za prodejcem osobně vyjednávat.

Smlouva o nájmu bytu

Nájem bytu vzniká nájemní smlouvou. V případě smrti nájemce *přechází* nájem na osoby, které s nájemcem žily *ve společné domácnosti (s časovým omezením)*. Nájemní smlouva musí být vždy uzavřena písemně. V nájemní smlouvě nemůže být zakázáno nic, co občanský zákoník povoluje (i kdyby se na tom obě strany dohodly, je to neplatné),

ale mohou tam být uvedeny přiměřené povinnosti nájemce nad rámec zákona (např. povinnost nahlásit pronajímateli všechny osoby, které mají klíč od domu).

Doporučený obsah *nájemní smlouvy*:

- *Pronajímatel a nájemce* - jméno, příjmení, adresa, rodné číslo
- *Byt* - adresa, poschodí, velikost bytu, číslo bytu
- *Příslušenství bytu* - koupelna, záchod, spíž, šatna, sklep, kůlnička na dříví apod.
- *Užívání bytu* - osoby užívající byt spolu s nájemcem, společné prostory, které budou užívat
- *Nájemné* - výše, jeho výpočet
- *Úhrady spojené s užíváním bytu* - vodné, stočné, úklid v domě, výtah, popelnice atd.

Zánik nájmu bytu: Písemnou *dohodou* mezi pronajímatelem a nájemcem nebo uplynutím doby, na kterou byl sjednán, nebo písemnou *výpovědí*.

Občanské soudní řízení

V občanském soudním řízení soudy rozhodují např. o těchto záležitostech:

- *dědictví*
- *spor o vrácení půjčky*
- *osvojení /adopce/ dětí*
- *určení vlastnictví*
- *rozvody manželství*
- *spory o vyplacení mzdy*
- *spor o vyklizení bytu*

Soud zahajuje občanské soudní řízení na písemný návrh = žaloba. Kromě formálních údajů /označení soudu, jména, adresy účastníků apod./ a vylíčení rozhodujících skutečností /o co se jedná/ musí žaloba obsahovat tzv. žalobní petit = návrh rozsudku /jak žalobce chce, aby soud rozhodl/. Kdo podává žalobu, je žalobce /např. věřitel/, ke komu žaloba směřuje, je žalovaný.

Žalobce a žalovaný jsou povinni předložit důkazy pro svá tvrzení - smlouvy, prohlášení, svědci. Soudce sám může volit důkazy a dávat je do souvislostí. Na základě důkazu soud vydá rozsudek.

Rozsudek musí obsahovat:

- *výrok* /jak soud rozhodl/
- *odůvodnění*
- *poučení o možnosti podat proti rozsudku odvolání* - *do 15 dnů* od jeho doručení

Pokud se nepodalo do 15 dnů odvolání, nabývá rozsudek *právní moci* = je *právoplatný*.

Jestliže žalovaný nesplní dobrovolně, co obsahuje právoplatný rozsudek, může být jeho splnění vynuceno exekucí = výkonem rozhodnutí. Např.: *Soud vydal rozsudek o vyklizení bytu. Žalovaný neuposlechl, přijdou exekutoři a byt vyklidí.*

2. PRACOVNÍ PRÁVO

Upravuje vztahy mezi zaměstnavateli a zaměstnanci, tzv. *pracovní právní vztahy* - individuální pracovní právo.
Upravuje činnost odborových organizací, činnost Ministerstva práce a sociálních věcí a úřadů práce v oblasti zaměstnanosti, pravidla kolektivního vyjednávání apod. - kolektivní pracovní právo.

Nejdůležitější právní předpis: Zákoník práce

Pracovní smlouva

Musí nutně obsahovat: - *Přesné označení zaměstnavatele*
- *Přesné označení zaměstnance*
- *Druh vykonávané práce*
- *Místo vykonávané práce*
- *Datum nástupu do zaměstnání*

Pracovní smlouva se obvykle uzavírá písemně. Při písemném vyhotovení obsahuje kromě uvedených náležitostí ještě *datum podpisu smlouvy a podpisy zaměstnance a zaměstnavatele*.

Zkušební doba - v této době může zaměstnavatel i zaměstnanec zrušit pracovní poměr bez udání důvodu. Může být sjednána na dobu maximálně *3 měsíců*

Pracovní poměr může být sjednán na dobu *určitou i neurčitou*.

Skončení pracovního poměru:

a/ Dohoda

Zaměstnavatel a zaměstnanec se mohou kdykoli dohodnout na dni, ke kterému bude ukončen pracovní poměr. Dohoda o rozvázání pracovního poměru musí být uzavřena *písemně*.

b/ Výpověď

Pracovní poměr může vypovědět *zaměstnavatel i zaměstnanec*. Je to písemné oznámení jedné nebo druhé strany, že *ukončuje /vypovídá/* pracovní poměr.

Výpovědní doba je dua měsíce a je stejná pro výpověď danou zaměstnavatelem i zaměstnancem. Výpovědní doba začne běžet prvním dnem měsíce následujícího po doručení výpovědi druhé straně. Uplynutím výpovědní doby skončí pracovní poměr. *Př.: Výpověď byla doručena druhé straně 3. dubna. Výpovědní doba začíná běžet od 1. května, pracovní poměr skončí 30. června.*

Zaměstnanec může dát výpověď kdykoliv, z jakéhokoli důvodu nebo bez uvedení důvodu. *Př.: Rozhodl jsem se ukončit pracovní poměr ve firmě Kolben a Daněk, podám výpověď a jako důvod uvedu, že slon má červené oči.*

Zaměstnavatel však může dát zaměstnanci výpověď pouze z těchto důvodů:

- zaměstnavatel *se ruší*
- zaměstnavatel *se přemísťuje*
- zaměstnanec *se stane nadbytečným* vzhledem k organizačním změnám zaměstnavatele - např. změna úkolů, snížení stavu zaměstnanců
- zaměstnanec *pozbyl ze zdravotních důvodů* dlouhodobě způsobilost konat dosavadní práci - např. zaměstnanec, který ve firmě Wajnos a spol. pracoval jako ochutnávač vín, náhle onemocněl cirhózou /tvrdnutím/ jater
- zaměstnanec *nesplňuje předpoklady* stanovené právními předpisy pro výkon určité práce - např. vyjde nařízení, že všichni popeláři musí mít vysokoškolské vzdělání, takže těm, co tuto podmínku nesplňují, může být dána výpověď
- zaměstnanec *závažně porušil* pracovní kázeň

Pokud zaměstnanec obdrží výpověď *jedním z prvních tří* uvedených důvodů, náleží mu odstupné ve výši

dvojnásobku průměrného měsíčního výdělku.

Zaměstnavatel nesmí dát výpověď zaměstnancům v tzv. ochranné době, což jsou tito zaměstnanci:

- *dočasně neschopní práce* - pracovní neschopnost
- *uvolnění pro výkon veřejné funkce* - starost, poslanci, senátoři ...
- *těhotné ženy /muži nikoli/ nebo ty, které čerpají mateřskou dovolenou nebo trvale pečují o dítě mladší než 3 roky*

c/ Okamžité zrušení

Zaměstnavatel může *okamžitě zrušit* pracovní poměr:

- byl-li zaměstnanec odsouzen pro jakýkoliv úmyslný trestný čin k *nepodmíněnému trestu* odnětí svobody /zkrátka půjde do basy/ na dobu *delší než jeden rok*
- byl-li zaměstnanec odsouzen pro úmyslný trestný čin spáchaný *při plnění pracovních úkolů* nebo v přímé souvislosti s ním k *nepodmíněnému trestu* odnětí svobody na dobu *nejméně šesti měsíců* - např. *pokladní Věra v supermarketu Idiot kradla peníze z kasy, což jí kromě třiaadvaceti tisíc vyneslo 9 měsíců natvrdo*
- *porušil-li* zaměstnanec pracovní kázeň zvlášť hrubým způsobem - např. *přišel do pracovního procesu ožralej jak vepř*

d/ Zrušením pracovního poměru ve zkušební době

Může tak učinit zaměstnanec či zaměstnavatel písemným jednostranným úkonem. Není nutné uvádět důvod.

3. RODINNÉ PRÁVO

Upravuje právní vztahy mezi manželi, mezi rodiči a dětmi, mezi ostatními příbuznými a při náhradní výchově, jedná se o tzv. *rodinnéprávní vztahy*.

Nejdůležitější právní předpis: Občanský zákoník

Uzavření manželství

Manželství se uzavírá *svobodným prohlášením* muže a ženy o tom, že spolu vstupují do manželství.

a/ Občanský sňatek

Sňatek se uzavírá před starostou /primátorem/ nebo jiným členem obecního /městského/ zastupitelstva. Musí být přítomni: dva svědci a matrikář

b/ Církevní sňatek

Sňatek se uzavírá před osobou pověřenou oprávněnou církví nebo náboženskou společností. Snoubenci musí oddávajícímu předložit osvědčení z matričního úřadu, že splnili všechny zákonné podmínky pro uzavření manželství.

Manželství je možné uzavřít *pouze jedním* z obou zmíněných způsobů. /Za minulého režimu se církevní sňatek právně neuznával/.

Manželství nemohou uzavřít:

- *Ženatí muži nebo vdané ženy*. V ČR je zavedeno tzv. *monogamní* manželství /pouze s jedním partnerem/.
- Polygamie* /mnohoženství/ a *polyandrie* /mnohomužství/ jsou v ČR trestné.
- Osoby v blízkém *příbuzenském poměru* - vztahuje se mimo jiné i na osvojence a osvojitele
- *Nezletilí* - pouze ve výjimečných případech může soud povolit manželství osobě nezletilé starší než 16 let - je to zejména zájem na řádné výchově dětí
- *Osoby zbavené soudem způsobilosti k právním úkonům* /tzv. neschopní/ - soud i zde může udělat výjimku

Manželství nevznikne /není tudíž nutno, je soudně prohlašovat za neplatné - rozvádět/, pokud je uzavřou:

- Osoby *stejného pohlaví* – mají možnost uzavřít *registrované partnerství*
- Osoby donucené k uzavření manželství *fyzickým násilím*
- Snoubenci před *nepříslušným orgánem* - t.j. jiným orgánem než matričním úřadem nebo orgánem státem neregistrované církve

Vyživovací povinnost

Vyživovací povinnost znamená *materiální podporu*.

Rodiče mají stejnou povinnost materiálně podporovat své dítě. Vyživovací povinnost rodičů k dětem trvá do doby, kdy jsou děti schopny samy se žít

Děti mají vyživovací povinnost vůči rodičům. Jedná se o situace, kdy se děti již samy žijí a jejich rodiče se dostanou do svízelné situace.

Manželé mají vyživovací povinnost vůči sobě navzájem; rozvedení manželé není-li jeden z nich schopen se sám žít a tato neschopnost má svůj původ v manželství nebo v souvislosti s ním (např. vinou nemoci).

Vyživovací povinnost mají i příbuzní v přímé linii- tedy i prarodiče vůči vnukům a vnuci vůči prarodičům, pravnuci vůči prarodičům i praprarodičům, praprarodiče vůči praprapravukům a pravnukům, praprapraprapra vůči ppra a rovněž pra vůči prapraprapraprapraprapraprapra a prapraprapraprapraprprpaprprpaprpra, takže i vůči Adamovi jsem jaksi povinován.

Zánik manželství

Manželství právně zaniká *rozvodem*.

Před rozhodnutím o rozvodu musí soud vždy nejprve upravit, komu bude nezletilé dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů prispívat na jeho výživu. Prvotním hlediskem při svěřování do výchovy by měl být nejlepší zájem *dítěte*.

Svěření do výchovy může být:

- *Jednomu* z rodičů
- Do *společné výchovy* obou rodičů
- Do *střídavé výchovy* obou rodičů

Při určení výše výživného /tzv. alimenty/ soud přihlíží k tomu, jaké jsou příjmy obou rodičů a jaké jsou náklady na pokrytí potřeb dítěte, vzhledem k jeho věku, zájmům, zálibám, studiu apod.

4. OBCHODNÍ PRÁVO

Speciální právní odvětví občanského práva.

Týká se postavení podnikatelů a obchodních činností

Nejdůležitější právní předpis: *Občanský zákoník, Zákon o obchodních korporacích*

12) Veřejné právo a soudní systém v ČR.

Soustava soudů, soudci, trestní právo – trestný čin, přestupek, objasňování trestných činů, účastníci trestního řízení, druhy trestů, vazba, milost, amnestie, trestné činy, trestní odpovědnost; právní ochrana (soudce, státní zástupce, advokát, notář, exekutor, ombudsman).

SOUDY V ČESKÉ REPUBLICĚ

I. Ústavní soud - se sídlem v Brně

Má zvláštní postavení, stojí mimo vlastní soustavu soudů

Pečuje o ochranu základních lidských práv a svobod zaručených Ústavou a Listinou základních práv a svobod.

Rozhoduje:

a/ o zrušení zákonů a jiných právních předpisů, které jsou v rozporu s ústavními zákony /ty mají nejvyšší právní sílu/

b/ o souladu mezinárodních smluv s ústavními zákony

c/ o ústavních stížnostech proti zásahu státních orgánů do základních práv a svobod občanů ČR

d/ o dalších věcech (opravný prostředek ve věci ověření volby poslance a senátora, ústavní žaloba proti prezidentu republiky atd.)

II. Nejvyšší správní soud – se sídlem v Brně

Jedná se o vrcholný soudní orgán ve věcech patřících do pravomoci soudů ve správním soudnictví.

Dbá v rámci své činnosti o zákonnost a jednotu rozhodování krajských soudů a správních orgánů tím, že rozhoduje o kasačních stížnostech směřujících proti pravomocným rozhodnutím krajských soudů ve správním soudnictví.

Dále rozhoduje: ve věcech volebních, ve věcech rozpuštění politických stran a politických hnutí, pozastavení nebo znovuoobnovení jejich činnosti. O stížnostech ve věcech místního a krajského referenda, a o některých kladných nebo záporných kompetenčních sporech mezi orgány veřejné správy.

II. Soustava soudů

- **Okresní soudy** /v Praze na stejné úrovni **obvodní soudy**, v Brně **Městský soud**/

- **Krajské soudy** /v Praze **Městský soud**/

- **Vrchní soudy** - se sídlem v Praze a Olomouci

- **Nejvyšší soud** - se sídlem v Brně

Řízení u soudu je *dvojího druhu*:

A/ **Občanské soudní řízení** /civilní řízení/ - soudy rozhodují o právech a povinnostech osob v rodinném, pracovním, obchodním a občanském právu. Tento druh řízení je upraven občanským soudním řádem a zákonem o Zvláštních řízeních soudních.

B/ **Trestní řízení** - soudy rozhodují o vině a trestu za trestné činy. Postupují podle trestního řádu.

C/ **Soudní řízení správní** – soudy rozhodují zejména o žalobách proti rozhodnutí správních orgánů. Základním procesním předpisem je Soudní řád správní.

Pozn. **Existuje také správní řízení, které se systémem soudů nesouvisí.**

Správní řízení (též *správní proces*) je postup správního orgánu, jehož účelem je vydání rozhodnutí.

Správní řízení upravuje Správní řád (zákon č. 500/2004 Sb.)

Soud I. stupně - rozhoduje o žalobách a návrzích na soudní řízení. Např.: Žaloba o zaplacení dlužné částky, o svěřením dětí do pěstounské péče, o obžalobě na pachatele trestného činu krádeže apod.

Soudní řízení většinou končí rozsudkem, proti kterému se lze odvolat.

Soud II. stupně - rozhoduje o odvoláních /tzv. řádných opravných prostředcích/ proti rozhodnutím soudů I. stupně.

Soudní řízení končí rozsudkem, popř. usnesením, proti kterému už není možné se odvolat.

Soudy I. stupně:

1. Okresní soudy /v Praze obvodní soudy, v Brně Městský soud/ - ve většině případů

2. Krajské soudy /v Praze Městský soud/ - v některých případech:

- občanské soudní řízení:

ve věcech *ochrany osobnosti* a ochrany proti uveřejňování informací, zneužití svobody projevu, slova a tisku - např. otiskne-li bulvární plátek lži o někom závažné obchodní spory - např. týkající se prodeje podniku

- trestní řízení:

je-li dolní hranice trestu odnětí svobody *nejméně 5 let* /dolní hranice = na kolik let nejméně půjdeš sedět/ a nebo pokud je možno za ně uložit *výjimečný trest* - *vyjmenované trestné činy* /neoprávněné odebrání tkání a orgánů, sabotáž, vyzvědačství, spolupráce s nepřitelem/

- soudní řízení správní:

Ve věcech žalob proti rozhodnutí správních orgánů, proti nezákonnému zásahu, nečinnosti správního orgánu, kompetenčních žalobách, o rozpuštění politických stran a hnutí, ve věcech volebních a referenda a o zrušení opatření obecné povahy

Soudy II. stupně:

1. Krajské soudy /v Praze Městský soud/ - rozhodují o odvolání proti rozhodnutí okresních soudů / obvodních v Praze, Městského v Brně/

2. Vrchní soud - rozhoduje o odvoláních proti rozhodnutím krajských soudů /Městského v Praze/

Nejvyšší soud

Řeší např.:

- stížnosti ministra spravedlnosti proti *porušení zákona* v trestním řízení
- rozhoduje o *dovolání proti rozhodnutí soudu II. Stupně (odvolacího soudu)*, jde o tzv. mimořádný opravný prostředek

Pozn. O obnově řízení po pravomocném rozsudku soudu, jestliže vyšly najevo nějaké nové skutečnosti, které nemohly být vzaty v úvahu při rozhodování - např. přihlásili se noví svědci, byly nalezeny nové doličné předměty apod., rozhoduje soud, který v původním řízení rozhodoval v I. stupni.

Rozdělení soudů (*souhrn*):

Ústavní soudnictví: Ústavní soud ČR, **procesní předpis:** zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu

Civilní větev obecného soudnictví

1. stupeň okresní/krajské soudy, řádný opravný prostředek: odvolání
2. stupeň krajské/vrchní soudy, mimořádný opravný prostředek: dovolání
3. stupeň Nejvyšší soud, procesní kodex: zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád

Trestní větev obecného soudnictví

1. stupeň okresní/krajské soudy, řádný opravný prostředek: odvolání
2. stupeň krajské/vrchní soudy, mimořádný opravný prostředek: dovolání
3. stupeň Nejvyšší soud, procesní kodex: zákon č. 141/1961 Sb., Trestní řád

Správní větev obecného soudnictví

1. **stupeň** krajské soudy, mimo řádný opravný prostředek: kasační stížnost
 2. stupeň Nejvyšší správní soud, **procesní kodex:** zákon č. 150/2002 Sb., Soudní řád správní
- (řádný opravný prostředek = proti nepravomocnému rozhodnutí, má odkladný účinek
Mimořádný opravný prostředek = proti pravomocnému rozhodnutí, nemá odkladný účinek)

Soudce

Všechny soudce jmenuje prezident republiky bez časového omezení, kromě soudců ústavních, které jmenuje na 10 let.

Soudcem může být:

- pouze *občan ČR*

- je *bezúhonný* - podmínku bezúhonnosti nesplňuje ten, kdo byl pravomocně odsouzen za trestný čin, jestliže se na něj podle zvláštního právního předpisu nebo rozhodnutí prezidenta republiky nehledí, jako by nebyl odsouzen; na pachatele trestného činu se hledí jako by nebyl odsouzen v případě, že dojde k zahlazení trestného činu (podstatou zahlazení odsouzení je, že soud zahladí odsouzení, vedl-li odsouzený po výkonu nebo prominutí trestu anebo po promlčení jeho výkonu řádný život nepřetržitě po dobu stanovenou v trestním zákoníku; doba, po kterou musí vést odsouzený řádný život je odvislá od výše trestu, který mu byl uložen). Po zahlazení odsouzení se hledí na pachatele trestného činu jako kdyby nebyl odsouzen. Jestliže občan, jehož odsouzení bylo zahlazeno požádá o výpis z Rejstříku trestů, zahlazené odsouzení v něm nebude uvedeno.

- dosáhl alespoň *30 let věku* - u ústavních soudců *40 let*

- má *vysokoškolské* vzdělání získané řádným ukončením studia v magisterském studijním programu v oblasti práva na vysoké škole v České republice.

- má alespoň *3 roky právní praxe* - u ústavních soudců nejméně *10 let*

- složil odbornou *í zkoušku (není podmínkou u ústavních soudců)*

Nezávislost soudce = nesmí se řídit žádnými pokyny, ale musí rozhodovat pouze podle právních norem, nikoliv podle kvality zabijačky nebo tloušťky obálky

Nestrannost soudce = nesmí nikomu nadřizovat, nesmí dát na veřejné mínění, nesmí mít osobní zájem na projednávané věci nebo účastníkovi, musí být objektivní, nesmí projednávat záležitost, jejímž účastníkem by byl jeho příbuzný. V opačném případě je soudce podjatý a to jej vylučuje z rozhodování o konkrétní věci.

Soudce nelze proti jeho vůli přeložit k jinému soudu nebo odvolat z funkce. Výjimku však tvoří potrestání soudce v tzv. kárném řízení.

TRESTNÍ PRÁVO

Je odvětvím práva, jehož funkcí je ochrana společnosti před kriminalitou tím, že postihuje jednání, která jsou společností považována za nežádoucí a nebezpečná.

Nejdůležitější právní předpisy: Trestní zákoník a Trestní řád

Objasňování trestných činů

Při objasňování trestných činů jsou zainteresovány tzv. orgány činné v trestním řízení. Je to **policejní orgán, státní zástupce a soud**.

Postup:

Orgány činné v trestním řízení přijímají oznámení o skutečnostech, které nasvědčují tomu, že byl spáchán trestný čin. Toto oznámení může učinit každý. Říká se tomu podání trestního oznámení. Trestní oznámení je povinen přijímat státní zástupce a policejní orgán. Jestliže byl protokol o trestním oznámení učiněn ústně sepsán u soudu, zašle jej soud neprodleně státnímu zástupci. Státní zástupce je povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví. Policejní orgán je povinen na základě vlastních poznatků, trestních oznámení a podnětů, na jejichž podkladě lze učinit závěr o podezření ze spáchání trestného činu, učinit všechna potřebná šetření a opatření k odhalení skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a směřující ke zjištění jeho pachatele

(policie tedy nemusí a ani nesmí „čekat“ na trestní oznámení“, ale musí ze zákona konat - stejnou povinnost má i státní zástupce).

Postup při objasňování trestného činu je následující:

1. Policejní orgán *prověřuje* všechny skutečnosti důvodně nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, opatřuje potřebné podklady a nezbytná vysvětlení (zajišťuje stopy trestného činu apod.). V rámci toho je policejní orgán oprávněn vyžadovat vysvětlení od fyzických osob, vyžadovat odborná vyjádření od příslušných orgánů a je-li toho třeba též znalecké posudky, obstarávat písemné materiály, provádět ohledání věci na místě samém, za splnění zákonných podmínek vyžadovat provedení zkoušky krve, pořizovat obrazové a zvukové záznamy osob, zadržet podezřelou osobu...

O zahájení úkonů trestního řízení sepíše policejní orgán neprodleně záznam.

2. Po shromáždění uvedeného materiálu se policie rozhodne zda:

- a/ věc odloží, *nejde-li o podezření z trestného činu, nebo*
- b/ *odevdá věc příslušnému orgánu k projednání přestupku*
- c/ *odevdá věc jinému orgánu ke kázeňskému nebo kárnému projednání*
- d/ *trestní stíhání odloží, je-li nepřipustné, neúčelné nebo pokud se nepodařilo zjistit skutečnosti opravňující zahájit trestní stíhání určité osoby*
- e/ *zahájí trestní stíhání konkrétní osoby*; usnesení o zahájení trestního stíhání doručí obviněnému, státnímu zástupci a obhájci.

3. V případě varianty e/ začíná tzv. vyšetřování – úsek trestního stíhání před podáním obžaloby. Vyšetřování konají zpravidla útvary Policie České republiky a na jeho průběh dohlíží státní zástupce.

(Jiné orgány vyšetřování:

- *v případech trestných činů spáchaných např. příslušníky Policie ČR, Vězeňské služby ČR nebo celníky v souvislosti s plněním jejich pracovních úkolů koná vyšetřování Generální inspekce bezpečnostních sborů,*
- *trestné činy příslušníků Generální inspekce bezpečnostních sborů vyšetřuje státní zástupce,*
- *za stanovených podmínek provádí vyšetřování kapitán lodi při dálkových plavbách, atd.).*

Obviněný je vyslýchán a má právo mít u výslechu svého *obhájce*. Obviněný nesmí být k výpovědi žádným způsobem donucován. Policejní orgán shromažďuje potřebné důkazy, a to bez ohledu na to, zda svědčí pro nebo proti obviněnému. Obhájce má právo být u každého vyšetřovacího úkonu, který policejní orgán provádí. V trestním řádu jsou stanoveny některé situace, v nichž musí obviněný mít obhájce. Jedná se o případy tzv. nutné obhajoby (např. řízení proti uprchlému, obviněný ve vazbě atd.).

Po skončení vyšetřování, tzn. poté, co policejní orgán uzná vyšetřování za skončené, umožní obviněnému a obhájci prostudovat spis a učinit návrhy na doplnění vyšetřování a poté předloží spis státnímu zástupci s návrhem na:

- a/ podání obžaloby,
- b/ postoupení věci jinému orgánu,
- c/ zastavení trestního stíhání,
- d/ podmíněné zastavení trestního stíhání,
- e/ schválení narovnání.

Zde úloha policie končí.

4. Pokud **státní zástupce** uzná, že výsledky vyšetřování dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud, podá **obžalobu** k soudu I. stupně, kam teď celý spis putuje. Z obviněného se nyní stává obžalovaný.

5. Soud

Soudní jednání je *veřejné*. Při jednání je dáno slovo *obžalovanému*, soudce mu klade doplňující *otázky*, právo tázat se mají i státní zástupce a obhájce obžalovaného.

Státní zástupce a *obhájce* navrhuji *svědky*, které soud podle vlastního uvážení k soudu povolá. Soudce sám může dle vlastního uvážení zvát k soudu *svědky*. Svědek nesmí být přítomen soudnímu jednání v soudní síni, čeká na chodbě na zavolání.

Na konec jednání pronesou své *závěrečné řeči* státní zástupce a obhájce. Následně má obžalovaný právo posledního slova.

Soudní jednání končí vynesením rozsudku po poradě soudců, během níž všichni ostatní opustí soudní síň.

Vyhlášení rozsudku je veřejné.

Proti rozsudku se může obžalovaný nebo státní zástupce do 8 dnů odvolat k soudu II. stupně, pokud jeden nebo druhý není spokojen s rozsudkem.

Soud II. stupně /odvolací soud/ odvolání

- a/ *odmítne*, shledá-li, že není důvodné, nebo
- b/ *rozsudek potvrdí* nebo
- c/ *rozsudek zruší*

d/ pokud rozsudek zruší, *vrátí věc zpět* soudu I. stupně k novému projednání a rozhodnutí (pokud nemůže rozhodnout sám). Ten věc znovu projedná a doplní, vynese nový rozsudek, proti kterému je možno se znovu odvolat k soudu II. stupně a tak to může jít pořád dokola, než soud II. stupně vydá konečný rozsudek (nebo usnesení), proti kterému již není možno se odvolat.

Pokud rozsudek soudu nabyl právní moci, tzn. nikdo se proti němu neodvolal nebo není možnost odvolání, stává se s obžalovaného odsouzený.

Druhy trestů, které soud může udělit:

a/ *odnětí svobody* - nepodmíněné - jdeš do věznice

- podmíněné - dostaneš třeba 18 měsíců s podmíněným odkladem na 3 roky, což znamená, že nejdeš do vězení, pouze v případě, že během těchto 3 let spácháš nový trestný čin, jdeš sedět na 18 měsíců

b/ *peněžitý trest*

c/ *obecně prospěšné práce*

d/ *ztráta čestných titulů a vyznamenání*

e/ ztráta vojenské hodnosti
f/ zákaz činnosti nebo pobytu
g/ propadnutí majetku
h/ vyhoštění
ch/ propadnutí věci
i/ zákaz pobytu
j/ domácí vězení
k/ zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
j/ výjimečný trest - trest odnětí svobody na 20 až 30 let nebo doživotí

U mladistvých osob /15 - 18 let věku + podmínkou odpovědnosti je přiměřená rozumová a mravní vyspělost/ se trestný čin nazývá provinění a sankce za jejich spáchání se nazývá opatření. Ty mohou být výchovná (různé dohledy, napomenutí, výchovná omezení), ochranná (ochranná výchova – „pasták“) nebo trestní (nejpřísnější, obdobné jako sankce za trestné činy – obecně prospěšné práce, zákaz činnosti, odnětí svobody, ...). Trestní sazby se snižují na polovinu, přičemž horní hranice trestu odnětí svobody nesmí přesáhnout 5 let a dolní hranice 1 rok. Příslušným právním předpisem je Zákon o soudnictví ve věcech mládeže.
Např.: Jestliže dospělá osoba půjde do výkonu trestu dle trestního zákoníku za krádež na 6 měsíců až tři léta, půjde mladistvána 3 až 18 měsíců.

U dětí mladších 15 let se trestný čin nazývá Čin jinak trestný a řízení se vede podle Občanského soudního řádu (ne podle trestního řádu).

Vazba

Vazbou se zajišťuje obviněná osoba, která je tak vyšetřována během svého pobytu v ní. Nejedná se tedy o trest. Do vazby lze vzít obviněné osoby při těchto obavách:

1. že uprchne nebo se bude skrývat, a tak se vyhýbat trestnímu stíhání
2. že bude působit na svědky nebo spoluobviněné, a tak mařit skutečnosti důležité pro trestní stíhání
3. že bude pokračovat v trestné činnosti

Vždy je přítom třeba myslet na jednu ze základních zásad trestního řízení – presumpci nevinny. Osoba umístěná do vazby je stále nevinná!

Milost

Milost udílí podle Ústavy ČR *prezident republiky*. Uděluje se *individuálně*. Milost znamená, že prezident odpouští a zmírňuje tresty uložené soudem, nařizuje, aby se trestní řízení nezahajovalo, a bylo-li zahájeno, aby se v něm nepokračovalo, a zahazuje odsouzení,

Amnestie

Znamená v podstatě totéž, co milost, avšak uděluje se *hromadně*.. Má různé formy – abolice, agraciace, rehabilitace – a podle toho je stanoven její rozsah. Nejčastější je kombinace abolice a agraciace, tj. jsou odpuštěny tresty za vyjmenované trestné činy a současně za tyto činy nejsou zahajována trestní řízení či se v nich nepokrauje.

Trestné činy

Trestný čin je takový, který:

- je definován v trestním zákoně, jedná se o protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně (vražda, loupež, podvod, pohlavní zneužívání, vlastizrada apod.)

-

Trestní odpovědnost:

Trestně odpovědnou je osoba, která:

1. Dověřila věk 15 let
2. Je přičetná
3. *Nejednala v rámci nutné obrany nebo krajní nouze, se svolením poškozeného (souhlas nemůže být dán k usmrcení nebo ublížení na zdraví) nebo za přípustného rizika. (Podstata dovoleného či přípustného rizika spočívá ve výkonu činností, které jsou charakterizovány jednak možností vzniku zamýšleného společensky pozitivního následku, jednak také možností vzniku nezamýšlené, přitom však kalkulované ztráty (škody, újmy). Jestliže právní řád aprobuje vývoj a realizaci výsledků vědy, výzkumu, technologie, zdravotnictví apod., musí tolerovat i určitá přiměřená rizika, která jsou s touto dovolenou, prospěšnou a žádoucí činností spojena).*
V krajní nouzi jedním, jestliže jsem sice naplnil znaky trestného činu, ale vzhledem k okolnostem není toto jednání posuzováno jako trestný čin. Např. Zmocnil jsem se auta, abych zachránil člověka převozem do nemocnice.
Nutná obrana - odvracení útoku na hodnoty jako život, zdraví, majetek, bezpečnost apod. činem, který by byl jinak trestným činem. Obrana musí směřovat přímo *proti útočníkovi*, útok musí přímo hrozit nebo trvat a obrana musí být *přiměřená*. Např.: Vidím zloděje, jak leze oknem do baráku krást, zloděj není ozbrojen. Mohu ho srazit pěstí k zemi, ale nemohu použít svůj skvělý zavírací nůž k propíchnutí jeho nenasyceného břicha.
4. *Použila zbraň mimo meze zmocnění příslušnými předpisy*

Trestný čin může být spáchán:

1. Úmyslně

Trestný čin je spáchán úmyslně, jestliže pachatel

- a) chtěl způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem o němž věděl, že je chráněn takovým zákonem (úmysl přímý, typická formulace „s cílem“), nebo
- b) věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, byl s tím srozuměn (úmysl nepřímý). (Pachatel chtěl porušit zákon a ohrozit zájem chráněný zákonem - chtěl zabít, tak zabil, chtěl loupit)

2. Z nedbalosti

Trestný čin je spáchán z nedbalosti, jestliže pachatel

- a) věděl, že může způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí (nedbalost vědomá), nebo
- b) nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl (nedbalost nevědomá).

Pachatel neměl v úmyslu spáchat trestný čin, ale měl vědět, že může spáchat, tak tomu měl přizpůsobit své chování. Např.: *Nepřizpůsobil jsem rychlost jízdy autem podmínkám a usmrtil chodce. Nebo: Prodáváč nechtěl svými prošlými jogurty způsobit žaludeční potíže svým zákazníkům, spoléhal pouze na to, že se nic nestane.*

- c) trestný čin je spáchán z hrubé nedbalosti, jestliže přístup pachatele k požadavku náležité opatrnosti svědčí o zřejmém bezohlednosti pachatele k zájmům chráněným trestním zákonem.

Rozdělení trestných činů

1. Rozdělení na přečiny a zločiny

Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let.

Zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny; zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.

2. Trestné činy jsou ve zvláštní části trestního zákoníku dále rozděleny do kategorií *podle objektu*, který je chráněn. Pořadí je stanoveno podle společenské důležitosti chráněného zájmu + poslední hlava týkající se válečných TČ. Lze porovnat, jak se pořadí oproti starému trestnímu zákonu z roku 1961 změnilo.

Zákon 140/1961 Sb.:

Trestné činy:

- *proti republice*
- *hospodářské*
- *proti pořádku ve věcech veřejných*
- *obecně nebezpečné*
- *narušující soužití lidí*
- *proti životnímu prostředí*
- *proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti*
- *proti právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství*
- *proti rodině a dětem*
- *proti životu*
- *proti zdraví*
- *proti svobodě*
- *proti majetku*
- *proti lidskosti*
- *proti míru a válečné trestné činy*

Zákon č. 40/2009 Sb.:

Trestné činy:

- Proti životu a zdraví (vražda, zabití, ublížení na zdraví,...)
- Proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství (Omezování osobní svobody, loupež, ...)
- Proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (znásilnění, pohlavní zneužití, ...)
- Proti rodině a dětem (zanedbání povinné výživy, týrání svěřené osoby, ...)
- Proti majetku (krádež, podvod, ...)
- Hospodářské (padělání a pozměňování peněz, porušení autorského práva,...)
- Obecně nebezpečné (obecné ohrožení, nedovolené pěstování rostli obsahujících omamnou nebo psychotropní látku, ...)
- Proti životnímu prostředí (poškození lesa, týrání zvířat, pytláctví,...)“
- Proti České republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci (vlastizrada, teroristický útok, ...)
- Proti pořádku ve věcech veřejných (podplácení, zneužití pravomoci úřední osoby, výtržnictví, nepřekážení trestného činu, ...)
- Proti branné povinnosti
- Vojenské
- Proti lidskosti, proti míru a válečné trestné činy (genocidium, projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka, ...)

PRÁVNÍ OCHRANA

Soudce – je [orgán soudu](#). Je to [ústavní činitel](#), [osoba](#) pověřená autoritativně rozhodovat ve sporných záležitostech, zejména právních. Soudce vstupuje do sporu dvou stran jako třetí a nezúčastněný, aby rozhodoval nestranně a spravedlivě. Proto musí být nezávislý a nemůže rozhodovat o záležitostech, v nichž může mít nějaký osobní zájem ([podjatost](#)).

Je nezávislý na vládě a svým rozhodováním prosazuje [státní moc](#). V České republice jeho právní postavení určuje [Ústava](#) (hlava IV., moc soudní) a [zákon o soudech a soudcích](#).

- jsou při výkonu své funkce nezávislí. Jejich nestrannost nesmí nikdo ohrožovat.

- nelze proti jeho vůli odvolat nebo přeložit k jinému soudu; výjimky vyplývající zejména z kárné odpovědnosti stanoví zákon.

- funkce soudce není slučitelná s funkcí prezidenta republiky, člena Parlamentu ani s jakoukoli funkcí ve veřejné správě; zákon stanoví, se kterými dalšími činnostmi je výkon soudcovské funkce neslučitelný.

státní zástupce – (dříve též státní návladní nebo prokurátor) je [stranou trestního řízení](#), která podává [obžalobu](#) a vystupuje pak před [soudem](#).

advokát – je právní zástupce. Podle českého práva to musí být právnický vzdělaná osoba, která absolvovala alespoň magisterské studium na právnické fakultě a je advokátní činnosti oprávněna podle zvláštního právního předpisu. Advokát je oprávněn na základě plné moci zastupovat [fysické](#) i [právní osoby](#) před [soudem](#) nebo jiným [úřadem](#) při všech právních úkonech.

notář – je [fyzická osoba](#) s [právnickým vzděláním](#) pověřená [státem](#) k sepisování veřejných listin, přijímání úschov a některým dalším činnostem. Řeší například i dědické řízení.

exekutor – soudní exekutor je [svobodné právnícké](#) povolání, které podle [exekučního řádu](#) zajišťuje provádění [exekucí](#) (výkonu rozhodnutí). Všichni soudní exekutoři jsou povinně sdruženi v samosprávné [exekutorské komoře](#). Soudní exekutor nejen řídí svůj exekutorský úřad, ale především provádí [exekuce](#) na základě pověření [soudu](#). Kromě toho může sepisovat [exekutorské zápisy](#) a v souvislosti s exekuční činností poskytovat právní pomoc a brát do úschovy peníze, listiny a jiné movité věci. Dále provádí dražby, autorizovanou konverzi dokumentů, zjišťuje a spravuje majetek v trestním řízení a doručuje písemnosti soudu. (příklad: Podle pravomocného rozsudku soudu má dlužník zaplatit věřiteli určitou částku. Ten to neudělá, věřitel podá návrh na výkon rozhodnutí. Exekutor zjistí jak je na tom dlužník finančně a rozhodne o stržení částky z platu či o zpeněžení jeho movitých věcí a takto získané peníze poukáže oprávněnému věřiteli.)

ombudsman – veřejný ochránce práv je [ombudsman](#) v [České republice](#). Působí k ochraně osob před jednáním [úřadů](#) a dalších institucí, pokud je v rozporu s právem, neodpovídá principům demokratického [právního státu](#) a [dobré správy](#), jakož i před jejich nečinností, a tím přispívá k ochraně základních práv a svobod. Standardně bývá hlavní význam ombudsmana spatřován v tom, že zlepšuje vztah mezi občanem a státní mocí. V tomto vztahu však nepůsobí jako oponent státních institucí, ale měl by být prostředníkem v tomto vztahu tak, aby pomáhal napravovat vzniklé chyby. K úspěšnému fungování je však nezbytné, aby si státní správa byla vědoma své omylnosti a brala v potaz jeho doporučení a připomínky. Sídlí v Brně, v současnosti je ombudsmankou Anna Šabatová.

13. Co je a k čemu slouží politologie.

Charakteristika politologie, disciplíny politologie, metody politologie, politologie a ostatní vědy, politické programy, politické jednání, politická socializace, legitimní moc – Max Weber, dějiny politologie – antika, středověk, renesance, novověk, současnost.

Politologie je věda o politice.

Její předmětem je fungování státu, politických systémů, problémy vládnutí, moci, nadřazenosti, autority, politického chování lidí, vztahy mezi státy atd.

Název politologie je odvozen od *polis* / = obec/ a *logos* / = v přeneseném významu věda/. Čili politologie je věda o obecných, veřejných záležitostech.

Termínu *politologie* se užívá ve střední a východní Evropě /Polsko, Rakousko, Maďarsko, Královo Pole apod./. V západních zemích se užívá pojmu *politická věda* /angl. political science, fr. sciences politiques/.

Je politologie:

I. Pozitivní

Zabývá se popisem politické reality. Něco konstatuje: volby presidenta probíhá ve třech kolech, parlament má dvě komory, volby vyhráli republikáni a tak.

Říká se jí také empirická nebo deskriptivní. *Empirický* znamená založený na zkušenosti, *deskriptivní* je popisný.

II. Normativní

Často vychází z filosofie a zahrnuje hodnotové soudy. Stanovuje, co by mělo být, jak by to mělo vypadat: ve společnosti mají být dodržována základní lidská práva, politici by neměli krást, všude by mělo být zavedeno všeobecné volební právo atd.

Hlavní disciplíny politologie:

- **Politické teorie** - dějiny politických teorií, politické ideologie
- **Politické instituce** - teorie státu, ústava, státní správa
- **Politické systémy** - demokratické, socialistické, fašistické
- **Politická sociologie** - teorie moci, protestní hnutí, společenské vrstvy, politické strany, politická socializace
- **Politická ekonomie** - světová ekonomie, makroekonomie, ekonomické teorie
- **Mezinárodní vztahy** - mezinárodní politika, mezinárodní ochrana lidských práv, mezinárodní právo, politický zeměpis

Metody politologie jsou:

- Logická m.: analyzuje strukturu politických jevů a procesů, hledání souvislostí, příčin a důsledků.
- Historická m.: zkoumá vznik, vývoj, změnu polit. jevů.
- Behavioristická m.: analyzuje politické skutečnosti na základě pozorování chování jednotlivých lidí,
- Systémová m.: politický objekt = souhrn jednotlivých prvků. Hledá vazby a vztahy mezi těmito prvky.
- Kybernetická m.: matematické modelování polit. systémů a procesů, analýza dostupných informací.

Politologie a ostatní vědy

Politologie má takzvaně interdisciplinární charakter, to znamená, že se prolíná s jinými vědeckými disciplínami. Jsou to:

- a/ *Filosofie* - politologie se vyčlenila z filosofie. Souvisí s filosofickými disciplínami - logikou, etikou, estetikou
- b/ *Státověda* - politika a stát úzce souvisejí
- c/ *Sociologie* - jsou zde styčné předměty jako moc, politické strany, veřejné mínění
- d/ *Historie* - politika je podmíněna historickým kontextem
- e/ *Ekonomie* - vládnoucí strana ovlivňuje ekonomické problémy, stav ekonomiky ovlivňuje hlasy voličů
- f/ *Právní věda* - souvislost s ústavním právem, volebními zákony
- g/ *Psychologie* - zvláště se sociální psychologií, politické postoje ovlivňované prostředím

13. Co je a k čemu slouží politologie.

Charakteristika politologie, disciplíny politologie, metody politologie, politologie a ostatní vědy, politické programy, politické jednání, politická socializace, legitimní moc – Max Weber, dějiny politologie – antika, středověk, renesance, novověk, současnost.

Politika

Slovo *politika* má dva různé významy: *politický program* nebo *politické jednání*.

1. Politický program

Jsou vyjádřené politické představy nějakého politického subjektu - strany, vlády, hnutí a pod.

Vycházejí z určitého teoretického nebo ideologického základu. Jiný bude program socialistů, jiný konzervativců. Jiný bude program hnutí proti rasové nenávisti, jiný fašistické strany.

Program obsahuje konkrétní úkoly a prostředky, postupy, cesty k jejich dosažení.

Programy mohou obsahovat zásadní záležitosti - např. transformace národního hospodářství, vstup do EU apod. - i díleč - postihování korupce, zlepšení podmínek indiánů apod. Zásadní programy obsahují principy strategické, díleč taktické.

Čtyři kategorie *politických programů*:

a/ Pragmatický - je v souladu s právy a zájmy občanů. Zaměřuje se na užitečnost a řešení aktuálních potřeb lidí: snížení daní, vybudování fotbalového hřiště, zvýšení přídavků na děti, postavení krematoria pro psy a tak

b/ Antipolitický - je založen na morálním, etickém nebo náboženském základě. Obvykle se týká dlouhodobých problémů a ukončení konkrétních nespravedlností ve světě: mírové iniciativy, hnutí za lidská práva, boj proti rasismu, všeobecné odzbrojení, ukončení válečných konfliktů, podpora politických vězňů a tak. Představitel tohoto programu u nás: *Havlíček, Masaryk, Havel*.

c/ Negativistický - je založen na pouhém mocenském chápání politiky. Je to program ve jménu "vyšších cílů", "lepších zítřků", čemuž je všechno podřizováno. Lidé jsou pouhými prostředky k dosažení těchto met. Spojeno se jmény: *Machiavelli, Stalin, Hitler*

d/ Fundamentalistický - založen na slepém dodržování nějakých teorií nebo náboženských nauk. Je spojen militantismem /bojovným laděním/. Příkladem je *islámský fundamentalismus*.

2. Politické jednání

Politické jednání nemůže být tam, kde se lidé spontánně na něčem shodnou /např. "jdeme na pivo"/ nebo kde jsou schopni dosáhnout shody přirozenou diskusí. Zde dochází k nepolitickému konsensu /souhlasu/.

Politika přichází na řadu, až když dosažení takového konsensu není možné.

Politické jednání probíhá ve třech fázích:

- Přesvědčování - jde o to ukázat odpůrcům přednosti naší věci, k čemuž se využívá lepší či horší argumentace. Děje se to *politickým proslovem*, což je typickým politickým projevem, poněvadž nikdo si nemůže představit politika, který by neřečnil.
- Vyjednávání - politik ukazuje *vstřícný postoj* k některým požadavkům odpůrců, aby od nich získal na oplátku podporu svých požadavků. Dochází ke kompromisu.
- Rozhodnutí - může se dít formálním mechanismem - demokratickým *hlasováním*: kdo je pro, kdo je proti, kdo se zdržel, kdo neudržel.

Politické jednání vylučuje sílu. Neshody se nesmí řešit přiložením hlavně revolveru na spánek druhého.

Přesvědčování a vyjednávání je často otázkou různých *triků*, *zamlčování*, *polopravd a klamů*. Obětují se zásady ve jménu vlastních výhod. Z těchto zkušeností pramení obecný názor, že *politika je svinstvo*.

13. Co je a k čemu slouží politologie.

Charakteristika politologie, disciplíny politologie, metody politologie, politologie a ostatní vědy, politické programy, politické jednání, politická socializace, legitimní moc – Max Weber, dějiny politologie – antika, středověk, renesance, novověk, současnost.

Moc a autorita

Politika je spojena s mocí a autoritou.

Každá moc se snaží, aby byla *legitimní*, t.j. oprávněná, zákonná. Legitimní moc se nazývá autorita.

Autoritou - panstvím - se zabýval sociolog *Max Weber*, který ji rozdělil ... ale to máš u otázky č. 26, takže si ji vytáhni a nalistuj a na tomto místě bezodkladně a bezzbytku o ní pohovoř. Vidíš, jak ti to jde.

Politická socializace

Není to nic jiného, než že člověk si postupně uvědomuje, že existuje nějaká politika a formuje si politické postoje. Jak se to děje? Jak jinak než rodinou! Školou! Kamarády! Nekamarády! Kamarádkami! Televizí! Novinami! Jinými periodiky!

A co jinými vrstevníky? Těmi prý, co se týká politických postojů, tak moc zas ovlivňován není. Je jimi ovlivňován co do vkusu, životního stylu a tak, ale politicky názorově ne. Tak nevím.

Politická participace

Participace je to, když mám na něčem účast.

Politická *participace* může být:

a/ Konvenční - pro většinu lidí přijatelné politické chování. Např. jdu volit, podepíšu petici proti kácení pralesů

b/ Nekonvenční - všeobecně nepřijatelné politické chování: odmítání platit daně, rozbíjení oken kanceláří politických stran

Veřejné mínění

Chování politiků je ovlivňováno veřejným míněním a veřejné mínění je ovlivňováno politiky.

Veřejné mínění je soubor postojů a názorů veřejnosti na určitý problém nebo otázku. Který politik je vám nejmilejší? Koho byste volili, kdyby ... ? Dáváte přednost zahraničním jogurtům před tuzemskými? Vadí vám turecké záchody?

Veřejné mínění je také ovlivňováno vlastními zájmy - chudý bude podporovat zvýšení sociálních dávek, bohatý neprogresivní zdanění /co je progresivní zdanění viz u ot. 29/, líný státní podniky, pilný soukromé hospodaření.

Je také ovlivněno politickým vzděláním. Nevzdělanec nemá vhled a je snadno zmanipulovatelný.

Veřejné mínění ovlivňují masová média. Politika "dělají" média. Jak ho vykreslí, tak ho přijme lid. Politické diskuse v médiích jsou reklamy na myšlenky. Řeči politiků hnětou mozky lidí podobně jako reklamy na zboží.

Dějiny politologie

Nezapomeň: Již staří Řekové ... !

Takže pěkně od začátku:

Věda o politice byla původně součástí filosofie. Ostatně co tehdy nebylo.

Protágoras /480 - 410/ a **Gorgias** /485 - 380/

To byli **sofisté**. Zpochybňovali platné normy a objektivní morálku, obdivovali silné, schopné a jedince.

Vyučovali lidi různým slovním trikům a úskokům, řečnickým fintám, aby dosáhli úspěchu v politické kariéře.

/Více viz ot. z filosofie/

13. Co je a k čemu slouží politologie.

Charakteristika politologie, disciplíny politologie, metody politologie, politologie a ostatní vědy, politické programy, politické jednání, politická socializace, legitimní moc – Max Weber, dějiny politologie – antika, středověk, renesance, novověk, současnost.

Platón /427 - 347/

O jeho státoprávní teorii a uspořádání státu viz ot. z filosofie.

Aristoteles /384 - 322/

/Více viz ot. z filosofie/

Svatý Augustin /354 - 430/

/Více viz ot. z filosofie/

Tomáš Akvinský /1225 - 1274/

/Více viz ot. z filosofie/

Niccoló Machiavelli /1469 - 1527/

/Více viz ot. z filosofie/

Thomas Hobbes /1588 - 1679/

/Více viz ot. z filosofie/

John Locke /1632 - 1704/

/Více viz ot. z filosofie/

Jean Jacques Rousseau /1712 - 1778/

/Více viz ot. z filosofie/

Charles Montesquieu /1689 - 1755/

Napsal knihu *O duchu zákonů*. Prosazuje přísné oddělení zákonodárné a výkonné moci ve státě, což převzal od Locka, ale připojil další složku, které být oddělena od ostatních - *moc soudní*. Soudci mají být nezávislí jak na legislativě, tak exekutivě. V opačném případě dochází k despotii a potlačení svobody.

Immanuel Kant /1724 - 1804/

Knihy *K věčnému míru*. Prosazoval myšlenku vzájemného vztahu mravnosti a politiky. Vztah je takový, že mravnost utváří politiku - odmítání války, trvání na právech člověka, ale není motivem politiky, protože politika nemůže doufat v "dobrou vůli".

Georg Friedrich Hegel /1770 - 1831/

Knihy *Filosofie práva*. Zastávce organicismu - analogie státu a organismu. Stát jako organismus stojí výš než jednotlivý člověk i celá občanská společnost. Člověk získá svobodu, jen když se podřídí státní ideji.

Karl Marx / 1818 - 1883/

Knihy *Kapitál*. Zakladatel komunismu, autor myšlenky třídního boje a vykořisťování.

13. Co je a k čemu slouží politologie.

Charakteristika politologie, disciplíny politologie, metody politologie, politologie a ostatní vědy, politické programy, politické jednání, politická socializace, legitimní moc – Max Weber, dějiny politologie – antika, středověk, renesance, novověk, současnost.

John Stuart Mill /1806 - 1873/

Kniha *O svobodě*. Snaží se propojit liberální teorie o svobodě jedince sociálními otázkami, konzervatismus a socialismus.

Auguste Comte /1798 - 1857/

/Více viz ot. z filosofie a sociologie/

Alexis de Tocqueville /1805 - 1859/

Kniha *Demokracie v Americe*. Analytik demokracie. Nový typ liberála. Zabýval se rozbořením ohrožení lidských svobod.

Max Weber /1864 - 1920/

/Více viz ot. z sociologie/

Vilfredo Pareto /1848 - 1923/ a **Gaetano Mosca** /1858 - 1941/

Tvůrci teorie elit. Každá společnost je složena ze schopné elity a neschopné masy. Nejpodstatnější pro pohyb celé společnosti je pohyb v elitě, tzv. koloběh elit, kdy jedna elita nahrazuje druhou. Pareto – viz u ot. 26.

Friedrich Hayek /1899 - 1992/

Kniha *Cesta do otroctví*. Představitel liberálních teorií. Společenský řád klasického liberálního charakteru je pro člověka nejlepší, dovoluje mu uspokojovat jeho tužby a vede k vyhnutí se útlaku ze strany jiných.

Karl Popper /1902 - 1992/

Kniha *Otevřená společnost a její nepřátelé*. Kritik všech forem totalitní společnosti, která je uzavřená, tzn. neschopná přijímat nové myšlenky. Svoboda, věda, filosofie se může rozvinout jen ve společnosti, která je otevřená novým věcem.

/Podtržení jsou nejvýznamnější z hlediska politologie./

Čeští představitelé politického myšlení:

Jan Hus /1371 - 1415/

Prohlašoval, že panovník nemůže ovládat náboženství, poněvadž to pochází od Boha, ne od člověka.

Petr Chelčický /1390 - 1460/

Kniha *O trojím lidu*. Kritizoval rozvrstvení středověké společnosti, stavěl se proti násilí.

Jiří z Poděbrad /1420 - 1471/

Rozvíjel evropské myšlení. Navrhoval vytvoření mírové unie křesťanských panovníků, danou ve Smlouvě o nastolení míru v celém křesťanstvu.

Jan Ámos Komenský /1592 - 1471/

Rovněž se zabýval evropskými integračními teoriemi. Navrhoval vytvoření světové monarchie.

13. Co je a k čemu slouží politologie.

Charakteristika politologie, disciplíny politologie, metody politologie, politologie a ostatní vědy, politické programy, politické jednání, politická socializace, legitimní moc – Max Weber, dějiny politologie – antika, středověk, renesance, novověk, současnost.

František Palacký /1798 - 1876/

Ve státě by měl být naplněn cíl českých dějin: svoboda, humanismus a demokracie.

Tomáš G. Masaryk /1850 - 1937/

Kniha Světová revoluce. Říkal, že politické teorie by měly být podřízeny etice a praxe morálce. Staví se za humanitu, která vyústí v demokracii, v níž by nemělo jít ani tak o panování, jako o správu a samosprávu.

Edvard Beneš /1884 - 1948/

Pokračuje v masarykovských zásadách humanitní demokracie.

Inocenc Arnošt Bláha /1879 - 1960/

Jeden z nejvýznamnějších českých sociologů, zabýval se politickou sociologií. Zdůrazňoval mravní zásady politiky.

Václav Havel, Petr Pithart, Václav Bělohradský - současníci. Zabývali se mravností a politikou, reflektovali komunistický režim.

14. Lidská práva.

Historie lidských práv, důležité deklarace a dokumenty, zápas o lidská práva ve 20. stol.

Lidská práva jsou práva, která patří lidským bytostem prostě proto, že jsou lidské bytosti. Jsou to *samozřejmě pravdy*.

Jiná možná definice (z: <http://mpv.juristic.cz/30481/clanek>) říká: jde o práva, které má člověk nezávisle na jakémkoliv státu (označují se též jako práva přirozená). Pojem přirozených práv a tedy rovněž pojem lidských práv vzniká ze základního práva, kterým je právo na život. Lidská práva ve svém souhrnu nejsou ničím jiným než různými kvalitativními stránkami práva na život.

O přirozených právech člověka se mluví odpradávná, nicméně do právních řádů jednotlivých států se dostávají lidská práva až ve druhé polovině 18. století.

Později v souvislosti s druhou světovou válkou se na ně odkazují demokratické státy, kvůli jejich masivnímu porušování v nacistickém Německu.

V otázce lidských práv jde především o to, jak mají být tato práva zajišťována a *chráněna* státní společenskou mocí.

Historie lidských práv

Jako první posun v právním zakotvení lidských práv bývá někdy označována **Magna charta libertatum** z roku 1215. Nejedná se o tematiku lidských práv viděnou dnešním pohledem, ale 63 článků latinsky psaného dokumentu omezovalo moc panovníka ve prospěch parlamentu a přineslo určité svobody církvi a šlechtě.

Teorie lidských /přirozených/ práv se v Evropě začíná rozvíjet *od 14. století*. Bylo to především v díle **Jeana Gersona** /1363 – 1429/ - čti žán žerson – francouzského filosofa teologa, stoupence nominalismu a umírněné reformy církve.

Další zajímavou postavou z oblasti raného boje za lidská práva byl dominikán **Francisco de Vitoria** (nar. 1483). Byl ostrým kritikem španělského zacházení s Indiány po objevení Ameriky. R. 1523 pronesl sérii projevů *Relección de los Indios* (Čtení o indiánech), kde se vzepřel španělské praxi odebírat indiánům majetek (zlato) s odůvodněním, že jako nepokřtění pohané na něho nemají nárok srovnatelný s křesťanskými Španěly.

Vitoria argumentuje dvěma principy:

- božský zákon vychází z milosti a z přirozeného rozumu,
- přirozené věci nemohou být člověku v žádné situaci odňaty ani darovány.

Obdobným způsobem působil v téže době, téže oblasti a tomtéž tématu jiný dominikán – **Bartolomeo de las Casas**.

Významným teoretikem byl poté **Hugo Grotius** /1583 – 1645 – čti grócius – Nizozemec. Říkal, že ve světě existuje přirozené právo, které nutně vyplývá z lidské přirozenosti, kterou chtěl Bůh. Přirozené právo zavazuje

14. Lidská práva.

Historie lidských práv, důležité deklarace a dokumenty, zápas o lidská práva ve 20. stol.

každého člověka i státy. Má být základem práva mezinárodního, které tak má být nejvyšší částí práva. Grotius je považován za zakladatele mezinárodního práva.

Nejvýznamnější a zásadní osobou přirozenoprávních teorií byl **John Locke** /1632 – 1704/.

Říkal, že podle přirozeného práva, daného Bohem, by nikdo neměl škodit jinému na životě, zdraví, svobodě a majetku. K ochraně těchto přirozených práv lidé zvolili politickou autoritu /stát/. Tato práva jsou nezcizitelná, což znamená, že nikoho nelze nutit, aby dal svůj život nebo svobodu k dispozici druhému. O tato práva může člověk přijít jedině tehdy, jestliže porušuje práva druhých. Pochop: *Zapálils sousedovi dům, bude tvá svoboda omezena, půjdeš zkrátka sedět.*

Locke vyvodil z těchto přirozených práv tyto politické důsledky:

1. Nikdo *nesmí být podřízen* politické autoritě druhého, pokud s tím nesouhlasí.
2. Zachování a obrana přirozených práv je *prvotní funkcí vlády*.
3. Přirozená práva jednotlivce stanovují *omezení moci* vlád. Čili vlády, které znásilňují práva svých občanů, ztrácejí nárok na poslušnost ze strany občanů a mohou být legitimně /oprávněně/ *svrženy*.

Z Lockovy teorie vyšly pozdější deklarace, z nichž byly nejvýznamnější:

- **Americká Deklarace nezávislosti** – v r. 1776. Z ní jeden citát: „*Všichni lidé byli stvořeni jako sobě rovni, jsou Stvořitelem obdařeni určitými nezcizitelnými právy, mezi něž patří právo na život, svobodu a hledání štěstí.*“

K Ústavě Spojených států bylo přijato 15.12. 1791 **deset dodatků** (tzv. **Bill of Rights** – Listina práv).

Nejdůležitější z nich je první dodatek: „Kongres nesmí vydávat zákony zavádějící nějaké náboženství nebo zákony, které by zakazovaly svobodné vyznávání nějakého náboženství; právě tak nesmí vydávat zákony omezující svobodu slova nebo tisku, právo lidu pokojně se shromažďovat a právo podávat státním orgánům žádosti o nápravu křivd.“

- **Francouzská Deklarace práv člověka a občana** – v r. 1789. Obsahovala podobné prohlášení ve vztahu k „*přirozeným, nezadatelným a nezcizitelným právům*“ – např. lidé se rodí *svobodí a rovni*, svoboda, vlastnictví, bezpečnost a odpor proti útlaku jsou *nepromlčitelné* /= za porušování práv můžeš být odsouzen po jakkoliv dlouhém čase/, svoboda spočívá v možnosti činit vše, co neškodí druhému, platí *presumpce nevinny* /= nikdo nesmí být považován za viníka trestného činu, pokud nebyl odsouzen/, svoboda *vyznání, projevu, tisku*.

Deklarace a dokumenty o lidských právech ve 20. století

Promítly se do nich deklarace lidských práv osmnáctého a devatenáctého století. Jejich vznik byl z velké míry ovlivněn *zkušenostmi s totalitními státy* – zejména fašistickými a komunistickými, které lidská práva rády porušovaly.

- R. 1941: Americký prezident Roosevelt vyhlásil v projevu v Kongresu zásadní hodnoty, za kterými stojí americká vláda. Byly to tzv. čtyři svobody: - *svoboda slova*
- *svoboda vyznání*

14. Lidská práva.

Historie lidských práv, důležité deklarace a dokumenty, zápas o lidská práva ve 20. stol.

- *svoboda od nedostatku*

- *svoboda od strachu*

První dvě svobody byly *k* – *pozitivní*, druhé dvě *od* – *negativní*.

- **10.12. 1948: Všeobecná deklarace lidských práv.** Je to zásadní dokument, protože tvoří **základ** všech dalších konferencí, deklarací a paktů o lidských právech, které přišly potom. Podle data vydání této deklarace byl 10. prosinec vyhlášen jako *Mezinárodní den lidských práv*.

Byla přijata Valným shromážděním OSN /Organizace spojených národů/ v Paříži.

Měla pouze *deklarativní* charakter – tj. nebyla vynutitelná, záleželo na vůli každého státu, jestli se bude podle ní řídit nebo ne.

Některá práva, která vymezovala: - **Právo na život, osobní bezpečnost, rovnost před zákonem**

- **Právo pohybu a pobytu**

- **Vlastnické právo**

- **Právo na svobodu myšlení, svědomí, projevu a náboženského vyznání**

- **Volební právo**

- **Zákaz otroctví, krutého trestání a nedůstojného zacházení**

- **Právo na práci, na spravedlivou odměnu a odpočinek, na minimální životní úroveň, na podporu v nezaměstnanosti a ve stáří**

- R. 1950: Evropská úmluva o lidských právech – tzv. Římská úmluva. Jedná se o mezinárodní smlouvu na ochranu lidských práv, kterou podepsaly státy sdružené v Radě Evropy, se sídlem v Štrasburku. Na jejím základě byl v r. 1955 zřízen *Evropský soud* pro lidská práva při Radě Evropy.

Tento text je podobný naší **Listině základních práv a svobod**, která je **součástí Ústavy ČR**. Definuje mj. právo na život, na svobodu, nedotknutelnost a bezpečnost osobnosti, právo na přiměřené soudní řízení, právo na respektování soukromého a rodinného života, právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství, právo na svobodné vyjádření názorů a na shromažďování, zákaz mučení, otroctví a nucených prací. Každý má právo podat účinnou stížnost příslušné instanci jestliže jsou porušována práva a svobody zde uvedené.

- R. 1966: Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Tyto pakty už měly být právně závazné pro členské státy OSN. Západní země začlenily lidská práva do svých *právních systémů*, východní /komunistické/ ne. Součástí těchto paktů byl tzv. Opční protokol, který umožňuje jednotlivcům, aby se v prostředí mezinárodního práva mohli dožadovat svých práv. Tento protokol byl u nás přijat až v r. 1991.

- R. 1968: Mezinárodní konference o lidských právech v Teheránu. Komunistické státy včetně ČSR v čele se Sovětským svazem uváděly, že práva uváděná ve Všeobecné deklaraci jsou dostatečně zajištěna jejich socialistickými ústavami.

- R. 1975: Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v Helsinkách. Zúčastnily se USA i Kanada. Tato konference byla významná tím, že ji podepsaly i *východoevropské země* a poté je začlenily do svých právních systémů. Když pak v komunistických zemích dále docházelo k porušování lidských práv, odvolávali se disidenti na podpisy svých zemí pod tímto závěrečným aktem.

Disident = ten, co vystupuje proti politickému útlaku

Nejvýznamnějším orgánem, který sleduje dodržování lidských práv, je:

- **Komise pro lidská práva.** Je to orgán OSN a sídlí v Ženevě.

14. Lidská práva.

Historie lidských práv, důležité deklarace a dokumenty, zápas o lidská práva ve 20. stol.

Nejznámější nevládní mezinárodní organizací pro lidská práva je:

- Amnesty International

Sama sebe představuje Amnesty International na svých stránkách takto:

„AI usiluje o dodržování lidských práv na celém světě.

Amnesty International je dobrovolným hnutím lidí z celého světa, kterým není lhostejné porušování lidských práv a chtějí se mu postavit. Proto vedou kampaně, pořádají veřejné akce, zastávají se obětí bezpráví a usilují o systémové změny na úrovni států i mezinárodního společenství.

Amnesty International má v současné době 3,2 milionu členů a sympatizantů ve více než 150 zemích a regionech.

Mezi cíle Amnesty International patří zejména:

- propuštění vězňů svědomí a spravedlivé soudy pro všechny
- zrušení trestu smrti a zastavení mučení
- ochrana civilistů v ozbrojených konfliktech
- odstranění diskriminace a boj proti chudobě
- zajištění práv uprchlíků a migrantů

Amnesty International staví na principech univerzality a nedělitelnosti lidských práv, mezinárodní solidarity, nestrannosti, nezávislosti a spolehlivém výzkumu.

Amnesty International je nezávislá na vládách, politických stranách, ekonomických subjektech, náboženstvích či ideologiích všeho druhu.

Na svůj výzkum stavu lidských práv nepřijímá prostředky od vlád a uplatňuje přísná pravidla pro přijímání finančních darů.

Amnesty International je demokratická organizace a v jejím čele stojí volení zástupci členů.

V roce 1977 obdržela Amnesty International Nobelovu cenu míru za „přínos k obraně svobody, spravedlnosti a tím i míru na celém světě“. V současnosti má poradní status při OSN.“

U nás za komunistického režimu před r. 1989 působily na poli ochrany lidských práv:

- Charta 77

14. Lidská práva.

Historie lidských práv, důležité deklarace a dokumenty, zápas o lidská práva ve 20. stol.

- Hnutí za občanskou svobodu /HOS/
- Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných /VONS/

Charta 77

Je **nejvýznamnější** formou **odporu** v normalizační době u nás.

Byla volným sdružením osob, které nesouhlasily s komunistickým útlakem. Upozorňovala vládu, aby neporušovala lidská práva.

Vznik Charty 77 byl inspirován policejními zásahy proti hudební skupině **Plastic People of the Universe**, v níž hráli a zpívali např. Mejla Hlavsa, Vráťa Brabenec, Sváta Karásek a Ivan Magor Jirous.

První prohlášení Charty 77 sepsal **Václav Havel** a **Zdeněk Mlynář**. Mezi Vánoce 1976 a Novým rokem 1977 je podepsalo celkem 243 osob a postupně podepisovaly další.

Charta 77 měla své **mluvčí**, kteří se průběžně obměňovali. Prvními mluvčími byli dramatik **Václav Havel**, filosof **Jan Patočka** a bývalý ministr zahraničních věcí **Jiří Hájek**.

Komunistická moc proti chartistům tvrdě zakročovala. Chartisté **ztráceli zaměstnání**, byli **odposloucháváni**, **vězněni**, dělali se jim **domovní prohlídky**, zabavoval se jim majetek

12.1. 1977, těsně po vzniku Charty, přineslo Rudé právo článek Ztroskotanci a samozvanci, v němž byli chartisté vykresleni jako největší vyvrhelové národa.

Do dubna 1978 podepsalo Chartu 978 lidí.

Chartisté zakládali tzv. **paralelní struktury** – pořádali akce a provozovali činnosti, které existovaly souběžně s těmi oficiálními: Pořádali po bytech diskusní semináře, podzemní univerzity a divadelní představení, vydávali texty zakázaných autorů. Vznikl tzv. **samizdat** = literární texty šířené opisováním, jelikož nemohly být vydávány oficiálně. Nejznámější samizdatové edice byla **Petlice** a **Expedice**.

V r. 1978 vznikl **Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných** – **VONS**. Uveřejňoval případy osob, které u nás byly stíhány z politických důvodů.

15. Ideologie.

liberalismus, konzervatismus, socialismus a komunismus, fašismus, nacionalismus, anarchismus, feminismus, environmentalismus, rasismus.

IDEOLOGIE– komplexní a relativně konzistentní soubor názorů, morálních postojů i logických úvah vyjadřující zásadní životní postoje i cíle určité sociální /společenské/ skupiny.

Obecně: Je to směsice *objektivních* /opírá se o filozofické úvahy a vědecká zdůvodnění/ a *subjektivních* /osobních názorů/ pohledů těch, kteří ji vytvářejí.

Ideologie mnohdy spíše útočí na *víru a city*, popřípadě pudy, než na kritické uvažování.

Člověk, který uvěřil nějaké ideologii, je spíše podoben fotbalovému fanouškovi než svobodně uvažujícímu jedinci.

Mnozí tvůrci ideologií rovněž nemají rádi, když je jejich ideologie zpochybňována a vyvracována.

Věcné argumenty vůči ní pak obvykle řeší *zvýšeným hlasem*, popřípadě *klackem*.

Někteří ideologové rádi používají *hesel*, která mají přesvědčit a zmobilizovat lidi, vylepšit skutečnost, resp. zakrýt nějaké svinstvo. Ideologové jsou v politice /stranické ideologie/, v komerci /reklamní slogany/, zkrátka jsou stále mezi námi.

Ideologizovat lze prakticky všechno. Ideologizace je v podstatě modlářství. Ideologie často zjednodušují a nabízejí laciná řešení, proto jim člověk rád podléhá a rád je vytváří.

O politických ideologiích

Plní čtyři základní funkce:

1. napomáhají *vysvětlovat* politické události a jevy /vysvětlují příčiny krizí, konfliktů, válek /apod./
2. poskytují kritéria a *žebříčky hodnot* – určují, co je dobré a zlé /soukromé vlastnictví, kolektivní majetek, omezená – neomezená státní moc apod./
3. *orientují* své stoupence tak, že jim poskytují vědomí identity a náležitosti k vlastní skupině /příslušník národa, třídy apod./
4. nabízejí svým stoupencům základní rysy *politického programu* a cíle politické akce /zrovno-právnění psů a lidí, volební právo pro krokodýly, svržení nadvlády želv a býků apod./

Funkce ideologie je tedy vysvětlovací, hodnotící, orientační a programová.

Politické ideologie mohou být neškodné, škodlivé méně, více a hodně. Jsou ideologie snášlivé, které nebrání fungování dalších ideologií v jednom státě, nejsou militantní.

Jsou však také *agresivní, nesnášlivé a zlé ideologie*. Příkladem je ideologie marx-leninská, projevená v socialistickém státním systému. Měla za úkol: **a)** *legitimizovat* a ospravedlnovat politický řád, násilí či nelegální cestu k moci, **b)** *mystifikovat* a odvádět pozornost od problémů a neúspěchů, **c)** *utěšovat* a dávat naději lepších zítřků, kdy se neúnosná, tíživá společenská, politická, ekonomická situace zlepší.

Ideologie jde v ruku v ruce s doktrínou.

DOKTRÍNA – doslovně učení, nauka. Soustava názorů na určitý problém, postihuje konkrétní oblast. Vychází z ideologie nebo je její součástí.

Ideologie je tedy souborem obecných myšlenek a tezí, doktrína souborem názorů na určitý problém.

Př.: Ideologií je liberalismus a liberalistickou doktrínou je laissez-faire /dočteš se o ní dále/. Nebo ideologií je globalizace a globalizační doktrínou může být bezpečnostní evropský systém /nedočteš se o něm dále./

Nejvýznamnější politické ideologie: **liberalismus, konzervatismus, socialismus a komunismus, fašismus, nacionalismus, anarchismus, feminismus, environmentalismus, rasismus**

15. Ideologie.

liberalismus, konzervatismus, socialismus a komunismus, fašismus, nacionalismus, anarchismus, feminismus, environmentalismus, rasismus.

I. LIBERALISMUS

Název odvozen od latinského *libertas* a anglického *liberty* (= svoboda/.

Základními hodnotami liberalismu jsou: *individualismus, preferování politické svobody, tolerance, uznání soukromého vlastnictví, omezení role státu a státní moci.*

Filozofičtí /obecní/ teoretikové liberalismu:

- **Benediktus Spinoza** /1632 – 1677/ - byl to Holanďan, Nizozemec. Řekl /prohlásil, pravil, sdělil, deklamoval atd./: „*Lidé v souladu se svou přirozeností snášejí nejméně to, že názor, který považují za správný, má platit za zločin.*“
- **John Locke** /1632 – 1704/, Angličan: „*Přirozený stav člověka je stav dokonalé svobody a rovnosti.*“
- **John Stuart Mill** /1806 – 1873/, Angličan: „*Nešťastnému Sókratovi je nutno dát přednost před šťastným prasetem.*“

Liberalismus jako ideologie se rozvíjela především v Anglii od 17. stol.

Svoboda je v klasickém liberalismu chápána jako svoboda *od státu, od autority, od tradice.*

Kritika: - Není řečeno, jak tuto svobodu naplnit.

- Člověk je chápán jako egoista, který sleduje pouze vlastní prospěch.

Raná fáze liberalismu: Byla charakterizována ekonomickou doktrínou *laissez-faire* /čti leséfěr/ a *laissez-passe* /čti – pokud umíš – lesépase/, což znamená, aby se ti nikdo do ničeho moc nemontoval, nikdo ti nemluvil do tvého podnikání.

Pravomoci vlády měly být omezeny ve prospěch svobody podnikání.

Stát je chápán pouze jako „*noční hlídač*“. Má plnit pouze minimální funkce: ochranu svobody a majetku proti vnějšímu nepříteli a zachování vnitřního řádu.

Zde je na místě citovat *Henry Davida Thoreaua* /čti Toról/, který říká, že *dobrá vláda je ta, která vládne co nejméně, a nejlepší ta, která nevládne vůbec.*

Liberalismus v oblasti ekonomické

- **Adam Smith** /1723 – 1790/, Angličan. Položil základy teorie svobodného trhu. Použil metaforu /dodnes rádo uváděnou/ „*neviditelná ruka trhu*“, která jednotlivým subjektům trhu /firmám, spotřebitelům/ ukazuje směr – firmy maximalizují zisky, domácnosti /spotřebitelé/ užítky, a tak se nechtěně starají o obecný prospěch.

Sesmolil knihu *Bohatství národů*.

Kritika: Je upřednostňován utilitarismus (= zdůrazňování užitečnosti/ a ospravedlňována hédonistická /požitkářská/ morálka.

- Neoliberalisté: **Friedrich Hayek** /1899 – 1992/, Rakušan, nositel Nobelovy ceny – r. 1976
Milton Friedman /1912/, USA, Nobelova cena v r. 1974

Liberalismus dnes: Stále klade důraz na osobní svobodu a ochranu společnosti a ekonomického systému před zásahem vlády.

Liberálové říkají: Nelze předvídat důsledky žádného jednání, z čehož vyplývá, že každá regulace ze strany státu má nežádoucí důsledky a nerovnováhu trhu.

II. KONZERVATISMUS

Z lat. *conservare* (= zachovávat/

Soustřeďuje se na *zachování tradičních hodnot* a osvědčených principů společnosti.

V různých společnostech však může mít konzervatismus různý obsah, poněvadž zvyky a obyčejy nejsou všude stejné.

15. Ideologie.

liberalismus, konzervatismus, socialismus a komunismus, fašismus, nacionalismus, anarchismus, feminismus, environmentalismus, rasismus.

Není proti společenskému vývoji, ale proti vývoji, který se děje překotně, chaoticky, revolucemi a reformami. Proti tomu staví stabilitu a řád.

Původně se vymezoval negativně, jako *reakce na osvícenectví*.

Představitelé:

Edmund Burke /1729 – 1797/, čti bérk. Brit irského původu. Otec konzervatismu. Poukazoval na chaos ve Francii /v důsledku revoluce/, kde byly zničeny všechny tradiční instituce – král, aristokracie, církve.

Vývoj by se měl dít organicky na základě mírných reforem. Civilizace je plodem mnoha staletí, který musí být zachován a chráněn před libovolnými pokusy měnit zákony, zvyky a způsoby života.

Návrat k předrevolučním poměrům však již není možný.

José Ortega y Gasset /1883 – 1955/, Španěl. Vytýkal liberalismu přílišný důraz na svobodu, která přináší sobecké jednání jednotlivce na úkor celku, jsou potlačovány tradiční hodnoty, které se zkomercionalizovaly. Demokracie ohrožuje politickou stabilitu, masová společnost je hédonistická /= požitkářská/.

Ve 20. stol.: konzervatismus a liberalismus se sblížuje. Patrně je to u moderních konzervativních politiků –

Margaret Thatcherové /1925/ a **Ronalda Reagana** /1911/

V 80. letech: *thatcherismus* a *reaganomika* – syntéza liberálních názorů na ekonomiku a konzervativních politických teorií. Stále však se zdůrazňuje stabilní politický systém a právní řád s určitým respektem k demokracii, soukromému vlastnictví a svobodě jednotlivce, který má však povinnosti vůči ostatním lidem.

III. SOCIALISMUS A KOMUNISMUS

Socialismus /z lat. socialitas = družnost/– politická a ekonomická koncepce vedená ideálem spravedlnosti a bratrství. Individuum se má podřídit společnosti. Cílem je obecné dobro nad individuálním zájmem. Stojí v protikladu proti individualismu a ekonomickému liberalismu.

Komunismus /z lat. communis = společný, obecný/ - utopická ideologie. Představuje si, že lze naprogramovat a v praxi uskutečnit optimální ekonomické, politické a sociální uspořádání společnosti založené na společném vlastnictví výrobních prostředků a rozdělování dosaženého důchodu podle potřeb, což má vést k vytvoření beztrždní, rovnostářské a prosperující společnosti.

Společné prvky těchto ideologií:

- Víze společnosti založené na rovnosti a sociální spravedlnosti
- Odsuzování kapitalistického systému a liberalismu
- Staví se proti vykořisťování dělnické třídy zlými kapitalisty

Odlišnosti: *Socialisté* – dosažení cíle spíše nenásilnou cestou. *Komunisté* – ozbrojenou revolucí vedenou komunistickou stranou. *Socialisté* – společné vlastnictví. *Komunisté* – společné vlastnictví pod stranickou kontrolou – princip pevné stranickobyrokratické organizace.

Komunistické a socialistické myšlenky:

Antika: **Platón**. *Renesance:* **Thomas Mor**, **Thomaso Campanella**. *19. stol.:* **Charles Fourier** /furié/, **Robert Owen**, čti ouven, prapraprastrýc známého fotbalisty Owena z otcovy a dědečkovy strany – snažil se /Robert/ ideál harmonické, beztrždní společnosti realizovat v praxi. Fotbalista nikoliv. Ale zase mu jde klička doprava. Tu starý Owen neuměl.

Nejvýznamnější představitelé:

Karl Marx /1818 – 1883/ a **Friedrich Engels** /1820 – 1883/

15. Ideologie.

liberalismus, konzervatismus, socialismus a komunismus, fašismus, nacionalismus, anarchismus, feminismus, environmentalismus, rasismus.

Tvrdili, že společnost se vyvíjela na základě přechodu od jedné tzv. politickoekonomické formace v druhou. Nejprve byla *prvobytně-pospolná společnost*, ta přešla v *otrokářskou*, otrokářská ve *feudální*, feudální v *kapitalistickou* a kapitalistické přejde v *komunistickou*. Motivem dělnické třídy k revoluční akci a svržení nenáviděného kapitalistického řádu je vykořisťování ze strany nenáviděného kapitalisty, který si přivlastňuje část dělníkovy mzdy – nadhodnotu. Až bude vykořisťování neúnosné, dělníci pod vedením komunistické strany svrhnou kapitalistu i s jeho řádem a nastolí socialismus, předstupeň komunismu. Pak bude ráj na zemi. Lépe a radostněji! Vpřed! Hurá!

Po Marxově smrti:

Revizní proud:

Eduard Bernstein /1850 – 1932/, čti bernštajn, Němec. - revidoval marxismus, zbavil ho jeho ortodoxního a extrémistického zaměření.

Totalitní proud:

Vladimír Lenin /1870 – 1924/ - říkal, že po násilné revoluci má vzniknout přechodné období diktatury, která zničí veškerou opozici. Veškerá moc se musí podřídit straně a moc ve straně vůdci. **Josef Stalin** /1879 – 1953/ - rozvinul Leninovy myšlenky. Tvrdil, že revoluce by se neměla uskutečnit v zemích rozvinutého průmyslu, spíše v zemích zaostalých, kde dělníci neví, že sociální vymoženosti lze získat nenásilnou cestou. Lenin a Stalin byli zastánci totalitní linie.

Kritika zevnitř komunistických zemí:

Lev Trockij /1879- 1940/, Rus - díky mocenským sporům se Stalinem byl nucen ze SSSR emigrovat. Tvrdil, že vítězstvím proletariátu nekončí, ale začíná permanentní revoluce. **Milovan Djilas** /1911 – 1995/, Jugoslávec, bývalý viceprezident - říkal, že revolucí byly staré třídy zničeny, ale přišli noví vykořisťovatelé a vlastníci – komunistická byrokracie, která má moc, privilegia a užívá a disponuje národním majetkem.

Neomarxisté

Theodor Adorno /1903 – 1969/, **Jurgen Habermas** /1929/, Němci, představitelé tzv. Frankfurtské školy – neomarxisté, kteří navazovali na období mladého Marxe

Neomarxismus – myšlenkový směr, rozšířený v západní Evropě od počátku 60. let. Syntéza některých marxistických, anarchistických, existencialistických a psychologických názorů. Stát má být decentralizován, Pozornost je zaměřena na člověka jako samostatnou tvůrčí bytost. *Zajímavost:* Zatímco marxisté vkládali revoluční naději na změnu do dělnické třídy, neomarxisté ji vkládají do studentstva a intelektuální elity.

IV. FAŠISMUS

Z lat. *fascio* /= sjednocení, svazek prutů/

Vznik: po 1. svět. válce především v Itálii. Ve stejnou dobu se rodí myšlenky národního socialismu /nacismu/ v Německu.

Myšlenkové zdroje fašismu:

Absolutní vláda: **Thomas Hobbes** a **Niccolo Machiavelli** - v čele státu má stát panovník, který má neomezenou moc, má být nejvyšším zákonodárcem a soudcem

Organicismus: **Aristoteles** a **Georg Friedrich Hegel** – celek je důležitější než část, jednotlivý orgán může plnit svou funkci jen v rámci organismu, organismus a státní moc jsou analogické, svobodu proto může člověk získat jen tehdy, když se ztotožní se státem.

15. Ideologie.

liberalismus, konzervatismus, socialismus a komunismus, fašismus, nacionalismus, anarchismus, feminismus, environmentalismus, rasismus.

Vůdcovský princip: **Friedrich Nietzsche** – teorie o vůli k moci, o nadčlověku

Teorie elit: **Vilfredo Pareto** a **Gaetano Mosca** – masa je neschopná, schopná je pouze elita, veškeré dění ve společnosti lze redukovat na dění v elitě.

Ideologie fašismu – záměrně iracionální. Opírá se o mýty, nízké pudy, rasové předsudky o historickou návaznost na slávu Římské říše.

Teoretici italského fašismu: **Mario Palmieri** – heslo „jednota, autorita, povinnost“, **Giovani Gentile** – zrušil protiklad subjektivního a objektivního, a **Benito Mussolini** – zakladatel fašistické strany. Fašistický stát charakterizuje jako „totalitní, jako syntézu všech hodnot, uměleckých představ a rozvoje“, „fašismus touží po aktivním člověku“, „fašismus vysoce hodnotí kulturu a vzdělání“. Stojí v opozici proti liberalismu a proti demokracii, Stát je nejmocnější myšlenka, myšlenka menšiny či dokonce jednotlivce.

Německý fašismus: **Ernst Huber** a **Adolf Hitler** – napsal „*Mein Kampf*“ – politický traktát. Ve státě by neměla vládnout většina, ale odpovědné osoby. Měl by být přísně hierarchicky organizován /jako armáda, která „učila absolutní odpovědnosti v době, kdy vyhýbání se povinností bylo na denní pořádku“. V knize zdůrazňuje rasovou čistotu, obavy z židovského nebezpečí, radikálně se staví proti komunismu a proti demokracii.

V. NACIONALISMUS

Z lat. *natio* /= kmen, národ/

Termín používaný od 2. pol 19. stol.

Sleduje a upřednostňuje politické, kulturní a ekonomické zájmy určitého národa.

Nacionalisté se snaží vydobýt pro svůj národ, cti, uznání, zviditelnění. Tvrdí, že jejich národ má vyšší poslání, hledají historickou roli národa.

Národ je nade vše. Jednotlivec to musí pochopit a musí přinášet oběť ve prospěch vlastního národa – především zřeknutí se vlastní svobody. Vždyť přece štěstí a blaho národa především, cožpak to nechápeš?!

Proto žádný liberalismus, kamaráde!

Nacionalista se opírá o národ a jeho zvyky a tradice, jazyk, kulturu, umění, literaturu, národní mýty. Nikdo nám nebude sahat na Praotce Čecha! Kdo na něho sáhne, ať počítá, že to slízne.

Projevy nacionalismu:

A/ *Politická* sféra – úsilí o vytvoření národního státu

B/ *Kulturní* oblast – emancipační /= vymaňování se z područí/ snahy a budování národního vědomí

C/ *Ekonomická* sféra – zaměřenost proti zahraničnímu kapitálu, cizí konkurenci, snahy ochránit domácí trh

Typy nacionalismu:

1. Úsilí o vytvoření *národního státu* – naplnění emancipačních snah
2. Národní stát již existuje – nacionalisté se snaží zdůrazňovat *vylučnost národa* pro dosažení svých politických cílů
3. *Radikální* /dezintegrativní/ odnož – militantní a rozpínávé tendence. Kritériem práva a morálky se stává národní prospěch. Ve jménu národa se mohou dít zločiny, prasárny. Nacionalismus pak může být podpořen rasismem, nacionální interpretací darwinismu – silnější národ přežívá, slabší je určen k zániku. Legitimizuje se pak násilí, válka, teror. Mnohdy si tím národ kompenzuje svůj komplex méněcennosti.

Teoretici nacionalismu 19. stol:

Johan Gottfried Herder /1744 – 1803/, německý osvícenec – například tvrdil, že Slované jsou „Řekové nového věku“ /ve smyslu nositelů významných kulturních hodnot/, kteří vystřídají ve vedoucím postavení Germány. Důrazem na význam národního jazyka a obhajobou práva každého národa na rozvoj ovlivnil obrozenecké hnutí slovanských národů.

15. Ideologie.

liberalismus, konzervatismus, socialismus a komunismus, fašismus, nacionalismus, anarchismus, feminismus, environmentalismus, rasismus.

Giuseppe Mazzini /1805 – 1872/, čti ho macíny, aby se neurazil – italský revolucionář a ideolog *risorgimenta* /risordžimenta/, což je hnutí za svobodu a obnovení národní jednoty Itálie.

Existence nacionalismu otvírá dnes velmi diskutované právo národa na sebeurčení.

VI. ANARCHISMUS

Z lat.-řec. *anarchia* /= bezvládi/

Usiluje o *nastolení bezvládi*, t.j. *zrušení státu* a jeho nahrazení malými správními jednotkami. To má být uskutečněno *všeobecnou revolucí, úplnou destrukcí společenského řádu, potlačením náboženských autorit, odstraněním vykořisťovatelského ekonomického systému a vlastnictví*. Měly by se *zrušit zákony a právní řád* a tím dospět k dosažení neomezené svobody a maximální rovnosti.

Společné myšlenky: se socialismem a komunismem. Vznikly ve stejné době a vzájemně se ovlivňovaly. *Rozdíly: v porevolučním uspořádání společnosti a v prostředcích dosažení společenské změny*. *Anarchisté: decentralizace /zrušení státní moci/, dosažení změny nenásilně*. *Marxisté: centralizace /moc soustředěná do rukou státu/, změna násilím*.

Anarchismus se formoval především v 19. stol.

Zakladatelé:

Pierre Proudhon /1809 – 1865/, čti prudon, Francúz – autor výroku „*vlastnictví je krádež*“, čímž neodsuzoval soukromé vlastnictví jako takové, nýbrž jeho nerovnoměrné rozdělení ve prospěch velkých výrobců na úkor malých.

Michail Bakunin /1814 – 1876/, Rus – profesionální revolucionář, agitoval pro nepřetržitou revoluci

Petr Kropotkin /1942 – 1921/, další Rus – autor teorie nenásilné anarchistické organizace společnosti. Po návratu do Ruska z exilu v r. 1917 rozčarován bolševickou vládou, kterou odmítl.

VII. FEMINISMUS

Z lat. *femina* /= žena/

Ženské hnutí. Prosazuje společenské, politické a ekonomické zrovnoprávnění s muži. Nic prý / např. biologické a intelektuální rozdíly mezi oběma pohlavími, pokud existují/ neopravňuje chlapa, aby se nadřazoval nad ženu.

Aktivity feministek:

- Zakládají *sdržení vzájemné solidarity* a spolky, které hlásají světu evangelium feminismu.
- Organizují *kampaně* /a to nikoliv řepně/ proti pornografii, domácímu násilí na ženách, za stejné mzdy a rovné příležitosti.
- Usilují o dosažení *procentuálního zastoupení* na kandidátních listinách a ve státních úřadech.
- Analyzují rozdíly mezi pohlavími, *poukazují na vžití sociální stereotypy*.
- Pokoušejí se o vlastní *interpretaci dějin*, které doposud psali a dělali muži.
- Snaží se dosáhnout *rovnosti s muži, příp. nadřazenosti* nad nimi.

Feministické směry:

1. *Liberální* – postavit ženu na roveň muži. Pokud nelze postavit muže na roveň ženě. Žena nemá zůstat v domácnosti, ale má se seberealizovat v zaměstnání.
2. *Socialistický* – ženy jsou součástí utlačované třídy, a tudíž vykořisťovány. Svých práv mohou dosáhnout poze svržením ekonomického řádu, který je v rukou mužů. Obviňují liberální feministky z elitářství, protože seberealizovat se může pouze žena-intelektuálka.
3. *Radikální* – prosazuje *separatismus /odloučenost/, vytvoření sesterství* a nadřazenost ženy.

V 19. a částečně 20. stol. se feministky zaměřovaly především na získání volebních práv.

15. Ideologie.

liberalismus, konzervatismus, socialismus a komunismus, fašismus, nacionalismus, anarchismus, feminismus, environmentalismus, rasismus.

První volební právo žen – Nový Zéland – r. 1893

Poslední země západní kultury, která toto právo umožnila – Švýcarsko – r. 1971

V některých arabských zemích dodnes ženy volit nemohou nebo jsou jejich volební práva omezena.

Představitelky:

Mary Wollstonecraftová /1759 – 1797/, čti vulstnkráftová, Angličanka – jako první se vyslovila pro rovná práva žen a mužů. Kniha „*Obrana práv žen*“.

Simone de Beauvoirová /1908 – 1986/, čti bovoárová – francouzská spisovatelka, životní družka J.-P. Sartra. Kniha „*Druhé pohlaví*“.

Betty Friedanové, Američanka – zakladatelka americké Národní organizace pro ženy. Kniha „*Ženské mystično*“, 1963.

VIII. ENVIRONMENTALISMUS

Z angl. *environment* /=prostředí/

Snaha o změnu společenských, ekonomických a politických mechanismů, které brání *úsilí o ochranu životního prostředí*.

Environmentalismus zastřešuje ideově *ekologická hnutí a organizace*. Filozofické a etické vyústění biologie, ekologie a etologie /nauka o chování živočichů/.

Rysy:

- *Kritika liberalismu, konzervatismu a marxismu* jako ideologie industriální společnosti, které hovoří jen o dobývání přírody
- Zdůrazňování individuální a kolektivní /politické/ *odpovědnosti*
- V otázkách demokracie prosazování *decentralizace a samosprávy* – má to vést k větší osobní zodpovědnosti na nejnižších úrovních

Hlavní idea: Veškeré živočišné druhy žijící na zemi, včetně člověka, mají vzájemné vazby. Život a přírodní prostředí mají hodnotu samy o sobě, proto mají být respektovány a ochraňovány. Veškerá lidská činnost má v biosféře své následky.

Srovnej výroky indiánského náčelníka *Seattlea* z r. 1855: „*Co se stále děje zvířatům, stane se brzy i lidem. Všechno je vzájemně spojeno... Co postihuje zemi, postihne i syny země. Když lidé na zem plivají, plivají sami na sebe. Neboť víme, že země nepatří lidem, ale lidé patří zemi – to víme.*“ „*Co ještě zbývá ze života, když není slyšet křik ptáka nebo hádání žab v noci u rybníka?*“ „*Pokračujte se zamořováním svého lože a jedné noci se udusíte ve svém vlastním odpadu.*“

Zakladatel moderního environmentalismu: **Aldo Leopold** /1887 – 1948/ - lesník, ekolog, jeden ze zakladatelů etiky životního prostředí

IX. RASISMUS

Z arab. *ras* /=hlava/

Snaží se legitimizovat /opravňovat/ biologické nerovnosti mezi lidmi a tím zvýhodňovat jednu rasu před druhou. Dochází k *diskriminaci některých ras*.

Diskriminace:

- *Právní* – nerovnost před zákonem
- *Politická* – odpírání hlasovacího práva
- *Ekonomická* – nižší mzda za stejnou práci
- *Společenská* – ostrakizace (vylučování jako něco nebezpečného/ menšiny veřejným míněním
- *Kulturní* – upírání práva na vzdělání n mateřské jazyce

15. Ideologie.

liberalismus, konzervatismus, socialismus a komunismus, fašismus, nacionalismus, anarchismus, feminismus, environmentalismus, rasismus.

Rasisté se rádi dovolávají rádoby vědeckých poznatků a analogií s biologickými teoriemi.

Je to např. *aplikace Darwinova principu evolučního vývoje na společnost*: Vývoj ve společnosti /podobně jako v přírodě/ probíhá selektivně na základě přirozeného výběru – silnější druhy přežívají, slabší hynou. Společenský vývoj je tedy možno urychlit tím, že se vyberou slabší, recesivní, méněcenné lidské rasy a zlikvidují se.

Tvůrci rasistických teorií:

Joseph Arthur de Gobineau /1816 – 1882/, čti gobinó, Francouz – filozof a diplomat. Kniha „*Rozprava o nerovnosti lidských ras*“ – rozděluje lidi na vyšší a nižší

Stewart Chamberlain /1855 – 1927/, čembrlejn, Němec anglického původu – dějiny jsou střídáním vyšších arijských kultur, které však zanikají v důsledku „chaosu národů“, který je způsoben mícháním s nearijskými rasami. Jedinými zachránci arijské kultury vidí germánské národy. Užívá termín „biologicky hodnotnější rasy“.

Oficiální ideologii se stal v nacistickém Německu jako ospravedlnění války a likvidaci ostatních ras.

Rasové konflikty v USA:

Rasové konflikty existovaly ještě před vznikem USA, ale k vyvrcholení došlo v letech 1861 – 1865 v občanské válce Severu proti otrokářskému Jihu. Výsledkem bylo přijetí 13. dodatku americké ústavy o zrušení otroctví.

R. 1968: *Zavražděn Martin Luther King* – černošský kazatel, zasazoval se o černošská práva a podporoval kulturní emancipaci černošského obyvatelstva. V r. 1964 obdržel Nobelovu cenu.

R. 1992: *Rasové nepokoje v Los Angeles* – zahynulo asi 40 lidí. Důvod: Verdikt soudu, který dostatečně nepotrestal policisty, kteří zmlátili občana jen kvůli jeho barvě pleti.

Jihoafrická republika /JAR/:

Po II. svět válce se zde vytvořil systém *apartheidu* /oddělení ras/. Černoši byly veřejně diskriminováni bělošskou menšinou, která měla mocenské postavení. Probíhalo střelení do demonstrujících, popravy. Důsledek: Jar se ocitla v mezinárodní izolaci.

Poč. 90. let: S příchodem prezidenta *Frederika de Klerka* začíná postupné odbourávání *apartheidu* – vyhlášeny první všerasové volby, propuštění političtí vězni v čele s *Nelsonem Mandelou*, předsedou Afrického národního kongresu, který byl 26 let vězněn. Mandela obdržel v r. 1993 Nobelovu cenu za mír.

Protirasistická opatření:

R. 1951: *Dokument UNESCO* – vypracovali ho přední genetikové a antropologové: „*Přes některé vnější rozdíly náleží všichni lidé ke stejnému druhu homo sapiens a pocházejí ze stejného předka*“. V oblasti biologické jsou rozdíly mezi lidmi, jak je hlásají rasistické teorie, neprokázané a v oblasti společenské neopodstatněné.

R. 1965: *Valné shromáždění OSN* přijalo Úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace a 21. březen vyhlásilo jako Mezinárodní den boje proti rasismu – má připomínat brutální zásah jihoafrické policie proti černošským demonstrantům.

*Literatura k celému tématu: Ortega y Gasset: Vzpouřa davů
Alain Besanc, on: Nemoc století /komunismus, nacismus a holocaust/
Henry David Thoreau: Občanská neposlušnost*

16. Stát a občan, charakteristika ČR.

Teorie státu ve starém Řecku – Platón, Aristoteles, kritéria forem státu, státoprávní teorie, společenské smlouvy, Locke, Hobbes, Rousseau, demokratický stát, vztah občana a práva v demokratickém státě, ohrožení demokracie zprava a zleva. Charakteristika České republiky, státní symboly, nabytí státního občanství, parlamentní politické strany.

Problematika státu zahrnuje především otázku, do jaké míry má stát právo zasahovat do života člověka a jaký má být systém státního uspořádání, aby každý mohl žít jakžtakž na slušné úrovni.

20. století přineslo velkou zkušenost se socialistickým státem, který si osvojoval právo všechno řídit a kontrolovat a vyloučil soukromé vlastnictví. Výsledkem kromě jiného byla ztráta osobní odpovědnosti. Posilování státní moci se nazývá *etatismus*.

Stát – forma organizace lidské společnosti

Problematika státu zajímala myslitele již od dob, kdy vznikaly první státní útvary.

Ve starém Řecku o státu vyprávěl *Platón* a *Aristoteles*.

První státy v dějinách /sumerská říše, Egypt/ vznikly cca *3500 let př.n.l.* V současné době je asi *200* nezávislých států.

S moderním termínem „*stát*“ se poprvé setkáváme v *15. století v Itálii*. „*Stato*“ znamená *status, ústavu, řád*. V politické teorii „*stát*“ začal používat v 16. stol *Niccolo Machiavelli*.

Staří Řekové nazývali stát „*polis*“ – zahrnoval pouze město s jeho nejbližším okolím /Athény, Sparta a tak – znáš, ne?/ Staří Římané dali státu název *civitas* – obec – označení rovněž pro městský stát. Později se rozepnuli /po světě/ a založili říši, kterou nazývali „*impérium*“. Byla to říše, svého druhu první v dějinách Evropy.

Podstata státu

Aby se stát mohl nazývat státem, musí vykazovat *3 nezbytné prvky*. Jsou to:

1. *Území* – suchozemský prostor, plocha vnitřních i pobřežních vod, prostor pod nimi a vzdušný prostor nad nimi
2. *Obyvatelstvo* - všechny osoby, které obývají určité území a spadají pod státní moc
3. *Státní organizace* - vláda, státní moc, právní řád/ - nejproblematictější prvek – jedná se státoprávní uspořádání , fungování zákonodárných složek /např. parlament/, výkonných /vláda/, soudů, policie, úřadů, administrativy, otázky sankcí, kontroly apod.

Formy státu:

Podle toho, pod jakým zorným úhlem se na něho díváš, může stát nabývat různých forem. Tady to máš pěkně zřehledňováno:

1. Podle počtu *suverénů*

- a) *monarchie* – vládne jeden
- b) *oligarchie* – vládne několik
- c) *demokracie* – vládnou všichni

2. Podle toho, *kdo vládne*

- a) *monarchie* – král
- b) *sofokracie* – filosof, filosofové
- c) *aristokracie* – urození
- d) *timokracie* – nejsilnější
- e) *oligarchie* – nejbohatší
/to byla Platónova klasifikace/
- f) *technokracie* – technická inteligence
- g) *byrokracie* – úředníci
/na to už Platón nepřišel/

3. Podle *dědičnosti* nebo možnosti *volby*

- a) *monarchie* – dědičná, doživotní vláda jednoho panovníka
- absolutní /neomezená/ - panovník soustřeďuje ve svých rukou moc výkonnou, zákonodárnou i soudní
- konstituční /omezená/ - panovníkova moc omezena pravomocemi ostatních vrstev
- b) *republika* – neexistuje panovnický úřad, státní moc se odvíjí od občanů, představitelé státu jsou voleni. Existují tři základní složky moci, které by měly být vzájemně nezávislé – parlament, vláda prezident, soudy.

16. Stát a občan, charakteristika ČR.

Teorie státu ve starém Řecku – Platón, Aristoteles, kritéria forem státu, státoprávní teorie, společenské smlouvy, Locke, Hobbes, Rousseau, demokratický stát, vztah občana a práva v demokratickém státě, ohrožení demokracie zprava a zleva. Charakteristika České republiky, státní symboly, nabytí státního občanství, parlamentní politické strany.

4. Podle způsobu použití *moci vůči občanům*

- a) diktátorské režimy – jsou potlačeny lidská práva a svobody, nepřipouštějí se opoziční názory, používají vůči občanům teror
- *jednoduchá diktatura* – moc uplatňována tradičními nástroji – policií, armádou, byrokracií, soudy
 - *caesaristická /césaristická/ diktatura* – diktátor usiluje o získání podpory mezi lidmi, aby mohl svůj režim legitimizovat
 - *totalitní diktatura* – právní stát se mění na policejní, moc se koncentruje v rukách monopolní státní strany, která slouží jako prostředek kontroly společnosti
- b) demokratické režimy – jsou zajištěny svobody a práva občanů, názorová pluralita, rovnoprávnost politických stran apod.

5. Na základě územně správního členění

- a) konfederace – volná smluvní sdružení samostatných států, ve kterých má centrální vláda určitou moc nad vládami členských států, ale nikoliv mezi jejich obyvatelstvem. *Př.: Evropská unie*
- b) federace – sdružení států na základě společné ústavy, kde jako suverén vystupuje pouze celek. *Př.: USA*
- c) unitární – jednotné státy s jedinou vládou. *Př.: Česká republika*

Státoprávní teorie

Státoprávní teorie se vždy opíraly o jeden ze dvou základních proudů:

- I. Individualistický – proud liberální, liberálně demokratický. Opírá se o svobodu a přirozená práva jednotlivce.
- II. Kolektivistický
- *organický /organicismus/* - vychází z analogie biologického organismu a státní organizace. Stát je chápán jako organismus, souhrn vzájemně propojených, závislých orgánů. Každý jednotlivec – orgán – musí mít nějakou funkci a nemá možnost ji změnit, nemá možnost svobodného výběru. Jednou jsi ucho a nemůžeš být a nemůžeš být prst.
 - *socialistický* – stát, budovaný na třídním, resp. národním principu – kolektiv /strana, lid, národ, masa/ je svrchovanější než jednotlivec.

Teoretici

Zapamatuj si 3 státoprávce: **Hobbes, Locke, Rousseau.**

Tito chlapi jsou významní z toho důvodu, že jejich teorie se v různých formách a v různých částech světa uvedly do praxe ve 20. století. Všimni si, že dvacáté století nikdo z nich nezažil.

Ač se každý z nich díval na úlohu státu v životě člověka jinak, mají všichni společné toto:

Tvrdili, že stát vznikl na základě **společenské smlouvy**. To znamená, že lidé se na něm dohodli. Právo vládců vládnout je odvozeno od lidské vůle. Lidé se částečně nebo úplně zřekli své suverenity ve prospěch celku. Každá vláda je umělým produktem dobrovolné dohody svobodných lidí. Neexistuje žádná přirozená politická autorita, nadaná zvláštními schopnostmi, jak o tom uvažovali někteří jiní teoretici.

THOMAS HOBBS /1588 – 1679/, čtí hops, Angličan

Kniha: *Leviathan*

Hobbes soudil, že přirozeným stavem člověka je *válka všech proti všem*. Člověk je egoista, který se snaží nahromadit co nejvíce statků a získávat vlastní výhody. Kdyby byl člověk ponechán tomuto přirozenému stavu, patrně by se všichni pozabíjeli.

Tento přirozený, původní stav neuspokojuje lidskou potřebu po jistotě.

Proto se lidé dohodli na právní ochraně a dohodou, smlouvou vytvořili *nadřazenou moc státu*, jejíž vůli se podřizují.

Stát jediný umožňuje mír, právně chráněné vlastnictví a vyšší mravnost.

Mezi státy trvá jako zbytek prapůvodního stavu válka.

16. Stát a občan, charakteristika ČR.

Teorie státu ve starém Řecku – Platón, Aristoteles, kritéria forem státu, státoprávní teorie, společenské smlouvy, Locke, Hobbes, Rousseau, demokratický stát, vztah občana a práva v demokratickém státě, ohrožení demokracie zprava a zleva. Charakteristika České republiky, státní symboly, nabytí státního občanství, parlamentní politické strany.

Státní vůle musí být všemocná a stát nad zákonem.

Hobbes stát připodobňuje k biblické příšeře *Leviathan* – stát je *smrtný bůh*, který má právo určovat, co je dobré a co špatné v mravním smyslu. Určuje také, co je náboženství. Náboženství je státem uznané, ostatní víry, které nejsou státem uznané, jsou pověry.

Člověk může volit jen mezi dvěma zly: Původním stavem, tj. naprostou anarchií, a úplným podřízením státnímu pořádku.

Hobbes tvrdí, že mravnost není člověku vrozena /je přece od přírody sobcem a grázlem/, nýbrž je získána až ve společenském sjednocení.

Hobbes chápe stát čistě jako *lidský vynález* a odmítá veškerá náboženská nebo metafyzická zdůvodnění státní moci.

Shrnutí: Přirozený stav člověka: *Válka všech proti všem*

Důvody uzavření smlouvy: *Ochrana před vnějším nepřítelem a před křivdami uvnitř země*

Znění společenské smlouvy: „*Vzdávám se svého práva vládnout sobě a odevzdávám toto právo tomuto muži nebo tomuto sboru mužů, jestliže jim také ty odevzdáš své právo a stejně jako já je zplnomocníš ke všemu a uznáš jejich činy za své.*“

Vliv na teorie ve 20. stol.: *Fašismus*

JOHN LOCKE /1632 – 1704/, čtí džon lok, Angličan

Kniha: *Dvě pojednání o vládě*

Říkal, že přirozeným stavem člověka je *právo na život, svobodu a majetek*. Všichni lidé jsou si *rovni*.

Stát vznikl na základě dohody lidí, společenské smlouvy, aby tyto hodnoty byly zachovány.

Lidé mají právo odvolat panovníka, který by tato práva nehájil nebo by překračoval svoje pravomoci. Mají právo k *občanské neposlušnosti*, k *revoltě* a *odporu*, když jsou jejich přirozená práva potlačována.

Úkolem lidských zákonů není nahradit přirozený zákon svobody a rovnosti, ale dát jim přesnost, jasnost a nestrannou vynutitelnost, což v přirozeném stavu chybí.

Ochrana lidských práv a svobod je na prvním místě a stát nemá právo ve jménu ničeho je omezovat

Nikdo nemůže druhého podrobit své autoritě bez jeho souhlasu.

Politickou autoritu je nutno odlišit od jiných vztahů dominance: pána a sluhy, muže a ženy, rodičů a dítěte, spravedlivého vítěze a poraženého agresora apod. Stát nesmí vystupovat v pozici nadřazenosti. Každá analogie uvedených vztahů ke vztahům politickým má za následek zmatek a útlak.

Jeho teorie se staly podkladem pro vznik různých listin a dokumentů týkajících se *lidských práv a svobod*.

Shrnutí: Přirozený stav člověka: *Stav dokonalé svobody a rovnosti*

Důvody uzavření smlouvy: *Ochrana života, svobody a majetku*

Znění společenské smlouvy: „*Politická společnost je tam a pouze tam, kde se každý z členů vzdal přirozené moci chránit vlastnictví /tj. život, svobodu a jmění/ a za tím účelem trestat přestupky a odevzdal ji do rukou společenství.*“

Vliv na teorie ve 20. stol.: *Liberálně demokratické*

JEAN JACQUES ROUSSEAU /1712 – 1778/, žán žak rusó. Francouz

Kniha: *O společenské smlouvě*

Prohlašoval, že přirozeným stavem člověka je stav *přírodní stav* – všichni jsou zdraví, panují přirozené ctnosti, lidé jsou nezávislí, izolovaní, nikomu nepoddaní, není tu výroba, řeč ani přemýšlení.

Konec tohoto stavu nastal s příchodem *soukromého vlastnictví*, tehdy, kdy člověka napadlo obsadit kus pozemku a prohlásit: *Tohle je moje*. Tento okamžik zplodil pak *války, vraždy, bědy a hrůzy*. Zrodilo se panství, násilí a loupeže.

Lidé se stali chtivými, ctižádostivými a špatnými.

Východiskem z tohoto narušeného přirozeného stavu je *svobodné podřízení všech nejvyšší obecné vůli*, jakémusi duševnímu sdružení – *lidu*. Lid je jediným nositelem suverenity. Jedinec musí podříditi svoji osobní vůli *vůli lidu*.

16. Stát a občan, charakteristika ČR.

Teorie státu ve starém Řecku – Platón, Aristoteles, kritéria forem státu, státoprávní teorie, společenské smlouvy, Locke, Hobbes, Rousseau, demokratický stát, vztah občana a práva v demokratickém státě, ohrožení demokracie zprava a zleva. Charakteristika České republiky, státní symboly, nabytí státního občanství, parlamentní politické strany.

Jestliže vůle lidu je jiná než můj názor, je to známka, že jsem se mýlil.
Kolektiv stojí výš než člověk.

Voltaire Rousseauovi po přečtení jeho *Rozpravy o nerovnosti*: „Právě jsem dostal, vážený pane, Vaši novou knihu proti lidskému pokolení ... Nikdo nikdy nevytvořil tolik důvtipu, aby z nás udělal zvířata. Když člověk čte Vaše dílo, dostává chuť lézt po čtyřech. Ale protože jsem tomu před více než šedesáti lety odvykl, cítím, bohužel, že je to nemožné, abych tomu zase přivykl.“

Shrnutí: Přírozený stav: Stav přírodní harmonie

Důvody uzavření smlouvy: Zachování svobody

Znění společenské smlouvy: „Každý člen dává svou osobu a všechnu svou moc pod nejvyšší řízení obecné vůle a každý je taky přijímán jako neoddělitelná část celku.“

Vliv na teorie ve 20. stol.: Komunismus

A něco o demokratickém státě.

DEMOKRATICKÝ STÁT

Systém demokratického státu je zaveden tak, aby co nejvíce zabezpečoval **základní práva a svobody jednotlivce** a eliminoval možnost nastolení diktátorského režimu.

Principy demokratického státu

Demokratický stát je budován na těchto *principech*:

- suverenita státní moci je odvozena ze suverenity občanů – zdrojem veškeré státní moci jsou **občané**
- pravidelné svobodné **volby** – právo volit /aktivní hlasovací právo/ a být volen /pasivní hlasovací právo/
- stát **slouží lidem**, nikoli lidem státu
- dodržování všech základních **lidských práv a svobod, politická rovnost, rovnost před zákonem**
- **právní stát** – vztah mezi občanem a státem je vymezen pomocí práva – vláda zákona
- rozdělení státní moci na složku **zákonodárnou, výkonnou a soudní**
- **nezávislost soudní moci**, spravedlnost, právo na soudní ochranu
- politický systém založený na vzniku a **konkurenci politických stran**
- **vláda většiny** – politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny
- **práva menšin**, možnost stát se většinou
- fungující **občanská společnost** – společnost složená z množství nestátních skupin a organizací /nadace, občanská sdružení apod./
- **decentralizovaná** státní správa a samospráva – přenesení státní působnosti na města a obce
- ekonomický systém založený na **svobodném podnikání**
- právo na **soukromé vlastnictví**
- sociální spravedlnost v otázkách ochrany a sociálně ekonomického zabezpečení **sociálně slabých** – staří, nemocní, nezaměstnaní apod.
- nezávislé **veřejné mínění**

Občan a právo

Vztah občana a práva v demokratickém státě vychází z těchto zásad:

1. Všichni jsou si **před zákonem rovni** – vládní zákon, který platí pro všechny stejně, nikdo nestojí nad ním, zákon je bez afektů a vášní, objektivní
2. **Presumpce neviny** – pokud není obviněnému spolehlivě prokázána vina, je považován za nevinného. Nikdo nesmí být potrestán, pokud neporušil nějaký zákon

16. Stát a občan, charakteristika ČR.

Teorie státu ve starém Řecku – Platón, Aristoteles, kritéria forem státu, státoprávní teorie, společenské smlouvy, Locke, Hobbes, Rousseau, demokratický stát, vztah občana a práva v demokratickém státě, ohrožení demokracie zprava a zleva. Charakteristika České republiky, státní symboly, nabytí státního občanství, parlamentní politické strany.

3. **Právní stát** – orgány a instituce jsou vázány právem, veškeré orgány státní moci mohou konat jediné to, co zákony vysloveně umožňují

Občan má právo na soudní ochranu:

1. Každý člověk má právo na soudní ochranu, jestliže byla porušena jeho práva ze strany jiných lidí nebo státního orgánu
2. Nikdo *nesmí být nucen vypovídat* proti sobě nebo osobě blízké
3. Nikdo *nesmí být zadržen* bez písemného obvinění, občan má právo se s obviněním proti sobě seznámit
4. O vině a trestu může rozhodovat *jedině soud*
5. Nikdo nesmí být za stejný čin stíhán *dvakrát*
6. Policie *nesmí vniknout* do soukromého obydlí bez rozhodnutí soudu

Funkce demokratického státu:

Demokratický stát plní funkce vnitřní a vnější.

a) *Vnitřní* - garance základních práv a svobod

- řešení otázky svého podílnictví – v oblasti školství, ekonomiky, zdravotnictví
- řešení problému ve vztahu k občanům – více svobody nebo pohodlí

b) *Vnější* – angažování při mezinárodní bezpečnosti

- vzájemná spolupráce mezi státy v různých oblastech
- obrana

Ohrožení demokracie

Demokracie může být ohrožena zprava nebo zleva.

Politické uspořádání České republiky je dáno *Ústavou České republiky*.

V ní se dočteš, že **Česká republika** je:

- Stát - syrchovaný = suverénní

- jednotný = unitární, celé území je pod jednou vládou

- demokratický = veškerá moc je odvozena od lidu

- právní = zákony platí pro všechny stejně

- Zdrojem moci je lid - vykonává ji prostřednictvím orgánů moci **zákonodárné, výkonné a soudní**.

- Česká republika je založena na účtě k lidským právům - proto je součástí ústavního pořádku *Listina základních práv a svobod* - v ní je zaručeno, že máš

- *osobní svobodu*, nesmíš být podroben nuceným pracím /kromě

případu, že mně na Velikonocce přijdeš umýt okna a vyluxovat/,

- musí být zachována tvoje *důstojnost, čest, dobrá pověst* /jestliže ti

chybí, jako že ano, pak se na tebe toto ustanovení nevztahuje/

- máš právo *vlastnit* majetek

- nikdo ti nesmí číst dopisy /tzv. *listovní tajemství*, můžeš se svobodně

pohybovat /např. přejít z obýváku do kuchyně a zpět/

- můžeš svobodně *myslet*, nábožensky *vyznávat*, vědecky *bádat* a

umělecky *tvořit*

- máš taky svobodu *projevu*, právo podávat *petice*, svobodně se

16. Stát a občan, charakteristika ČR.

Teorie státu ve starém Řecku – Platón, Aristoteles, kritéria forem státu, státoprávní teorie, společenské smlouvy, Locke, Hobbes, Rousseau, demokratický stát, vztah občana a práva v demokratickém státě, ohrožení demokracie zprava a zleva. Charakteristika České republiky, státní symboly, nabytí státního občanství, parlamentní politické strany.

shromažďovat, sdružovat a tak

- Politický systém ČR je **pluralitní** - mohou svobodně a dobrovolně vzniknout a volně soutěžit různé politické strany, které jsou demokratické a odmítají násilí k prosazování svých zájmů

- Politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny svobodným hlasováním.

- Nikdo nesmí být proti své vůli zbaven státního občanství ČR.

- Hlavním městem České republiky je Praha - to je myslím pro tebe překvapením.

- A co státní symboly? Základním, avšak dosud v Ústavě nezakotveným, symbolem České republiky je busta Jára Cimrmana se strhanými rysy, která byla používána ke tvarování klobouků. Jinak v ústavě jsou uvedeny tyto symboly:

a/ **Velký státní znak**: Tvoří ho rozčtvrcený štít. 1. a 4. čtverec - má červené pole

- na poli skáče stříbrný dvouocasý lev se zlatou korunou /v České republice skáčou lvi jedině po poli

2. čtverec - modré pole

- na poli stříbrno-červeně šachovaná orlice se zlatou korunou

3. čtverec - zlaté pole

- černá orlice se stříbrným půlměsícem, na hlavě zlatá koruna

b/ **Malý státní znak**: Červený štít a v něm stříbrný dvouocasý lev ve skoku se zlatou korunou.

c/ **Státní vlajka**: Horní pruh bílý, dolní červený, mezi ně vsunut modrý klín - do poloviny délky vlajky.

Poměr šířky vlajky k její délce je 2 : 3

d/ **Státní barvy**: Bílá, červená, modrá v uvedeném pořadí

e/ **Vlajka prezidenta republiky**: Bílá, okraj složen střídavě z bílých, červených a modrých plamének.

Uprostřed bílého pole je velký státní znak. Pod ním bílý nebo stříbrný nápis PRAVDA VÍTĚZÍ na červené stuze podložené žlutými /zlatými/ lipovými ratolestmi. /Říká se jí taky standarta prezidenta/

f/ **Státní pečeť**: Tvoří ji velký státní znak podložený lipovými ratolestmi po stranách, kolem něho nápis ČESKÁ REPUBLIKA.

g/ **Státní hymna**: Tvoří ji první sloka písně Františka Škroupa na slova Josefa Kajetána Tyla "Kde domov můj"

- Korunovační klenoty /insignie/ - jsou národní kulturní památkou. Tvoří je koruna, žezlo a jablko. Jsou ze zlata, drahokamů a perel.

- *Koruna* - dal ji zhotovit Karel IV. před svojí korunovací v r. 1347. Byla použita při korunovací 22 českých panovníků. Je zasvěcena patronu české země sv. Václavovi.

- *Žezlo a jablko* - pocházejí až ze 16. století.

Byly původně uchovány na Karlštejně. Dnes jsou uloženy v komoře nad svatováclavskou kaplí v *chrámu sv. Víta* v Praze /Praha/.

/

Nabytí státního občanství

Občanem České republiky se rozhodně nestaneš na základě výběrového řízení. Staneš se jím jedním z těchto způsobů:

1. Narozením

16. Stát a občan, charakteristika ČR.

Teorie státu ve starém Řecku – Platón, Aristoteles, kritéria forem státu, státoprávní teorie, společenské smlouvy, Locke, Hobbes, Rousseau, demokratický stát, vztah občana a práva v demokratickém státě, ohrožení demokracie zprava a zleva. Charakteristika České republiky, státní symboly, nabytí státního občanství, parlamentní politické strany.

Je-li aspoň jeden z rodičů státním občanem ČR.

U bezdomovců: Jeden z rodičů má trvalý pobyt na území ČR a dítě se na jejím území narodí.

2. Osvojením

Alespoň jeden z osvojitelů musí být státním občanem ČR.

3. Určením otcovství

Je to situace, kdy se dítě narodí mimo manželství a jeho matka je cizí státní občankou nebo bezdomovkyní.

Otec je státním občanem ČR. Dítě nabývá státního občanství ČR dnem souhlasného prohlášení rodičů o otcovství nebo dnem nabytí právní moci rozsudku o určení otcovství.

4. Nalezením

Jde o osobu mladší 15 let, která byla nalezena na území ČR a neprokázalo se, že narozením nabyla státní občanství jiného státu.

5. Prohlášením

Jestliže byl člověk k 31.12.1992 státním občanem Československé republiky /ČSFR/, zvolí si státní občanství prohlášením. Nestačí, když to prohlásíš v restauraci nebo veřejně na náměstí Svobody, ale musíš na úřadě. Tak to chodí, kamaráde, a nedělej v tom zmatek.

6. Udělením

Děje se tak na základě žádosti. Státní občanství ČR dostane ten, kdo:

- Má na území ČR ke dni podání žádosti nepřetržitý *trvalý pobyt aspoň 5 let*
- Prokáže, že byl *propuštěn ze státního svazku* cizího státu nebo že nabytím státního občanství ČR pozbuje dosavadní cizí státní občanství /nevztahuje se na bezdomovce/
- Prokáže *znalost českého jazyka* /nevztahuje se na Slováky/. Neměj strach, nejde-li ti tvrdé a měkké y/i/ nebo máš-li nejasnosti ve slovesných třídách, nikdo ti tvé občanství České republiky nebude brát.

Parlamentní politické strany v ČR

viz aktuální situace

17. OSN, NATO.

Vznik, stručné dějiny organizace, orgány, členství ČR v mezinárodních organizacích, mezinárodní právo.

Organizace spojených národů - OSN

Je to mezinárodní organizace založená **26.6.1945** na konferenci v *San Francisku*. Zakládající Chartu OSN přijalo **50 států** včetně Československa. Charta začala platit 24.10. 1945 (24.10. – Den Spojených národů)

OSN nahradila *Společnost národů* /založená v r. 1919 v Paříži se sídlem v Ženevě. Společnost národů nedostála svého poslání, poněvadž se jí nepodařilo zabránit II. světové válce.

Cíl OSN: Zachování mezinárodního míru a bezpečnosti a zajištění mezinárodní spolupráce.

OSN je vybudována na principu **suverénní rovnosti**: Členské země jsou si rovny bez ohledu na velikost či ekonomickou sílu. Členem může být jakákoli země „usilující o mír a ochotná přijímat závazky plynoucí z členství.“

Úřední jazyky OSN: angličtina, arabština, čínština, francouzština, ruština, španělština.

Hlavní sídlo OSN je **New York**.

Orgány OSN:

Rada bezpečnosti - výkonný orgán OSN. Má *základní zodpovědnost* za zachování mezinárodního míru a bezpečnosti.

Má **5 stálých členů**: **Čína, Francie, Rusko, Velká Británie a USA**.

Dalších **10 států** Rady bezpečnosti je **voleno na 2 roky**. Česká republika byla v letech 1994 - 1995

K přijetí stanoviska je potřeba souhlas **9 členů**. Stálí členové mají **právo veta**.

Valné shromáždění - členy jsou *všechny členské země* OSN. Každá země má jeden hlas.

K přijetí rozhodnutí: *Nadpoloviční většina* přítomných členů

K přijetí důležitých rozhodnutí: *Dvoutřetinová většina*.

Usnesení Valného shromáždění mají pouze doporučující, právně nezávazný charakter.

Sekretariát - je tvořen **Generálním tajemníkem** a zaměstnanci. Generální tajemník je nejvyšší správní úředník.

Je jmenován Valným shromážděním na základě doporučení Rady bezpečnosti *na 5 let*. Může být znovuzvolen

Generální tajemník podává Valnému shromáždění výroční zprávu o činnosti organizace a má právo upozornit Radu bezpečnosti na každou situaci, která ohrožuje mír a bezpečnost. Nesmí vykonávat politiku své země.

Mezinárodní soudní dvůr - hlavní *soudní orgán* OSN. Sídlí v *Haagu*. Má 15 soudců. Jsou voleni nezávisle Radou bezpečnosti a Valným shromážděním na 9 let.

Řeší spory mezi státy. Jsou to spory mezinárodněprávní ne mezinárodněpolitické.

Hospodářská a sociální rada - vydává doporučení v otázkách hospodářských, kulturních a sociálních. Má 54 členů.

OSN má i řadu *odborných organizací*. Např.:

Mezinárodní měnový fond - jeho posláním je posilovat mezinárodní měnovou spolupráci a podporovat mezinárodní obchod. ČR je členem od r. 1993.

Základním orgánem MMF je Rada guvernérů složená ze zástupců členských států.

Světová zdravotnická organizace - má za cíl dosažení co nejlepšího zdravotního stavu obyvatel ve všech koutech světa. Sídlo má v Ženevě. ČR je členem od jejího založení.

Co se OSN vyčítá: Stálí členové Rady bezpečnosti jsou příliš *uzavřeným spolkem*, mají příliš *velké pravomoci*, které byly vytvořeny na základě stavu světa před 50 lety. OSN by se měla *restrukturalizovat*. Je nutná revize Charty OSN.

17. OSN, NATO.

Vznik, stručné dějiny organizace, orgány, členství ČR v mezinárodních organizacích, mezinárodní právo.

Severoatlantická aliance neboli Organizace Severoatlantické smlouvy - NATO

Je to *vojenské* seskupení států. Jejím smyslem je *obrana demokracie a vlastní bezpečnosti*.

Byla založena v r. **1949** ve *Washingtonu*. Zakládajícími členy bylo 12 států: *Belgie, Dánsko, Francie, Island, Itálie, Kanada, Lucembursko, Nizozemsko, Norsko, Portugalsko, USA a Velká Británie*. V současné době má 28 členských států.

ČR byla přijata do NATO v r. **1999**.

Sídlo NATO: **Brusel**.

Základem smlouvy o vzniku NATO je **článek č. 5**. Říká se v něm mj.:

Smluvní strany se dohodly, že ozbrojený útok proti jedné nebo více z nich v Evropě nebo Severní Americe bude považován za útok proti všem. Tento článek měl tehdy (1949) především odradit SSSR od útoku na západní Evropu. Členské státy NATO poprvé a naposled použily článek 5 dne 12.9. 2001 jako odpověď na teroristické útoky z 11.9. 2001 v USA.

V čele NATO stojí **Generální tajemník NATO**.

NATO má organizační struktury rozdělené z hlediska politiky a vojensví:

Nejdůležitější **politické instituce NATO** jsou Výbor pro obranné plánování, Skupina pro jaderné plánování a Severoatlantická rada - nejvyšší rozhodovací a konzultační orgán Aliance. Delegace každé z 28 členských zemí je v ní zastoupena jedním stálým zástupcem. Rada se schází alespoň jednou týdně v sídle NATO v Bruselu. Radě předsedá generální tajemník, rozhodnutí musí být přijata jednomyslně. Kromě toho se schází v rámci NATO ministři obrany, ministři zahraničí a předsedové vlád, a to jednou za půl roku.

Nejdůležitější **vojenskou instituci NATO** je Vojenský výbor, který předkládá návrhy a doporučení Severoatlantické radě, Výboru pro obranné plánování a Skupině pro jaderné plánování. Stejně jako v Severoatlantické radě je každá z členských zemí zastoupena jedním (vojenským) zástupcem a výbor se schází alespoň jednou týdně. Předseda Vojenského výboru je volen náčelníky generálních štábů členských zemí na tříleté období. (Od června roku 2015 je jím **Čech, generál Petr Pavel**.)

Výboru podléhají dvě vojenská velitelství: Velitelství spojeneckých sil pro operace (ACO) a Velitelství spojeneckých sil pro transformaci (ACT). ACO sídlí ve Vrchním velitelství spojeneckých sil v Evropě (SHAPE) a velí mu vrchní velitel sil NATO v Evropě (SACEUR). Tím je zpravidla velitel v Evropě rozmístěných amerických jednotek.

K NATO se vztahují dvě instituce, které nejsou formálně členem NATO, a to:

Parlamentní shromáždění NATO

Parlamentní shromáždění sestává z poslanců parlamentů všech členských států a 14 přidružených států. Nemá výkonnou moc, má pouze konzultativní charakter. Počet poslanců zemí je odvozen od počtu obyvatel; v shromáždění jich zasedá celkem přes 300, z toho z Česka 7.

Rada NATO-Rusko (NATO-Russia Council - NRC)

Rada NATO-Rusko byla založena v roce 2002, kdy nahradila Stálou společnou radu Rusko-NATO. V rámci NRC spolu členské státy a Rusko spolupracují jako rovní partneři, Rada tak slouží jako nástroj pro konzultace, spolupráci, hledání konsensu, společné rozhodování a společné akce.

Činnost NRC byla přerušena po nepřiměřené intervenci Ruska v Gruzii v srpnu 2008, obnovena byla v březnu 2009. V dubnu 2014 byla veškerá oficiální spolupráce Aliance s Ruskem přerušena, čímž NATO zareagovalo na ruskou anexi Krymu. K dalšímu zasedání NRC pak došlo v dubnu 2016. Toto jednání však nepřineslo žádné výsledky a činnost NRC je (2017) zastavena.

17. OSN, NATO.

Vznik, stručné dějiny organizace, orgány, členství ČR v mezinárodních organizacích, mezinárodní právo.

Členství ČR v dalších mezinárodních organizacích

Česká republika je dále oficiálně členem cca 60 – 70 mezinárodních organizací. Z těch, které nejsou podřízeny OSN, NATO a EU sem patří např.:

- Evropská organizace pro řízení letového provozu
 - Evropská a Středozevní organizace pro ochranu rostlin
 - Evropská banka pro obnovu a rozvoj
 - Evropská telekomunikační družicová organizace
 - Mezinárodní organizace pro kakao
 - Mezinárodní výbor pro míry a váhy
 - Mezinárodní úřad pro mořské dno
 - Mezinárodní organizace pro révu a víno
 - Světová poštovní unie
 - Světová zdravotnická organizace
 - Světová meteorologická organizace
 - Světová obchodní organizace
- aj.

Mezinárodní právo (MP)

- je soubor právních norem upravujících vztahy v mezinárodním společenství
 - upravuje převážně poměry mezi státy jako základními prvky komunity
 - má účel uspokojit společné potřeby a zájmy členů mezinárodního společenství, udržovat mezinárodní mír, ochranu lidských práv, podporu hospodářského rozvoje...
 - základní jednací metoda - metoda konsensu.
- Může být nepsané – tzv. obyčejové normy
 - Nebo psané – tzv. smluvní normy
 - není mezi nimi právní rozdíl, mají rovnocenné postavení.

Subjekty mezinárodního práva jsou:

- státy
- mezinárodní organizace
- povstalci a národy bojující za svoji nezávislost, které spojuje úsilí vytvořit státní útvar
- jednotlivci (mohou podávat petice a stížnosti, mohou být i trestně odpovědní na základě mezinárodního práva)

Prameny mezinárodního práva:

- mezinárodní smlouvy - ujednání dvou nebo více států či mez. organizací o jejich vzájemných právech a povinnostech
- a mezinárodní obyčej - závazná pravidla chování států v jejich vzájemných vztazích, která vznikla jejich zachováváním v praxi států a následným vytvořením přesvědčení o jejich právní závaznosti.

Ke vzniku mezinárodního obyčeje je nutné opětované, dlouhotrvající zachovávání určitého pravidla a přesvědčení států o jeho právní závaznosti (tichý souhlas států)

Od 60. let 20. stol. sílí přesvědčení o vhodnosti a účelnosti kodifikace mezinárodních obyčejů v rámci OSN

Zásady MP:

Vychází z Deklarace zásad přátelských vztahů a spolupráce mezi státy (přijata Valným shromážděním OSN 1970) – není to závazný dokument, má sílu doporučení pro členské státy OSN. Tam uvedené zásady jsou:

1. zákaz hrozby silou nebo použití síly

17. OSN, NATO.

Vznik, stručné dějiny organizace, orgány, členství ČR v mezinárodních organizacích, mezinárodní právo.

2. mírové řešení sporů - diplomatickými nebo soudními prostředky
3. nevmešování se do vnitřní jurisdikce jiného státu (chrání nezávislost států)
4. povinnost států vzájemně spolupracovat
5. rovné práva a sebeurčení národů
6. svrchovaná rovnost států (stejné postavení před mezinárodním právem)
7. poctivé dodržování závazků

Zahraniční orgány státu pro mezinárodní styky:

1. vnitřní orgány pro zahraniční styky (hlava státu, vláda, ministr zahraničních věcí)
2. diplomatické mise - do 60. let 20. stol. upraveno obyčejovým právem, potom smluvně kodifikováno Vídeňskou dohodou o diplomatických stycích. Týká se jich:

- právo používat vlajku s státním znakem vysílajícího státu
- nedotknutelnost místností
- svoboda spojení s vládou a ostatními misemi vysílajícího státu všemi vhodnými prostředky
- osobní nedotknutelnost
- vynětí z trestní, správní a civilní jurisdikce přijímajícího státu
- osvobození od všech daní a poplatků
- osvobození od všech osobních, veřejných služeb, vojenských povinností
- volnost pohybu

Vzdát se výsad a imunit není oprávněn jejich nositel, nýbrž jen vysílající stát.

Přijímající stát může kdykoli a bez udání důvodů prohlásit kteréhokoliv člena mise včetně vedoucího za nežádoucí osobu (persona non grata)

3. konzulární úřady (konzulát) - orgán zřízen na území druhého státu za účelem ochrany zájmů vysílajícího státu a jeho občanů.

- administrativní charakter (pasy, víza, pomoc občanům vysílajícího státu, funkce notáře a matriky, zastupování občanů...)

- kodifikováno Vídeňskou úmluvou o konzulárních stycích z r. 1963

Vznik mezinárodních smluv:

- oprávnění činitelé uzavírat (podepisovat) mezinárodní smlouvy: hlava státu, předseda vlády pro smlouvy vládní, ministr zahraničí pro smlouvy resortní (ostatní mohou být k tomu zmocnění)
 - nejprve musí být dohoda o tom, že je vůle řešit určitou otázku mezinárodní smlouvou,
 - pak text návrhu smlouvy,
 - potom schválení.
- Smlouva může být: - dvoustranná smlouva - dohoda vyjednávačů, parafování,
- mnohostranná - na základě hlasování mez. konference

18. Dějiny evropské integrace.

Poválečný vývoj v Evropě, ESUO, EHS, Euratom, ES, EU.

Hledání jednotné Evropy

Slovo Evropa etymologicky pochází buď z keltského „wrab“ nebo semitského „ereb“ – obojí označuje západ. Evropu jako kontinent, který tvoří jeden celek s Asií, pojmenoval poprvé v 7. stol. př. Kr. řecký básník Hesiodos. Aristotelés ve své Politice v 7. svazku popisuje Evropu jako část kontinentu od Atlantského oceánu po Ural a její obyvatelé poprvé nazývá Evropany.

V 8. st. n. l. se slovo „Evropan“ užívá jako označení osoby, která sdílí společné evropské křesťanské hodnoty. Je to v kronice, kde se popisuje vítězství Karla Martella nad Maury (732) jako vítězství Evropanů. Důraz na toto evropanství kladla franská říše. Se zánikem franské říše došlo k zániku této myšlenky evropanství.

Myšlenka evropské jednoty se objevuje až ve 13. století, a to pod vlivem strachu z tureckého (muslimského) ohrožení. Zastánci této myšlenky jsou např. Pierre Dubois – francouzský právník, poradce krále ve 14. století nebo o století později náš král Jiří z Poděbrad. Požadavek ukončit jednou provždy v Evropě války přednesl např. také Immanuel Kant (1784).

Hrabě *Coudenhove-Kalergi* – po otci Rakušan, po matce Japonec, žijící v jižních Čechách, založil ve 20. letech 20. století *panevropské hnutí*, jehož cílem bylo vytvoření Spojených států evropských (zavedl název „Pan-Evropa“).

Z českých postav 20. století byl pro myšlenku evropské integrace důležitý mj. Jiří Dienstbier, který ještě jako kotelník napsal roku 1986 knihu *Snění o Evropě*, nebo Václav Havel, který za totality mluvil o potřebě vytvořit evropskou konfederaci.

Poválečná historie evropské integrace:

Po druhé světové válce roste vzájemná hospodářská závislost států. Po celém světě se objevují různě intenzivní integrační procesy, které mají za cíl odstraňovat bariéry ztěžující obchodní styky. V západní Evropě se k ekonomické motivaci integračních snah přidává touha po míru a po odstranění příčin, které by mohly vést k válce. Jako zvláště důležitý podnět integrace se objevuje jednak snaha o jednotu států západní Evropy vůči SSSR a jednak snaha zastavení hospodářsko-politického soupeření Německa a Francie.

V padesátých letech přichází francouzští diplomaté s návrhem určité formy integrace, kterou vzápětí podpoří státy Beneluxu a SRN s Itálií. Cílem této integrační snahy je vytvořit z Evropy „kontinent míru“, a to mj. zajištěním hospodářské prosperity a růstem životní úrovně obyvatel.

V této době existují dva přístupy k integraci:

- Evropa se sjednotí díky tomu, že se státy vzdají velké části své suverenity, vytvoří nadstátní instituce, hospodářskou a měnovou unii se společnou měnou, budou mít jednotnou zahraniční politiku a obranu. K tomuto modelu se hlásily státy Beneluxu, Francie, Německo a Itálie.
- Vytvoří se (pouze) oblast volného obchodu, v oblasti politiky budou sice státy spolupracovat, ale zachovají si plnou suverenitu. K tomuto modelu se hlásila Velká Británie a některé skandinávské země.

Tyto dva přístupy k evropské integraci vedly k vytvoření dvou typů organizací:

- *Benelux s Francií, Německem a Itálií* vytvořily *Evropské společenství (ES)*, tj. v roce 1951 *Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO)* a v roce 1957 *Evropské hospodářské společenství (EHS)* a *Evropské společenství pro atomovou energii (Euratom)*. (O Evropských společenstvích více viz dále v textu.)
- Velká Británie, Portugalsko, Švédsko, Norsko, Dánsko, Rakousko a Švýcarsko vytvořily v roce 1960 *Evropské sdružení volného obchodu (ESVO)*, později se připojil ještě Island a Finsko. ESVO nicméně nikdy nebylo schopno konkurovat Evropským společenstvím. Nejdůležitější zakládající státy ESVO po čase požádaly o členství v ES a z ESVO vystoupily.

Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO)

Smlouva o vytvoření byla uzavřena v Paříži (někdy se jí proto říká Pařížská smlouva) v dubnu 1951 na dobu 50 let. Státy Beneluxu + Francie, Německo a Itálie se rozhodly postupovat společně v těžbě uhlí a výrobě oceli. Zřídily společné orgány, rozhodovací práva měl Vysoký úřad, jeho prvním předsedou se stal Jean Monnet. Díky tomu, že státy spolu nesoupeřily, mohly si lépe zorganizovat dělu práce a rychleji modernizovat dané technologie. Vznik ESUO je chápán mj. právě jako odlehčení do té doby trvalé hospodářské rivality mezi Francií a Německem, která byla vnímána jako zdroj potenciálního válečného konfliktu.

18. Dějiny evropské integrace.

Poválečný vývoj v Evropě, ESUO, EHS, Euratom, ES, EU.

Evropské obranné společenství (EOS) – neúspěšný integrační pokus

V květnu 1952 podepsalo 6 zástupců států zastoupených v ESUO smlouvu o vytvoření Evropského obranného společenství. Hlavním cílem EOS bylo (1952 – doba korejské války) umožnit vyzbrojení Německa v rámci tzv. Evropské armády. Benelux a SRN byly pro, Itálie čekala na rozhodnutí Francie. V srpnu 1954 odmítlo smlouvu podepsat francouzské Národní shromáždění, a tím projekt EOS skončil.

Neúspěch EOS přinesl obavu ze zastavení nebo zpomalení evropské integrace, a proto protagonisté integrace zvýšily svoje úsilí. Státy Beneluxu v roce 1955 předložily ostatním státům ESUO návrhy, díky kterým byly vytvořeny

Evropské hospodářské společenství (EHS) a Evropské společenství pro atomovou energii (Euratom).

Smlouvy o obou těchto společenstvích byly podepsány 25.3.1957 v Římě (proto se jim říká Římské smlouvy) a vstoupily v platnost 1.1.1958. EHS se týká vytvoření společného trhu a Euratom společného postupu při mírovém využití jaderné energie.

Do roku 1965 měla všechna tři existující společenství (ESUO, EHS, Euratom) vlastní instituce. V roce 1965 byla uzavřena smlouva o vytvoření společných institucí pro všechna tři Společenství, v platnost vstoupila v červenci 1967.

Pařížská a římské smlouvy jsou považovány za nejdůležitější právní a programové dokumenty evropské integrace. Obě tyto smlouvy byly postupně doplňovány a rozšiřovány. Nejdůležitější změny jsou:

Jednotný evropský akt (= Akt o jednotné Evropě)

Vznikl na doporučení Evropské rady roku 1985. Jejím záměrem bylo dokončení vnitřního jednotného trhu do roku 1992, měl vzniknout „prostor bez vnitřních hranic“. Právní dokument, který toto zajišťuje, dostal název Jednotný evropský akt. Členskými státy Společenství byl podepsán v únoru 1986, v platnost vstoupil v červenci 1987. Jednotný vnitřní trh byl zbaven všech bariér, které znemožňovaly:

- volný pohyb zboží,
- volný pohyb osob,
- volný prostor pro poskytování služeb,
- volný pohyb kapitálu.

V únoru 1992 byla v nizozemském Maastrichtu podepsána Smlouva o Evropské unii (Maastrichtská smlouva). V platnost vstoupila 1.1. 1993. Tato smlouva prohlubuje integraci natolik, že je vnímána jako určitý předěl – jako cíl integrace si stanovuje vytvoření hospodářské a měnové unie, které má být provázeno politickou spoluprací. Evropská unie tím získává nadstátní prvky (přestože státní suverenita jednotlivých členských států má být i nadále respektována). Tento model integrace má zasahovat tři oblasti (označované jako „pilíře Evropské unie), a to:

- oblast ekonomiky,
- oblast zahraniční a bezpečnostní politiky,
- oblast justice a vnitřních věcí.

Smlouva o Evropské unii byla několikrát doplňována. Mezi nejdůležitější dokumenty patří Amsterodamská smlouva z roku 1997, která pozměňuje úlohu a význam Evropského parlamentu, Rady a Komise a jinak strukturuje zahraniční a bezpečnostní politiku EU. V roce 2005 byla referendy ve Francii a Nizozemí odmítnuta Smlouva o Ústavě pro Evropu. Smlouva o Ústavě byla kritizována zejména pro příliš velkou délku a složitost a pro vytváření „evropského superstátu“. Tato Smlouva o Ústavě se však úplně nevytratila, byla velmi mírně upravena, přejmenována a 13.12. 2007 podepsána v Lisabonu jako Lisabonská smlouva, v platnost vstoupila 1.12. 2009. Jako cíl Lisabonské smlouvy se udává nahrazení celé řady předchozích dosud platných smluv smlouvou jedinou.

18. Dějiny evropské integrace.

Poválečný vývoj v Evropě, ESUO, EHS, Euratom, ES, EU.

Zájem o zapojení do evropské integraci

Do začátku 70. let 20. stol. se státy Evropských společenství (*Belgie, Nizozemí, Lucembursko, Francie, Itálie a Německo*) staly silnými hráči ve světové ekonomice. To podnítilo mezi ostatním státy Evropy zájem o členství v ES.

V r. 1973 přistoupily k Evropskému společenství - *Velká Británie*
- *Dánsko*
- *Irsko*

V r. 1981 - *Řecko*
V r. 1986 - *Španělsko*
- *Portugalsko*

(V r. 1990 došlo ke sjednocení Německa, a přestože se nejedná o formální rozšíření ES, do Společenství přibyl nový stát – bývalá NDR. Nejpozději v tuto chvíli začalo být jasné, že bude-li se ES opravdu rozšiřovat směrem na východ a na jih, dojde k nepoměru mezi vzrůstajícím počtem občanů ES a tomu neodpovídajícímu vzrůstu HDP ES.)

V r. 1995 přistoupily k Evropské unii - *Finsko*
- *Rakousko*
- *Švédsko*

V r. 2004 to byly státy: - *Česká republika*
- *Slovensko*
- *Polsko*
- *Maďarsko*
- *Slovinsko*
- *Litva*
- *Lotyšsko*
- *Estonsko*
- *Kypr*
- *Malta*

V r. 2007: - *Bulharsko*
- *Rumunsko*

V r. 2013: - *Chorvatsko*

19. Evropská unie.

Současný stav EU, členské státy, symboly, orgány, reprezentanti EU, Euro.

Evropská unie - EU

Je mezinárodní společenství. Sdružuje *státy* západní, severní a jižní Evropy. Nyní má EU **28 členů**, v roce 2004 přibylo naráz 10 dalších členů, 1.1.2007 dvě země, 1.7. 2013 přibylo Chorvatsko.

EU (březen 2015) má 28 členských států s cca 500 miliony občanů. Členské státy jsou: Belgie, Bulharsko, ČR, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Chorvatsko, Irsko, Itálie, Kypr, Litva, Lotyšsko, Lucembursko, Maďarsko, Malta, Německo, Nizozemí, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Řecko, Slovensko, Slovinsko, Spojené království, Španělsko a Švédsko.

Cíle, které si EU stanovuje:

- 1) Mír a bezpečnost v globalizovaném světě
- 2) Prostor svobody, bezpečnosti a spravedlnosti
- 3) Udržitelný rozvoj
- 4) Stabilní měna a cenová stabilita
- 5) Solidarita a spolupráce

Přestože EU není státem, používá symboly, a to:

- modrou vlajku s dvanácti zlatými hvězdami,
- hymnu – melodii Ódy na radost ze závěrečné věty Beethovenovy Deváté symfonie,
- motto „Jednotná v rozmanitosti“,
- 9. května slaví „Den Evropy“,
- a jako určitý symbol je považována i jednotná měna euro.

EU se potýká také s řadou problematických témat. Mezi aktuální problémy EU patří např.:

- migrační krize
- ekonomická krize
- vzestup protievropských politiků
- egoismus národních států
- nejednotné postoje k evropské bezpečnosti
- brexit a krize evropské integrace

aj.

K dosažení svých cílů má

EU sedm hlavních institucí:

- **Evropská rada** (Evropský summit) - *nejvyšší orgán* Evropské unie. Sestává ze stálého předsedy voleného na 2,5 roku. Lisabonská smlouva zavedla předsedu – v médiích se o něm začalo mluvit jako o „prezidentovi EU“ 28 hlav států a předsedů vlád. Schází se minimálně dvakrát do roka, obvykle čtyřikrát. Po každém zasedání předkládá zprávu Evropskému parlamentu a jednou za rok vypracovává pro Parlament zprávu o pokroku, kterého Unie za daný rok dosáhla. Vytváří koncepce EU a jejího dalšího politického směřování. (Nezaměňovat s Radou EU ani s Radou Evropy!).

- **Rada Evropské unie** - neboli *Rada ministrů*, v dokumentech EU jen *Rada*. Rozhodovací orgán EU. Rada má 6 nejdůležitějších úkolů:

- schvaluje evropské zákony (společně s Parlamentem)
- koordinuje hospodářskou a soc. politiku
- uzavírá mezinárodní dohody (EU s někým dalším)
- schvaluje rozpočet (společně s Parlamentem)
- vytváří společnou zahraniční a bezpečnostní politiku
- zabývá se některými trestními záležitostmi.

Je složena z ministrů 28 vlád členských zemí EU /z každé země jeden/. Každých 6 měsíců se mění předsednictví. Vždy se sejdou ministři toho resortu, do něhož spadá projednávaný okruh problémů: např. ministři zahraničí, ministři zemědělství, ministři dopravy a tak. Každý ministr v radě svým působením zavazuje svou vládu. Celkem existuje 9 různých složení Rady:

- všeobecné záležitosti a vnější vztahy (EU vs. zbytek světa)
- hospodářské a finanční záležitosti (Ecofin)
- spravedlnost a vnitřní věci

19. Evropská unie.

Současný stav EU, členské státy, symboly, orgány, reprezentanti EU, Euro.

- zaměstnanost, soc. politika, zdraví a ochrana spotřebitele
- konkurenceschopnost
- doprava, telekomunikace, energie
- zemědělství, rybolov
- životní prostředí
- vzdělávání, mládež, kultura.

Rozhodnutí Rada přijímá hlasováním. V některých oblastech musí být rozhodnutí Rady jednomyslné (každý stát má právo veta), je to: zahraniční a bezpečnostní politika, daně, azylová a imigrační politika. Ve většině případů musí být odhlasováno rozhodnutí kvalifikovanou většinou. Každá země má v závislosti na své velikosti jiný počet hlasů, menší státy jsou mírně zvýhodněny – jde o to, aby byla váha hlasů hlasujících ministrů plus minus rozpočítána úměrně k počtu obyvatel členských států, které zastupují.

- **Evropský parlament** - evropští *poslanci*. Sídlem je **Štrasburk** - plenární zasedání se koná 12krát za rok. Pracovně se poslanci schází také v Bruselu a Lucemburku. Funkční období poslanců je 5 let - volí se ve všeobecných volbách v členských státech. Celkový počet poslanců je 751, z toho 21 českých. Poslanci se podle své politické orientace organizují do politických skupin vytvářených na základě aliancí evropských stran (frakcí):

- Aliance liberálů a demokratů pro Evropu,
- Evropská lidová strana (křesťanští demokraté a středopraví poslanci),
- Zelení,
- Progresivní aliance socialistů a demokratů,
- Evropská sjednocená levice,
- Evropští konzervativci a reformisti,
- Evropa svobody a demokracie (euroskeptici),
- Nezařazení poslanci.

Předseda parlamentu je zvolen na 2,5 roku, zastupuje Evr. Parlament v jeho mezinárodních vztazích, podepisuje s předsedou Rady všechny evropské legislativní akty. Parlament má tři základní pravomoci:

- legislativní pravomoc – společně s Radou přijímá evropské právní předpisy, jedná se o tzv. spolurozhodování – Parlament i rada stojí na stejné úrovni. V některých důležitých oblastech však Parlament pouze zaujímá stanovisko (např.: daňová politika, výroční kontrola farmářských cen).
- Rozpočtová pravomoc – spolu s radou má Parlament odpovědnost za správu finančních prostředků EU, Parlament má také právo veta (EP skutečně dvakrát rozpočet zamítl.). Od roku 1986 se plánují výdaje na více let dopředu – tzv. „finanční perspektiva“ (od této doby nebylo právo veta Parlamentem použito.). Příjmy rozpočtu jsou financovány ze zdrojů patřících EU (nesmí se jednat o příspěvky členských států), nesmí překročit 1,24 hrubého národního důchodu EU. Mezi hlavní zdroje příjmů patří: cla na dovážené výrobky, daně a zdroje vypočtené na základě hrubého národního důchodu členských států. Výdaje: Především na podporu Společné zemědělské politiky (cca třetina celkové výše výdajů) a regionálních fondů (o něco málo více jak třetina), cca desetina jde na podporu venkova a ochranu životního prostředí, cca 5% na mír a bezpečnost, dalších cca 5% na administrativu, zbytek se rozdělí na ostatní věci (např. ochrana zdraví, spotřebitelská práva, povzbuzování veřejného dialogu...).
- Kontrolní pravomoc - Parlament dohlíží na všechny činnosti EU, společně s Komisí, Radou ministrů, zahraničně-bezpečnostními orgány EU, příp. s dočasnými vyšetřovacími výbory, které sám Parlament ustanoví.

Každý poslanec může mluvit ve své mateřštině – oficiálně má tedy Evropský parlament 24 úředních jazyků.

- **Evropská komise** - *výkonný* /exekutivní/ orgán, sídlí v Bruselu. Něco jako „vláda EU“, pod Komisí spadají tzv. generální ředitelství – obdoba ministerstev a sekretariát (celkem asi 25 000 úředníků). Je nezávislá na vnitrostátních vládách, prosazuje zájmy EU jako celku. Má 28 členů (komisařů) jmenovaných vládami členských zemí. Funkční období je 5 let. Spravuje fondy Evropské unie, kontroluje rozdělování podpor, kontroluje dodržování pravidel hospodářské soutěže, předkládá návrhy zákonů Parlamentu a Radě a vymáhá je (společně s Evropským soudním dvorem), zastupuje EU při jednání s nečlenskými státy. Je odpovědná Parlamentu, ten jí může vyslovit nedůvěru a tím ji odvolat.

- **Soudní dvůr Evropské unie (dříve Evropský soudní dvůr)** - *soudní* orgán EU, sídlí v Lucemburku. Zajišťuje, aby byly předpisy EU uplatňovány a zajišťovány ve všech státech EU. Má 28 soudců (z každé členské země) a osm generálních advokátů. Jsou jmenováni po dohodě s vládami členských států EU na 6 let. Rozhodují

19. Evropská unie.

Současný stav EU, členské státy, symboly, orgány, reprezentanti EU, Euro.

o sporech mezi členskými státy, mezi EU a členským státem, o správnosti postupu orgánů EU apod. Závazná rozhodnutí Evropského soudního dvora mají přednost před vnitrostátním právem.

Aby mohl Soudní dvůr zvládnout všechny případy, byl roku 1989 zřízen **Soud prvního stupně** – jedná o některých případech, hlavně žalob fyzických osob, společností a porušení pravidel hospodářské soutěže. Pracovní spory mezi EU a jejími zaměstnanci vyřizuje **Soud pro veřejnou službu EU**.

- **Evropská centrální banka** – založena r. 1998, udržuje cenovou stabilitu, vydává eurobankovky. Tvoří ji 6 členů výkonné rady, guverněři národních centrálních bank z 19 zemí eurozóny a generální rada. Sídlí ve Frankfurtu.

- **Evropský účetní dvůr** – založen 1975, vykonává nezávislý audit finančních prostředků EU, sídlí v Lucemburku. Tvoří ji 1 zástupce z každého členského státu.

Kromě těchto 7 nejdůležitějších institucí zřizuje EU také např.:

- Evropský hospodářský a sociální výbor
- Výbor regionů
- Evropskou investiční banku
- Evropského veřejného ochránce práv (ombudsmana)
- Evropského inspektora ochrany údajů

a řadu agentur, jako je např.:

- Evropská agentura pro bezpečnost a ochranu zdraví při práci
- Evr. ag. pro leteckou bezpečnost
- Evr. ag. pro bezpečnost sítí a informací
- Evr. ag. pro léčivé přípravky
- Evr. ag. pro námořní bezpečnost
- Evr. ag. pro obnovu
- Evr. ag. pro řízení operativní spolupráce na vnějších hranicích členských států EU
- Evr. ag. pro železnice
- Evr. ag. pro životní prostředí

a řadu jiných institucí (např. Evropskou policejní akademii nebo Odrůdový úřad EU).

Někdy se mluví o tzv. **Politikách EU**. Nejdůležitější se týkají *justice, spotřebitelských práv, školství, zaměstnanosti, výzkumu, rybolovu, životního prostředí a:*

Hospodářství - euro

V některých členských zemích (r. 2015 – v 19 zemích) EU je zavedena jednotná měna: *euro*. 1. ledna 1999 přijalo euro 11 zemí: Belgie, Finsko, Francie, Itálie, Irsko, Nizozemí, Lucembursko, Německo, Portugalsko, Rakousko, Španělsko. Od 1.1. 2001 má euro Řecko, od r. 2007 Slovinsko, 2008 – Kypr a Malta, 2009 Slovensko, 2011 Estonsko, od 1.1.2014 Lotyšsko, od 1.1.2015 Litva. Eurobankovky a mince se objevily k 1.1. 2002, 28.2. 2002 byly ztaženy z oběhu původní měny výše uvedených 11 států.

Pokud by se v nějaké nečlenské zemi EU začalo platit eurem, nestane se dotyčná země automaticky součástí eurozóny.

Zemědělství

Společná zemědělská politika je v Evropské unii jednou z nejproblematictějších a nejnákladnějších politik. Původně šlo o to, aby byla Společenství z hlediska zemědělství nezávislá a aby se tak stalo co nejrychleji. Dnes se Evropská unie snaží v zemědělství udržet co nejvíce farmářů a přitom zajistit aby jejich výrobky byly konkurenceschopné, bezpečné a šetrné k životnímu prostředí. Napomáhají tomu stanovené kvóty a dotace zemědělcům.

19. Evropská unie.

Současný stav EU, členské státy, symboly, orgány, reprezentanti EU, Euro.

20. Ekonomie a ekonomika.

typy ekonomik, významní myslitelé, makroekonomie, mikroekonomie, potřeby, ekonomické subjekty, základní ekonomické otázky, výroba – vstupy, výstupy, ekonomické sektory, statky. Zákon vzácnosti. Hranice produkčních možností – efektivnost. Náklady příležitosti. Zákon klesajících výnosů.

Co všechno je ekonomie? Tady to máš a rozjímej nad tím:

Ekonomie: - Věda, která zkoumá souvislosti v *hospodářském /ekonomickém/ životě společnosti*.

- Věda o činnostech, které se týkají výroby a směny *statků*. /O tom, co je statek, viz níže. Rozhodně si nepředstavuj, že statek je z ekonomického hlediska pouze rozsáhlý barák na venkově se stájemi, sýpkami a přílehlými pozemky. Statek v tomto smyslu si představoval Cimrman, když konstruoval systém absolutního rýmu: *A tak žijem na statku, rodiče též na statku.*/
- Zkoumá změny v ekonomice - trendy *cen, výroby, nezaměstnanosti*. Na základě těchto vyhodnocení stát vypracovává hospodářskou politiku.
- Zkoumá, jak lidé volí a využívají *výrobní zdroje* /půdy, práce, stroje, technické poznatky/, co *vyrábějí* /žito, hovězí, vepřové, silnice, koncerty, ponorky/ a jak se vyrobené statky *rozdělují* mezi lidi. /Všimni si, že ekonom má sklon všechno považovat za výrobek - i umělecké dílo./
- Studuje *obchod mezi národy* - co se vyváží a dováží, proč to někdo vyváží a nedováží, proč nevyváží a nedováží a tak.
- Je to věda o *penězích, bankovníctví, bohatství a kapitálu*.

Název ekonomie se používá spíše pro teoretické disciplíny.

Pak je zde pojem ekonomika:

Ekonomika - oblast společenské praxe. Využívá teoretických poznatků ekonomie. Ekonomika může být chápána jako:

- *hospodářství* - ekonomika ČR, světová ekonomika, ekonomika podniku apod.
- *hospodaření* - činnosti, jež s chodem ekonomiky souvisejí - výroba, zásobování, prodej, financování apod.
- *hospodárnost* - účelnost - využívání materiálu, energie, porovnávání nákladů a výnosů z prodeje apod.

Typy ekonomik

- I. Zvyková - ekonomika je na nízké úrovni, a proto je vše ve společném vlastnictví. Otázky co, jak a pro koho se řeší podle zavedených *rodových zvyků, tradic*, které předávají starší mladším.
- II. Příkazová - direktivní, plánovaná. Převládá státní vlastnictví, vláda plně rozhoduje a výrobě a rozdělování. Otázky co, jak a pro koho se řeší *direktivním plánem*. Státní byrokracie udává směr rozvoje. Osobní iniciativa je státem omezována a potlačována. Příkladem je komunistická plánovaná ekonomika se svými pětiletými plány.
- III. Tržní - převládá soukromé vlastnictví, o otázkách co, jak a pro koho *rozhoduje trh* - zákony nabídky a poptávky, systém cen, zisků a ztrát. Firmy nabízejí statky s cílem co nejvyššího zisku /co/, výrobními technikami, které mají co nejnižší náklady /jak/ a lidé se sami rozhodují, za co své prachy utratí /pro koho/. Tržní ekonomika je založena na iniciativě a svobodě svých jednotlivých subjektů.

20. Ekonomie a ekonomika.

typy ekonomik, významní myslitelé, makroekonomie, mikroekonomie, potřeby, ekonomické subjekty, základní ekonomické otázky, výroba – vstupy, výstupy, ekonomické sektory, statky. Zákon vzácnosti. Hranice produkčních možností – efektivnost. Náklady příležitosti. Zákon klesajících výnosů.

Zakladatel ekonomie:

Adam Smith /1723 - 1790/ - britský morální filosof a politický ekonom.

Napsal slavnou knihu *Bohatství národů* /publikována v r. 1776/. Autor teorie o "neviditelné ruce trhu", což znamená, že svobodné obchodování a podnikání by nemělo být regulováno a omežováno z ničí strany /např. ze strany státu/. Tím se vytvoří přirozené prostředí konkurence, které se samo vyvažuje, samoreguluje.

Další významní myslitelé:

Karl Marx /1818 - 1883/

Ten napsal knihu *Kapitál*. Předpovídal pád kapitalismu a nástup státně řízeného socialismu. Kam a za jakou cenu to státně řízená ekonomika dopracovala, je nasnadě.

John Maynard Keynes /1883 - 1946/, čti kejnz

V r. 1936 publikoval knihu *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*. Bylo to v době světové ekonomické krize. Tvrdil, že klasický ekonomický systém *laissez-faire* /t.j. nechat volně probíhat ekonomickou soutěž, viz u mat. ot. č. 11 - Dav, masa, elita... - liberalismus/ nezaručuje plnou zaměstnanost a dostatečnou rovnost příjmů a bohatství. Stát by měl podporovat *investice* / = nákup strojů, zařízení, průmyslové stavby apod./ prostřednictvím nízké *úrokové míry* /t.j., že peníze jsou levnější/ a zaměstnanost programem *veřejně prospěšných prací*. Keynes byl spoluzakladatelem *Mezinárodního měnového fondu* v r. 1944.

V r. 1969 byla udělena *první Nobelova cena* za ekonomii a od té doby je udělována každoročně.

Nejznámější nositelé Nobelovy ceny: Milton Friedman /1912/, americký ekonom - v r. 1974

Friedrich Hayek /1899 - 1992/, rakouský ekonom - v r. 1976

Makro a mikro

Makroekonomie - zkoumá fungování ekonomiky jako *celku*, z hlediska národního *hospodaření, států, mezinárodního společenství*. Předmětem jejího zájmu je např. *inflace, nezaměstnanost, národní důchod*, proč některé země *prosperují* a jiné *stagnují*.

Makroekonomické zájmy určité země znamenají snahu o celkovou prosperitu země. Říká se, že stát provádí určitou hospodářskou politiku. K tomu používá tyto nejvýznamnější nástroje:

1. Fiskální politika /fiskus = státní pokladna, erár/ - jsou vládní výdaje a zdanění. Vládní výdaje zahrnují všechno, na co stát vynakládá prostředky - nákup stíhaček, platy úředníků, generálů, stavby elektráren, silnic apod. Výše stanovených daní ovlivňuje jednak rozsah a obsah státních investic, jednak soukromou spotřebu.
2. Monetární politika /monetární = týkající se peněz v oběhu/ - zabývá se bankovníctvím, úrokovými sazbami. Vymezuje nabídku peněz centrální bankou. Výše stanovených úroků /to znamená, jak drahé jsou peníze/ ovlivňují investice do nákupu strojů, budov apod.
3. Zahraniční ekonomická politika - je to obchodní politika státu. Vymezuje měnový kurs, sladuje dovoz a vývoz.
4. Důchodová politika - zahrnuje mzdy a ceny. Snaha zabránit inflaci. Používá se zákonná regulace mezd a cen kombinací fiskální a monetární politiky nebo přesvědčováním odborů a firem, aby tlumily mzdy a ceny.

Poznámka: Když normální člověk slyší slovo "důchod", představí si peníze, které bere člověk v důchodovém věku /penzista/. Ne tak ekonom. Ten za *důchod* považuje veškeré *peněžní* nebo *naturální* /např. zabijačka nebo diamantové šperky/ *příjmy* kohokoliv - člověka, firmy, státu ...

20. Ekonomie a ekonomika.

typy ekonomik, významní myslitelé, makroekonomie, mikroekonomie, potřeby, ekonomické subjekty, základní ekonomické otázky, výroba – vstupy, výstupy, ekonomické sektory, statky. Zákon vzácnosti. Hranice produkčních možností – efektivnost. Náklady příležitosti. Zákon klesajících výnosů.

Mikroekonomie - zajímají ji souvislosti mezi *jednotlivými prvky* ekonomického systému a jejich chování. To znamená chování firem, domácností a ekonomických odvětví. Zajímá ji tvorba jednotlivých *cen*, účinek *daní* na pracovní úsilí lidí na jejich *úspory* apod.

Potřeby

Ekonomie kalkuluje s potřebami lidí. Potřeba je v ekonomii *pocit nedostatku*, který si člověk či jiný subjekt uvědomuje a usiluje o jeho překonání, snaží se pocit nedostatku *překonat*. Jsou potřeby:

- a/ Základní - nevyhnutelné, skutečné - jídlo, pití, oblékání, spánek, bydlení
- b/ Vyšší - jejich uspokojení lze zkrátit nebo odložit - dovolená v Brazílii, hodinky s vodotryskem, zlatem vyšíváný župan, návštěva muzikálu
- c/ Nahodilé - vyžadují určitý impuls - pohled na jídelní lístek ve vitríně hospody, výrazná sleva, atraktivní obal
- d/ Uměle vyvolané - reklama, tlak módy

Jiné rozdělení potřeb:

- a/ nezbytné - základní, fyziologické
- b/ zbytné - opak nezbytných

Ekonomické subjekty /skupiny/:

Veškeré ekonomické záležitosti se točí kolem tří subjektů, které mezi sebou vstupují do vztahů, zejména co se týče nabídky a poptávky, což znamená, že každý z nich něco nabízí a něco chce. Tento systém se nazývá trh.

1. Domácnosti

Jsou to jednotlivci nebo rodiny.

- Na straně nabídky: na trhu práce nabízejí svoji práci zaměstnavatelům, na kapitálovém trhu svoje peníze peněžním ústavům, na trhu půdy pronájem půdy výrobcům
- Na straně poptávky: ptají se po zboží a službách, chtějí uspokojit své potřeby - jídlo, pití, spaní, bydlení, sportování, kulturní vyžití a zase jídlo, pití, spaní a tak. Jejich cílem je uspokojit své potřeby prostřednictvím spotřeby.

2. Podniky

Subjekty, které podnikají - jednotlivci i firmy.

- Na straně nabídky: nabízejí své výrobky
- Na straně poptávky: jako spotřebitelé faktorů výroby. Např. keramik shání hlínu, vydavatel papír, taxikář auto, kat meč.

Jejich cílem je zisk, jakkoli se mohou tvářit jinak.

3. Stát

Vystupuje na trhu jako domácnost i podnik. Zaměstnává lidi, pronajímá půdu, půjčuje si prachy, vybírá daně, kupuje počítače, auta, spotřebovává zboží i služby. Cílem jeho působení na trhu by měl být veřejný prospěch.

20. Ekonomie a ekonomika.

typy ekonomik, významní myslitelé, makroekonomie, mikroekonomie, potřeby, ekonomické subjekty, základní ekonomické otázky, výroba – vstupy, výstupy, ekonomické sektory, statky. Zákon vzácnosti. Hranice produkčních možností – efektivnost. Náklady příležitosti. Zákon klesajících výnosů.

Základní ekonomické otázky:

1. Co?

Jaké statky se mají vyrábět a v jakém množství. Více levného nebo méně, ale kvalitního? Více televizí nebo více koncertních sálů? Více pendreků nebo více knih?

2. Jak?

Jak budou statky vyráběny? Z čeho budeme ždímat energii? Z atomu? Vody? Větrů? Jaké větry to mají být? Má se vyrábět státně nebo soukromě? Ze státních větrů nebo soukromých? Jakou technologií budeme vyrábět? Jak to z těch větrů dostaneme?

3. Pro koho?

Jak má být to, co je vyrobeno rozděleno. Podle zásluh? Podle ksichtu? Nezávisle na ksichtu? Mají být všichni nebohatí a nechudí? Ani ne oblečení, ani ne nazi? Má být hrstka bohatých a mnoho chudých? Má se investovat do akademiků nebo do boxerů?

Výroba

Veškerá výroba je charakterizována vstupy a výstupy.

Vstupy - všechny statky nebo služby, které používají firmy ve svých výrobních procesech. Např. vstupy při výrobě boty je kůže, guma, látka na tkaničky, lepidlo, nit, verpánek, stroj, ševcova práce. Vstupy při výrobě plněného řízku je maso, strouhanka, mouka, vajíčka, šunka, sýr, olej, pánvička, sporák, kuchařova práce.

Vstupy, které se označují také výrobními faktory se dělí do tří skupin:

- I. **Přírodní zdroje** - dary přírody využívané ve výrobě - *půda* /používaná v zemědělství i ve stavebnictví/
- *zdroje energie*
- *kovy, písek, vzduch, voda* atd.
- II. **Práce** - lidský čas strávený ve výrobě - opékání klobásků, plnění řízků, učení ve škole, míchání malty, šití kšiltovek
- III. **Kapitál** - všechno, co bylo vyrobeno proto, aby vyrábělo něco dalšího, odborně řečeno jsou to statky vyrobené za tím účelem, aby vyráběly další statky: stroje, počítače, silnice, budovy, lopaty, krompáče, fabriky, jehla, náprstek, a také peníze /neboli prachy, love/ a cenné papíry

Výstupy - veškerá **produkce** vzniklá procesem výroby, tedy výrobky a služby. Veškeré výstupy se snaží výrobci maximalizovat - s co nejmenšími vstupy dosáhnout co největšího výsledku - výstupu. Průvodním jevem výstupů jsou *odpady*, s nimiž je problém.

Výrobní proces lze vyjádřit *graficky* takto:

přírodní zdroje		
práce	VÝROBNÍ PROCES	produkce
kapitál		odpad

20. Ekonomie a ekonomika.

typy ekonomik, významní myslitelé, makroekonomie, mikroekonomie, potřeby, ekonomické subjekty, základní ekonomické otázky, výroba – vstupy, výstupy, ekonomické sektory, statky. Zákon vzácnosti. Hranice produkčních možností – efektivnost. Náklady příležitosti. Zákon klesajících výnosů.

Ekonomické sektory

1. Primární - prvovýroba - *těžba surovin* z přírody a obdělávání půdy - těžební průmysl, zemědělství, lesnictví
2. Sekundární - *výroba hmotných statků* - zpracovatelský průmysl a stavebnictví
3. Terciální - *služby* pro výrobu a pro obyvatelstvo - obchod, doprava, spoje, cestovní ruch, peněžní služby, zdravotnictví, školství apod.

Statek

Statek je každý prostředek, který je v důsledku svých vlastností schopný poskytnout užitek - t.j. uspokojit potřebu. Statky jsou:

- hmotné - potřeby uspokojovány hmotnou věcí lednička, postel, koberec apod.
- nehmotné - potřeby uspokojovány nehmotnou věcí - film, divadelní představení, koncert apod.
- služby - potřeby jsou uspokojovány činností - služby lékařské, dopravní, opravárenské apod.

Rozlišují se statky:

- **Volné** - vyskytují se v takovém množství, že jimi může každý uspokojovat své potřeby v libovolném rozsahu, aniž vyvíjí ekonomickou činnost - např. sluneční jas, vítr, déšť. Takže bacha: Neprší, ale padá statek. Ze severu se žene prudký statek. Zhnědl, protože se celou dovolenou válel na statku
- **Vzácné** - v *omezeném* množství. Jsou vlastním předmětem ekonomie. Vznikají hospodářskou činností. Jejich výroba je spojena s náklady, jsou tedy dostupné za určitou cenu. Je to v podstatě to, co člověk může *koupit* a *prodat*.

Volné statky se mohou časem stát částečně nebo úplně omezenými. Budeš si kupovat sluneční svit v konzervách.

Zákon vzácnosti

Lidé chtějí spotřebovat víc, než ekonomika dokáže vyrobit. *Spotřeba* lidí je *neomezená*, kdežto *výroba* v důsledku omezených výrobních zdrojů, *omezená*. Většina lidí, když má hodně, chce ještě víc.

Tedy zákon vzácnosti říká: **Statky jsou vzácné, protože neexistuje dostatek zdrojů k výrobě všech statků, které chtějí lidé spotřebovat.**

Vzácnost statků a služeb vede k tomu, že jsme nuceni se rozhodovat, jakými výrobky a službami uspokojíme své potřeby, jak zvyšovat dostupnost statků a služeb, jak snižovat jejich vzácnost.

Proto je ekonomie definována jako věda o tom, jak se lidé rozhodují v podmínkách vzácnosti a jaké činnosti vykonávají k jejímu překonání.

Hranice produkčních možností

Podle zákona vzácnosti jsou zdroje pro výrobu statků omezené, a proto je omezena i výroba statků, výrobků, produktů. V rámci této ekonomické omezenosti se musí rozhodovat, na výrobu čeho se omezené zdroje využijí. Je to složitá otázka, poněvadž existuje tisíce možností, jak zdroje využít. Má se půda využít k pěstování kukuřice, ke stavbě nemocnice nebo k pastvinám? Kolik továren má vyrábět šicí stroje? Kolik práce vynaložit k výrobě náprstků?

V rámci hranice produkčních možností řeší ekonomika dilema, co vyrábět na úkor něčeho. Např.: Mají se obětovat jogurty na úkor tanků? Má se žít méně zdravě v dobře bráněné tvrzí nebo zdravě v nezajištěné obraně?

V rámci strategie výroby existuje různé míry upřednostňování jednoho výrobního odvětví na úkor jiného.

20. Ekonomie a ekonomika.

typy ekonomik, významní myslitelé, makroekonomie, mikroekonomie, potřeby, ekonomické subjekty, základní ekonomické otázky, výroba – vstupy, výstupy, ekonomické sektory, statky. Zákon vzácnosti. Hranice produkčních možností – efektivnost. Náklady příležitosti. Zákon klesajících výnosů.

Pro názornost je zde *příklad* s těmi tanky a jogurty:

Předpokládáme, že jsme se zcela vzdali výroby jogurtů a věnovali veškeré zdroje na výrobu tanků, kterých se tak vyrobí 15 tisíc za rok. To je první extrém.

Druhý extrém: Vzdali jsme se zcela výroby tanků a všechny zdroje jsme využili k výrobě jogurtů, kterých tak vyprodukujeme 5 miliard ročně.

Mezi těmito dvěma extrémy existuje celá škála možností, jak upravit poměr jogurtů a tanků. Shrnutí do tabulky to vypadá takto:

A	0	15
B	1	14
C	2	12
D	3	9
E	4	5
F	5	0

Písmena označují možnosti, první sloupec počet jogurtů v miliardách, druhý počet tanků v tisících. Čili při výrobě např. 1 miliardy jogurtů je možno vyrobit 14 tanků, při výrobě 2 miliard jogurtů 12 tanků, při výrobě 3 miliard jogurtů 9 tanků apod.

Tento primitivní příklad je základem pro vysvětlení pojmu efektivnost.

Efektivnost - je jedním z ústředních pojmů ekonomie. Znamená nepřítomnost /absenci/ plýtvání neboli co nejeftivnější užívání zdrojů ekonomiky k uspokojení potřeb a přání lidí. Ekonomika vyrábí efektivně, když nemůže vyrábět více jednoho statku, aniž by vyráběla méně jiného statku.

Neboli: **Výrobní efektivnosti je dosaženo, jestliže společnost nemůže zvýšit výstup jednoho statku, aniž sníží výstup jiného. Efektivní ekonomika je taková ekonomika, která se nachází na hranici svých produkčních možností.**

Čili: Efektivní ekonomika vyrobí přesně tolik jogurtů, kolik je potřeba, to znamená ani moc ani málo, a přesně tolik tanků, kolik je potřeba.

V souvislosti s vytvářením efektivní ekonomiky jsou důležitá rozhodnutí, do čeho se bude investovat. V podstatě jde o rozhodnutí mezi dvěma alternativami: Buď vyrábět - spotřební statky - magnetofóny, kola, hračky, salámy, boty atd. nebo

- investiční /kapitálové/ statky - stroje, továrny atd.

Když ekonomika obětuje současnou spotřebu a vyrábí *víc kapitálových statků*, může růst rychleji, což jí umožní získat více obojích statků - spotřebních i kapitálových - *v budoucnosti*. Nové, modernizované stroje totiž obvykle vyrábějí účinněji. Švecovi se dlouhodobě vyplatí investice do koupi šicího stroje, než kdyby šil boty pořád ručně. Na druhé straně nelze lidem slibovat blahobyt v budoucnosti, když momentálně nemají co do huby.

Náklady příležitosti

Opět se jedná o tanec mezi statky, které jsou vzácné. Souvisí s volbou mezi tím, který statek si pořídíme nebo které činnosti se budeme věnovat.

Jde o to, že člověk nemůže mít a stihnout všechno, z čehož vyplývá, že se pro něco musí rozhodnout, tedy něčeho se zříct.

To, čeho jsme se zřekli se nazývá náklady příležitosti.

Tedy: **Náklady příležitosti určitého rozhodnutí vznikají proto, že zvolit ve světě vzácnosti jednu věc znamená vzdát se něčeho jiného. Náklady příležitosti představují hodnotu ušlého statku nebo služby.**

20. Ekonomie a ekonomika.

typy ekonomik, významní myslitelé, makroekonomie, mikroekonomie, potřeby, ekonomické subjekty, základní ekonomické otázky, výroba – vstupy, výstupy, ekonomické sektory, statky. Zákon vzácnosti. Hranice produkčních možností – efektivnost. Náklady příležitosti. Zákon klesajících výnosů.

Pojem náklady příležitosti jsou vlastně potvrzením přísloví "*nic není zadarmo*".

Př.: Bronimír zvolil po maturitě studium na vysoké škole, která ho ročně stojí /např. nákup učebnic, ubytování na kolejích atd./ řekněme 20 tisíc korun. Jsou to náklady příležitosti? Nejsou. Náklady příležitosti jsou 180 tisíc korun, které by vydělal za rok v zaměstnání, kam měl možnost nastoupit po maturitě, ale jehož se zřekl. Jeho celkové roční náklady studia na vysoké škole za jeden rok jsou 180 tisíc + 20 tisíc, což je 200 tisíc korun.

Nebo: Miromíra si vzala za muže Radoslava, který přinesl do společné domácnosti dvoje povlečení a šest utěrek za 720 korun. Měla možnost vzít si Otakara, který by přispěl do začínající domácnosti rodinným domem 6 + 1 s garáží a zahradou a trojím povlečením za 7 500 970,- Kč, ale kterého se zcela neekonomicky vzdala. Náklady příležitosti /sňatek s Radoslavem/ jsou 7 a půl miliónu 970 korun - 720 korun = 7 500 250,- Kč.

Zákon klesajících výnosů

Je to jeden z nejslavnějších ekonomických vztahů.

Týká se *vztahu mezi vstupy a výstupy* ve výrobním procesu.

Říká toto: **Když přidáváme postupně další dávky některých vstupů a přitom udržujeme ostatní vstupy nezměněné, budeme dostávat stále menší přírůstky výstupu.**

Např.: Basketbalista: Vstupem jsou tréninkové dávky, výstupem průměrný počet bodů v zápasech. Při jedné tréninkové dávce je schopen dát v zápase 20 bodů. Zvýší-li se trénink na dvě dávky, přírůstek bodů v zápase nevzroste o dalších 20 bodů, ale třeba jen o 10, při třech dávkách už jen o tři a při čtyřech už nebude přírůstek bodů žádný. Jelikož se změnil pouze jeden vstup a nezměnily další vstupy, jako např. prodloužení času utkání, nákup kvalitních nahrávačů, snížení košů apod., výnosy výstupu klesaly.

Nebo: Učíš-li se dvě hodiny, zapamatuješ si určité množství látky. Přidáš-li další dvě, nezapamatuješ si stejné množství jako v předchozích dvou hodinách, ale jen třeba polovinu předchozího množství. Při další dávce dvou hodin pak přírůstek zapamatovaného materiálu bude ještě menší, a to v důsledku únavy, nesoustředění a tak. Po následující dvouhodinovce si už nezapamatuješ nic a usínáš.

Dobrou noc

21. Mikroekonomie.

Trh, poptávka, nabídka, cena, subjekty trhu, složky trhu, základní pilíře tržního mechanismu, základní ekonomické otázky, neviditelná ruka trhu – problém konkurence, podnikání, typy obchodních společností.

TRŽNÍ EKONOMIKA

Tržní ekonomika se vyznačuje tím, že o základních ekonomických otázkách co, jak a pro koho se bude vyrábět **rozhoduje trh**, což znamená zákony nabídky a poptávky, systém cen, zisků a ztrát.

Trh - prostor, kde se střetává poptávka a nabídka a kde dochází ke *koupi a prodeji* zboží.

Je to zařízení, jehož prostřednictvím kupující a prodávající vstupují do vzájemných interakcí /vztahů/, aby určili **cenu** zboží a množství, které se nakoupí a prodá.

Na trhu je zajímavé to, že ho nikdo neřídí, že funguje samovolně. Nikdo nic neplánuje shora. Lidé ze *své vlastní vůle* vyrábějí a spotřebovávají mraky zboží.

Náš život je vlastně závislý na složitých ekonomických procesech, ekonomických silách, které se jaksi samy regulují a vyvažují.

Jsou to naše zájmy, choutky a nutkání, které uvádějí ekonomickou mašinerii do samopohybu.

Lidé baží po zisku a požitcích, a proto vyrábějí, prodávají a spotřebovávají. Je zvláštní, že tržní systém, který je založen na těchto iracionálních /nerozumových/ pohnutkách funguje lépe než systém racionálně /rozumově/ plánované ekonomiky, centrálně řízené, jak tomu bylo například za socialismu, kdy se vytvářely pětileté plány.

Trh prostupuje všechno a dostává se všude. Trh je sice založen na svobodě, ale zároveň svobodu bere. Kdysi sis zašel na trh na náměstí, když se ti chtělo, a kdyžs už měl plné zuby všeho toho vyvolávání a nabízení, šels domů. Dnes ti leze trh až do postele. Co jiného je reklama v televizi než vyvolávání trhovců?

Subjekty trhu

Jsou to: a/ **domácnosti**

b/ **podniky** /firmy/

c/ **stát**

Vstupují mezi sebou *do vztahů* v oblasti nabídky a poptávky. /O nich viz více u ot. č. 28./

Členové *domácnosti* nakupují na trhu zboží a služby a nabízejí svoji práci, aby vydělali prachy a mohli zas nakupovat.

Firmy nebo podnikatelé nabízejí na trhu své zboží a služby a nakupují na něm lidskou práci, stroje, materiál.

Stát na trhu nakupuje - auta pro politiky, počítače pro úředníky i úředníky, nábytek do škol - a prodává - stará auta, staré počítače, starý nábytek /úředníky většinou ne/. Zároveň trh ovlivňuje určitými zásahy - viz níže.

Složky trhu

1. **Trh zboží** - základní složka trhu. Střetává se zde nabídka zboží a služeb s poptávkou po zboží a službách.

Rozčleňuje se na např. na trh místní, národní nebo světový /územní hledisko/ nebo podle druhu zboží či služeb - trh automobilový, trh výpočetní techniky, trh nábytku apod.

2. **Trh práce** - střetává se nabídka práce s poptávkou po práci.

3. **Trh finanční** - střetává se poptávka a nabídka peněz, cenných papírů, kapitálu

21. Mikroekonomie.

Trh, poptávka, nabídka, cena, subjekty trhu, složky trhu, základní pilíře tržního mechanismu, základní ekonomické otázky, neviditelná ruka trhu – problém konkurence, podnikání, typy obchodních společností.

Tržní mechanismus

Tržní mechanismus vzniká součinností tří subjektů trhu.

Základním předpokladem fungování tržního mechanismu je tržní chování všech tří subjektů trhu.

Tržní mechanismus se opírá o tři základní pilíře:

1. **Soukromé vlastnictví** majetku
2. **Cenový systém** - cena vede k vytvoření rovnováhy nabídky a poptávky na trhu. Př.: Lidé chtějí více mrkve, jsou ochotni za ni pořádně zaplatit. Výrobce mrkve proto nasadí vysokou cenu. Vysoká cena přiláká na trh další výrobce mrkve, kteří chtějí na mrkvi zbohatnout. Trh se mrkvi zasytí, i lidé se mrkvi zasytí, takže už nechtějí tolik mrkve. Výrobci mrkve musí jít z cenou mrkve dolů a nebo začít vyrábět něco jiného než mrkev, zkrátka to, co lidé chtějí. Třeba pastelky.
3. **Konkurence**

Všechno se na trhu točí kolem nabídky a poptávky.

Nabídka je souhrn všech zamýšlených prodejů, které chtějí prodávající uskutečnit za určité ceny.

Poptávka je souhrn všech zamýšlených nákupů, které kupující chtějí uskutečnit za určité ceny. Sřtět nabídky a poptávky vyplodí cenu.

Cena je peněžní částka, kterou je kupující ochoten zaplatit za dané zboží a prodávající je ochoten zboží za ni prodat.

Analogicky si lze představit klasický trh, kde se smlouvá o ceny mezi prodavačem a zákazníkem. Zde je cena výsledkem verbálního dohadování, v tržním hospodářství je *cena* výsledkem působení *tržních mechanismů*.

Tržní ekonomika uvádí do souladu nabídku a poptávku /prodávající a kupující/ na jednotlivých trzích - trh automobilů, trh peněz, půdy, práce, zeleniny atd. Jestliže se všechny tyto trhy dají dohromady, vytvoří se **tržní mechanismus**, který nastolí rovnováhu výroby a cen. Tržní mechanismus uvádí do pohybu řešení tří základních ekonomických otázek - **co se bude vyrábět, jak a pro koho**:

1. Co

Co se bude vyrábět je určováno hlasováním spotřebitelů. Nezvedá se při tom ruka ani se neházejí lístky do urny, ale myslí se tím *každodenní rozhodování*, jestli si koupit to anebo ono.

Z peněz, které kupující vydá firmě za zboží, se pak spotřebitelům, jakožto zaměstnancům poskytuje důchod /co je důchod viz u ot. č. 28/

Firmy žene k činnosti snaha po zisku. Zisk je čistý příjem, to znamená *rozdíl* mezi celkovými prodeji a celkovými náklady.

Vídina vysokých zisků láká firmy do výroby zboží, po nichž je vysoká poptávka. Zároveň firmy opouštějí ty výrobní programy, které přinášejí nízké zisky.

2. Jak

Pro výrobce je důležité, aby měl co největší zisky a co nejmenší náklady. Proto se musí snažit zavést co nejefektivnější výrobní metody, to znamená, aby přinesly zisk, ale byly co nejlevnější. Nejlevnější výrobní postup pak vytlačí nákladnější.

Problém jak vyrábět se týká technických postupů při výrobě - zavádění nových technologií, moderních strojů, zařízení.

3. Pro koho

Pro koho se vyrábí je určováno nabídkou a poptávkou na trzích výrobních faktorů /t.j. výrobních vstupů/ - přirodní zdroje, práce, kapitál.

21. Mikroekonomie.

Trh, poptávka, nabídka, cena, subjekty trhu, složky trhu, základní pilíře tržního mechanismu, základní ekonomické otázky, neviditelná ruka trhu – problém konkurence, podnikání, typy obchodních společností.

Tyto faktory mají určitou *cenu* /mzdy za práci - levná nebo drahá pracovní síla, sazby z renty půdy - levná nebo drahá půda, úrokové sazby - jak jsou drahé peníze apod. a vyskytují se v určitém *množství* /akry půdy, hodiny práce apod./.

Cena a množství faktorů určují rozdělení důchodů mezi obyvatelstvo. Na důchodu obyvatelstva a na jeho rozdělení /zjednodušeně řečeno, jak jsou lidé bohatí, kolik je bohatých a kolik chudých/ závisí otázka firem, pro koho budou vyrábět /pro bohaté nebo pro chudé, pro jaké množství boháčů, pro jaké množství chudáků/.

Neviditelná ruka a dokonalá konkurence

Notoricky známý **Adam Smith** ve své knize *Bohatství národů* /1776/ definoval princip **neviditelné ruky** trhu.

Vysvětlil to tak, že každý člověk sobecky sleduje svůj vlastní prospěch - spotřebitel chce co nejvíce a nejlépe nakupovat, aby zvýšil svoje požitky a podnikatel usiluje o co nejvyšší zisk, aby pak jako spotřebitel mohl co nejvíce utrácet. Oba jsou vedeni jakousi "*neviditelnou rukou*", že nevědomky napomáhají k všeobecnému prospěchu.

Smithova myšlenka byla převratná, ale za dvě stě let po něm se ukazuje, že sice tržní mechanismus na základě tohoto principu funguje, ale občas zklame, protože trh selže a trhy nevedou vždy k nejefektivnějšímu výsledku.

Jedním z nejvýznamnějších tržních selhání je **nedokonalá konkurence**. Ta nastane, jestliže jediný prodávající - tzv. monopolista - nemá dostatečnou konkurenci ve svém oboru, a tak vyšroubuje cenu určitého statku vysoko nahoru. V důsledku nedostatečného počtu prodávajících neexistují dostatečné kontrolní mechanismy, které by zajistili, aby ceny byly určovány výrobními náklady.

Dokonalá konkurence je naopak tehdy, kdy žádná firma a žádný spotřebitel nedosahují takové velikosti, aby mohli sami ovlivnit tržní cenu.

Např. trh automobilů je spíše dokonale konkurenční, protože každá automobilka vyrábí jen nepatrný zlomek světové produkce automobilů. Stejně tak třeba u pšenice. I největší obilní farma vyrábí jen nepatrné množství světové produkce pšenice. Oba tedy nemohou mít znatelný vliv na cenu statku, který vyrábí.

V dokonale konkurenčních podmínkách bude ekonomika rozdělovat zdroje efektivně, což zajistí výrobu efektivních výstupů pomocí nejefektivnějších technik s použitím minimálního množství vstupů. Působí zde totiž na základě dokonalé konkurence kontrolní a vyvažující síly. Efektivní ekonomika se nachází na hranici svých produkčních možností.

V případě nedokonalé konkurence princip neviditelné ruky trhu přestává fungovat.

21. Mikroekonomie.

Trh, poptávka, nabídka, cena, subjekty trhu, složky trhu, základní pilíře tržního mechanismu, základní ekonomické otázky, neviditelná ruka trhu – problém konkurence, podnikání, typy obchodních společností.

Podnikání

je soustavná samostatná činnost určité osoby za účelem dosažení zisku.

Druhy podnikání + typy obchodních společností můžeme dělit z hlediska vlastnictví a z hlediska organizace:

A. Podnikání (Obchodní společnosti, Firmy) z hlediska vlastnictví:

I. Firma jednoho vlastníka

- 1 člověk
- nese osobní odpovědnost za všechny závazky
- snadné založení
- snadná likvidace
- omezený přístup k úvěrovým zdrojům

II. Společenství spoluvlastníků

u nás:

- 1) veřejná obchodní společnost - spolumajitelé ručí společně za všechno celým svým majetkem
- 2) komanditní společnost - někteří (komplementáři) ručí celým svým majetkem, někteří jen do výše svého vkladu (komaditisté)
- 3) společnost s ručením omezeným - všichni majitelé ručí jen do výše svého vkladu
- 4) tichá společnost - tichý společník pouze vloží peníze, má podíl na zisku, nevystupuje ve jménu firmy

III. Akciová společnost

- samostatná právnická osoba
- vlastnický podíl = akcie
- cca 15% firem (průměrně v prostředí tržního hospodářství)
- vlastníci riskují to, co do společnosti vložili

IV. Holdingová společnost

- společnost ovládající více akciových společností
- tím, že v nich získá kontrolní balík akcií (teoreticky více jak 51%)
- používá se označení:
 - „mateřská společnost“ - ta která ovládá
 - „dceřinné společnosti“
 - příp. „vnukovské společnosti“

V. Družstva

- podnikání za účelem zajištění hospodářských, sociálních ... potřeb svých členů
- právnická osoba
- alespoň 5 členů

VI. Neziskové organizace

- působí na trhu, ale
- cílem není zisk (mají-li vyšší zisky než náklady, musí je použít ke své činnosti)
- nadace, sociální zařízení, kluby ...

21. Mikroekonomie.

Trh, poptávka, nabídka, cena, subjekty trhu, složky trhu, základní pilíře tržního mechanismu, základní ekonomické otázky, neviditelná ruka trhu – problém konkurence, podnikání, typy obchodních společností.

B. Podnikání (Obchodní organizace, Firmy) z hlediska organizace:

- pro firmy je užitečné se domluvit
- pomocí dohody realizují monopolní výsady

I. kartel

- dohoda výrobců téhož o cenách, + příp. rozdělení si trhů a výrobních kvót.
- kartel - často tajná dohoda
- státy mají často protikartelové zákonodárství

II. syndikát

- výrobci téhož se dohodnou o odbytu (prodeji) prostřednictvím společné obchodní sítě

III. trust

- má podobu akciové společnosti
- navenek vypadá jako jednotná firma
- horizontální spojení - firmy téhož odvětví
- vertikální spojení - firmy navazující na sebe při výrobě - označuje se jako kombinát

IV. koncern

- formálně nezávislé firmy jsou ovládány prostřednictvím financí
- koncern může být holdingem

Protože hrozí, že by mohl vzniknout monopol, existují tzv.:

Protimonopolní regulace

- ve všech vyspělých zemích
- není možné je důsledně realizovat

protimonopolní nástroje:

- zákonné normy
- daňová politika
- stát sám vstoupí v urč. oblasti do podnikání
- stát může
 - podporovat konkurenční prostředí
 - ovlivňovat ceny

Dané téma ideálně přibližuje: hra Monopoly

- nejúspěšnější desková hra všech dob,
- vznikla r. 1935.
- Nezaměstnaný Charles Darrow neměl co dělat, tak vymyslel hru,
- r. 1943 si ji nechal patentovat
- stal se milionářem.
- naší socialistickou verzí byly Dostihy a sázky.

22. Makroekonomie.

Peníze – funkce, historie. Banky a bankovní soustava – centrální banka, komerční banky, jejich činnosti., HDP, inflace, nezaměstnanost, cenné papíry, burzy.

Peníze / = prachy, lowe/

Z ekonomického hlediska jsou zvláštním druhem zboží. Jsou jedním z největších lidských vynálezů.

Plní tyto *funkce*:

A/ Prostředek směny

Zprostředkovávají a usnadňují *směnné* akty.

Nemusíš shánět kohouta, abys ho vyměnil za vlněné ponožky, nemusíš se ptát po někom, kdo ti prodá Povlečení za hroudu másla nebo kožené laso za sto býků.

Stačí ti prachy a můžeš je vyměnit za co chceš. Tos nevěděl, co?

B/ Míra hodnot

Působí jako míra *ocenění* různých statků, služeb, majetku, práce apod. V penězích se vyjadřují ceny, mzdy, zisk, úroky a tak.

C/ Uchovatelé hodnot

Umožňují uchovávat hodnoty *v čase*. Mohou být použity v budoucnu. Ty uložíš, tvoje děti vyberou.

Historie peněz

Peníze vznikly z potřeby mít něco, co by vyjadřovalo hodnotu všeho ostatního a dalo se za to všechno ostatní koupit. Zkrátka hledal se tzv. **všeobecný ekvivalent**, až se dospělo k penězům.

1. Naturální směna

Spočívá ve *výměně* jedněch druhů statků za jiné statky místo výměny statku za všeobecně přijímaný prostředek, kterými jsou prachy.

Vyměňuješ vajíčka za jehlu, šicí stroj za prase, sto býků za kožené laso a tak.

2. Komoditní peníze

Jsou to určité *komodity* /druhy zboží/, které sloužily jako prostředek *směny*: Hovězí dobytek, olivový olej, pivo, víno, měď, železo, stříbro, prsteny diamanty, cigarety.

Komoditní peníze *mají hodnotu samy o sobě*.

3. Papírové peníze

Papírové peníze nemají hodnotu samy o sobě /ta je zanedbatelná – je to kus papírku/, ale nějakou *hodnotu představují*.

Papírové peníze jsou praktické, protože se snadno skladují. Do dvou kapes se ti vleze i půl milionu.

Dobře se s nimi manipuluje. Padesát milionů úplatku snadno přemístíš v dětském kufříku.

4. Bankovní peníze

Současný svět je věkem těchto peněz. Je to placení *z účtu na účet*, z bankovního konta na bankovní konto prostřednictvím šeků, platebních karet a tak. Platebním kartám můžeš klidně říkat plastové peníze, poněvadž jsou z vikslajvantu.

Banky a bankovní soustava

Banky jsou podniky, které obchodují na peněžním trhu. Jinak se jim taky říká *peněžní ústavy*.

Bankovní soustava zahrnuje tyto instituce:

22. Makroekonomie.

Peníze – funkce, historie. Banky a bankovní soustava – centrální banka, komerční banky, jejich činnosti., HDP, inflace, nezaměstnanost, cenné papíry, burzy.

I. Centrální banka

Má zvláštní postavení v bankovní soustavě. Je to ústřední banka. Je zřizována vládou, ale na vládě do značné míry nezávislá.

Neposkytuje běžné bankovní služby, ale říká se jí **banka bank**.

U nás je centrální bankou Česká národní banka /ČNB/. Vzpomeň, že je jí věnována jedna celá hlava /šestá/ Ústavy.

Centrální banka plní tyto funkce:

- Reguluje množství peněz v oběhu – udržuje v rovnováze poptávku po penězích a jejich nabídku. Je to *monetární* politika banky.
- Vydává peníze – činí tak jako jediná ve státě z pověření státu. V tomto smyslu se nazývá *emisní* bankou. /Emise je vydání nebo vyslání. To jenom tak, pro pořádek, abys věděl./
- Ovlivňuje výši úrokové sazby – pro komerční banky, které pak úrokovou sazbu uplatňují vůči svým klientům při poskytování úvěrů.
- Provádí dozor – nad celým bankovním systémem, především nad činností komerčních bank.

Tyto funkce nepní centrální banka nějakými přímými příkazy, ale pomocí nepřímých nástrojů řízení, mezi něž patří:

a/ Diskontní politika

Diskont je zvláštní druh úvěru. Centrální banka určuje tzv. **diskontní sazbu**, což je vlastně úrok, za který si mohou komerční banky vypůjčovat od centrální banky peníze.

Pokud je diskontní sazba vysoká, komerční banky si mohou vypůjčit méně peněz a tudíž budou moci poskytnout méně úvěrových peněz svým klientům.

Pokud chce centrální banka podpořit poskytování úvěrů, sníží diskontní sazbu.

b/ Operace na volném /otevřeném/ trhu

Jsou to opatření, kterými se zvyšuje nebo snižuje **množství peněz v oběhu**.

Provádí se to především nákupem a prodejem státních obligací / = cenné papíry/.

Jestliže centrální banka kupuje obligace, uvádí víc peněz do oběhu, jestliže prodává obligace stahuje peníze z oběhu.

c/ Povinné minimální rezervy

Centrální banka ukládá komerčním bankám povinnost mít určité množství peněz jako *rezervu*, aby mohly svým klientům vyplatit peníze.

Komerční banky se totiž snaží zbavit se co nejvíce peněz poskytováním úvěrů, aby měly co největší zisk.

II. Komerční /obchodní/ banky

Jsou hlavní složkou bankovní soustavy. Mají charakter soukromých podniků a usilují o dosažení zisku.

Provádějí:

- Aktivní operace – poskytují **úvěry** – tj. půjčují prachy. Úvěry mohou být *krátkodobé* /do roku/, *střednědobé* /dva až čtyři roky/ a *dlouhodobé*. Za poskytnutí úvěru žádá banka *úrok*, což je zisk pro banku a náklad pro klienta. U střednědobých a dlouhodobých úvěrů bývají úroky vydrídušské.
- Pasivní operace – přijímají **vkłady**. Za uložení peněz poskytují banky *úrok*, který je nižší než u úvěrů, poněvadž tvoří náklady banky.
Jsou vkłady na požádání /prachy ti dají hned/ a vkłady terminované /s výpovědní lhůtou nebo na určitou dobu/.
Někdy nestačíš ani požádat, protože peněžní ústav, kterému jsi tolik důvěřoval, už nenajdeš a zalituješ, žeš prachy raději neukryl doma do strožoku, jak jsem ti radil. Vidina úroku tě zlákala a teď nemáš nic.

22. Makroekonomie.

Peníze – funkce, historie. Banky a bankovní soustava – centrální banka, komerční banky, jejich činnosti., HDP, inflace, nezaměstnanost, cenné papíry, burzy.

- Zprostředkovatelské operace - **bezhotovostní placení** – převádějí prachy z jednoho účtu na druhý
- **směnárenská činnost** – prodávají a kupují volně směnitelné měny /jedeš do zahraničí a jdeš si takzvaně vyměnit prachy/
- **depoziční služby** – možnost *uschovat* si v chráněných boxech cenné listiny, šperky, korále, drahokamy, zlaté pruty i cihly, zlatý chrup, diamantové nosní kroužky, kubánské doutníky a tak

Všechny zprostředkovatelské služby samozřejmě patříčně zacvakáš.

HDP:

HDP – Hrubý domácí produkt – celková hodnota toku statků a služeb vytvořená za dané období výrobními faktory v národním hospodářství bez ohledu na to, jsou-li vlastněny občany státu nebo cizinci.

HDP – nejpoužívanější makroekonomický ukazatel výkonosti ekonomiky v západní Evropě.

HNP – Hrubý národní produkt - celková hodnota toku statků a služeb vytvořená za dané období výrobními faktory ve vlastnictví občanů příslušné země bez ohledu na to, zda byly statky vyrobeny na území dané země nebo v zahraničí, používá se v severní Americe.

Inflace

Představuje závažný *ekonomický problém*.

Je důsledkem *ekonomické nerovnováhy*, např. dlouhodobým **nesouladem mezi poptávkou a nabídkou**.

Dochází k vzestupu cenové hladiny, *znehodnocuje* se měnová jednotka.

Např. rostou ceny, ty vyvolávají růst mezd, růst mezd vyvolá opět růst cen atd. atd. Je *spousta prachů v oběhu*, ale ty nemají skoro žádnou hodnotu. Kupní síla peněz je nízká. Rostou sice nominální mzdy, ale nikoliv reálné.

Nominální mzda je číselně vyjádřená výplata, kterou dostáváš: Např. 10 000 Kč měsíčně.

Reálná mzda je, kolik toho za svou výplatu koupíš. Když za svých deset tisíc měsíčně pořídíš deset deka salámu, dva rohlíky a litr mlíka, pak je tvoje reálná mzda velmi nízká. Jestliže však za deset tisíc koupíš motocykl, chatu na přehradě, metrák šunky a čtyřicet lístků na finále Ligy mistrů, pak je tvoje reálná mzda vysoká.

Čili: Reálná mzda vyjadřuje poměr mezi nominální mzdou a cenou zboží.

Je různá *míra inflace*. Vyjadřuje se tzv. indexem spotřebních cen. Ten vyjadřuje změnu tzv. spotřební koše za určité období. Spotřební koš je název pro vybrané typické zboží a služby průměrné domácnosti. Sleduje se, jak se cena spotřebitelského koše mění, stanovuje se procentuální odchylka od výchozího stavu. Rozlišuje se pak inflace:

- **mírná** - jde o inflaci několika procent ročně, *nemá* příliš negativní důsledky
- **pádivá** - desítky a stovky procent ročně, je výrazem *nezdravého* vývoje ekonomiky
- **hyperinflace** – tisíce až miliony procent ročně, národní hospodářství je *v rozkladu*

Inflace má následky na:

- důchodové rozdělení (kupní síla mezd, platů, soc. dávek... se snižuje)
- narušení využívání výrobních zdrojů (nemá smysl spořit => nemá smysl pracovat)
- měnové důsledky (roste nedůvěra v určitou národní formu peněz)
- státní rozpočet (výdaje rostou rychleji než příjmy)

Mechanismy inflace:

- inflace tažená poptávkou - *poptávka převyšuje nabídku => zvýšení ceny*
- tlak na ceny ze strany nákladů produkce - *zvýšují se mzdy a platy => firma zvedne ceny svých výrobků*

22. Makroekonomie.

Peníze – funkce, historie. Banky a bankovní soustava – centrální banka, komerční banky, jejich činnosti., HDP, inflace, nezaměstnanost, cenné papíry, burzy.

Nezaměstnanost

A. Definice

- stav, kdy lidé chtějí pracovat a hledají práci, ale žádnou přiměřenou a přijatelně placenou práci nemohou získat.

Definice Mezinárodního úřadu práce (ILO) v Ženevě:

nezaměstnaný

- je schopný práce (věkem, zdravotním stavem, osobní situací)
- chce pracovat (aktuálně, teď)
- přes tuto snahu je v daný okamžik bez zaměstnání.

B. Typy nezaměstnanosti

- zjevná - existují osoby bez práce (registrované i neregistrované)
- skrytá - firmy zaměstnávají nadbytečný počet pracovníků nebo zaměstnávají na zkrácený úvazek osoby, které by chtěly úvazek plný

1) Strukturální (technologická) nezaměstnanost

- jsou volná místa, nejsou volní pracovníci
- příčina = hospodářské struktury (změny technologie, změny výrobních odvětví...) nebo vlastnosti jednotlivce (věk, pohlaví, bydliště, sociální původ...)

2) Frikční nezaměstnanost

- krátkodobá
- např. přechod z jedné práce do druhé, nástup do prvního zaměstnání...

3) Cyklická (sezónní) nezaměstnanost

- nezaměstnanost z nedostatečné poptávky (= není odbyt výrobků)

4) Nepravá nezaměstnanost

- nezaměstnané osoby, které nijak zvlášť nehledají práci, ale o to víc se snaží využít všech nabízených dávek
- osoby registrované jako nezaměstnané, které nelegálně pracují

5) Dlouhodobá nezaměstnanost

- = nezaměstnanost osob, které nemají práci již déle jak 13 týdnů (v celku).
- (*Méně jak 13 týdnů - nezaměstnanost frikční.*)
- extrémně nerovnoměrná distribuce
- = koncentrovaná do určitých skupin populace
- i když klesá (celková) nezaměstnanost, dlouhodobá se nemění
- tvoří cca 50% počtu nezaměstnaných

Dlouhodobá nezaměstnanost nejčastěji postihuje:

- nepružnou dlouhodobě zaměstnanou pracovní sílu (čím stabilnější místo před ztrátou zaměstnání, tím hůře se uplatňují na pracovním trhu)
- osoby s kumulovanými sociálními a osobními handicapy

6) Nezaměstnanost masová

- postihuje značnou část společnosti (10 - 20 %)

22. Makroekonomie.

Peníze – funkce, historie. Banky a bankovní soustava – centrální banka, komerční banky, jejich činnosti., HDP, inflace, nezaměstnanost, cenné papíry, burzy.

C. Nezaměstnanost přináší člověku

- snížení životní úrovně
- zkušenost deprivace
- zkušenost změny pojetí času
- rodinnou zátěž
- změnu reprodukčního chování (oběma možnými směry)
- sociální izolaci
- zhoršení fyzického i psychického zdraví

Nezaměstnanost přináší společnosti:

- více osob „se ztrátou statusu“, „se stigmatem“
- vyšší míru sociálně patologických jevů
- snížení tolerance pracující veřejnosti vůči nezaměstnaným
- radikalizaci politických postojů
- vznik třídy „new underclass“

D. Pohledy ekonomie na nezaměstnanost:

Liberálové

- pracovní síla = zboží jako každé jiné
- nezaměstnanost = nerovnováha mezi poptávkou a nabídkou na trhu práce
- častý názor: kdo chce pracovat, může (nezaměstnaní jsou nezaměstnaní „dobrovolně“)

Keynes (2. pol. 30. let 20. stol.)

- existuje stálá nedobrovolná nezaměstnanost
- způsobená technologickým pokrokem a chronickým nedostatkem poptávky (nedostatečnou spotřebou)

marxismus

- nezaměstnanost = průvodní jev kapitalismu
- kapitalismus si vytváří nezaměstnaností rezervní zásobárnu pracovních sil
- v kapitalismu se cyklicky opakují „krize z nadvýroby“
- nezaměstnanost = absolutní pokles poptávky po práci

monetaristé (70. a 80. léta 20. stol.)

- zásahy státu do ekonomiky způsobují chybnou alokaci zdrojů
- nabídka peněz roste rychleji než nabídka zboží a služeb => inflace => nezaměstnanost

Cenné papíry

Cenný papír je listina, která opravňuje toho, kdo ji vlastní, k určitému *nároku* vůči tomu, kdo ji vystavil. Ten, kdo ji vystavil je **emitent** /provedl emisi cenného papíru/, kdo ji vlastní, je **komitent**.

Čili: Cenný papír je *závazek emitenta vůči komitentovi*.

Druhy *cenných papírů*:

1. Dluhopis /obligace/, bond/ - je cenný papír, na jehož základě má jeho vlastník právo uplatňovat vůči emitentovi finanční částku uvedenou v dluhopise.
Dluhopisy vydávají banky, obce, stát, obchodní společnosti apod., aby získaly v *určité době co nejvíce prachů* – např. stát na vyrovnání státního rozpočtu, obec na výstavbu lunaparku, firma na nákup strojů.
Emitent vyplácí komitentovi předem dohodnuté úroky a po určité době proplatí dluhopis zpět.
S komitentem mohou být dohodnuta *další práva* – zúčastnit se slosování, podíl na zisku a tak.

22. Makroekonomie.

Peníze – funkce, historie. Banky a bankovní soustava – centrální banka, komerční banky, jejich činnosti., HDP, inflace, nezaměstnanost, cenné papíry, burzy.

2. Akcie – je cenný papír, který vydává *akciová společnost*.

Vlastník akcií se nazývá *akcionář* a má právo podílet se na řízení společnosti, hlasovat na vlné hromadě společnosti a má majetková práva, tj. pobírat *dividendu* = podíl na zisku, a také právo na podíl na likvidačním zůstatku při zániku firmy.

3. Směnka – cenný papír, obsahující písemný závazek emitenta *zaplatit* v určité době, na určitém místě, určitou peněžitou částku určité osobě nebo písemný příkaz třetí osobě, aby věřiteli /komitentovi/ zaplatila.

4. Šek – cenný papír, který majitel účtu v peněžním ústavu přikazuje peněžnímu ústavu *zaplatit doručiteli* šeku určitou peněžní částku

Burzy

S cennými papíry se dá obchodovat, tzn. lze je kupovat a prodávat. Děje se to na *burze*. Je to předem určené místo, v předem stanovenou dobu a obchoduje se zde podle zvláštního zákona a burzovních předpisů.

U nás činnost burzy zabezpečuje Burza cenných papírů Praha, a.s.

Burzy jsou:

a/ **Peněžní** – obchod s *cennými papíry*

b/ **Zbožové /komoditní/** - obchod *se zbožím*, které má srovnatelnou a standardní jakost – při obchodování s drahými kovy dohodnutá ryzost, při obchodování s ropou z dohodnutých ryzostí apod.

c/ **Burzy lodního prostoru** – lodní společnosti nabízejí volný *prostor* nebo *pronájem lodí*

Na burze nemůže obchodovat každý, ale pouze ti, kteří mají oprávnění. Nazývají se **makléři**.

Mohou to být:

- banky – obchodují z podnětu klienta nebo na svůj účet

- brokeři – obchodují z podnětu klienta

- dealeři – obchodují na svůj účet

Běžný občan má na burzu přístup pouze jako *pozorovatel*. Pokud by chtěl na burze obchodovat, musí si najít svého brokera, kterého zaúkoluje, aby za něj obchodoval.

Obchodování s cennými papíry může probíhat i na **mimoburzovním trhu**. U nás je to trh RM-S.

Funguje na něm akciová společnost RM-Systém, která sama s cennými papíry neobchoduje, pouze organizuje nabídku a poptávku. Nabídneš tam svoje akcie a oni hledají výhodného kupce.

Na trh RM-Systému může vstoupit každý. I ty, ty a ty taky.

Marketing

Slovo *marketing* vzniklo z anglického slova *market* = *trh*

Marketing se snaží, aby výrobky určitého podnikatele byly na trhu *úspěšné*.

Snaží se, aby firma na trhu *vynikla* a získala *převahu* nad ostatními firmami.

Marketing usiluje o zákazníka. Snaží se upoutat jeho pozornost, dosáhnout toho, aby výrobek byl pro něj nepostradatelný.

Marketing analyzuje zákazníka – zjišťuje, jak na co reaguje – na vůni, na smrad, tvar, velikost, barvu a tak. Na základě těchto analýz pak upravuje svoje výrobky.

Marketing analyzuje konkurenci – úspěšné firmy sledují každý krok konkurence, aby mohly nabídnout, co jiné firmy nenabízejí – odvoz kredenců až dom, kremžskou hořčici zdarma, slosovateľný toaletní papír apod.

22. Makroekonomie.

Peníze – funkce, historie. Banky a bankovní soustava – centrální banka, komerční banky, jejich činnosti., HDP, inflace, nezaměstnanost, cenné papíry, burzy.

Marketing zajímá:

-Výrobek

Lépe zabalený výrobek je u zákazníka úspěšnější.

Dobře zabalené ho ... hov ... hovězí zabere.

Úspěch výrobku zaručuje značka. Značkový výrobek má lepší zvuk. Lepší zvuk má Addidas než Botas

Pokud jsou značky registrovány a chráněny, nazývají se **ochrannými známkami**. Tvoří *právní ochranu* jedinečných vlastností výrobku. *Hodnota značky bývá někdy větší než hodnota majetku celé firmy.*

- Cena

Používá se test cenové citlivosti na základě předpokladu, že v hlavách lidí existuje představa o částkách, které jsou ochotni vydat za uspokojení svých potřeb. Test se může provádět těmito dotazy:

1. *Při jaké ceně byste hodnotil výrobek jako levný?* 2. *Za jakou cenu vám začíná připadat drahý?* 3. *Při jaké ceně je tak drahý, že byste jej nekoupil? Při jaké ceně je tak levný, že byste pochyboval o jeho kvalitě?*

- Prodej

Marketing se snaží podpořit prodej těmito prostředky:

- *Reklama* – je to neosobní prezentace výrobku. /O reklamních tricích viz u ot. č. 18 - obecná psychologie – vnímání/
- *Osobní prodej* – dealer s pastou na zuby ti vleze až do baráku
- *Publicita* – firma o sobě dává vědět, vytrubuje do světa, jak podporuje vozíčkáře nebo AC Milán nebo sponzoruje časomíru.
- *Podpora prodeje* – firma poskytuje různé slevy, dává do „akce“ gothajský salám a člověče nezlob se, vyhlašuje soutěže o meruňkové jogurty, k vysavači ti přidá půlku melounu a tak.

Marketing ví, že trh je tvořen velkým počtem zákazníků, kteří se od sebe *liši* – pohlavím, vzděláním, stářím, příjmem atd. – a tudíž je odlišná i jejich potřeba něco koupit. Intelektuál raději koupí knihu než motyku, babka spíše šátek než lyže, dědek spíše tabák než voňavku.

Rovněž ví, že existuje rozumová motivace koupit nějaké zboží: Koupím si čepici, aby mně netáhlo na pleš. Ale zároveň si uvědomuje, že zákazník má i emotivní motivaci: Sice pleš nemám, ale koupím si čepici, protože jsem přesvědčen, že se mi hodí k tomu mému rypáku.

Management

Slovo *management* vzniklo z anglického to *manager* = *vést, řídit, mít vedoucí funkci, vědět si rady, mít úspěch, zdolat, dosáhnout cíle.*

Věda, která se zabývá obecně řízením se nazývá *kybernetika*. Vychází z předpokladu, že všechny soustavy a systémy se vyznačují cíleným a účelovým chováním – buňka, živočich, stroj, počítač, firma, domácnost i celá společnost.

Management *pracuje s lidmi.*

Manažér je člověk ve **vedoucím postavení**, který se snaží působit na své podřízené tak, aby jejich činnost směřovala k dosažení cíle organizace, firmy, společnosti. Má přehled o celém soukolí systému, ví, čeho chce podnik dosáhnout, a tak upravuje aktivity lidí, aby *systém pěkně šlapal.*

23. Ekonomie a stát.

Zásahy státu do ekonomiky – monopolismus, externality, veřejné statky, daně, fiskální a monetární činnosti státu, státní rozpočet.

ZÁSAHY STÁTU DO EKONOMIKY

Neviditelná ekonomická pracka někdy selhává. Trh se nechová ideálně. Patrně nikdy neexistoval absolutně čistý a dokonalý konkurenční trh.

Tržní ekonomiky trpí často monopolem /t.j., že výrobce nemá dostatečnou konkurenci, čili ceny nejsou vyvážené/, znečišťováním prostředí, nezaměstnaností, inflací, nespravedlivým rozdělováním důchodů apod. Z tohoto důvodu vlády do ekonomiky zasahují svou **viditelnou rukou** a vytlačují trhy do patřičných mezí. Provádí to tím, že provozují určité podniky - např. vojenské, řídí některé firmy - např. telefonní, vydávají prachy na vědecký výzkum, vybírají daně od lidí a přerozdělují výtěžek ve prospěch sociálně slabých /chudých/ apod.

Ekonomická úloha státu je trojí: podpora - **efektivnosti**
- **spravedlnosti**
- **stability**

1. Efektivnost

Aby stát zvýšil efektivnost ekonomiky, zasahuje do těchto okruhů problémů:

a/ **Monopolismus**

Stát se pokouší korigovat monopolismus, to znamená, aby žádná firma nemohla rozhodujícím způsobem ovlivnit cenu vyráběného statku. **Monopolní** postavení firmy znamená, že má **výhradní** postavení na trhu. Extrémním případem monopolisty je jediný nabízející, který sám určuje cenu určitého statku. Pokud existuje v daném odvětví jen velmi málo firem, nazývá se tento stav oligopol nebo koluze.

Monopolismus pramení z nedokonalé konkurence.

Stát redukuje monopolismus tím, že *koupí* příslušnou firmu do svého vlastnictví nebo *podpoří* vznik konkurenční firmy nebo přistoupí k *regulaci* cen určitých statků.

b/ **Externality**

Externalita znamená přelévání.

Externality se vyskytují tehdy, když firmy nebo lidé přenášejí na jiné subjekty náklady nebo přínosy, aniž tyto jiné subjekty dostanou řádně zapláceno anebo za přínos řádně zaplatí.

Př.: Firma používá čistý vzduch nebo vodu v procesu výroby, které zaprasí, my to dýcháme a koupeme se v tom a nikdo nám nedá žádnou náhradu. Výsledná cena statku, který firmy vyprodukuje, pak neodpovídá skutečným nákladům.

Nebo: Firma zadarmo naočkuje své zaměstnance proti nakažlivé chorobě, z čehož mají užitek i ostatní lidé mimo firmu, neboť se sníží riziko šíření nákazy, ale ti lidé za tento užitek nic nezaplatí.

V uvedených případech se dostalo ekonomické zlo a dobro mimo tržní transakce.

Stát se snaží mít pod kontrolou zásadní *externality*: znečišťování vody a vzduchu, povrchová těžba, nebezpečné odpady, závadné léky a potraviny, radioaktivní látky. Zasahuje prostřednictvím poplatků za používání veřejných zdrojů – vody, vzduchu, a pokut za znečišťování.

c/ **Veřejné statky**

Stát zřizuje *veřejné statky*. Jsou to ekonomické aktivity, které není efektivní, aby byly ponechány v soukromém podnikání. Patří sem obrana země, ochrana pořádku a zákonnosti země, výstavba dálnic, podpora zdravotnictví, vzdělávání apod.

Pro financování veřejných statků a přerozdělování důchodů vybírá stát daně, což tvoří jeho příjem.

Daň je povinná a nenávratná platba, kterou platí občané a podniky do státního rozpočtu v zákonné výši a ve stanoveném čase. *U nás* tvoří daňovou soustavu:

23. Ekonomie a stát.

Zásahy státu do ekonomiky – monopolismus, externality, veřejné statky, daně, fiskální a monetární činnosti státu, státní rozpočet.

a/ **Daň z přidané hodnoty** – vztahuje se na *podnikatelskou činnost*. Zdaňuje se postupně ta část hodnoty výrobku nebo služby, kterou k výrobě nebo službě jednotlivý podnikatelský subjekt *přidal*. Je tedy zahrnuta do cen zboží a služeb.

Výše této daně – viz aktuální situace.

b/ **Spotřební daň** – vztahuje se na výrobky, jejichž spotřebu chce stát omezit – *alkohol, cigarety, pohonné hmoty*

c/ **Daně z příjmů fyzických a právnických osob** – daň ze všech *příjmů* – ze mzdy, z odměn, z podnikání, z kapitálového majetku /úroky, dividendy/, z pronájmu atd.

d/ **Daň z nemovitosti** – platí ji všichni vlastníci *nemovitosti* – baráků, budov, pozemků a tak

e/ **Daň silniční** – platí ji všichni, kdo užívají *automobilů* k dosažení příjmů a kdo se zabývají *dopravou* jako podnikatelskou činností

(Stav k 7. listopadu 2012:

DPH: snížená sazba = 14 %, zákl. Sazba = 20 %, PS odhlasovala v 1. čtení zvýšení na 15, resp. 21%.

Daň z příjmu: fyzické osoby 15 %, právnické osoby 19 %.

Daň z převodu nemovitosti: 3 % hodnoty nemovitosti.

Spotřební daň se přidává k DPH, výše spotř. daně se liší podle druhu zboží. (např. r. 2012 – cigarety: spotř. daň = 60 %, benzín cca 34 %.)

Výše (procentuální) ostatních daní se vypočítává (z velikosti dědictví, objemu motoru auta...).

2. Spravedlnost

Jedná se o to, aby stát odstranil nespravedlnost tržního mechanismu při rozdělování důchodů mezi obyvatelstvo, zkrátka aby bylo pamatováno na chudé a sociálně slabé. Provádí to prostřednictvím příjmu z daní. Zde stát může závést:

a/ **Progresivní zdanění** – *bohatým odebere* větší část důchodu než chudým

b/ **Transferové platby** – platby, za které lidé nemusí poskytovat žádné služby. Je to systém podpor a příspěvků pro staré lidi, zdravotně postižené, rodiče s dětmi, nezaměstnané. Tento systém se nazývá „záchranná síť“ a jejím úkolem je záchrana nešťastníků před ekonomickou záhubou.

3. Stabilita

Stát se snaží zamezit výkyvům v ekonomice, zabránit *inflaci* /rostoucí ceny/ a *depresi* /vysoká nezaměstnanost/.

Činnosti v tomto směru se nazývají:

a/ **Fiskální** – je to rozpočtová politika státu. Je to nakládání státu se svými příjmy a výdaji. Příjmy tvoří především daně, výdaje jsou směřovány do různých oblastí – sociální zabezpečení, školství, zdravotnictví, obrana a bezpečnost, na státní správu apod. Operace s finančními prostředky je dán státním rozpočtem.

Státní rozpočet je finanční plán státu. Existuje:

- *vyrovnaný* rozpočet - výše výdajů se rovná výši příjmů
- *přebytkový* rozpočet - výdaje jsou nižší než příjmy
- *schodkový* /deficitní/ rozpočet - výdaje jsou vyšší než příjmy. V důsledku schodku vzniká státní dluh.

b/ **Monetární** – stát reguluje prostřednictvím centrální banky banky a finanční systém, určuje nabídku peněz, stanovuje úrokovou sazbu. Pravomoc Centrální banky je upravena legislativně (zákon č. 6/1993 o ČNB).

23. Ekonomie a stát.

Zásahy státu do ekonomiky – monopolismus, externality, veřejné statky, daně, fiskální a monetární činnosti státu, státní rozpočet.

Proč stát zasahuje do podnikání bank:

- banky vedou účty subjektům, které jsou takto na bankách závislé
- skuteční vlastníci peněz v bankách nepoznají, je-li dotyčná banka „zdravá“
- peněžní oběh = základ ekonomiky

Jak stát (resp. centrální banka) zasahuje:

- 1) regulací vstupu do bankovní sféry
 - minimální výše zákl. kapitálu (v r. 1997 - 500 miliónů Kč)
 - kvalifikační a morální způsobilost osob ve vedení banky
 - materiální, technologické, bezpečnostní zabezpečení činnosti banky
 - odpovídající kontrolní a účetní vnitrobankovní systém
 - program činnosti na dané období
- 2) stanovením zákl. pravidel činnosti bank a kontrolou jejich dodržování
 - přiměřenost kapitálu (tj. poměr kapitálu k rizikovým aktivám)
 - přiměřenost korunové a devizové likvidity
 - limity úvěrů a majetkových účastí
 - povinnost bank poskytovat informace institucím dohledu
- 3) povinným pojištěním vkladů fyzických osob
 - cíl: ochrana vkladatelů v případě úpadku banky
 - u nás: výše pojištěných vkladů je limitována (r. 2010: - 50 000 eur)
- 4) působení centr. banky jako „věřitele poslední instance“
 - mají-li banky peníze s likviditou - půjčují si od jiných bank
 - => když to není možné - mohou požádat o nouzový úvěr centrální banku
 - ta rozhodne, půjčí-li (pro komerční banku velmi draze) peníze, nebo nechá-li banku padnout

Rozdílné názory na zásahy státu do ekonomiky

budou mít liberálové, konzervativci, socialisté a komunisté (viz MO Ideologie)

Úvod do filosofie a přehled antické filosofie 24.

Název **filosofie** je složeninou dvou slov: **filein** = *milovat*, a **sofia** = *moudrost*. Doslova tedy filosofie znamená **lásku k moudrosti**. Taky to může znamenat lásku k hlavnímu městu Bulharska.

Filosofii jako lásku k moudrosti /možná, že se někdy ukáže, že i jako lásku k Bulharsku/ prý první označil řecký filosof **Pýthagorás** /mezi 580 – 500 před Kr./ . Mnozí v jeho době si říkali *sofos* = mudrc. On si netroufal takto si říkat, a tak se označoval za **filosofa** = přítel, milovník moudrosti, ten, který *hledá moudrost*, případně ten, který hledá v Bulharsku hlavní město.

Pýthagorás filosofy nazýval *lovce pravdy*. Tady je jeho citát: „*Život se podobá shromáždění při hrách. Jako tam jedni přicházejí, aby závodili, druzí za obchodem a třetí, nejlepší, jako diváci, tak se v životě rodí jedni, lidé otroctví, jako lovci slávy a bohatství, a druzí, filosofové, jako lovci pravdy.*“

Filosofie je způsobem poznávání světa. K poznání mohu dospět v podstatě třemi způsoby: 1. vědou
2. filosofií
3. uměním

Jinak pravdu vyjádří vědec, jinak filosof, jinak umělec. Odpovědi vědy na problémy je tečka.

Odpovědi filosofie je otazník.

Odpovědi umění vykřičník.

/Je to pravda? Přemýšlej o tom, chlapče, a u maturity budou všichni zvědaví na tvou vyčerpávající dvouhodinovou odpověď./

Počátkem filosofování je, že se mi náhle všechno zdá jaksi **podivné**.

Náhle se zastavím, rozhlédnu se kolem a řeknu si, jak je to všechno *divné*.

Proč tolik barev, proč tolik rozmanitosti druhů, různých forem života, proč je každý člověk jinej, i když skoro stejnej, v čem je vlastně jinej, jak to, že ho rozeznám od jiného, jak to, že se tolik odlišeni vejde na pár centimetrů obličej?

A co vlastně tady na tomto světě pohledávám? Kam kráčím, za čím se řítím. Je nějaký cíl?

Není to všechno k ničemu? Co mám dělat?

Tak takhle to začíná.

Filosofickému probuzení se dobře daří v **mezních situacích**, jak v poslední době pochopili existencialisté. Může to být období životních proher, pohrom i bojů. Mohou to být vnější záležitosti – ztráta blízké osoby, střechy nad hlavou, hrozba vězení atp., i vnitřní stavy – úzkosti, pocity viny, rozčarování ze sebe sama apod. Tyto situace mohou dovést člověka k *prohloubení* poznání i k *přehodnocení* svých dosavadních životních postojů.

Existencialista *Karl Jaspers* /1883 – 1969/, čti jasprs, nikoliv džesprs, k tomu uvádí: „*Jakousi proměnou našeho bytí se stáváme sami sebou ... Člověk, který prošel zkušeností mezních situací, je vykloněn ze svého základu, aby tak skrze prohry hledal cestu k bytí.*“

Filosof je **nespokojen** s daným stavem, a tak hledá cestu, jak z toho ven.

Filosofické myšlení je **kritické**, což znamená, že vše podrobuje důslednému zkoumání a zpochybňování

Filosof nezná žádné tabu, nic pro něj není nedotknutelné.

Filosofické duch je nespokojený, nekonformní, je neustále nastaven proti lži, útlaku, bezpráví, chamtivosti, podlosti, hlouposti a zabydlenosti.

John Start Mill /1748 – 1832/ blahé paměti prohlásil: „*Je lépe být nespokojeným Sokratem než spokojeným prasetem.*“

Konečně filosof je **duchovní aristokrat**. Dokáže vidět pravdu i tam, kde ostatní tápou. Nedrží se strnulých myšlenkových schémat, na rozdíl od většiny jiných, kteří nedokážou zaběhané stereotypy překonat. Filosof vybočuje, nedrží se konvencí, bývá považován za divného, nenormálního.

Jako je pro kopáče pracovním nástrojem krumpáč, tak je pro filosofa *pracovním nástrojem* **myšlení**. Myšlení je prostředkem filosofie.

Filosof pohlíží na věci **všeobecně**. Snaží se dát jednotlivé věci do *všeobjímajících souvislostí*, nalézt jejich *společný smysl*.

Filosofovat lze **o čemkoli**.

Předmětem filosofie je tudíž **všechno** – počínaje vznikem vesmíru, přes lidskou strast, konče hovězím ve vlastní šťávě.

Podle okruhu problémů, kterými se filosofie zabývá, se rozeznávají **filosofické disciplíny**.

U každé disciplíny můžeš surfovat po dějinách filosofie a libovolně uvádět *příklady*. Vždycky ti nějaké příklady uvedu, ale můžeš klidně s čistým svědomím, bez obav a rozpaků, bravurně a s lehkostí sobě vlastní zvolit i příklady jiné.

Takže:

I. Ontologie

Je to nauka **o bytí**. Řeší problémy jsoucna, bytí, hmoty, substance /podstaty/, času, konečna, nekonečna, pohybu, změny, vývoje, kvantity, kvality, rozporo atd.

Př.: *Demokritos* – atomy

Platón – ideje a jejich stíny

Aristotelés – látka a forma

Leibniz – monády

II. Metafyzika

Úzce souvisí s *ontologií*. Zkoumá, co je nepřístupné smyslu, co se nachází **za fyzickým světem**: Prazáklady vzniku světa, základní příčina všeho jsoucího, formy boží existence, nadpřirozeno atd.

Př.: *Řeční přírodní filosofové*

Aristotelés – první hybatel

Augustin – stvoření světa, Trojice

Tomáš Akvinský – důkazy Boží existence

III. Gnoseologie = noetika = epistemologie

Zabývá se problematikou **poznání**. Ptá se: Co člověk může poznat? Jak člověk poznává? Je vůbec něco poznatelné? Je skutečnost taková, jak ji vnímáme? Je nějaký poznatek trvalý?

Gnoseologie vyhradila 2 základní způsoby poznávání, o něž se filosofové přou od pradávna, systematictěji v novověké filosofii. Je to **racionalismus** a **empirismus**.

A/ **Racionalismus** – zastává stanovisko, že člověk poznává především **rozumem**.

Poznávání skrze smysly je nevýznamné nebo zanedbatelné.

Racionalisté tvrdí, že lze různými spekulacemi, logickými kombinacemi a *myšlenkovými postupy* dospět k pravému poznání.

Racionalističtí filosofové se shlíželi v matematice a geometrii.

Racionalismu se právem vytýká, že jeho myšlenkové konstrukce jsou **odtrženy od reality**. Svět je jiný, než jak jej popisují racionalisté.

Myšlení vyhovuje účelnost, přehlednost, jednoduchost, spočítatelnost, předpovědatelnost, škatulkování. Proto jim vyhovuje matematika a geometrie, která pracuje s ideálními tvary.

Avšak skutečnost je zpravidla jiná – nepřehledná, spontánní, překvapivá, nejednoznačná, proměnlivá.

Racionalisté *nepřizpůsobují rozum skutečnosti, ale skutečnost rozumu*.

Klasickým příkladem filosofa racionalisty je *René Descartes* /1596 – 1650/.

B/ **Empirismus** – tvrdí, že východiskem veškerého poznání je **smyslová zkušenost**. V rozumu nemůže být nic, co předtím nebylo ve *smyslech*.

Smysly dodávají rozumu *materiál*, který s ním dále pracuje.

Empirickému způsobu poznávání odpovídají *přírodní vědy*.

Empirici se orientují na pokusy, experimenty, pozorování, čili na smyslovou zkušenost, a brání tak rozumu, aby „*neulítával*“ od reality.

Renesanční filosof empirik *Francis Bacon* /1561 – 1626/ říká: „*Je mi podezřelé všechno, co nashromáždil rozum ponechaný sám sobě, neuznávám to za jisté, ledaže by se to podrobilo novému vyšetřování.*“

A ještě jeden jeho citát: „*Lidský rozum tedy nesmí dostat křídla, nýbrž spíše olověnou přítěž, aby se mu zabránilo ve skocích a přílišném rozletu.*“

Pro empirismus je typická *indukce* = odvozování obecných závěrů z jednotlivých zjištění. Např. *na základě konkrétních otázek konkrétním lidem v průzkumu nazvaném Hygiena především učiním závěr, že drtivá většina populace by se nejráději umývala pouze na Velikonoce.*

Příkladnými empiriky byli: *Francis Bacon* /1561 – 1626/

John Locke /1632 – 1704/

Georgie Berkeley /1685 – 1753/

David Hume /1711 – 1776/

V rámci gnoseologie se ještě vyskytují *krajní stanoviska*:

- **Agnocistismus** – přesvědčení, že nic *není poznatelné*
- **Solipsismus** – za jedinou skutečnost pokládá pouze existenci vlastního *já*.
Je to *krajní subjektivismus*. Solipsista tvrdí, že okolní svět neexistuje, existuje pouze on sám.
Jára Cimrman zastával *opačné* stanovisko: Prohlásil, že existuje pouze okolní svět a on ne. Demonstroval to novinách, do kterých udělal díru. Noviny je skutečnost kolem dokola, *díra je on*, vymezený touto skutečností. Dokázal tak *neexistenci sebe sama*.
- **Senzualismus** – absolutní orientace na smysly. Veškeré poznání je smyslová záležitost, poznávací proces je pouhý fyziologický výkon mozku, myšlenky jsou výměškem mozku nebo elektřinou mozku, mozek je kotel, myšlenky jsou pára.

IV. Logika

Je to nauka o **správném myšlení**. Neříkej o myšlení. Myšlením se zabývá psychologie. Logice jde o správné myšlení, bezchybné vyvozování, odvozování a tak.

Víš, co je to myšlení? Dokážeš vyjít z vlastní zkušenosti? Přiznej si to otevřeně.

Př.: *Aristoteles* – deduktivní úsudek, sylogismus

V. Etika

Nauka o **správném chování**. Učí o *morálních* hodnotách a *mravních* jednání. Etiku zajímá povaha mravních norem, jejich trvalost či proměnlivost, obecnost či specifičnost. Je to učení o tom, jak se má člověk chovat, na co se orientovat, kam se ubírat, co je dobré a co zlé pro něj i pro ostatní, jak se nechovat *jako prase*.

Př.: *Demokritos* – dobrá mysl – euthymie
Sofisté – relativizace morálních hodnot
Sokrates – starost o duši
Stoikové – zbavenost vášní – apatheia
Kant – mravní imperativ
Schopenhauer – nesobecká soustrast

VI. Estetika

Nauka o **kráse a umění**. Snaží se pochopit zákonitosti umělecké tvorby i estetického vjemu. Zjišťuje, co je harmonické, ladné, libé, nelibé, neladné, libě neladné a ladně nelibé, zda je krása záležitostí těla či ducha, nebo těla v duchu, duši, duše v těle nebo jenom v těle či vtělené v duchové duši a tak. A netvař se jako tělo bez duše.

Vznik a vývoj antické filosofie

Filosofie vznikla ve **starém Řecku**. To, čemu říkáme filosofické myšlení, se objevilo na přelomu **7. a 6. stol. před Kr.** Řecká filosofie sice byla částečně ovlivněna některými prvky starších kultur, převzala např. znalosti Egypťanů a Babylóňanů z oblasti matematiky, astronomie, lékařství a botaniky, i něco z orientálních mytologií, ale filosofie jako taková je vlastním,

originálním výtvorem Řeků.

Starší moudrost byla bohatá na myšlenky, ale postrádala základní charakteristiky řeckého uvažování, jako je:

- zdůvodnění
- analytičnost
- systematičnost

To se objevuje až u Řeků.

Společenské poměry ve starém Řecku byly pro zrod filosofie *příhodnější* než jinde. Filosofie totiž potřebuje dostatečný **prostor svobody**.

Orientální společnost byla uspořádána centralisticky, obvykle vládl despota, společenské povědomí bylo kněžskými kastami hněteno o despotově božském původu. Důsledkem toho byla nesvoboda a potlačování kritického, samostatného myšlení.

V Řecku tomu tak nebylo. Neexistovala zde jediná centrální vláda, ale mnoho *městských států* a v nich různé formy vlády, nebyl žádný ideologický dohled, byla zde velká míra **volnosti, svobody slova a bádání**. Mnoho lidí se tudíž mohlo věnovat svobodnému intelektuálnímu životu, zkrátka mohli **filosofovat**. Chápeš to? Lidé rovněž nebyli tak připoutáni k půdě jako na Východě, mohli snadněji cestovat po mořích, obchodovat, nabývat nových zkušeností, komunikovat se světem, byli zkrátka odpoutanější a pohyblivější. No? Co na to řekneš? Řekové se **emancipují** jak občansky, tak lidsky. A na to už neříkáš nic.

Víš, kdo je „**otcem**“ filosofie?

Je to **Thalés Milétský** /asi 624 – 545/.

Na závěr ti ještě prozradím, že ve starém Řecku byla **filosofie a věda v kupě**.

Do filosofie byly zahrnuty veškeré poznatky z matematiky, fyziky, astronomie, biologie, společenských věd apod.

Postupem času se jednotlivé vědní obory začaly od filosofie *odlučovat* a začaly fungovat samostatně.

Mezi posledními se v *19. století* se odtrhuje např. *psychologie, sociologie a politologie*, které byly dlouho z filosofii spojeny.

Období *řecké filosofie* /včetně filosofie *římské*, která je jejím potomkem/ trvalo **od pol. 6. stol. př.nl. do pol. 6. stol. po Kr.**

Trvaly tedy zhruba 1000 let.

Nespleteš se, když řecké a římské filosofii budeš říkat **antická**.

6. stol. př. Kr. – v různých oddělených kulturních okruzích, vůči sobě uzavřených, nastal myšlenkový převrat. Vystoupili velcí myslitelé, kteří začali uvažovat jinak a o jiných věcech, než se dosud uvažovalo.

Je to nevysvětlitelná věc, jako by se domluvili.

V Číně to byl *Lao-c' a Konfucius*

V Indii *Buddha*

V Řecku – uvidíme.

Lao-c': „*Vědět, že nevím, to je nade vše.*“

„*Zůstat skryt a beze jména.*“

„*Na světě není nic měkkého a poddajnějšího než voda, a přece tu nic nepřekoná v tom, jak se napře na všechno tvrdé a silné. A nic ji nedokáže v ničem změnit! Tak tedy poddajně vítězí nad silným, měkké vítězí nad tvrdým.*“

„Kdo druhé přemáhá, je silný, kdo sebe přemůže, je mocný.“
Konfucius: „Co sám nechceš, nečiň jiným.“
„Když ani nevíme, jak sloužit lidem, jak bychom mohli vědět, jak sloužit duchům. Když nevíme nic o životě, jak bychom něco mohli vědět o smrti?“
„Netrapme se tím, že nemáme žádný úřad, nýbrž starejme se, abychom byli schopni jej zastávat.
Netrapme se tím, že nejsme slavní, nýbrž snažme se, abychom byli hodni slávy.“
„Kdo nezná váhu slov, ten nemůže znát lidi.“

Buddha: „Nejšťastnější je ten, kdo nemá žádné žádosti.“
„Je pošetilé se domnívat, že by nám blaženost nebo bídu mohl zjednat někdo jiný.“

ŘECKO

Filosofií je označována činnost, které vykazuje *svobodu uvažování* a sestavení myšlenek do určitého *systemu*. To se povedlo nejdříve lidem v Řecku, proto je tato země označována za *kolébku filosofie*.

V *antické filosofii* lze vystopovat 3 období:

1. Nejstarší období: **600 let př. Kr. – 4. stol. př. Kr.** Byli to tzv. **předsokratci**, poněvadž byli před Sokratem. Tento název dostali až později. Co myslíš, proč? Všichni jsou zvědaví, zda na to přijdeš. Rozvíjeli tzv. *přírodní filosofii* – snažili se o výklad světa přírody, jak to chodí ve vesmíru.
2. Druhé období – částečně se prolíná s nejstarším: **Pol. 5. stol. př. Kr. – 322 př. Kr.** Začíná vystoupením *sofistů*, kteří obrátili pozornost od přírody a zaměřili se na *člověka*. Období končí smrtí Aristotela r. 322 př. Kr. Objevili se tři největší filosofové Řecka a jedni z největších filosofů vůbec – **Sokrates, Platón, Aristoteles**. V tomto období se tvoří základy známých odvětví filosofie, jakými jsou logika, metafyzika, etika, estetika, pedagogika, politická filosofie. Centrem filosofie se stávají *Athény*. Podle nich se filosofii tohoto období někdy říká *atická*.
3. Třetí období: **322 př. Kr. – 6. stol. po Kr.** Sem spadá už i období římské. Z této etapy si rač zapamatovat *stoiky, epikurejce, skeptiky a novoplatoniky*. Je to tzv. **poaristotelská** filosofie.

Antická filosofie je jedním ze základních pilířů evropské kultury a západní civilizace. V hlavách antických filosofů se zrodily myšlenkové koncepty, které ovlivňují uvažování lidí a jejich život po celá staletí až doposud.

A teď přicházejí na řadu velcí machři jednotlivých období.

1. Nejstarší období – předsokratci

MILÉTSKÍ PŘÍRODNÍ FILOSOFOVÉ

Řecká filosofie, a tím i západní věda a filosofie, se zrodila v *Milétu*.
Milét byl v 6. stol. patrně nejbohatší město tehdejšího řeckého světa. Jednalo se o obchodní přístav.

Thálés /nar. asi r. 640 př. Kr./

Praotec filosofie. První z milétských přírodních filosofů. Správně předpověděl *zatmění slunce*, zjistil *výšku egyptských pyramid* na základě změření jejich stínu, objevil některé základní *matematické poučky* /vzpomeň třeba Tháletovu kružnici/. Uvažoval samostatně o hlubší podstatě věcí. Za *pralátku*, z níž všechno vzešlo, považoval **vodu**. Tento názor ho řadí mezi *přírodní filosofy*. Přemýšlel však i o jiných problémech. Např. si položil následující otázky a na ně sám odpověděl.

Otázka: Co je nejobtížnější ze všech věcí?

Thálés: Znat sebe sama.

Otázka: Co je nejsnadnější?

Thálés: Poradit druhým.

Otázka: Co je bůh?

Thálés: To, co nemá počátek ani konec.

Otázka: Jak žít v dokonalém souladu se ctností?

Thálés: Tak, že nikdy nečiníme, co odsuzujeme u druhých.

Anaximandros /někdy mezi 611 – 549 př. Kr./

Původním principem světa a příčinou všeho bytí, pralátkou je **apeiron**, což je cosi neurčitého, neomezeného, z něhož se vyděluje *studené a teplé, suché a vlhké*.

Země se volně vznáší v prostoru, byla nejprve v *kapalném* stavu a při svém postupném vysoušení dala vznik živočichům, kteří se z vody přemístili na zem. Zemi původně obklopoval ohnivý prstenec, který se roztrhl a nyní obíhá kolem Země. Tím vysvětlil pohyb hvězd. Podle věčného zákona *vzcházejí* z apeironu stále nové světy a opět se do něho *vracejí*

Anaximenés /současník Anaximandrův/

Považoval za *pralátku*, z níž všechno pochází, **vzduch**, který však nechápal doslova, ale jako *oživující dech – duši*. I on hlásal střídání vzniku a zániku.

Význam těchto Milétanů: Snažili se nepředpojatě, *přírodovědeckým myšlením* najít pro rozmanitost jevů jeden princip, *jeden prazáklad*, pralátku, z níž všechno vzešlo.

PÝTHAGORAS A PÝTHÁGOROVCI

Pýthagoras /mezi 580 – 500 př.Kr./

Jako *první použil název filosofie*, což znamená láska k moudrosti. Mnozí v jeho době se rádi nazývali sofosi (=moudří). Pythagoras si však tak nechtěl říkat. Považoval se pouze za přítele, milovníka moudrosti.

Byl to matematik, astronom, filosof. Hodně let cestoval – Orient, Egypt.

Řekl svoji větu, že obsah čtverce nad přeponou se rovná obsahu čtverců nad oběma odvěsnami, a dále taky, že součet úhlů trojúhelníka se rovná dvěma pravým.

Filosofii postavil na číslech. Každé číslo od 1 do 10 má zvláštní moc a význam, především dokonalá a úplná desítka.

Svět nazval *kosmem*. Jeho harmonie spočívá v uspořádání dle číselných vztahů. Důkazem toho je hudba – za intervaly stupnic objevil číselné vztahy mezi délkami znějících strun.

Tak jako těleso v pohybu vydává zvuk, který závisí na velikosti tělesa a rychlosti pohybu, tak i nebeská tělesa vyvolávají „*hudbu sfér*“, kterou však nevnímáme. Je to hudebně pochopená harmonie vesmíru.

Pythagoras nehledá tajemství světa v pralátce, nýbrž v *prazákonu* – v neměnných číselných vztazích mezi jednotlivými součástmi našeho světa.

S naukou o číslech spojuje hluboké náboženské a mystické ideje – asi orientálního původu.

Založil přísnou *pýthagorejskou etiku* – disciplína, střídmost, zdrženlivost, nezabíjet a požívat maso.

Pýthagorovci

Vzniklo jako společenství následovníků Pythagory, navenek uzavřené.

Rysy: *Asketický způsob života*, při přijetí slib zdrženlivosti a skromnosti, neusmrtí zvíře, které nenapadá člověka, každý večer zpytování svědomí, poslušnost a mlčenlivost, pětileté studium.

Přijímal i ženy – vzdělané ve filosofii a literatuře i domácích pracech. *Pýthagorejské ženy* byly v antice uctívány jako nejvyšší typ ženství.

Autorita Mistra, což byl pochopitelně Pythagoras, stála nade vším. Pýthagorovci říkali „*autos efi*“ – „on sám to řekl“. Bylo to nejvyšším myslitelným potvrzením správnosti nějakého výroku.

Vliv učení pýthagorejců byl živý po celý starověk.

ELEATÉ

Vyskytli se na západním italském pobřeží ve městě *Elea*.

Xenofanés /nar. kolem r. 580 př. Kr./

Putoval po celém Řecku jako básník a pěvec. Zakladatel filosofické školy v Eleji.

Zaútočil proti starému řeckému náboženství. Bohů je prý příliš mnoho a mají příliš lidských vlastností. Nejsou hodni jména bohů. Kradou, cizoloží a podvádí. Lidé si namlouvají, že jsou jako oni. Xenofanes k tomu říká:

„*Kdyby volí tvořili bohy, dali by jim podobu volů.*“

Nemůže být mnoho bohů a jeden šéf nad nimi. Nejvyšší a nejlepší může být jen jedno – bůh všudypřítomný, nelze ho srovnávat se smrtelníky.

Bůh je Xenofanovi totožný se světem, s jeho jednotou – tomuto pojetí se říká panteismus /nezaměňuj s polyteismem = vyznávání více bohů/

Parmenidés /nar. kolem r. 540 př. Kr./

Xenofanův žák.

Tvrdil, že může být jen to, co je. Co není, tak jednoduše není a hotovo, nemůže být ani myšleno. Mohu myslet jedině to, co je.

Jsoucno je to, co vyplňuje veškerý prostor, prázdný prostor neexistuje, to znamená není. Proto neexistuje pohyb, který předpokládá nějaký prázdný prostor, kam by se něco mohlo přemístit. Neexistuje ani pohyb ani dění.

Zénon z Eleje /asi 490 – 430/

Obhajoval Parmenidovu nauku o neexistenci pohybu.

Nejnámější je jeho příklad Achilleus a želva: Rychlonohý Achilleus se snaží dohonit pomalou želvu. Než však dorazí z bodu svého startu A do bodu B, v němž se želva, než se dala do pohybu, nacházela, želva o kousek popoleze do B 1. Než Achilleus urazí tento další úsek B – B 1, želva zase popoleze do B 2. Než Achilles doběhne do B2, želva už bude v B 3 atd. atd. Třebaže želvin náskok se bude neustále zkracovat, vždy nějaký zůstane, a Achilleus želvu nikdy nedostihne.

Zenon také prohlásil, že vystřelený šíp se nepohybuje. Je to proto, že dráhu letícího šípu můžeme rozdělit do bodů, v nichž je šíp v klidu, takže součet těchto klidových bodů dává dohromady taky klid, tedy žádný pohyb.

DIALEKTIK

Hérakleitos /nar. kolem 540 př. Kr./

Narodil se v Efesu, ve vznešené rodině. Říká se mu „temný“ filosof.

Samotář, tupitel davu, nepřítel demokracie. Ve vysokém věku se prý uchýlil do samoty – žil jako poustevník v horách, živil se rostlinami. Byl to asi první poustevník na evropské půdě.

Říkal: Množství vědění neformuje ducha. Jinak by jistě osvítilo Pýthágora i Xenofana.

Jde o to nalézt jednu myšlenku, která otevírá tajemství světa.

Tvrdil, že vše je v neustálém pohybu, všechno se mění. „Vše plyne /panta rhei/, nic netrvá.“ „Nikdo nemůže vstoupit dvakrát do téže řeky.“ Když vstoupíš do řeky podruhé, už to není táž voda a ty také už jsi jiný – přinejmenším jsi zestárnul.

Za pralátku, z níž všechno povstalo, považoval **praohněn**. Chápal jej patrně ve smyslu pra-energie. Z praenergie se nepřetržitě rozvíjí mnohost – veškerá různorodost, která je na světě. To se neděje živelně, ale existuje jednota v mnohosti a mnohost v jednotě.

Veškerý vývoj se odehrává v boji a souhře protikladných sil. V boji myšlenky s myšlenkou, člověka s člověkem, muže s ženou, národa s národem se utváří harmonická celistvost světa. Boj je hybnou silou veškerého dění. Boj je v základu vzniku a zániku všech věcí. Vše se děje ve sváru a napětí protikladů.

Každá věc potřebuje ke svému bytí protiklad. Jen ve srovnání se zlem se ukáže dobro, vzhledem k hladu nasycení, vzhledem k nemoci zdraví, k námaze klid atd.

Pomine-li tvůrčí napětí, které vyvěrá z tohoto zápasu protikladů, zavládne smrt. Člověk by si neměl přát, aby tento boj skončil.

Učení o zápasu protikladů, který žene svět dál, se nazývá dialektika.

To, co je všechno ve světě spojuje a všechny věci ji obsahují je logos /rozum/. Člověk jen tehdy jedná jako rozumná bytost, jestliže tomuto logu porozumí.

ATOMISTA

Démokritos /asi 470 – 360 př. Kr./

Přezdívali mu „smějící se“ filosof.

Největším dobrem mu byla duchovní pohoda, dobrá mysl /euthymie/. „Život bez slavnosti je jako dlouhá cesta bez hospod.“

Některé další jeho výroky: „Moudrý člověk může jít do každé země, neboť vlastní dobré duše je celý svět.“

„Nabývají-li špatní lidé úřadů, čím méně si je zaslouhují, tím se stávají nedbalejšími a jsou plni nerozumu a drzosti.“

„Kdo zcela podléhá penězům, nemůže být nikdy spravedlivý.“

„Touha po větším majetku ztrácí, co má, a podobá se Ezopovu psu, který ztratil maso v řece, chňapaje po jeho stínu. Skoupí mají osud včely, pracují, jako by měli věčně žít.“

Říkal, že jsoucno se skládá z nepatrných tělísek, které nemůžeme vidět. Svůj prostor zcela vyplňují, nejsou dělitelná, proto je nazval atomy /= nedělitelný/.

Nespočetné atomy se po pohybují v nekonečném prostoru podle zákona tíže.

I duše člověka se skládá z atomů. Duše je tudíž něco tělesného. Po smrti se atomy duše rozptýlí.

Věci obsahují tzv. primární vlastnosti, což je např. tíže, hustota, tvrdost, a ty jsou přítomny ve věcech samých. Sekundární vlastnosti jsou vlastnosti k věcem přidané, dosazené – barva, teplo, vůně, chuť, zvuky.

Blaženost spočívá v radostné spokojenosti mysli. Vede k ní umírněnost a pohrdání siláckými kousky. „Tělesná síla je dobrá u volů, ale člověka šlechtí jeho síla duševní.“ „Raději bych objevil jediný důkaz v geometrii, než bych získal perský trůn.“

Démokritos byl ve své době i později velmi oceňován. Jen Platón mu nemohl přijít na jméno. Dokonce prý zamýšlel všechna jeho díla spálit.

VODA, ZEMĚ, VZDUCH, OHENĚ

Empedoklés /nar. asi r. 490 př. Kr./

Zatímco předchozí filosofové /Milét'ané, Hérakleitos/ si vždy vybrali jediný princip, pralátku, z níž všechno pochází, čili, která je významnější než všechno ostatní, Empedoklés postavil čtyři základní látky – vodu, zemi, vzduch, oheň – na stejnou úroveň. To je úroveň, co? Způsobil, že dodnes označujeme vodu, vzduch, zemi a oheň jako živly.

2. Druhé období – vrcholné období řecké filosofie

SOFISTÉ

Vystoupili v období, které se vyznačovalo:

- A) Nepřehledným množstvím různých filosofických systémů a pohledů – bylo těžké je přezkoumávat a věrohodně ověřovat, kdo má pravdu.
- B) Každý člověk – kromě otroků – mohl vstoupit do politiky, mohl se stát úředníkem, soudcem, což bylo spojeno s uměním dobře mluvit, zdůvodňovat, promlouvat veřejně. Kdo chtěl dělat kariéru, potřebovat důkladné vzdělání státníka a řečníka.

Této situace sofisté využili a nabízeli lidem výuku rétoriky /řečnictví/ a správnému myšlení, různým řečnickým trikům a logickým úskokům a klamům. Později tyto způsoby byly nazvány sofismata. Sofisté fungovali jako

potulní učitelé moudrost /*sofistai* = učitel moudrosti/. Svoje služby poskytovali *za peníze* – byli to podnikatelé s moudrostí.

Cílem jejich výuky bylo *dosažení úspěchu*, a to za jakoukoli cenu. Nešlo jim o pravdu, ale o úspěch. Dosažení úspěchu bylo *zdatností, ctností*. Člověk musí umět mluvit tak, aby dosáhl vítězství u soudu, ve veřejných promluvách, radách apod., aby druhé přemluvil, překecal.

Hlásali, že není všeobecné závazné právo, ale *právo silnějšího*.

Popírali objektivní měřítka pro pravdu a spravedlnost – pro každého platí jiná pravda, a *pravdu relativizovali* – někdy totéž pravidlo platí a někdy ne. Rovněž *relativizovali morální hodnoty* – pro někoho platí, aby nekradl, pro druhého ne.

Zastávali názor: „*Člověk je mírou všech věcí*.“ Což znamená: Neexistuje pravda všeobecná, univerzální, podle které se má jednat, ale potřeba, zájem konkrétního člověka.

Nejznámější sofisté: **Protágorás a Gorgiás**.

Význam sofistů: Obrátili pozornost od přírody na člověka. Byl to tzv. *antropologický obrat*.

Sókratovské školy

Sókrates ovlivnil ve své době řadu lidí, kteří byli jeho učením značně ovlivněni. Mezi nejznámější sókratovskou školu patřili *kynikové*.

Kynikové

Hlásali, že člověk má žít oproštěn ode všeho, od majetku, bez společenských vazeb, přirozeným způsobem, zkrátka jak žije pes.

Pes se řekne řecky *kyón*, 2.p. je *kynos*, proto kynikové. Kynikové byli světoobčané, kosmopolité, tvrdili, že člověk nedělá to, co má, ale *čím je*.

Uvedu ti tady 3 kyniky.

Antisthenés

Nosil dlouhé, nepěstěné vousy a vlasy, v ruce žebráckou mošnu a hůl, na sobě děravou sukni. Dával ostentativně najevo svou bídu.

Sókrates o něm prohlásil: „*Skrze okázale vystavované díry v jeho plášti vidím jeho ješitnost*.“

Jeho hlavní myšlénky: *Autarkie a autonomie*. Doslova soběstačnost a nezávislost.

Člověk má být nezávislý na vnějším / tj. především majetku / i vnitřním /různé vášně a potřeby/. To vede k lhostejnosti vůči všemu – politice, státu, vlasti, rodině atd., kromě ctnosti. Ctnosti se lze naučit.

Diogenes

Asi dodnes nejznámější z kyniků.

Vysmíval se boháčům, mocným a kariéristům.

Záměrně *přeháněl a šokoval*. Říkal: „*Jsem jako cvičitel sboru. Záměrně udávám vyšší tón, aby ostatní zachytili správný*.“

Představoval se: „*Diogenes – pes*.“

Bydlel v sudu. Měl pouze číši na pití, ale i tu zahodil, jako nepotřebnou, když viděl děcko, jak pije z ruky.

Tvrdil, že základem lidského poslání je rozum. V této souvislosti prohlašoval: „*Do života je třeba mít připravený buď rozum*

nebo provaz.“

Když se dozvěděl, že Platón definoval člověka, jako „dvounohého neopeřeného živočicha“, oškubal kohouta, přinesl ho do Platónovy školy a řekl: „Toto je Platónův člověk.“ Platón pak prý připojil se své definici: „... s plochými nehty.“

Diogenes hlásal otevřenost, přirozenost, nonkonformismus /=nepřizpůsobivost/. Říkal: „*Před očima všech dělej to, co by jiný nedělal ani v ústraní*.“

Jeho heslem bylo: „*Jít proti proudu*.“ Vcházel do divadla, když ostatní vycházeli. Když se ostatní ptali, co že to dělá, odpovídal: „*To se snažím dělat v celém svém životě*.“

Platón o Diogénovi: „*Diogenes je šilejícím Sokratem.*“

Kratéτος

Z jeho života jen tento jeho výrok: „*Je třeba tak dlouho filosofovat, dokud se nebudou zdát vojevůdci jen poháněči oslů.*“

Třetí období antické filosofie /322 př. Kr. – 6. stol. po Kr./

V tomto období vynikly tři filosofické směry: **stoicismus, epikureismus, eklekticismus, skepticismus a novoplatonismus.**

Stoicismus

Stoicismus je odvozen od *stoá poikilé* = barevná sloupová síň v jedné budově v Athénách, kde **Zénón z Kitia** na Kypru založil vlastní filosofickou školu.

Stoicismus proslul zejména svou *etickou a mravní naukou*.

Jeho zásady jsou tyto:

Nejdůležitější je, aby člověk žil v souladu se svou *přirozeností*.

Stoikové učí: *Nežádej, aby se věci dály, jak chceš, nýbrž chtěj, aby se dály, jak chtějí, a bude ti v životě dobře.*

Jelikož je člověk svou přirozeností bytost rozumná, znamená to pro člověka žít *rozumě*. V tom tkví jediná ctnost, jediná blaženost. Taková ctnost je jediným dobrem.

Jejím protějškem je jediné zlo: Špatnost, která spočívá v životě *nerozumném*, tedy nectnostném.

Všechno další – život, zdraví, majetek, čest, nemoc, smrt, chudoba, otroctví, pohana – nejsou ani dobré, ani špatné, nýbrž *lhostejné*.

Ze všeho nejdůležitější je rozeznat, co je dobré, co špatné a co lhostejné.

V tomto rozlišování nám brání naše afekty, pudy, vášně. Ty matou náš rozum, vydávají špatné nebo lhostejné za dobré a nutí nás, abychom o ně usilovali.

Úkolem člověka je, aby proti těmto afektům, vášním a pudům bojoval.

Jestliže jsme je překonali, je dosaženo cíle ctnosti – života rozumného.

Tento stav zbavenosti vášní, pudů, afektů se nazývá **apatheia** /odtud slovo apatický, apatie/.

Apatheia je základem stoického učení. Kdo tohoto stavu dosáhl, je moudrý. Pouze takový člověk je svobodný, umí nahlížet a vykonávat, co je nutné. Je nezávislý na všem vnějším a suverénní jako král. Všichni ostatní lidé – a je jich většina – jsou pošetilí.

Stoikové dále hlásali, že člověk nemá sebestředně pěstovat pouze svou ctnost a o nic jiného se nestarat. Chválí *lásku a spravedlnost k člověku*, a to v míře, kterou antika dosud neznala. Lásku a spravedlnost se má totiž vztahovat na všechny lidi – řecké a římské občany, otroky i barbary. Stoikové jako první ve starověku zastávají myšlenku *humanismu* a univerzálního kosmopolitismu. Požadovali všeobecnou lásku mezi lidmi, která překračuje všechny národní i stavovské hranice.

Stoická etika byla etikou heroickou, stoický mudrc byl jakýmsi *titánem vůle*. Nepočítala s lidskou slabostí.

Nejvýznamnější *představitelé*:

Lucius Annaeus Seneca /asi 4 př. Kr. – 65 po Kr./

Vychovatel císaře Nerona. Spáchal sebevraždu na Neronův pokyn.

Dva jeho citáty: „*Svolného osud vede, vzpírajícího se vleče.*“

„*Neříkej otrok, nýbrž člověk.*“

Marcus Aurelius /121 – 180 po Kr./

Byl to císař. Říká se mu „*filosof na trůně*“.
Stoickou nauku přijal jako dvanáctiletý.
Pohrdal nádherou a pohodlností. Sebeovládal se a sebezapíral.

Strávil svůj život ve vojenských táborech svých legií. Během tažení si dělal meditační zápisky, které vyšly v češtině pod názvem *Hovory k sobě*. Část zápisků byla psána na jižní Moravě, kde táhl proti Markomanům a Kvádům. Je to pravděpodobně *první filosofické dílo psané na našem území*.

Pravil třeba toto: „*Lidský život je okamžik. Podstata života je neustálé proudění. Smysly klamou, tělo je pomíjivé, duše je nestálá, osud je záhadný, sláva je nespolehlivá. Krátce vše, co se týká těla, se podobá plynutí a co se týká duše - snu, dýmu. Život je boj a putování cizinou. Posmrtná sláva je zapomenutí. Co nás tu teda může bezpečně vést? Jedno jedině – filosofie.*“

Epikureismus

Založil ho *Epikúros ze Samu* /341 – 270/, který zakoupil dům se zahradou a zřídil zde filosofickou školu. Proto se epikurejcům říkalo „*filosofové ze zahrady*“.

Základem epikurejského učení nauka o **slasti** a příjemném prožitku.

Epikurejci se ptali: Co je štěstí?

A odpovídali: Štěstí je prožitek něčeho příjemného.

Neštěstí je opakem příjemného prožitku.

Slast je počátkem a cílem blaženého života. Opakem slasti je strast.

Slast je vrozená, proto je trvalá, pokud ji nevytlačí strast.

Slast je smyslem života.

Výběr slastí však má být rozumný a uvážlivý.

Někdy rafinovaně volíme něco nepříjemného, jen proto, abychom mohli lépe a intenzivněji vychutnat požitek.

Epikúros: „*Nevolíme každou slast, nýbrž někdy se zřekneme mnoha slastí, kdyby nám z nich mělo vzejít ještě více nepříjemností, a naopak mnoha bolestem dáváme přednost před slastmi, když se nám po dlouhé době vytrpěných bolestí dostaví ještě větší slast.*“

Např.: *Vím, že v sobotu mě čeká pořádná hostina, na níž jsem byl pozván, takže už tři dny předtím nejím, abych pak odebírané lahůdky mohl lépe vychutnat.*

Nebo místo ojetého trabanta z bazaru, kterého bych si mohl koupit hned, chvíli počkám a za čtrnáct dní si koupím chevrolet.

Výběr slastí nemusí být vždy směřován na hmotné záležitosti. Epikúros vyzývá k uskromňování. Nemá to být askenze nebo že bychom se měli spokojit s málem, ale abychom dosáhli dalšího velkého dobra – soběstačnosti. Epikúros: „*Největším ziskem ze soběstačnosti je svoboda.*“

Úsilí o slastný život se nazývá **hedonismus**.

Epikurejci neměli zájem o veřejný život. Uchylovali se do zmíněné zahrady, která tak nabyla i přeneseného významu jako útek před neutěšenými společenskými poměry. Říkali: „*Je třeba vysvobodit se z pout všedních zájmů a veřejného života.*“ „*Mudrc se nezúčastní politického života.*“ „*Žij ve skrytu.*“

Epikureismus je nazývána filosofií *čelící strachu*. Člověk má tyto strach:

1. Strach, že nemůžeme dosáhnout *štěstí* – překonáme ho tím, že si uvědomíme, že radost, která je jediným dobrem, je snadno dosažitelná, když žijeme rozumným životem.
2. Strach z *utrpení* - překonání: Uvědomíme si, že je-li utrpení silné, pak netrvá dlouho, a je-li dlouhodobé, pak není silné.
3. Strach z *bohů* – překonání: Uvědomíme si, že bohové do lidského života nezasahují a o svět se nestarají.
4. Strach ze *smrti* – řekneme si: Když jsme tu my, není tu smrt, a když je tu smrt, nejsme tu již my.

Eklekticismus

Eklektik znamená doslova „vyběrač“.

Eklektikové nepřicházeli s novými objevnými koncepcemi, ale *vybírali a spojovali* to, co považovali za nejlepší a nejsprávnější.

Vystoupili v římské době, kdy již existovalo nepřehledné množství různých škol a myšlenkových konceptů.

Eklektikové:

Cicero /106 – 43 př. Kr./

Řečník, státník, spisovatel.

Citáty:

„*Mně pak škola akademická, k níž se hlásím, dopřává velké volnosti dávajíc mi právo hájit každou myšlenku, která se mi jeví jako pravdě nejpodobnější.*“

„*Neboť žádné jednání není prospěšné, aby nebylo čestné, ale není čestné proto, že je prospěšné, nýbrž je prospěšné, poněvadž je čestné.*“

„*Jestliže naše přirozenost žádá, aby člověk pomáhal člověku, ať je to kdokoli, jen právě proto, že je to člověk, musí být podle téže přirozenosti prospěch všech lidí věcí společnou.*“

„*Nic tak nesvědčí o duchu nesvobodném a malicherném jako láska k bohatství a nic není čestnějšího a velkodušnějšího jako pohrdat penězi, jestliže jich nemáme, a užívat jich, jestliže jich máme, k dobročinnosti a štědrosti.*“

Filón /25 př. Kr. – 50/

Alexandrijský žid. Alexandrie byla duchovním centrem východního Středomoří. Měla nejlepší knihovny.

Svoji filosofii vybudoval na trojím základě: *Řecká filosofie, alegoricky vyložená Bible a osvícení Bohem.*

Příklad alegorie: Adam znamená duch.

Eva smyslovost.

Noe spravedlnost.

Sára dokonalou ctnost.

Sára ve stanu = ctnost je v duši.

Alegorie jsou poněkud šroubované, vykonstruované a křečovitě, zvláště ta poslední, není-liž pravda?

Člověk v je uvržen do nedokonalosti. K dokonalosti se může navrátit jen cestou extáze – pozdvižení, vytržení – duše zbavena tělesnosti se spojuje s Bohem.

Skepticismus

Skepticismus znamená *pochybovat*, doslova pozastavovat se nad něčím.

Skeptikové byli notoričtí pochybovači.

Měli za to, že nic nelze spolehlivě poznat. O ničem nemůžeš spolehlivě prohlásit je to takové nebo takové.

Zdržovali se úsudku.

Tvrdili, že proti každému důvodu stojí stejně silný důvod opačný.

Skepticismus jako filosofický směr založil **Pyrrhón z Élidy** /asi 360 – 270 př. Kr./.

Jeden ze skeptiků rozšířil Sókratovo „*vím, že nic nevím*“ o „*ale ani to nevím jistě*“.

Skepticismus byl reakcí na množství různých filosofických náhledů, které v té době existovaly a často byly protichůdné. Skeptikové si kladli otázku, kdo vlastně má pravdu, a dospěli k názoru, že ji v podstatě mohou mít všichni.

Novoplatonismus

Poslední velký systém antické filosofie.

Nejvýznačnější filosof:

Plótinos /205 – 270/

Učil, že je *Jedno, První, věčné, nejvyšší Dobro* – *božská bytost*, která stojí mimo všechno, je neuchopitelná. Je proti jeho důstojnosti, aby vstoupila do styku s hmotou. Nemůže nic žádat, nic konat, je v sobě završená, spočívá v klidu.

Tato nejvyšší bytost však *přetéká*.

Tak vznikl svět: Přetékáním nejvyšší bytosti.

Nejvyšší bytost tím však nic neztrácí /jako slunce, který vyzařuje teplo/.

Přetékání se nazývá **emanace** a probíhá stupňovitě:

1. *emanace*: Vytvoří se *duch*. Je to souhrn všech idejí v Platónském smyslu.
2. *emanace*: *Duše světa*
3. *emanace*: *Jednotlivé duše*
4. *emanace*: *Hmota*. Je nejvzdálenější bohu, je to temnota, zlo.

Plótinos zároveň pouští do těchto antických myšlenkových modelů *orientální prvky*: Člověk se má ponořit do svého nitra, aby se sjednotil s Bohem. V nás samých duše opouští myšlení a vědomí a dosahuje extatického, nevědomého sjednocení s bohem.

Konec antické filosofie

Císař Justinián *zavřel r. 529 Akademii v Athénách*, kterou založil Platón, zabavil jí majetek a zakázal vyučování antické filosofie. Sedm posledních učitelů odešlo do exilu.

Tím se **uzavírá** kapitola řecké, potažmo antické filosofie.

Posledním význačným učitelem antické filosofie v Západořímské říši byl **Boethius** /480 – 525/. Z politických důvodů byl popraven králem Theodorichem. Je nazýván **posledním Římanem a prvním scholastikem**.

SILNÁ TROJKA

Předkládám ti „silnou trojku“, kterou tvoří **Sókratés, Platón, Aristoteles**. Jsou to tři nejvýznačnější řečtí filosofové a jedni z nejvýznamnějších filosofů vůbec.

SÓKRATÉS /470 – 399/

Působil v Athénách. Jeho otec byl sochař, matka porodní bába. Žena se jmenovala Xantipa. Byl odsouzen k trestu smrti – vypítí poháru jedu, bohlavu. V obvinění stálo: „Je vinen tím, že nevěří v bohy, v něž věří stát, a zavádí jiná, nová božstva, je vinen tím, že kazí mládež.“ Možnost útěku, kterou mu připravili jeho přátelé, nevyužil. Sókratés nic nenapsal. Nejvíce o něm víme od Platóna, který byl jeho žákem.

Sókratovská metoda

Základem jeho učení bylo: „Poznej sám sebe /gnóthi seauton/.“

Toho se má dosáhnout živým rozhovorem – dialogem.

Sókratés nevyučoval tak, že by přednášel látku, nějaké předem hotové pravdy, ale chtěl, aby se člověk dobral pravdy sám. Dělal to formou otázek a odpovědí tázaného, kterému postupně kladl další otázky, aby ho přiměl k pozměnění svého původního stanoviska, k jeho doplnění a přehodnocení. Otázkami problematizoval náhledy a postoje člověka a učil ho je zdůvodňovat. Člověk tak sám přišel na věci, na které by jinak nepřišel a které mohly být v rozporu s jeho původním stanoviskem. Cílem této metody bylo dovést člověka k poznání vlastní neznalosti: vím že nic nevím.

Tak se společně dospívalo k objevení pravdy. Sókratés říkal, že nepřichází s hotovou pravdou, ale že pomáhá pravdu rodit, čímž připodobňoval svoji metodu k řemeslu své matky – porodní báby. Nepovažoval sám sebe za moudrého. Dospěl k názoru, že ti, kteří se v obecném mínění a především sami považují za moudré, moudří nejsou, ale moudří jsou ti, kteří jsou si svého nevědění a nemoudrosti vědomi.

Sókratés tuto svoji metodu dialogu používal vůči svým žákům, jimiž chodil obklopen po athénských ulicích a tržištích, ale kladl otázky i náhodným chodcům.

Ctnost, zdatnost

Ctnost, zdatnost je starost o duši. Ctnost je orientována na duši, na morální a mravní hodnoty. V tom je zásadní rozdíl se sofistami, kteří pojem ctnost, zdatnost spojovali s dosažením úspěchu, majetku, společenského postavení, prestiže apod. Sókratés tvrdil, že existují neměnné mravní normy, které jsou zákony přirozenými, tedy nevznikly dohodou mezi lidmi. Úkolem člověka je tyto mravní hodnoty hledat a řídit se jimi. „Neboť nic jiného, chodě mezi vámi, než že přemlouvám mladé i staré, aby nepečovali dříve ani usilovněji o tělo, ani o peníze než o to, aby duše byla co nejlepší.“

Daimonion

Daimonion je jakýsi vnitřní hlas.

Sókratés tvrdil, že na něho už od dětství působí v okamžicích důležité volby cosi božského a daimonského – vnitřní varovný hlas, který jej od některých činů odvrací, avšak nikdy jej k ničemu nenabádá. Nazval ho daimonion. Tento hlas ho například odvrátil od toho, aby se zabýval politikou.

Poselství Sókratovo: Vnitřně svobodný člověk, který koná dobro kvůli němu samému.

Sókrates a sofisté

Sókrates i sofisté obrátili svou pozornost k člověku.

Sókrates i sofisté učili o ctnosti.

Avšak mezi Sokratem a sofistami byl diametrální rozdíl.

Sókrates chápal ctnost jako starost o duši, jeho ctnost se týkala vysloveně duchovních, mravních hodnot.

Sofisté za ctnost považovali dosažení úspěchu, majetku, postavení

/Jestliže se ti bude následující text o sokratovských školách zdát úplně stejný, jako v otázce č. 24, máš úplnou pravdu./

Sókratovské školy

Sókrates ovlivnil ve své době řadu lidí, kteří byli jeho učením značně ovlivněni. Mezi nejznámější sókratovskou školu patřili kynikové.

Kynikové

Hlásali, že člověk má žít oproštěn ode všeho, od majetku, bez společenských vazeb, přirozeným způsobem, zkrátka jak žije pes.

Pes se řekne řecky kyón, 2.p. je kynos, proto kynikové. Kynikové byli světoobčané, kosmopolité, tvrdili, že člověk nedělá to, co má, ale *čím je*.

Uvedu ti tady 3 kyniky.

Antisthenés

Nosil dlouhé, nepěstěné vousy a vlasy, v ruce žebráčkou mošnu a hůl, na sobě dřavou sukni. Dával ostentativně najevo svou bídu.

Sókrates o něm prohlásil: „*Skrze okázale vystavované díry v jeho plášti vidím jeho ješitnost.*“

Jeho hlavní myšlénky: Autarkie a autonomie. Doslova soběstačnost a nezávislost.

Člověk má být nezávislý na vnějším / tj. především majetku/ i vnitřním /různé vášně a potřeby/. To vede k lhostejnosti vůči všemu – politice, státu, vlasti, rodině atd., kromě ctnosti. Ctnosti se lze naučit.

Diogenes

Asi dodnes nejznámější z kyniků.

Vysmíval se boháčům, mocným a kariéristům.

Záměrně přeháněl a šokoval. Říkal: „*Jsem jako cvičitel sboru. Záměrně udávám vyšší tón, aby ostatní zachytili správný.*“

Představoval se: „*Diogenes – pes.*“

Bydlel v sudu. Měl pouze číši na pití, ale i tu zahodil, jako nepotřebnou, když viděl děcko, jak pije z ruky.

Tvrdil, že základem lidského poslání je rozum. V této souvislosti prohlašoval: „*Do života je třeba mít připravený buď rozum*

nebo provaz.“

Když se dozvěděl, že Platón definoval člověka, jako „dvounohého neopeřeného živočicha“, oškubal kohouta, přinesl ho do Platónovy školy a řekl: „Toto je Platónův člověk.“ Platón pak prý připojil se své definici: „... s plochými nehty.“

Diogenes hlásal otevřenost, přirozenost, nonkonformismus /≠nepřizpůsobivost/. Říkal: „*Před očima všech dělej to, co by jiný nedělal ani v ústraní.*“

Jeho heslem bylo: „*Jít proti proudu.*“ Vcházel do divadla, když ostatní vycházeli. Když se ostatní ptali, co že to dělá, odpověděl: „*To se snažím dělat v celém svém životě.*“

Platón o Diogénovi: „*Diogenes je šilejícím Sokratem.*“

Kratéτος

Z jeho života jen tento jeho výrok: „*Je třeba tak dlouho filosofovat, dokud se nebudou zdát vojevůdci jen poháněči oslů.*“

PLATÓN /427 – 347/

Žák Sokratův.

Vlastním jménem Aristoklés. Platón je jeho přezdívka, kterou mu dal jeho učitel gymnastiky /asi z řec. platys = široký/

Narodil se ve vznešené rodině staré athénské aristokracie. Věnoval se hudbě, literární tvorbě, výtvarnému umění a atletice. Ve dvaceti letech poznal Sókrata a rozhodl se pro filosofii.

Zkoušel na dvoře syrakuského tyrana Dionýsia na Sicílii zavést rozumné řízení státu. Tyran Dionysios však pro to neměl pochopení, ač Platóna na svůj dvůr sám pozval. Platón skončil na trhu otroků. Podnikl pak ještě dvě cesty na syrakuský dvůr, ale Obě skončily debaklem a Platón taktak zachránil zdravou kůži. Platón založil kolem r. 387 př. Kr. na své zahradě v Athénách vlastní filosofickou školu, *Akademii*, která fungovala téměř 900 let. Zde zadarmo vyučoval své žáky.

Platónovy knihy: *Ústava*
Zákony
Obrana Sókratova

Teorie idejí

Platón hledal to, co je trvalé, *nadčasové*, vždy a všude platné, *absolutní*, *všeobecné*. Rozhodl se, že se to nachází v tzv. **světě idejí**.

Svět idejí se nachází mimo smysly. Obsahuje ideje, které jsou nadčasové, neproměnné, stále týž, *trvalé*, *věčné*. Jsou netělesné podstaty. Jen jim přísluší pravé bytí. Jsou samostatně existujícím bytím. Svět idejí je přístupný pouze rozumem, filosofickým nazíráním. *Poznání idejí je pravým poznáním*. Ideje dokáže poznat jen člověk, který má filosofický pud – *erós*. Tento pud vede člověka, aby se odpoutával od smyslového světa a poznával svět duchovní.

Smyslový svět kolem nás je naopak proměnlivý, jaksí netrvanlivý. Je to svět *odvozený* ze světa idejí. Konkrétní věci /stromy, zvířata, šutry a tak/ jsou pouhým *stínem* trvalých idejí, které existují stále někde jinde, jsou napodobeninou dokonalých vzorů ve světě idejí. Konkrétní kůň tady na zemi za několik let nebude, ale koňovitost ve světě idejí trvá dál, stejně tak žirafa a žirafovitost, smrk a smrkovitost, žula a žulovitost. Věci tohoto světa poznáváme svými smysly, ale protože smysly nás, jak známo, klamou, nemůžeme mít o nich dobré poznání, takže svět kolem nás je pouhým míněním.

Platón je tzv. objektivní idealista. Toto označení se používá pro lidi, kteří věří, že existuje svět neviditelných, netělesných věcí, mimo nás, nezávisle na nás, že tyto věci mají samostatnou, svébytnou existenci, jsou objektivní realitou.

Své učení o světě idejí a jejich stínu vyjádřil Platón v podobenství o jeskyni, které je známé snad už i na Marsu. Máš ho v příloze.

Duše a poznání

Platón se domníval, že lidské duše měly původní existenci ve světě idejí, v nadsvětelném prostoru, kde mohly přímým způsobem nazírat pravdu, krásu, rozumnost, dobro, spravedlnost a tak. Jakmile se duše spojila s tělem, všechno zapoměla. Poznávání tady na zemi je vlastně *rozpomínání* /anamnézis/ se nesmrtné duše na ideje, které kdysi spatřila. Když se tedy učíš, neučíš se novým věcem, ale pouze se rozpomínáš na věci, které jsi už kdysi viděl.

Platón rozlišoval tri části duše: - **Rozumná** – miluje vědění o pravdě, má sídlo v *hlavě*
- **Vznětlivá** – miluje vítězství a slávu, má sídlo v *hrudi*
- **Žádostivá** – miluje jídlo, pití, sex a prachy, má sídlo v *podbřišku*

Každé části duše přídělil Platón odpovídající ctnost: - **Moudrost** - duše rozumná
- **Statečnost** - duše vznětlivá
- **Sebeovládání** /umírněnost, uměřenost/ - duše žádostivá

Ideální stát

Platón vymyslel, jak to má vypadat ve státě, aby dobře fungoval. Zkonstruoval teorii **ideálního státu**. Měl mít pevnou *hierarchickou* /stupňovitě uspořádanou/ strukturu, skládající se ze stavů, které byly vzájemně nerovné, vyčleněné na základě dělby práce. Model státu má formu pyramidy.

Na jejím vrcholku je skupina moudrých, **filosofů**, kteří jsou povoláni vládnout.

Pod nimi je skupina **strážců** nebo také správců či bojovníků.

Základnu pyramidy pak tvoří **výrobci hmotných statků** – zemědělci, řemeslníci, obchodníci.

Platónův stát je sofokratický – vládou moudří, filosofové.

Filosofové mají poslání *pastýřů*, strážci jsou jakoby *hlídací psi* a výrobci hmotných statků *stádem*. Každému stavu odpovídá jedna část duše a s ní příslušná ctnost.

Přehledně to vypadá takto:

DUŠE	CTNOST	STAV
Rozumná Vznětlivá Žádostivá	Moudrost Statečnost Sebeovládání /umírněnost,uměřenost/	Filosofové Strážcové /správci, bojovníci/ Výrobci hmotných statků

Platón uvádí ještě jednu ctnost: **Spravedlnost**. Ta má zavádět *harmonický soulad* mezi ostatními ctnostmi ve státě, tedy i stavy. Za spravedlivé Platón považoval to, aby každý ve státě dělal, co má, k čemu je povolán. V Platónově státě neexistuje žádný volný pohyb nebo svoboda rozhodování. Když je pro harmonizaci státu dobré, abys celej život kopal kanály, tak budeš kopat kanály.

Jak se ale pozná, kdo co má ve státě dělat?

To určují ti, kteří jsou povoláni vládnout.

Proč právě ti?

Přece proto, že mají schopnost nazírat věčné ideje, mají lepší poznání než ti ostatní, ví co je nejlepší, správné a pravdivé. Chápeš to?

Platón jim uděluje právo mluvit ve jménu blaha státu prakticky do všeho: Mají provádět dohled nad básníky, architektky, výtvarníky, aby tvořili, jak se sluší a patří a ne, jak sami chtějí. Mají eugenicky zasahovat do plození a systému rozmnožování.

Filosofové a strážcové /filosofové se vyčleňují ze strážců/ mají žít v majetkové a sexuální komunitě. Ženy mají být společným majetkem všech. Děti mají být taky společné, nemají znát své rodiče a rodiče je.

Platónovy výroky v tomto směru:

„Předně at' žádný nemá /myslí se filosofové a strážcové/ *jmění soukromého, leda co jest nejnnutnější. Potom at' žádný nemá takového bytu a hospodářských místností, kam by nemohl vejít každý, kdo by chtěl.*“

„Je nutno zařídit, aby všechny ženy /rozuměj filosofové a strážců/ *byly společné všem mužům a soukromě aby žádná s žádným nežila, a také děti aby byly společné a aby rodič neznal svého rozence a dítě rodiče.*“

„Je nutno, aby nejlepší mužové obcovali s nejlepšími ženami co nejčastěji.“

„Děti těchto dobrých rodičů je třeba odnášet do oddělení pro chov novorozeňat k jakýmsi pěstounkám ubytovaným zvláště v některé části města. Ale děti horších rodičů a narodí-li se co neduživého z oněch prvních rodičů, ty odstranit, jak se sluší a patří na místě tajném a nezjevném.“

„Je nezbytné zavést dohled nad básníky a donucovat je, aby ve svých básních vytvářeli obraz dobrých mravů anebo aby vůbec u nás nebásnili.“

Kritika Platóna:

Platón vytvořil pěkně vypadající systém svého chápání světa, uhlazený, uspořádaný, učený, jehož jednotlivé prvky do sebe řádně zapadají. To už samo o sobě budí podezření, že to asi tak ve skutečnosti není. Svět je vždycky poněkud jiný, než jak jsme si ho vykreslili. Platóna znervózňovalo vše, co mělo tendenci jeho systém nabourávat. Nesnášel umělce, považoval je za prolhance, poněvadž nezobrazují objektivní realitu. Neměl rád obyčejné lidi, protože se mu zdáli nevědomí a hloupí.

Platónova vize ideálního státu nevede k dobru, ale ke zlu. Příkladem jsou různé státní systémy ve 20. století, které některé prvky Platónova ideálního státu uvedly do praxe: Nacisté se zabývali eugenikou v rámci budování čisté rasy. Komunisté zakazovali uměleckou tvorbu. Komunisté se rovněž považovali za vedoucí, moudřejší sílu ve státě a přisvojovali si vedoucí úlohu. Ve jménu něčeho vyššího byli ti, kteří nepochopili věčné ideje, zavírání, mučení a popravy.

ARISTOTELEŠ /384 – 322/

Platónův žák a jeho kritik.

Zatímco Platón se od přírody odvracel, protože ji nepovažoval za dostatečný zdroj poznání, Aristoteles k ní přilnul a podrobil ji důkladnému zkoumání. Považoval ji za východisko pravého poznání. Je *empirikem*, což

znamená, že klade důraz na poznávání smysly, na to, co je vidět, slyšet, na co si lze sáhnout. Byl prvním, který podroboval přírodu důkladnému, systematickému zkoumání, zkrátka postupoval *přírodovědecky*.

V 17 letech vstoupil do Platónovy Akademie a setrval v ní až do Platónovy smrti v r. 347.

V letech 342 – 340 vychovával na makedonském dvoře prince Alexandra.

Kolem r. 335 založil v Athénách vlastní filosofickou školu – *Lykeion* /podle Apollóna Lykeia – ochránce stád proti vlkům/. Dnešní lycea jsou odvozena od tohoto názvu.

Lykeion byla nazývána školou peripatetickou. Bylo to buď podle kolonádního sloupořadí /peripatos/ nebo podle stylu vyučování: Aristoteles se procházel se svými žáky po zahradě, a tak vyučoval /peripatein = chodit okolo, procházet se/.

Málem skončil jako Sókratés. V Athénách začaly silit protimakedonské nálady. Aristoteles nechal postavit sochu svému zemřelému příteli Hermovi a to se stalo záminkou pro obvinění Aristotela ze zavádění nového kultu. Aristotelé však odjel se svou rodinou do Chalkidy. Odůvodnil to takto: „Abych nezavdal příležitost podruhé se prohřešit na filosofii.“ Za rok pod vlivem psychické zátěže zemřel na chorobu zažívacího ústrojí.

Knihy: *Fyzika*

Etika Nikomachova

...Nikomachos byl Aristotelův syn

Kritika Platóna

Aristoteles byl Platónův žák i přítel, ale pravdu miloval více než přátelství: „*Přítelem je mi Platón, ale ještě větší přítelkyní pravda.*“

Aristoteles tvrdil, že Platónova teorie ideí podstatu světa nevysvětluje, ale *komplikuje*. Platónovi např. vyčítá toto:

- Každá věc tady na zemi má více vlastností. Jestliže, jak tvrdí Platón, pro každou vlastnost existuje vzor ve světě idejí, pak dostáváme *víc idejí než jednotlivin*. Tím je popřena Platónova teorie o jediné idejí, z níž vyhřezávají konkrétní jednotliviny.
- Jak se něco může hýbat, když ideje jsou nehybné? Jaká síla nutí ideje, aby vstupovaly do svých odlesků tady na zemi? Jestliže jsou soběstačné, *proč to dělají?*
- Jak může být podstata něčeho odloučena od toho, čeho je podstatou? Buď jsou ideje skutečně podstatami věcí a potom *nemohou existovat mimo ně*, nebo existují mimo věci a potom nemohou být jejich podstatami.

Vědec a filosof

Aristoteles dokázal spojit vědecké bádání a filosofování. Zdá se, že po něm se to již nikomu tak úspěšně nepodařilo. A dnes to nejde prakticky vůbec. Zkušenosti a s nimi i otazníky se za celé věky nahromadily natolik, že – aniž tě chci nějak podceňovat - bys nezvládl být zároveň dobrým vědcem a dobrým filosofem. Aristoteles byl na svoji dobu jak dobrým vědcem, tak dobrým filosofem.

Zmákl hodně oborů.

Tady jsou:

Nauka o bytí

Co Platón rozloučil, to Aristoteles *spojil*.

Pravé bytí neexistuje mimo tento svět, ale je *součástí* tohoto světa.

Zatímco Platón považoval pohyb za něco nepodstatného, takže za jediné pravé považoval nehybné ideje, které kdesi trčí nade vším, Aristoteles viděl v pohybu uskutečňování bytí.

Aristotelova koncepce bytí se točí kolem pojmů **látka**, **forma** /tvar/, **pohyb** a **účel**.

Látka a forma

Základem všeho je látka a forma neboli tvar. Všechno se skládá z *látky* a *tvaru*. Tvar a látka jsou nerozlučně spojeny. Jsou to dva neodlučitelné principy bytí. *Látka = hylé je hmotný princip. Forma, tvar = morfé je duchovní princip* – obdobný Platónově ideji. Zatímco Platón látku a formu oddělil, Aristolés je spojil.

Součinností látky a formy vzniká skutečnost.

Látka je něco, řekněme surovina, co obsahuje *možnost*, aby z ní něco vzniklo. Co dává vznik něčemu, je tvar, forma

Př.: - *Bez tvará plastelína je látka. V ní je obsažena možnost, co z ní bude. Jejím Vytvarováním z ní vznikne hruška nebo pandulák.*

- *Dub je materiál. Je v něm obsažena možnost stolu. Přířičným vytvarováním z něho vznikne stůl. Nebo židle. Nebo truhla.*

V látce je obsažena možnost. Všechno vzniká *uskutečňováním možného*.

Pohyb

Uskutečňování možného se děje *pohybem*. Pohyb je přechodem od potenciality k aktualizaci.

Pohyb je tedy zásadním momentem při vzniku nějaké skutečnosti.

Př.: - *Panduláka vytvaruju z plastelíny tím, že hýbu rukama a plastelinou.*

- *Z dubu dostanu stůl, když požiiji pohyb – rozřežu ho pilou, ohobluju a tak.*

Princip látky a formy platí i u člověka: *Tělo je látka, tvar je duše*. Duše tvaruje tělo, dodává mu skutečnost. Tělo bez duše ztrácí na skutečnosti. Mrtvola je už jen nahromaděná látka.

Aristoteles vyjmenovává 4 druhy pohybu:

1. *Vznik a zánik*
2. *Růst a zmenšování*
3. *Kvalitativní přeměna*
4. *Prostorové přemístění*

Účel

Pohybem dospívají věci ke svému *účelu*.

V přírodě se pohybem odhaluje vnitřní účelovost světa, to znamená, že všechno spěje k dosažení cílů daných přírodou a nelze jinak. Př.: *V slepičím vajíčku je dáno, že se z něho vždycky vyklubou kuře a ne krokodýl.*

V bukvici je dáno, že z něho vyroste buk a ne mrkev.

V Sadílkovi je dáno, že z něho vyroste magor a nic s tím nenaděláš.

V pohybu se tedy ukazuje, čím se věci mají stát podle své povahy či podstaty.

V přírodě je všechno účelně uspořádáno.

Odhalováním účelu dospějeme k pochopení smysluplnosti světa, tvrdí Aristoteles.

Bádání o účelu se nazývá teleologie. /Neplet' si to s teologií./

Svoji koncepci bytí Aristoteles shrnul do **4 příčin jsoucna**:

Př.

1. Causa materialis = příčina látková – <i>látka</i>		Porcelán pro zhotovení cukřenky
2. Causa formalis = příčina tvarová – <i>tvar</i>		Tvar cukřenky
3. Causa efficiens = příčina působící – <i>pohyb</i>		Řemeslník, který cukřenku zhotovil
4. Causa finalis = příčina cílová – <i>účel</i>		To, k čemu bude cukřenka sloužit

Příčinnost se nazývá kauzalita.

Bůh

Svět je soustavou pohybů. Látka je *pohybovaná*, tvar je *pohybující*. Tvarování hýbe látkou. Svět je soustavou příčin a následků. Pohyb kulečnickové koule má svoji příčinu v pohybu jiné koule, která do ní narazila. Její pohyb má zase příčinu v pohybu tága, které do ní udeřilo, a pohyb tága má svoji příčinu v pohybu paže.

Tato úvaha dovedla Aristotela k nastolení prvotní příčiny všeho, prvního **Hybatele** – boha. Bůh je příčina všech příčin a protože už nemá žádnou jinou příčinu, není pohybovaný, ale čistě pohybující, tzn. čirým **Tvarem**.

Bůh je tedy čistým tvarem bez látky. Není už závislý na někom jiném, kdo by ho formoval, právě proto, že nemá látku. Je tvarem bez dalších možností, protože možnost je ukryta v látce, je čistým, vyabstrahovaným tvarem, dál už nemůže jít, je tedy dokonalý. Je taky nehybný, poněvadž s ním nikdo nemůže pohnout.

Kterýsi kritik Aristotelova boha o něm řekl: „*Je nepolepšitelně dokonalý, nemůže proto po ničem toužit, proto také nic nečiní. Jeho jediným zaměstnáním je nazírat sebe sama. Nebohý aristotelský bůh! Je to roi fénéant – nečinný král. Král panuje, ale nevládne. Žádný div, že Britové Aristotela tolik milují, jeho bůh je zřejmě vytvořen podle jejich krále.*“

Poznání

Aristotelův názor na poznávání se opět odvíjí z jeho koncepce látky a formy.

S naším poznáváním světa je to jako s voskem a pečetním razítkem.

Naše vědomí je *wosk*, předměty, které vnímáme, jsou *razítka*.

Razítko nepředává vosku své zlato, ale pouze obtisk.

Předměty, které vnímáme se také jakoby *obtiskávají* do našeho vědomí. Předávají našemu vědomí jenom formu.

Psychologie

Duše je podle Aristotela charakteristickým úkazem *živých organismů*. Rozlišoval:

a/ *Duše rostlin* – má schopnosti pouze vegetativní /vyživovat se, růst, rozplozovat se/

b/ *Duše živočichů* – jednak má schopnosti vegetativní + schopnosti motorické, senzitivní a volní

c/ *Duše člověka* – obsahuje všechny schopnosti duše rostlin a živočichů + rozum. Rozum je duch, jímž duše myslí a soudí.

Rozum přichází zvenčí, nemá přirozenou povahu, je to božský prvek v člověku. Rozum je

dvojí: - *Trpný* – jakási deska, na níž jsou zapisovány údaje, poskytované smysly. Je pomíjivý.

- *Činný* – schopný úsudku, kombinací, reflexe. Je nesmrtelný, věčný. Je pro duši tím, čím je pro oko světlo.

Aristoteles vyslovil o duši závěr: „*Jest však vůbec velmi nesnadno nabyti o duši nějaké spolehlivé znalosti.*“

A teď ti, kamarádíčku, dám otázku: Z dnešního pohledu byl Aristoteles tímto výrokem spíše behaviorista nebo kognitivista? No?

Logika

Aristoteles je považován za zakladatele *logiky*.

Logika se zabývá *správností myšlení*. Nezkoumá myšlení – tím se zabývá obecná psychologie – ale jak máme postupovat, abychom vyvodili *správné závěry*.

Logiku zajímají formy, nikoliv obsah. Takže mohou říct: *Za první: Všichni obyvatelé kabinetu ZSV jsou magoři.*

Za druhé: Papoušek je obyvatelem kabinetu ZSV.

Závěr: Papoušek je magor.

Závěr je z logického hlediska *správný*, s obsahového samozřejmě ne. Všichni přece ví, že Papoušek žádný magor není. Rozumíš? ... Proč se tváříš tak divně?

Sestava těchto tří vět se nazývá v logice sylogismus. První a druhá věta jsou tzv. *premisy*, třetí věta je *závěr*.

Postupuje se metodou, které se říká dedukce. Dedukce je postup od obecného k jednotlivému. Je to usuzování z obecného na jednotlivé.

Opačný postup se nazývá indukce. Je to postup od konkrétního k obecnému. Je to vytvoření obecného závěru z jednotlivých pozorování.

Př.: Jezdím po světě a pozoruju slony. Zjišťuju, že sloni mají choboty. Za každého slona s chobotem si udělám čárku. Slona bez chobotu jsem nezjistil. Když už mám dostatečný počet čárek, rozhodnu se vyslovit tento obecný závěr:

Všichni sloni mají choboty.

Tento závěr platí do té doby, než se zjistí, že u Nového Města na Moravě se vyskytuje slon bez chobotu.

Etika

Aristoteles se zamýšlel nad tím, jak být zároveň dobrým člověkem a dobrým občanem, kdy nedochází k rozporu mezi ctností politickou a lidskou. Otázka vpravdě nadčasová. Člověk byl, je a bude vždycky stejnej, ať pere na valše nebo hází spodky do automatické pračky.

Ctnost leží někde *uprostřed* mezi dvěma krajnostmi.

Ne zbabělost, ne nerozvážná smělost, ale statečnost.

Ne lakomství, ani rozhazovačnost, ale štedrost.

Velkomyslnost, toť ctnost. Vztahuje se k velkým věcem. Velkomyslný člověk se nevydává v nebezpečí malá ale velká. Jedná otevřeně, je povznesený k předákům a zámožným, přívětivý k obyčejným lidem. Je činný v mála věcech, zato však ve velkých. Aristotelés: „*Všichni pochlebníci jsou otrockého smýšlení a lidé smýšlení nízkého jsou pochlebníky.*“

Společnost

Aristoteles je autorem výroku: „*Člověk je od přirozenosti tvorem společenským – zoón politikon.*“

Jako nemůže být oko okem mimo organismus, tak nemůže být člověk člověkem mimo společnost.

Aristoteles prozkoumal 158 ústav řeckých států a státeků a odhalil, že se zde opakuje *6 základních typů* státního zřízení:

1. *Monarchie*
2. *Tyranie – zvrhlá forma monarchie*
3. *Aristokracie*
4. *Oligarchie – zvrhlá forma aristokracie*
5. *Polita*
6. *Demokracie – zvrhlá forma politei*

Termín demokracie chápal Aristoteles spíše jako vládu lůzy – *ochlokracii*. Lid se totiž může působením demagoga stát despotou.

K Platónovu ideálnímu státu byl Aristoteles skeptický.

Aristotelovi šlo o stát ústavní, středně velký, s převahou středně zámožných vrstev. Otroctví považoval za samozřejmé a přirozené.

Otroci se mají rekrutovat pouze z barbarů – barbar je svou povahou otrokem.

Řek je člověkem svobodným.

Zde Aristoteles používá opět příměr látky a formy. Jako se má forma k látce, duše k tělu, tak se má pán k otroku. Jako je nástroj otrok bez života, tak je tak je otrok živý nástroj s duší.

Shrnuto:

Aristotelés obsáhl takřka všechny základní filosofické disciplíny: *ontologii* – o bytí – látce a tvaru
metafyziku – o bohu – bůh nejčistší tvar a první hybatel
gnozeologii – nauka o poznání – základ je ve smyslech – empirismus
etiku – o správné chování – uměřenost
logiku – o správném myšlení – sylogismy, dedukce

a taky si dal práci s těma ústavama. *Politolog*. A přemýšlel o duši. *Psycholog*.

Tak takovej to byl tenhle Aristotelés pašák.

Křesťanská filosofie spojuje v sobě prvky **antické filosofie** a **bible**. Křesťanská filosofie je v podstatě *teologii*., což doslova znamená nauka o Bohu. V této souvislosti je třeba připomenout, že *biblický Bůh nemusí být totožný s bohem teologickým*. Teologie může biblické skutečnosti osvětlit, ale také pěkně zatemnit.

Křesťanská filosofie se začala zabývat dvojitou pravdou: **přirozenou** a **zjevenou**.

První je ta, ke které můžeme dospět *vlastním úsilím*, pitváním, zkoumáním, druhá je zjevená Bohem.

První pravdou se zabývali i antičtí filosofové, snažili se objevit nadčasovou, univerzální, objektivní pravdu.

Druhou neznali.

Křesťanští filosofové zkoumali obě. Potíž byla v tom, že zjevenou pravdu se mnohdy snažili rozlušknout racionálními prostředky, jako tu pravdu první.

Zatímco *racionalita* při zkoumání první pravdy je na místě, mohu k ní tímto způsobem dobře dospět, v případě zjevené pravdy tomu tak být nemusí, může se stát, že ji minu a vůbec se s ní nesetkám.

Pro člověka antického způsobu uvažování, pro něhož je pravda něco vyabstrahovaného, je nepochopitelné, že by úplná a celá pravda mohla být vázána *na jediného člověka, na konkrétní čas a prostor*.

Zatímco první pravda je více pravdou, čím víc je *objektivní a neosobní*, zdá se, že zjevená pravda je pravdivější, je-li *subjektivní a osobní*.

První pravda se poznává **rozumem**, druhá **vztahem**. Může být vynikající teolog, který zjevenou pravdu nikdy nepoznal, a může být obyčejný člověk neznalý teologických pouček, který tuto pravdu naopak důvěrně zná.

To máš, jako kdybys šel/a/ na rande a těšil se, jak svého dotyčného dnes lépe poznáš. Přišel/a/ bys na místo schůzky a za chvíli by se objevila ona očekávaná osoba. Ty bys ji pozdravil/a/ a požádal/a/ o občanský průkaz, abys zjistil/a/ základní údaje. Až by sis je opsal/a/, sáhl/a/ bys pro dotazník a začal/a/ bys dotyčné osobě zadávat otázky, kterými bys prověřoval/a/ její výšku, váhu, rodinnou anamnézu, velikost obuvi, politickou angažovanost, záliby a tak. Pravděpodobně by tě záhy bez velkého rozloučení opustila a ty bys k žádnému poznání nedospěl/a/.

Křesťanská filosofie se rozvíjí **od 2. stol. po Kr.** a končí zhruba v **r. 1500**.

Nejprve se soustředila na *obhajování* a *vymezování* své nauky.

Obhajování křesťanské nauky

Do křesťanské církve vstupovalo stále více lidí vzdělaných. Ti cítili potřebu vést dialog se vzdělanými muži mimo církev, aby:

- ospravedlnili svůj přestup ke křesťanství
- vyvrátili předsudky proti křesťanství

Tito muži se nazývali **apologeté**. Apologetika je obhajování, bránění něčeho. Jejich úkol nebyl snadný, poněvadž čerstvá křesťanská nauka stála proti již několik století zavedeným systémům a naukám antické filosofie.

Všichni apologeté měli společné toto: Prokázat, že křesťanství je jediné naplnění a věčné určení člověka. Používali k tomu vyjadřovacích a myšlenkových způsobů své doby.

Nejvýznamnější apologeta:

Justin, mučedník a filozof, popraven v Římě 165/167.

Jeho nauka: Všichni lidé mají již ve svém rozumu *zárodky věčného Logu /Slovo/ - logoi spermatikoi*. Je to dáno tím, že všichni jsou stvořeni jedním a tímž Stvořitelem. Všichni lidé svou *přirozeností* směřují k božské pravdě. Nejen mužové starého zákona, proroci, ale i velcí řeční myslitelé, kteří hledali pravdu, byli již blízko Kristu, který je Logos, a měli na něm v zárodku podíl. Byli jaksi křesťané před Kristem. Křesťanství je pravá filozofie a moudrost, je to naplnění lidské touhy po poznání konečných a nejhlubších souvislostí.

Vymezování křesťanské nauky

Ruku v ruce s obhajobou křesťanské nauky šlo i její vymezování vůči tzv. bludným naukám, neboli *herezím*, které neodpovídaly původní křesťanské nauce. Tady ti nastíním dvě z nich.

Gnosticismus

Byl *směsí* řecké a orientální filosofie a křesťanských prvků.

Všechny světy vznikly výronem /*emanancí*/ z nejvyššího skrytého boha tím, že z něho vycházeli nesčetní duchové - *aiónové*. Na nejnižší úrovni vznikla i naše země, která je dílem nejmenšího ze všech aiónů.

Vykoupení záleží v osvobození jisker božského světa z temné hmoty.

Míšení s křesťanstvím: Kristus je jedním z aiónů, jeho úkolem bylo zvěstovat lidem dosud neznámého boha a jak se mají odloučit od hmoty. Kristus-Logos sestoupil na člověka Ježíše při křtu v Jordánu a tím z něho učil Mesiáše. Před utrpením jej opět opustil, takže *na kříži zemřel Ježíš Nazaretský jako pouhý člověk*.

Smrt na kříži nemá žádný vykupitelský význam, důležitá je *pouze učitelská činnost*.

Opravdu spasení budou jen ti, kdo chápou a následují *tajnou nauku Krista-Logu*.

Gnostikové tvrdili, že mají klíče od tajných zjevení, přístupné jen *zasvěcencům*.

Manicheismus

Odvozen od Peršana *Mániho* /215 - 273/

Tvrdil, že je poslední Boží vyslanec po Buddhovi, Zarathuštrovi a Ježíšovi.

Tvrdil, že všechno je neustálá zápas mezi dobrem a zlem, mezi duchem a hmotou.

Člověk má zlou hmotu přemáhat tím, že se zdržuje požívání masa, vína a pohlavní rozkoše.

Společné prvky gnosticismu a manicheismu: *Nauka jen pro některé*
Popírání Ježíše Krista jako Vykupitele
Hmota je špatná

Dvě velká období

V křesťanské filosofii se vyčlenila dvě velká období:

1. **Patristika**: 2. stol po Kr. – asi r. 800
2. **Scholastika**: 800 - 1500

PATRISTIKA

Patristika je odvozena od slova *pater* = otec. V této době se stanovovala základní křesťanská dogmata /pouček víry/ a z nich vytvářela jednotný systém křesťanské dogmatiky a filosofie.

Působení řeckého vlivu - *Platón a novoplatonismus*

Vytvoření teologických pojmů pro středověk: *Trojedinost Boha*

Jednota Boha stvořitele a Boha vykupitele

Propast mezi stvořitelem a stvořením - viz Augustinův
kreacionismus

Nauka o dědičném hříchu

Vykoupení jako reálný dějinný proces

Církev jako jediná strážkyně pravdy na zemi

Nejvýznačnější postavou patristiky byl **Aurelius Augustinus - sv. Augustín**

Augustin měl převratný význam pro evropské myšlení evropského středověku. Je největším myslitelem křesťanského starověku.

Sv. Augustin /354 - 430/

Slavná je tato jeho věta:

"*Fecisti nos ad Te et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in Te*" = Stvořil jsi nás pro sebe a neklidné je naše srdce, dokud nespočine v Tobě.

Narodil se v Thageste v Numidii v severní Africe. Otec pohan, matka křesťanka. Prožil rozmařilé a výstřední mládí v Kartágu.

Oslovil ho Ciceronův spis a začal hledat pravdu. Patřil deset let k manichejcům. V Miláně, kde vyučoval rétorice, byl skeptikem a novolatonikem.

Křesťanem se stal v r. 387 pod dojmem kázání sv. Ambrože, milánského biskupa. Od té doby vedl život v ústraní a uvažování v Itálii a v Africe.

Proti své vůli byl jmenován presbyterem /kněz, starší/ a biskupem v Hippo Regius v severní Africe, kde zemřel za obléhání tohoto města Vandaly.

Knihy: *Vyznání*

O svobodě vůle

O Trojici

O obci Boží

Filosofie

Augustin je jednou z největších postav filosofického a duchovního světa západního světa.

Jediným životním cílem má být poznání Boha a láska k němu. Všechno se má dít ve jménu tohoto cíle. Vědění bez tohoto zaměření je pouhou zvědavostí, je to mrtvé, neplodné vědění. "*Věříme, abychom poznávali, nepoznáváme, abychom věřili.*" "*Věř, abys rozuměl*"

Hlubiny duše

Lidská duše je neprobádatelná, hlubiny našeho nitra jsou bezedné. Člověk sám sebe nikdy nepochopí. Snadněji pochopí, co je mimo něho - přírodu, lidské výtvořiny, než sebe sama. Pravda však sídlí v nás samých. "Boha a duši toužím poznati. Více nic? Vůbec nic." "Nevydávej se ven do světa, nýbrž obrať se k sobě samému: v nitru člověka sídlí pravda."

Augustin zavádí metodu vzhledu do svého nitra, prožitků, vnitřních zkušeností - introspekci.

O všem, co člověk poznává, může pochybovat. Jediná jistota je, že pochybuji, rozvažuji, uvažuji. "*Lidé pochybují o tom, zda je zdrojem života vzduch nebo oheň, kdo by však pochyboval o tom, že žije, pamatuje, rozumí, chce, myslí, ví, soudí?*"

Augustin anticipoval Descartesovo "cogito, ergo sum" - myslím, tedy jsem.

Augustin pochybuje o lidské schopnosti poznávat, ale nepochybuje o poznání, které dává Bůh.

Poznání je dílem Boží milosti - vyřazování světla pravdy, kterou Bůh do duše dřív vložil. Tato teorie se nazývá iluminismus.

Problém zla

Odkud se vzalo, když Bůh je dobrý?

Zlo je nedostatkem dobra, jako je tma pouze nepřítomností světla.

Zlo nemá nějakou svou vlastní podstatu, substanci, aby se dalo souměřit s dobrem /Lewis: Zlo je padlý anděl, kdežto Dobro je Bůh/.

Zlo je zde proto, aby vyniklo dobro, abychom dobro vůbec mohli uvidět.

Kreacionismus /kreace = tvoření, výtvor/

Bůh stvořil svět z ničeho / = creatio ex nihilo/. Svět je tvůrčím aktem Božím. Nevznikl odloučením z nějaké podstaty nebo z Boha samotného, z něčeho věčného, neměnného. Svět není úpadkem, pádem Boha. Hmota není zlá, jak si představovali antičtí filosofové. Svět není z Boha, ale od Boha. Bůh stvořil svět ze svobodné vůle, z lásky a neustále jej řídí do nejmenších detailů, Zabraňuje, aby upadal zpět v nebytí.

Stvoření a časovost

Bůh nestvořil svět v čase, ale s časem. Svět může být jen tam, kde je změna, tzn. Bůh nemohl svět stvořit až po uplynutí nějakého času, ale zároveň s ním, společně.

O Trojici

Jediný Bůh existuje ve *třech osobách*: Otec, Syn a Duch svatý. V každé existuje celý. Pro rozum je to nepochopitelné. Augustin používá analogii s lidskou duší: Duše vytváří z *bytí, života a poznání* /vědění/ jedinou bytost. Je to však víc než analogie /obdoba/, poněvadž člověk byl stvořen podle obrazu Božího.

Svoboda lidského rozhodování a Boží vševědoucnost

Logicky vzato se to vylučuje. Augustinovo řešení: *Člověk se svobodně rozhoduje k činům, o nichž Bůh napřed ví, že je člověk vykoná*

Predestinace /předurčení/ a svoboda

Pouze Adam se narodil svobodný a bez hříchu. Měl možnost řídit se Boží vůlí a dosáhnout nesmrtelnosti. Adam však zklamal a jeho hříchem jsou všichni zatíženi dědičně. Nejsou proto již svobodni, musí podle své přirozenosti hřešit propadnout smrti, která je "odměnou" za hřích. Bůh však vykupuje lidi svou milostí, ale ne všechny, jen ty které vyvolil, předem určil. Je Božím tajemstvím, koho Bůh vyvolil a koho ne.

Lidské dějiny

Dějinný proces probíhá podle *Boží vůle a plánu spásy*. Rozhodující událost v dějinách -Bůh se stal v osobě Syna *člověkem*. Tím nastal proces oddělování vyvolených od ztracených. Druhá rozhodující událost - *Poslední soud*. Jím bude tento proces ukončen.

Dějiny jsou bojem mezi *vírou a nevírou*. První strana: *Plémě Kainovo* - láska k sobě, život podle těla, pohrdání Bohem, jsou předurčení k věčnému utrpení s ďáblem. Symbolem je Babel a představují obec pozemskou /*civitas terrena*/.

Druhá strana: *Plémě Ábelovo* - zbožnost, pohrdání sebou, láska k Bohu, život podle ducha, předurčení k věčnému kralování s Bohem. Symbolem je Jeruzalém, představují obec Boží /*civitas Dei*/

Církev je nedokonalou Boží obcí, ale dokonalá Boží obec na ní jednou vyroste. Církev shromažďuje lidi *předurčené* ke spáse. *Mimo církev není spásy*.

Nevěřícího lze pro jeho dobro přinutit ke katolické víře i násilím, "*láskyplným přinucením*". Augustin se opíral o podobenství z Nového zákona: *Vyjdi za lidmi na cesty a přinut' je, aby přišli na hostinu, aby se dům zaplnil*.

Tento postoj se stal základem *středověké inkvizice*: Heretik /bludař/ má být nucen k vlastní spáse i proti své vůli. *Ovšem*: V Novém zákoně se marně hledá ospravedlnění násilných opatření v náboženské oblasti.

SCHOLASTIKA

2. období středověké filosofie. Trvalo asi od r. 800 do r. 1500.

Název odvozen od lat. schola / = škola/ , tzn. učené rozpravy /disputace/, přednášky, studium. Filosofie vzniká tímto způsobem v klášterních školách.

Filosofie je ancilla theologie = služka teologie. Snažila se rozumově objasnit a systematicky uspořádat dané, nezpochybnitelné, zjevené Boží pravdy. *Pravdu nehledala*, pravdu vysvětlovala, zdůvodňovala. Nešlo o originalitu, ale o shodu se zjevenou pravdou.

Scholastikové se odvolávali na Písmo, církevní otce, církevní tradici a antické filozofy.

Postupovali ve shodě se školskou výchovou: čtení textů, kladení otázek, závěr.

Metoda: formulování otázky, rozbor a vymezení pojmů, logický výklad a důkaz. Argumenty se hledaly racionálně, ne empiricky, důkladným rozumovým rozbořením. Metodou *pro et contra* /pro a proti/ nebo sic et non /ano i ne/.

Předměty scholastického uvažování:

a/ Trojice, Vtělení, Vykoupení, Zmrtvýchvstání, Boží existence, stvoření atd.

b/ Jakým jazykem mluvila Eva s hadem v ráji? Proč první lidé v ráji spolu neobcovali? Vstanou hubení při Posledním soudu hubení? Může Bůh vědět víc, než ví? Kolik andělu se vejde na špičku jehly? Jediní andělé?

Ve scholastickém období se vedly ostré spory. Nejproslulejší byl **spor o univerzalie** (=obecné věci, obecniny, obecné pojmy/

Spor o univerzalie

Oživen davný spor platónovsko-aristotelovský o existenci obecných pojmů. Stály proti sobě dva tábory: **realisté** a **nominalisté**.

I. Realisté - obecné pojmy jsou skutečné - *universalia sunt realia*
- obecné je před jednotlivým - *universalia ante res*

Pojetí platónovské - obecné ideje mají zvláštní realitu

Představitelé: Eriugena /810 - 877/

Anselm /1033 - 1109/

Vilém z Champeaux /1070 - 1121/

II. Nominalisté - skutečné jsou pouze jednotliviny, obecné pojmy se vyskytují jen v našem intelektu, jsou pouhými jmény /proto nominalismus/ - *universalia sunt nomina*
- obecniny jsou po jednotlivinách - *universalia post res*

Představitel: Roscellinus

Do sporu přinesl **kompromis**: Abélard /1079 - 1142/:

Universalia in rebus - obecnosti jsou ve věcech. Obecné neexistuje mimo jednotlivé věci, ale je přítomné v nich.

Pojetí aristotelovské - látka a forma je neodlučitelná.

Vrcholná scholastika

13. století. Západní křesťanské myšlení ovlivněny tímto:

1. *Příklon k Aristotelovi* - vešlo ve známost celé jeho dílo
2. *Založení dominikánského a františkánského řádu*
3. *Vznik univerzit*

Největším teologem vrcholné scholastiky byl **Tomáš Akvinský**.

Tomáš Akvinský /1225 - 1274/

Knihy: Spousta.

Nejdůležitější: *Summa contra gentiles* /Suma proti pohanům/ - tzv. filozofická

Summa theologiae /Teologická suma/

... summa = celek, souhrn

Životopis

Narodil se na hradě Roccasecca u Aquina nedaleko Neapole. Otec byl italský hrabě, matka normanská šlechtična.

Studoval na univerzitě v Neapole a vstoupil v sedmnácti letech do dominikánského řádu. Rok poté ho řád vyslal na teologická studia do Paříže. Cestou byl přepaden svými rodnými bratry, kteří ho chtěli vrátit světskému životu, a dopravili ho zpět na hrad. Do jizby mu přivedli " hezkou dívčinu, nalíčenou všemi vnadidly ženské ješitnosti", ale ten ji vyhnal rozpáleným polenem a na dveře narysoval kříž.

Do Paříže však uprchl, seznámil se zde s Albertem Velikým, pod jeho vedením studoval teologii v Paříži a Kolině nad Rýnem.

Vyučoval v Paříži, na řádových školách v Itálii, naposledy v Neapoli.

Byl málomluvný, houževnatý a zavalitý, přezdívalo se mu "mlčenlivý sicilský vůl". Rovněž byl velmi pracovitý, dokázal diktovat několik textů najednou až čtyřem písařům.

R. 1322 byl prohlášen za svatého.

Jako je Augustin nejvýznačnější postavou patristiky, tak je Tomáš Akvinský největší osobou scholastiky.

Jeho teologie se stala oficiální naukou dominikánského řádu. Je známa pod názvem tomismus. Ve 20. století na jejím základě vznikla novotomistická filosofie.

Učení:

I. Teologie

Teologii, neboli bohovědu, rozděloval do dvou oblastí:

- a/ Zjevená /posvátná/ teologie - pravdy nadrozumové, ne však protirozumové. Nepochopitelné rozumem lidským, pochopitelné rozumem božským, přístupné vírou. Jsou to tajemství víry: *Vznik světa z ničeho, Trojice, inkarnace, dědičný hřích, vykoupení, zmrtvýchvstání, Poslední soud, andělé, vykoupení ...*
- b/ Přirozená teologie - důležité náboženské pravdy, poznatelné a dokazatelné rozumem: *Boží existence, Boží nemateriálnost, nesmrtelnost lidské duše.*
Je to filosofie - metafyzika.

Přirozená teologie doplňuje teologii zjevenou. Tomáš je filosofující teolog. Předmětem filosofie je mu poznání Boha: "*Aut de Deo, aut cum Deo*" - Buď o Bohu nebo s Bohem.

Zjevená pravda stojí nad přirozenou: "*Přirozený rozum musí sloužit víře*" - Naturalis ratio subservit fidei.

Posvátná nauka se nemůže mýlit, je proto nadřazena filosofii.

Jakákoli přirozená pravda, k níž jsme dospěli rozumem, je se zjevenou v souladu, protože obě jsou od jednoho a téhož Boha - ze stejného zdroje.

II. Poznání - gnoseologie

Rozumové poznání počíná od smyslů. Tomáš byl empirik. Ze smyslových vjemů vybírá rozum cestou abstrakce pojmovou podstatu, čímž vzniká duševní obraz věci. Přejít od smyslových vjemů k pojmem - přechod ke skutečnému poznání. "*Pravda je shoda věci a rozumu.*" Rozum vděčí své schopnosti osvětlovat věci božskému záblesku. Tomáš Akvinský bývá zobrazován se symbolem slunce /Augustin s hořícím srdcem/.

III. Bytí – ontologie

Akvinský chápal bytí takto:

"*Bytí je podstata, která je aktualizována v různé existenciální útvary*". Zaznívá zde aristotelický tón. Aristotelický tón. Vysvětlení:

U každého stvořeného jsoucna je přítomen prvek esence /podstata, bytnost/ a existence. *Esence* – čistá možnost, která se stává bytím až uskutečněním - je aktualizována /vedena v život/ *existencí*. Existence propůjčuje esenci hodnotu skutečnosti.

Bůh je *čisté uskutečnění* - esence a existence spadá v jedno.

Proto je Bůh soběstačný, *svěbytný*. Ostatní jsoucna nemají své bytí sami ze sebe, mají své jsoucno *odjinud*.

Jsou závislémi, nesamostatnými. Jedině Bůh je *nejdokonalejší* jsoucno, ostatní jsoucna mají pouze určitý *stupeň* dokonalosti.

IV. Důkazy Boží existence

Existenci Boží je možno podle Tomáše Akvinského dokázat následujícím způsobem. Je to jeho slavných Pět cest:

1. Z pohybu /ex motu/

Pohyb ve světě je markantní. Pohybující se pohybuje jen tím, že je pohybováno jiným pohybujícím se

/např. tágo a koule/. Můžeme tak postupovat dál a dál, ale ne donekonečna. Tak dospějeme k *prvnímu hybateli* - Bohu.

2. Z účinné příčiny /ex ratione causae efficientis/

Jednotlivá jsoucna jsou příčinně spojena - *kauzální řetězec*. Musí existovat prvotní příčina - Bůh.

3. Z možného a nutného /ex possibili et necessario/

Všechno ve světě může nebo nemusí existovat. To je ta sféra *možného*. Ale to nemohlo vzniknout samo ze sebe. Musí nutně existovat někdo, kdo je vytvořil, to znamená, že jeho existence je *nutná* – Bůh. Kdyby Bůh neexistoval, nebyl by ani tento svět.

4. Ze stupňů dokonalosti /ex gradibus perfectionis/

Všechno je hierarchicky *odstupňováno* od méně dokonalého k dokonalejšímu. Musí existovat někdo nejdokonalejší - Bůh.

5. Z řízení světa /ex gubernatione rerum/

Teleologický /z účelnosti/ důkaz. Všechno směřuje ke svému *cíli, účelu*. Věci, které nemají poznání, jsou k tomu řízena něčím myslícím, rozumným - Bohem - jako šíp lučištníkem.

V. Etika

Etika je oblastí ctností. Tomáš Akvinský pro ně vytvořil 2 *kategorie*:

1. Ctnosti přirozené a získané

a/ *rozumové* - moudrost, vědění, umění a opatrnost

b/ *mravní* - uměřenost, spravedlnost, statečnost

2. Ctnosti nadpřirozené, vlité - *víra, naděje láska*. Vedou člověka k poznávání Boha, k lásce k němu, a tedy k nejvyšší blaženosti.

VI. Sociální teorie

Společnost a její řád je prostředkem k uskutečnění nadpřirozených ctností.

Nejpřirozenější uspořádání společnosti - *monarchie*. Světská hierarchie odpovídá nebeské. Světští panovníci mají svou moc od Boha. Pokud z hlediska církevního učení, co je správné, a jsou despotičtí, ztrácejí božskou autorizaci a poddaní je můžou i svrhnout, jinak je musejí poslouchat. Nesmí je však zabít.

Další představitel vrcholné scholastiky:

Albert Veliký /1193 - 1207/

Nejprve *učitel* Tomáše Akvinského, pak jeho *žák*.

Řešil základní scholastickou otázku rozumu a víry. Určil jejich hranice a kompetence. Zavedl přísné rozlišení teologie a filosofie. *Teologie* se opírá o zjevení, inspiraci Duchem svatým a o víru. *Filosofie* o rozum a zkušenost. Teologie má vést člověka ke zbožnosti a ke spáse, filozofie má rozmnožovat vědění. Pokud je předmět teologie a filosofie stejný, každá má svůj úhel pohledu, ale obě čerpají ze společného pramene - z Boha. Proto mezi nimi nemůže být rozpor, ale shoda.

Tyto základní teze /myšlenky/ Tomáš Akvinský převzal a rozvinul.

Jiný přístup

Tomismus narážel na odpor františkánů, jejichž přístup k řešení teologických otázek byl jiný. Přílišné racionalizování /rozumářské uvažování/ pravd jim bylo cizí.

Bonaventura /1221 - 1274/, kardinál, představitel františkánského řádu, odpověděl Tomáši Akvinskému, který ho navštívil a ptal se, kde má knihovnu, takto: "*Toto je moje knihovna. Odtud jsem se dozvěděl vše, co vím,*" a ukázal na kříž. Přitom Bonaventura nebyl žádný nevzdělanec, velice významně působil na poli teologickém i filosofickém. Mystiku a zbožnost však kladl výše než scholastickou rozumovost.

Přechod

Významným myslitelem přechodu od scholastického k jinému způsobu uvažování představuje **Roger Bacon** /1214 - 1294/, františkán.

Říká se, že "*přiložil sekeru ke kořenům celé scholastiky*". Připravil obrat evropského ducha.

Prováděl fyzikální *experimenty*. V optice dospěl k zákonům odrazu světla a lomu paprsků, zabývá se otázkou střelného prachu, magnetismu apod. "*Bez zkušenosti nelze nic dostatečně vědět.*"

Bylo mu zakázáno své objevy zapisovat a sdělovat ostatním. Zemřel v Anglii ve vězení.

Occamova břitva

Použil ji **Vilém Occam** /1285 – 1349/. Je principem ekonomie myšlení. „*Jsoucná nesmějí být rozmnožována, aniž by to bylo nutné.*“ Znamená to, že při výkladu něčeho nemáme prázdně žvanit o něčem, s čím nemáme zkušenost. Existují pouze jednotliviny, konkrétní věci, zvířata a lidi. Vytvoření pojmu je pouze operací našeho rozumu. V tomto smyslu byl Occam empirik a nominalista, jak ses jistě dovítí. Existuje pouze mnoho věcí a žádná mnohost, zavádět tento pojem je nadbytečné, prázdné a vede to do pasti. Nemám zkušenosti s pohybem, ale jen s věcmi v pohybu, nemám zkušenosti s příčinností, ale jen s příčinou a účinkem. Stejně tak to je s pojmy substance, podstata, kvantita atd. Čili je potřeba pro vysvětlení věcí odřezat všechno nadbytečné a nepodstatné – a to je ta jeho břitva.

Occam tím rozložil celou koncepci scholastické teologie, která s podobnými pojmy operovala jako s reálnými, stavěla na nich výklad světa a důkazy existence Boží.

Occam však tvrdil, že Boha nelze dokázat ani z kauzality nebo s principu nejvyšší dokonalosti.

V Boha je nutno věřit, aniž je dokázán. Náboženství a světská věda se musí oddělit, rozum a víru musíme oddělit a používat nezávisle na sobě. Rozum nemůže podepírat víru a víra nemůže nic diktovat rozumu – další princip jeho břítvy. Každá z těchto oblastí chce svoje, chce svůj přístup. Dogmata jako Nejsvětější trojice, vtělení Boží jsou mimorozumová a protirozumová a jako taková se musí přijmout.

Bůh je neomezený a nezařaditelný – nelze ho kategorizovat a škatulkovat, je jiný než naše zkušenost z tohoto světa. Bůh disponuje natolik svobodnou vůlí, že musíme zapomenout, že by se nám někdy podařilo ze světa, který stvořil, vyčíst jeho záměry. „*Věřím v Boha všemohoucího.*“ Doslova vše mohoucího. Jestliže chce, může stvořit kolik chce světů. Bůh si může se svým stvořením dělat, co se mu zlíbí. Může jej zničit, aniž by utrpěla jeho spravedlnost. Když bude chtít, může se klidně vtělit do osla, kamene nebo brambory. Bůh může u člověka vyvolat představu předmětu neuskutečného – třeba jiné barvy. Tím se zakládá možnost, aby činil zázraky.

Shrnutí: Bůh je jiný, než si ho dokážeme představit i v nejbujnější fantazii. Nejsme zcela schopni proniknout do Boží a kuchař a proniknout Boží záměry. Můžeme pitvat tento svět, ale ne svět Boží.

Occam byl františkán a *středověký disident*. Vzkázal papeži Janu XXII: „*Čteš-li pozorně život svatého Františka, uvědomíš si, co znamená žít jako pravý křesťan. Ne jako ty, troufalý papež, jenž si od rána do večera hoviš mezi sametem a klenoty svých salonů.*“ Kvůli této větě byl Occam povolán na kobereček do Avignonu.

Den před zahájením procesu uprchl a ukryl se u císaře Ludvíka Bavorského, jemuž sdělil: „*Ty mě braň mečem a já tě budu bránit perem.*“

Od **14. století**, masivněji pak od **století 15.** nastává v Evropě myšlenkový **zvrát**.

Nastala **všeobecná únava** z obrazu světa, jak jej nastiňoval středověk.

Scholastikové vytvářeli tak důkladné racionální konstrukce, kterými chtěli postihnout pravdu, až se v nich *pravda nakonec ztratila*.

Vynořili se lidé, kteří začali poukazovat na to, že racionální spekulace nikam nevedou, pokud nejsou opřeny o **fakta**, která jsou zjistitelná **empiricky**, to znamená smysly, na základně pozorování, experimentů, zkrátka toho, co mohou vidět, co si mohou omakat i osahat. Byli tací, kteří správně uváděli, že rozum, je-li ponechán sám sobě, vytváří svět sám pro sebe, který neodpovídá skutečnosti, jaká doopravdy je.

Předskokanem tohoto přístupu byl již ve 13. století **Roger Bacon** /1214 – 1294/. Prosím tě, buď té lásky, podívej, jak tě prosím, jak žadoním, jak se před tebou pokořuji, kámen by se ustrnul, neplet' si *Rogera Bacona* s *Baconem Francisem*. Ten přijde na scénu o tři století později. To je, jako kdyby sis pletl *Johana Sebastiana Bacha* s *Jiřím Sadilkem*. A mezi nimi je přece jen, alespoň trošičku, rozdíl. Ne?

Františkán *Roger Bacon* uprostřed scholastického světa nastoluje požadavek, abychom se vrátili k **bezprostřední zkušenosti**, k pozorování, dotazovali se přírody, prováděli experimenty, které jsou pramenem pravého vědění o světě. Fyzikální *experimenty* měl ve velké lásce. V optice objevil zákonitosti světla a lomu, probírá otázku střelného prachu, magnetismu apod.

Jeho experimenty vzbudily podezření církevních i řádových představitelů. Bylo mu *zakázáno* objevy zapisovat a sdělovat ostatním.

Ve svých spisech však stále zdůrazňoval, že nebourá víru, ale naopak snaží se vytvořit filosofii, která by byla *větší oporou víry* než tomistická.

Samozřejmě nejsem idiot, abych nevěděl, že R. Baronovi je již zmíněn na konci 4. maturitní otázky. Ale znovu ti tady o něm vyprávím, abys zajásal, že už o něm něco víš. Chápeš to?

Tedy ti zpřehledním některé **myšlenkové směry**, které se v tom *14. a 15. století* vyklubaly:

- **Renaissance**

Z lat. slova *renascor* = znovu se narodit. Vznikla v Itálii, nejprve ve Florencii ve 14. stol.

Znamená **obnovení antických tradic**. V r. 1459 byla ve Florencii založena *platónská Akademie*.

Renaissance mění kulturní a duchovní ovzduší Evropy. Není potřeba podléhat pověře, že by renaissance znamenala radikální rozchod s minulostí nebo dokonce nějakou násilnou revoluci. Vrhla pouze jiný pohled na svět.

Středověk vytvořil obraz světa jako něco předem daného, strnulého, uzavřeného, hierarchicky uspořádaného.

Renaissance ukázala, že tomu tak nemusí být. Svět kolem **není hotový**, je pro člověka **úkolem, výzvou**, má ho objevovat, prozkoumávat, přetvářet.

Renaissance se **nezbavuje Boha**, ale chce, aby člověk vůči němu nabyl **nové zodpovědnosti** – jako člověk svobodný, schopný samostatného rozhodování. Pokud se pro renesanci hodí nějaký úryvek z bible, může to být z *Genesis* /1.kniha Mojžíšova/, kde Bůh v 1. kapitole říká lidem: „*Naplňte zemi a podmaňte si ji.*“

- **Individualismus**

Klade důraz na osobní schopnost **jedince**, jeho zdatnost, vyvázání ze středověkých strnulých forem.

- **Humanismus**

Do středu pozornosti staví **člověka**. Je to tzv. **antropocentrismus**. Zabývá se tím, co je lidské, světské. Pokud je v centru pozornosti Bůh, jak tomu bylo ve středověku, nazývá se to *teocentrismus*.

- **Naturalismus**

Příroda se chápe jako **svébytná** oblast, do níž se neprolíná teologické uvažování. Při **přírodovědeckém** bádání je nejvyšší autoritou, na niž se má člověk odvolávat, rozum. Říká se tomu *autoritatis rationis* = **autorita rozumu**.

Ve středověku platilo *ratio autoritatis* = rozumové poznání bylo podřízeno další, církevní, autoritě.

- **Reformace**

Je to snaha o **reformu křesťanství**. Zdůrazňuje se *osobní zkušenost* s Kristem, především na základě *slova Písma*, bez zprostředkování církve.

K myšlenkovému zvratu přispěly i některé **nové vynálezy**:

- **Kompas** – umožnil *zámořské objevy*, kontakt se vzdálenými zeměmi
- **Střelný prach** – oslabil postavení rytířstva, ovlivnil změny ve *struktuře společnosti*
- **Knihotisk** – nastolil revoluci v šíření *myšlenek a informací*

A teď **galerie nejvýznamnějších**. Nejsou uváděni v chronologickém pořadí.

Nejvýznamnějším teoretikem vědeckého bádání byl Francis Bacon.

FRANCIS BACON /1561 – 1626/

Angličan. *Filosof a politik*. Táhlo ho to podle jeho slov jak k politice, tak k filosofii.

Je považován za **otce experimentální vědy**.

Jeho otec byl státní kancléř.

Ve dvanácti letech /tehdy tento věk nebyl neobvyklý/ započal studia na cambridžské univerzitě. Po ukončení studií se stal diplomatem ve Francii, pak členem parlamentu za Dolní sněmovnu.

Byl přítelem a poradcem lorda Essene.

Vybuďoval *špionážní síť* zasahující až do Prahy.

Bez skrupulí vystoupil u soudu s obžalovací řečí proti lordu Essexovi, na jejíž základě byl lord Essen odsouzen k smrti a popraven.

V pětáctyřiceti letech se oženil s čtrnáctiletou dívkou. Svátba byla velmi nákladná.

Celý život prahl po *politických funkcích*.

Nejvyšší funkce zastával v letech 1613 – 1620. To byl generální prokurátor a kancléř – *třetí nejmocnější muž v zemi*.

V r. 1621 byl obviněn s *přijímání úplatků*. Byl odsouzen k pokutě, vězení a zákazu politického úřadu.

V posledních pěti letech svého života se zcela věnuje vědecké a spisovatelské práci.

Zemřel na zápal plic, který dostal při pokusu konzervovat kuřecí maso tím, že naplnil útroby kuřete sněhem.

Jedny z posledních Baconových slov prý zněly: „*Experiment se povedl dokonale*.“

Jeho teorie

„*Vědění je moc*“, říkával, čímž v jedné větě vyjádřil svoji pozici politika a vědátora.

Další citáty: „*Nad přírodou můžeme zvítězit jen tak, že ji posloucháme*.“ = Musíme poznat zákonitosti přírody,

abychom poznali, jakými prostředky ji můžeme ovládnout. „*Člověk je služebníkem a vykladačem přírody*.“

Francis Bacon věřil v přírodní kauzalitu = příčinnost: „*Pravdivě vědět znamená znát příčiny*.“ = Nestačí registrovat existenci březového háje, ale mám pátrat, jak se tady vzal, co je jeho příčinou.

V procesu poznávání razil Bacon **střední cestu** mezi empirismem a racionalismem: „*Člověk má rozumem zpracovávat a měnit poznatky získané smysly*.“

Vědec nemá pouze mechanicky shromažďovat empirický materiál, ale nemá také pouze rozumovat bez smyslového podkladu.

Smysly i rozum ponechané samy sobě mohou klamat. Kdybych se orientoval pouze na smyslové vnímání,

prohlásím hůl do vody ponořenou za nalomenou. Rozum má zase sklon urovnávat, učesávat realitu, uspořádat ji do „škatulek“, které ve skutečnosti neexistují.

Nedostatky smyslů vyrovnává **experiment** (=pokus/ - uspořádává smyslové zkušenosti.

Nedostatky rozumu vyrovnává **indukce** /přechod od jednotlivého k obecnému/ - rozum provádí zobecnění s přihlédnutím ke smyslovým poznatkům.

F. Bacon v této souvislosti říká: „*Lidský rozum nesmí dostat křídla, nýbrž olovenou přítěž, aby se mu zabránilo ve skocích a přílišnému rozletu*.“

Francis Bacon vytvořil **metodologii** vědeckého bádání, tzn. postup, jak bádát.

Nejvýznamnější je jeho teorie **idolů**. Idoly nazýval *klamy*, *bludy*, *klamné představy*, které jsou v nás a překáží nám, abychom správně posuzovali realitu. Než přistoupíme k vědeckému zkoumání, musíme se nejprve těchto idolů zbavit, musíme takzvaně „**pročistit zrcadlo**“.

Bacon rozděluje **idoly** do 4 skupin:

1. **Idoly rodu** – jsou zakořeněny v samotném *lidském rodu*, spočívají v samotné přirozenosti člověka, neboť jeho smyslové a racionální poznání je **omezené** – smysly jsou omylné, rozum upravuje realitu do zjednodušených schémat. Člověk spíše věří tomu, co chce považovat za pravdivé, *přání je otcem myšlenky*.
2. **Idoly jeskyně** – člověk se dívá na svět ze svého **úzkého pohledu** – *jako by z jeskyně*. Tyto idoly jsou dány individualitou člověka – každý člověk je jiný, má jiné afekty, vášně, dostalo se mu jiné výchovy, má jiné sklony, a to mu zamezuje, aby se na svět díval objektivně.
3. **Idoly tržiště** – člověk špatně vybírá a používá **slova**. Slovně vymezuje věci *neuváženě, nejasně, zbrkle*. Dochází pak k *dohadování lidí, jako na trhu*. Každý si pod určitým pojmem představuje něco jiného. Můžeš uvídnout souvislost s pozdějším výrokem Voltérovým: „Chcete-li se mnou mluvit, napřed mi definujte své pojmy.“
4. **Idoly divadla** – tradiční velké filosofické systémy považujeme **automaticky** za pravdivé, budí *dojem pravdy jako hra na jevišti*. Úvahy velkých myslitelů se berou jako *právoplatné, pravdivé*, zatímco jsou uhlazené přizpůsobené, upravené, tudíž neodpovídají skutečnosti.

Po tomto odbourání předsudků a bludů se lidský rozum zbavil všech deformujících příměsí a podobá se tak **čistě desce**. Bacon k tomu podotýká: „*Když jsme takto obepluli staré břehy, připravíme nyní lidský rozum pro plavbu na širém moři*.“ To znamená, že člověku už nic nebrání, aby se pustil do skutečné badatelské činnosti.

Knihy:

Nová Atlantida. Objevuje se zde moderní myšlenka organizace vědy jako *týmové spolupráce*. Současná vědy má své gestory, ředitele a oponenty. Šalomounův dům v Atlantidě Slidiče, Kutač, Kompilátory a Roubovanče nápadů. Nová Atlantida je sice *utopií*, ale inspirovala tvůrce první vědecké instituce – *Royal Society* – Královské společnosti.

Nové Organon. Zahrnuje všechny předchozí *uvedené myšlenky* + Požadavek *svobodného vědeckého bádání*. Vytýká malost ducha, pověřčivost a předpojatost. Platy a odměny vědcům jsou v rukách průměrně vzdělaných vládců.

Eseje. Mají velkou literární hodnotu. Bacon bývá stavěn jako *největší prozaik* své doby vedle poety Shakespeara. Eseje *O vysokém postavení, O odvážlivosti, O chytrosti, O atheismu*.

ERASMUS ROTTERDAMSKÝ /1466 – 1536/

Představitel **křesťanského humanismu**. Věřil v lidskou svobodnou vůli, která je zodpovědná Bohu. Jeho mottem bylo: *Svobodou ducha k pravé zbožnosti*.

Žádal *reformu církve*.

Satiricky **kritizoval** poměry v církvi, rozmařilý život duchovenstva a neblahý stav klášterů.

Scholastické spekulace považoval za prázdné a zbytečné. Scholastikové a teologové lidstvo neobohatili ničím:

„*Snad by bylo lépe teology tiše pomínout. Útočí na mě šesti sty argumenty a nutí mě odvolat, co jsem řekl.*

Pakliže odmítnu, okamžitě mě označí za kacíře. Ti, kteří jsou jim nejbliže ve štěstí, jsou obvykle nazýváni ‚zbožní‘ nebo ‚mniši‘. Obě označení jsou klamná, protože většinou zůstávají tak vzdáleni od náboženství, jak je to jen možné.“

Byl přesvědčen, že nejlepším řešením, jak obrodit církev, je vrátit se k jejím pramenům – k **bibli** a nejstarším **církevním otcům**. Pracoval na tom, aby tyto prameny byly *přístupny* široké veřejnosti.

Chtěl, aby bible byla přístupná všem – laikům i kněžím. K tomu jeho citát: „*Kéž by si oráč zpíval text Písma svatého za svým pluhem. Abych byl stručný, přeji si, aby veškeré jednání křesťanů vycházelo z Písma svatého.*“

Nemá se také bránit touze po *věděni*. Skutečné zbožnosti nehrozí nebezpečí z věděni, ale z neznalosti a nevzdělanosti.

Erasmus nejprve oceňoval práci *Luthera*, ale později se s ním rozešel. Snažil se najít **cestu** mezi dvěma extrémny: strnulostí a zapšklým lpěním na starých tradicích v katolickém táboře a tvrdou, bezohlednou novátorskou linií luteránů. Neustále vybízel k pokoji. Odmítal jakékoli násilí proti stoupencům nové /protestantské/ víry. Domníval se, že je lépe snášet luterské hnutí než rozpoutat náboženskou válku. Čas přinese vylčení.

Erasmus byl představitelem **reformy** církve, Luther *reformace*.

Erasmovy spisy se r. 1559 ocitly na seznamu *zakázaných knih*.

Erasmus chtěl **pokojnou reformu** církve, ale v podstatě položil základ protestantské reformaci. Proto se říká: „*Erasmus snesl vejce, které Luther vyléčil*.“

Kniha: *Chvála bláznovství*

MARTIN LUTHER /1483 – 1546/

Nejvýznamnější reprezentant **reformace**.
Působil ve **Wittenbergu**.

Lutherovi přezdívali *Philosophus*, byl dobrým filosofem, ale on sám filosofií spíše opovrhoval. Scholastiku pokládal za dílo ďáblovo, Aristotela za pustého žvanila a líného osla. Nejbliže měl k *Augustinovi* a zajímal ho *Bonaventura*.

Luther byl chvíli *mnichem*, stal se jím v r. 1505 u augustiniánů, pár dní poté, co vedle něj uhodil blesk a on v úzkosti slíbil, že vstoupí do kláštera. Zde byl v r. 1507 vysvěcen na *kněze*.

V r. 1517 přibíjí ve *Wittenbergu* na vrata chrámu svých **devadesát pět tezí**. Ostře napadá církevní praxi odpustků jako zdroji finančního zisku. Zpochybňuje autoritu papeže. V r. 1520 se *rozchází z římským katolictvím*, když spálil před branami Wittenbergu papežskou bulu, která mu hrozila klatbou. Chodil pak po městě obklopen bodyguardy z řad loupežných rytířů. Takřka přes noc se stal **tlumočnickem všeobecné nespokojenosti** a volání po reformě církve. Stanul v čele národní a humanistické **opozice** vůči Římu. V r. 1525 se *oženil* s bývalou řeholnicí.

Luther byl **nepoddajný, pracovitý a vytrvalý** člověk. Trpěl však představou, že ho Bůh zavrhl. Neustále ho sužovaly **výčitky svědomí**, upadal do **depresí**. Ze svého mnišského období k tomu uvádí: „*Snažil jsem se ze všech sil dodržovat řeholi. Kál jsem se, zapisoval si své hříchy. Znovu a znovu jsem se zpovídal. Svědomitě jsem konal pokání, jak mi bylo uloženo, ale přesto mě svědomí trápilo. Zkoušel jsem léčit pochybnosti a výčitky svědomí běžnými lidskými prostředky. Čím více jsem je však zakoušel, tím víc bylo moje svědomí sužováno a znepokojováno.*“

Vyrovnanost, po níž toužil, našel někdy v r. 1513 – 1518 v *nekomplikované teologii*, že totiž **spása je dar** a člověk si ji nemůže nijak zasloužit. Bůh zachrání člověka ze své vlastní vůle, ne kvůli jejich dobrým skutkům. Luther zjistil, že takto pojatá víra v Boží milosrdenství člověka **osvobozuje**. Člověka nezachrání jeho skutky, ale **víra**.

Lutherova nauka je založena na principu **osobní odpovědnosti** za svůj křesťanský život.

Luther hlásal: - **Sola fides** = *jedině víra*
- **Sola Scriptura** = *jedině Písmo*
- **Sola gratia** = *jedině zadarmo*

Ted' ti vysvětlím, co tím myslel. Dávej pozor.

Sola fides znamená, že člověk přistupuje k Bohu pouze prostřednictvím **víry**. **Jedině** na základě víry může být spasen. Člověku nezajistí spásu žádný skutek, byť sebelepší. Ať by udělal cokoli, spásu mu to nepřinese. Člověka nezachrání to, že bude plnit nějaké zákazy a předpisy. Ty ho k Bohu nepřivedou. Nikdo nemá právo mu do jeho osobní víry mluvit. Záleží na jeho **osobním svědomí**, jak se vypořádá s Božími pravdami. Má k nim

přístupovat s **vlastní zodpovědností** a na **vlastní riziko**. Nikdo mu nemůže spásu zprostředkovat, záleží pouze na jeho přístupu, na jeho víře.

Luther vycházel z listu apoštola *Pavla Římanům*, kde se říká: „*Člověk je ospravedlněn na základě víry, ne skutky zákona.*“

Luther k tomu říká: „*Žádný člověk nemůže do druhého vlít svou vlastní duši, víru, citění, vůli a dílo Kristovo. To může udělat jen Kristus sám. Žádný papež, žádný biskup nedovede způsobit, aby se v srdci člověka zrodila víra.*“

Sola Scriptura vyjadřuje, že jedinou směrnicí, **jedinou autoritou** v životě člověka je **Písmo – Boží slovo**. Jedině této autoritě se má člověk podřídit. Každý přistupuje k Písmu **sám za sebe**, individuálně. Církevní autorita jako zprostředkující instituce ke spáse ustupuje do pozadí.

Sola gratia znamená, že člověk dostává spásu **zadarmo** tím, že uvěřil v Ježíše Krista a jeho slovo obsažené v Písmu. Bůh uděluje svoje dary naprosto **svobodně**, rozdává je komu chce a jak chce. Člověku nezbyvá než na ně čekat a důvěřovat. Nemůže si je nijak vynutit, může pouze doufat, že Bůh bude k němu milostivý. Nemohou mu pomoci ani svátosti ani církve jako ústav spásy. Stěžejní je subjektivní postoj člověka.

Lutherův slovník byl mnohdy **zemitý** a **jadrný**. Erasmus Rotterdamský se zhroutil, když zjistil, že nejoblíbenějším zvířetem v Lutherových alegoriích byla *svině*.

Zde jsou některé **Lutherovy citáty**:

„*Chceš-li dobře psát, dívej se sedlákovi do huby.*“
„*Kázat je třeba tak, jako když matka kojí dítě.*“

„*Přežral jsem se jako Čech a opil jako Němec. Bůh budiž pochválen. Amen.*“

„*Jsem jako uleželé hovno, a svět je jedna obrovská prdel. Na každého dojde brzy.*“

Luther prý taky kdysi prohlásil, že *větry z Wittenbergu, jím způsobené, bylo cítit i v Římě*.

Tak to byl jeden řekněme experimentátor – Bacon, jeden humanista – Erasmus, a jeden reformátor – Luther. Nyní ti předložím **další** hochy.

Mikuláš Kusánský /1401 – 1464/

Němec. Myslitel, přírodovědec, matematik, diplomat. Ovlivnil *Kopernika, Leonarda da Vinciho, Bruna, Keplera*.

Někdy je považován za **zakladatele novověké filosofie**.

Rozbil představu hierarchicky /stupňovitě/ uspořádaného světa. Učil, že ve světě není žádná složka podřízena ani nadřizena, všude panuje **vzájemná souhra**, vzájemné působení celku a částí, hra protikladů.

Všechno pak splývá v **Bohu – Absolutnu**.

Lidský rozum nemůže k nekonečnému Absolutnu proniknout, protože je *omezený, konečný*. To si musím uvědomit, to musím vědět. Je to tzv. **poučená nevědomost**. Tento postoj připomíná Sókrata, a Kusánský to ví, protože říká, že k tomto pochopení nejlépe dospěl *Sókratés*, nejhůře pak *scholastici*.

V astronomii Kusánský ještě před Kopernikem nastolil hypotézu o **pohybu Země**.

Mikuláš Kopernik /1473 – 1543/

Je to postava, která je **mezníkem** v dějinách vědy a filosofie. Mluví se o **kopernikovském obratu**. Obrátil **vesmír naruby**. Země je postavena na roveň ostatním planetám. Střed tvoří slunce, což je **heliocentrický** pohled na svět.

V r. 1616 byl dán Kopernikův spis s jeho naukou **na index** s odůvodněním: „*Tvrdit, že slunce nepohnutě stojí ve středu světa, je nesmyslné, filosoficky klamně a přímo kacířské, poněvadž je to ve zřejmém rozporu s Písmem svatým. Tvrdit, že země nestojí ve středu světa, že není nehybná, nýbrž že se denně otáčí, je nesmyslné, filosoficky klamně. Je to přinejmenším chybná domněnka.*“

Galileo Galilei /1564 – 1642/

Bránil *Kopernika*, měl problémy s inkvizicí. Odvolal pod hrozbou mučení, že Země obíhá kolem Slunce.

Chtěl, aby věda byla **oddělena** od teologie.

Při zkoumání přírody obrátil pozornost od otázky *Proč?* k otázce **Jak?** Takže nikoliv proč např. tělesa padají k zemi, ale *jak*. Proces pádu tělesa rozložil na **měřitelné faktory** – dráha, doba pádu, odpor vzduchu apod. Zkoumal přírodu exaktně, **matematicky**.

Johan Kepler /1571 – 1630/

Astronom.

Dokázal např., že oběžné dráhy planet nejsou dokonalá kruhy, jak se dříve předpokládalo.

Měl mnoho společného s *Galileim*. To znamená nejen podobný nos, dvě uši, pět prstů na noze, ale i přístup k bádání.

Říkal, že příroda je psána **matematickým jazykem**. Tvrdil toto: „*Lidský duch prohlédne nejlépe kvantitativní vztahy. Je vlastně stvořen k jejich chápání.*“

Giordano Bruno /1548 – 1600/

Bývalý dominikán. Odmítl odvolat svoje filosofické učení, a tak ho **upálili**.

Bruno byl **panteista**. Domníval se, že celý vesmír je ovládán a oduševňován jediným principem – Bohem. Bůh neřídí svět zvnějšku jako vozataj spřežení. Bůh nestojí nad světem a mimo svět, ale je ve světě, působí v něm jako **oduševňující princip**.

Říkal: „*Hledáme Boha v neměnném, neporušitelném přírodním zákonu, v hluboké úctě, kterou pociťuje mysl, jež se tímto zákonem řídí, hledáme ho v záři slunce, v kráse věcí, které vzešly z lůna naší matky Země, a v pravém odlesku jeho bytosti – zjevu nekonečného počtu hvězd, které v nězměrných končinách jednoho nebe září, žijí, cítí, myslí a velebí nanejvýš dobrotivého, jediného a nejvyššího.*“

Jak vidno, Bruno **ztotožnil Boha a přírodu**, což se nazývá *panteismem*.

Niccolo Machiavelli /1469 – 1572/

Předchůdce **politologie**. Proslul knihou *Vladař*, která je receptem, **jak vládnout**.

Uvažoval, jak nejlépe *sjednotit roztržitěnou Itálii*, nejlépe pak pod vedením svého rodného města – Florencie. Papežství považoval za překážku sjednocení

Tvrdil, že cílem všech politických jednání má být **zachování státu a stupňování jeho moci**. Všechny prostředky, které slouží tomuto cíli, jsou oprávněné. Je jedno, jestli se jedná o prostředky **morální** nebo **nemorální**. Z historie je zřejmé, že k úspěchu vedou spíše praktiky nemorální: *klam, lest, zrada, křivá přísaha, úplatky, porušování smluv, násilí* a kdejaká další *sviňárna*.

Machiavelli: „*Lidem je nutno buď lichotit, anebo je zničit. Neboť za malé bezpráví se budou moci pomstít. Z hrobu se nemstí nikdo. Jestliže se tedy již někomu činí bezpráví, musí to být tak, aby se už alespoň nemohl mstít.*“

Politik musí umět využívat **slabostí lidí**. Státník musí vědět, že lidé jsou špatní a většina navíc ještě hloupá. Machiavelli doporučuje jednat **rychle a bezohledně**: „*Ale domnívám se, že se lépe vyplácí jednat rázně než ohleduplně, protože Štěstěna je žena. Chceme-li nad ní mít vrch, musíme ji bit a zacházet s ní neurvale.*“

Právu Machiavelli příliš nedůvěřuje: „*Musíme si uvědomit, že lze bojovat dvojím způsobem: jednak zákony, jednak násilím. První způsob je vlastní lidem, druhý zvířatům. První způsob často nestačí, a proto nezbyvá než uchýlit se k druhému.*“

Ve vztazích států neexistuje morálka, pouze **boj o moc**, vedený prostředky politickými nebo vojenskými.

Machiavelliho *politická nauka* se dá shrnout do jednoho: **Účel světí prostředky**.

Jakýsi kritik o Machiavellim prohlásil: „*Měl odvahu sobě i celému světu přiznat to, co diplomaté všech dob dosud prozrazovali jen svým jednáním.*“

Hugo Grotius /1583 – 1645/

Opak cynika Machiavelliho. Chtěl, aby **právo stálo nad státem**. Je považován za **zakladatele mezinárodního práva**.

Právo se podle něj odvozuje z *Boží vůle*. Bůh stvořil člověka s jeho *přirozeností*. Přirozeností pro člověka je, že je nadaný rozumem a že se sdružuje ve společenství. Z této přirozenosti je vyvozováno i **přirozené právo**, které je základem **mezinárodního práva – ius gentium**. Přirozené právo zavazuje jak jednotlivého člověka, tak státy ve válce i míru. *Mezinárodní právo je nejvznešenější částí práva.*

Thomas Morus /1478 – 1535/

Utopista.

Thomas Morus napsal knihu *Utopie*, což znamená totéž co „*bez místa určení*“. Představoval si stát bez vykořisťování, se společnou výrobou a společným vlastnictvím.

... *Utopista je člověk, který vytváří utopii, tj. nereálné, ideální představy o uspořádání společenských poměrů, které jsou obvykle vyvolány neutěšenou aktuální politickou situací. Známými utopisty byli kromě Mora v jeho době ještě Francis Bacon /viz výše/ a Thomasso Campanella /viz níže/ O utopiích se někdy tvrdí, že jsou pro lidstvo užitečné, protože před něj staví ideál, a tak jej povzbuzuje k činu. Jsou to však pověry a kecy. Dvacáté století ukázalo, kam utopické představy vedou, jestliže se chtějí uskutečnit v praxi: k perzekucím a masovým vraždám. Názorně to předvedli zejména komunisti a nacisti. Ospravedlněním nemůže být ani tvrzení, že to někdo „myslel dobře“.*

Thomasso Campanella /1568 – 1639/

Již výše zmíněný **utopista**. Ve svém díle *Sluneční stát* si představoval ideální společnost, ve které vládou moudří kněží.

Michel de Montaigne /1533 – 1592/

Esejista. Eseje byly v té době **novým literárním žánrem**. Znalec světa a lidí. Hodně cestoval.

Byl tak trochu *skeptik*, co se týče poznání přírody, a tak trochu *hedonista*. Hlásá myšlenku plného a radostného života, ke kterému nás vede sama příroda. Říkal také, že člověk má reflektovat svoji vnitřní zkušenost, aby dospěl k poznání své přirozenosti.

Napsal *Eseje* – jsou to volné úvahy o člověku a jeho osudu.

Tady máš jeden jeho citát: „*Rozum je nejspravedlivěji rozdělený statek. Nikdo si nestěžuje, že ho má málo.*“

Jedná se o **17. – 18. století**.

Nejprve vystoupili dvě velké skupiny filosofů – **racionalisti** a **empirici**. O racionalistický a empirický způsob poznávání se přeli filosofové od pradávna. V tomto období se však předvedli v plné nádheře.

Z *racionalistů* ti povyprávím o **Descartesovi, Spinozovi a Leibnizovi**, z *empiriků* se proslavili hlavně ti angličtí – **Locke, Berkeley a Hume**.

Pak přijdou na řadu **osvícenci** – **Montesquieu** a kdo jiný než **Voltaire**, a nakonec **materialisté** a **encyklopedisté** **La Metrie, Diderot, Helvétius, Holbach** a samostatný zjev **Rousseau**.

RACIONALISTÉ

Racionalisté si položili základní otázku: Jak to, že člověk má v mysli **dokonalé ideje**, když k nim nemohl přijít odpozorováním z viditelného světa? Člověk se nikde ve světě nesetká prostřednictvím smyslů s ideálním kruhem, s Bohem, a přesto v mysli tyto představy má.

Dospěli tedy k závěru, že tyto dokonalé ideje má již **od narození**, protože jak jinak by je získal. To znamená, že člověk se již rodí se schopností **poznávání** a není odkázán na svoje smysly. Toto je základní *předpoklad*, z něhož racionalisté vycházejí.

Tento názor se těžko vyvrací i potvrzuje, protože není možno člověka na počátku jeho vývoje vystavit nějakému hrůzostrašnému pokusu, kdy by se mu odstranilo smyslové vnímání a pozorovalo, jestli dospěje k nějakému poznání.

Racionalisté si obzvláště libují v *matematice a geometrii*, protože ty pracují s ideálními obrazy.

Vrozené ideje nám přinášejí: - **Poznatky o nás samých**
- **Poznání Boha**
- **Matematické poznatky**

René Descartes /1596 – 1650/

Descartes bývá považován za **otce moderní filosofie**. Podle jeho jména je dokonce pojmenován způsob filosofování, který zavedl. Je to **kartesianismus**. Descartes se totiž řekne latinsky *Cartesius*.

Descartes je **typický racionalista**. Francouz. Studoval na známé jezuitské koleji La Fleche. V Holandsku se stal vojákem, ale z armády odešel a věnoval se filosofii a vědě. Imponoval švédské královně Kristině, která ho v r. 1648 pozvala k sobě, aby ji vyučoval filosofii. Descartese však přemohla švédská zima a záhy umřel.

Descartes je autorem slavné věty: „*Cogito, ergo sum.*“ = „*Myslím, tedy jsem.*“

Vzorem pro filosofii byla Descartesovi *matematika* pro její práci s ideálními tvary a pojmy. Snažil se podrobit kritice dosavadní poznání. Pohyboval se tedy především v oblasti *gnoseologie*.
Přál si být *Aristotelem nové doby*, což však nebyl.

Napsal *Rozpravu o metodě*.

Filosofická koncepce

Smysly nás *klamou*. Veslo vidíme ve vodě jako nalomené, člověka v dálce považujeme za strom, stejně dlouhé čáry se nám jeví jako různé dlouhé apod.

Descartes si proto klade otázku, jak víme, že všechno, co vnímáme, není **iluze**. Sen ve spánku, když jsem v něm, taky považuju za skutečný, než se z něho proberu. Kde беру jistotu, že nesním stále a jednoho dne se z tohoto snu probudím? Co když jsem stále **oklamáván** nějakým démonem, který mě třeba klame i v tak jasných věcech, jako že dvě a dvě jsou čtyři nebo že čtverec má všechny strany stejně dlouhé?

Tímto způsobem Descartes dospěl k tomu, že nic nelze považovat za *jisté*, kromě jediného: To, že **myslím**. I kdyby mě démon klamal o všem, nemůže mě klamat o tom, že myslím, že uvažuji, přemítám o všem možném, tedy i možnosti, že mohu být klamán. To je pro Descartese důkaz toho, že **existuju**. To, že *myslím*, potvrzuje mou existenci. Kdybych neexistoval, nemohl bych být klamán, že existuju.

Z tohoto myšlenkového postupu Descartes odvodil prohlášení: „**Myslím, tedy jsem.**“

Názor na Boha

Descartes říká, že o všem **pochybuje**, což je nedokonalé.

Co je víc než pochybování? *Poznání*. Z čehož vyplývá, že **znát je dokonalost**, pochybovat, to znamená, nemít dostatečné poznání, je **nedokonalost**.

Kdybych byl dokonalý, stvořil bych sám sebe jako dokonalého, to znamená se schopností poznání.

Jsem však nedokonalý, protože nemám dokonalé poznání. Co však nesporně mám, jsou **dokonalé ideje** – ideje kruhu, Boha a tak. Tyto dokonalé ideje *nemohou* pocházet ze mě, protože já jako nedokonalý, jsem tyto dokonalé ideje nemohl do sebe dostat. Musí tedy existovat někdo, kdo do mě tyto dokonalé ideje dosadil, což musí být někdo **dokonalý** – a to je **Bůh**.

Dokonalejší je existovat než neexistovat, čili **Bůh existuje**.

Existence vnějšího světa

Tak Descartes dospívá zpět k otázce: Existuje tedy *vnější svět* nebo neexistuje? Je skutečností nebo pouhým klamem?

Descartes odpovídá: Ano, **existuje**. Proč? Protože *Bůh je dokonalý a nemůže dopustit, abychom byli klamáni*.

Dualista

Descartes byl dualista. **Mysl** a **tělo** považoval za dvě **oddělené substance** /=podstaty/. Jsou to dvě **konečné substance**.

Mysl se vyznačuje **nerozprostraněností**, tělo a všechno materiální **rozprostraněností**.

Pochop: Mysl nemá žádný hmotný rozměr, nezabírá žádné místo v prostoru, čili je nerozprostraněná. Kdežto hmotné věci se vyznačují délkou, šířkou a hloubkou, dají se umístit, jsou rozprostraněné.

Tyto dvě vlastnosti – rozprostraněnost a nerozprostraněnost – si vzájemně *nepřekážejí*, ale ani se nijak *neovlivňují*.

Descartes však ví, že musí existovat nějaké **pojítka** mezi těmito dvěma substancemi. Jak jinak by mysl mohla něco vědět o vnějším světě?

Proto Descartes hovoří o **třetí substancí**, kterou je **substance nekonečná – Bůh**. Tato substance obě předchozí konečné substance **spojuje**. Descartes říká: „*Bohem myslím substancí nekonečnou, nezávislou, všemohoucí, vševědoucí, od které jsem stvořen já sám a všechno ostatní, existuje-li něco jiného, co existuje.*“

Dualisté jsou označováni filosofové, kteří vyznávají, že svět stojí na dvou nebo více oddělených substancích.

Monisté jsou opakem dualistů - tvrdí, že základem světa je jediná substance

Benedikt Spinoza /1632 – 1677/

Holandan. Jeho rodiče byli *portugalští židé*.

Původně se jmenoval *Baruch d Espinoza*. Měl být rabínem, ale ve svých čtyřicetiletých letech byl pro své názory vyloučen ze židovské obce, proklet a zatracen. Bylo to v období náboženských válek, kdy každé náboženství lpělo na svých dogmatech a naukách.

Spinoza si představoval, že za veškerou skutečností stojí **jediná substance**. Ta je základem všeho. Spinoza je tedy na rozdíl od Descartese **monista**.

Nechť se ti s jeho jménem vybaví příklad s *plochou papíru*.

Plocha papíru je *bůh* = *podstata všeho*. Je nekonečná, věčná, existuje sama ze sebe, není nic mimo ni. Je to nekonečno, které stojí za vším, za všemi věcmi. Je to **nekonečná substance**.

Na papír narýsujeme čtvercovou síť. Čtverce jsou jako by jednotlivé jevy, věci, které se běžně nazývají *příroda*. Jsou konečné. Jednotlivý jev, skutečnost nepochází přímo od boha, ale má svou nejbližší příčinu v jiných jsoucnech, tak jako je každý čtverec vymezen jinými čtverci kolem něho.

Jednotlivé jevy se nazývají **mody**. Pocházejí sice od boha, ale nepřímou, *zprostředkovaně* skrze jiné mody. Čtverce bys nemohl narýsovat bez plochy papíru a také žádný čtverec by nemohl existovat bez jiných čtverců.

Absolutní suma všech modů se nazývá **nekonečná modifikace**. Je to všeobjímající souhrn všech jevů. Nekonečná modifikace pochází přímo, *nezprostředkovaně* od boha.

Příčinný řetězec tedy vypadá takto: **Nekonečná substance** = *bůh*
Nekonečná modifikace = suma všech modů = *všechno*
Mody = *jednotlivé jevy*

Nekonečná substance dává vznik nekonečné modifikaci a nekonečná modifikace určuje jednotlivé mody.

Bůh = *nekonečná substance* má dvě vlastnosti: **Rozlehlost** a **myšlení**.

Rozlehlost a myšlení jsou u boha nekonečné.

Protože *bůh prostupuje všechno*, je takzvaně *imanentní* ve všem /jako ta plocha papíru/, můžeme se i na každou jednotlivou bytost dívat z hlediska *rozlehlosti* a *myšlení*. Rozlehlost je charakteristická pro *tělo*, myšlení pro *duši*. Duše a tělo jsou pouze *dvě stránky jedné a téže substance*. Tělo a duše nejsou dvě rozdílné substance, ale projevem jedné a téže bytosti. Toto je právě ten Spinozův **monistický přístup**.

Gottfried Wilhelm Leibniz /1646 – 1716/

Němec. Zakladatel *novodobé německé filosofie*.

Chtěl zabránit výbojnosti francouzského krále Ludvíka IV. Doporučoval, aby se křesťanské státy v Evropě sjednotily proti nekřesťanskému světu. Francie by měla v první řadě obsadit Egypt. Jeho plán selhal. Na křížácké výpravy neměl nikdo chuť. „Vyšly z módy“.

Leibniz si představoval, že skutečnost sestává z **monád**.

Pojmenování monád je podle *monas* = jednotka.

Monáda je *jednoduchá substance*, z níž vznikají složeniny.

Monády jsou toto:

- **Body** – prazákladem jsoucný jsou *bodové substance*
- **Silová centra** – těleso je komplex *silových center*
- **Duše** – bodová silová centra jsou *oduševnělá* na různém *stupni dokonalosti*. Nižší monády mají nevědomé představy, lidská duše jako vyšší monáda má vědomí, nejvyšší monáda *bůh* je vševědoucí
- **Individua** – každá monáda je jiná, *nezaměnitelná* a navenek *uzavřená*, nemá žádná „okna“, to znamená, že z nich nemůže nic vyjít a nic do nich vejít

Každá monáda je zrcadlem vesmíru. Je to **mikrokosmos v makrokosmu**.

Monády jsou na sobě nezávislé, ale jsou naprogramovány a jejich pohyby zkoordinovány podle jednotného plánu bohem, který je natáhl jak budík. *Bůh* je tudíž „**prvotním hodinářem**“. Toto naprogramování se nazývá **předzjednaná harmonie**.

Leibniz je přesvědčen, že *bůh* při stvoření stvořil ten **nejlepší z možných světů**.

EMPIRICI

Empirismus pokládá **smyslovou zkušenost** za základ veškerého poznání. Nemyslí si, že by měl člověk nějaké vrozené ideje, jak si mysleli racionalisté, ale ideje se v nás rodí až po smyslovém vjemu.

Předchůdci empirismu byli: *Roger Bacon* /1214 – 1294/

Francis Bacon /1561 – 1626/

Thomas Hobbes /1588 – 1679/

Isaac Newton /1639 – 1727/ - „Každý triumf vědění v sobě zahrnuje sterý poznatek o nevědění.“

„Čím hlouběji člověk nahlíží do tajemství přírody, tím se stává pokornějším a skromnějším.“

Nejznámější byl v té době **empirismus anglický**. Vynikli *John Locke, Georgie Berkeley a David Hume*.

John Locke /1632 – 1704/

Studoval přírodní vědy, lékařství a státovědu. Pět let studoval ve Francii Descartesovo dílo.

Locke odmítl Descartesovo učení o vrozených idejích. Nevěřil, že se lidé rodí s vědomostmi. Rozum je **nepopsaný list papíru**, popisovaný tím, co k nám přichází prostřednictvím smyslů.

Veškeré *poznání* přichází:

1. **Prostřednictvím smyslů** – *vnější* zkušenost
2. **Reflexí** – *vnitřní* zkušenost, přichází až po smyslovém vnímání

Ze zkušeností se v mysli tvoří *ideje* – duchovní obrazy, pojmy. Jsou ideje: 1. **Jednoduché** – přijímáme je pouze *pasivně*, bez představivosti
2. **Složené** – vytváříme je *aktivně* z jednoduchých idejí pomocí představivosti

Locke rozlišuje tři *druhy poznání*:

1. **Intuitivní** – jeho prostřednictvím získáváme poznání *o nás samotných*
2. **Demonstrativní** – *na důkazu* založené poznání
3. **Senzitivní** – nabýváme poznání *vnějšího světa*

Locke říkal, že nikdy nejsme schopni pravdivě poznat přírodní svět. Věda spočívá na dohadu, ne na přesném poznání. **Přírodní věda je druh víry**.

Pak mně Locke vždycky ještě říkával: „*Jen proto, že se něco všeobecně přijímá, nemusí to být nutně pravdivé. Jen proto, že je něco všeobecně známo, nemusí to být nutně vrozené.*“

Georgie Berkeley /1684 – 1753/

Studoval a učil na univerzitě v Dublinu. Cestoval po celé Evropě. Navštívil i Ameriku, kde chtěl obracet na víru nezkažené Indiány. Nedostal však státní subvence a misijní podnik se nezdařil. Byl 18 let *anglikánským biskupem*.

Navázal na Locka.

Tvrdil však, že vše, co vnímáme prostřednictvím vnějšího i vnitřního vnímání, jsou pouhým stavem našeho vědomí, je to pouze moje **vlastní představa**. Věc je poskládána z počtů v našem vědomí.

Tuto nauku vtělil Berkeley do slavného výroku: „**Esse est percipi**“ = „**Býti jest býti vnímán**“

Tento názor, popírající existence vnějšího světa, se nazývá **subjektivní idealismus**.

Berkeley se ptá: Jak to však, že všichni lidé mají představy o věcech stejné? A hned si odpovídá: Je to proto, že tyto představy dává bůh, který nikomu **nestraní**.

Přírodní zákony jsou pouze zákony, podle nichž bůh spojuje ideje v myslích lidí.

Nemůžeme však nahlédnout do božího myšlení, proto musíme přírodní zákony poznávat pozorováním, zkušeností.

Berkeley tak spojil **idealismus s empirismem**.

Berkeleyho kritizoval *Voltaire*: *Podle Berkeleyho teorie Esse est percipi bychom neměli říkat, že mám přeraženou nohu, ale že mám zdání přeražené nohy a chirurg mi to zdání amputuje. Taky pak nelze říkat, že mám hlad, ale zdání hladu, proto si dám zdání krajíce chleba, abych prožil zdání zažívání.*

Berkeley však na Voltairovu kritiku raguje: *Je nutno myslet jako učenci, ale mluvit jako lid. Taky říkáme, že slunce vychází a zapadá, i když podle Kopernikova systému tomu tak není.*

David Hume /1711 – 1776/

Dovršuje vývoj britského empirismu.

Pokoušel se neúspěšně o kariéru akademika. Skončil jako knihovník v Edinburghu. Byl blízkým přítelem *Adama Smitha*. Zemřel na chorobu zažívacího ústrojí.

Zkritizoval filosofy a metafyziky, kteří předstírají vědění o tom, co vědět nemůžeme.

Příklad jeho kritiky je problém **kauzality** – příčinnosti.

Příčinný vztah mezi dvěma změnami nemůžeme dokázat, ale ani pozorovat. Vidíme pouze dvě události, které jdou po sobě. Vnímám pouze událost B, která následuje po A, ale nic víc. Vnímám **pouze následnost**, ne příčinnost. Např. *Vidím pohyb nohy, jak naráží do balónu a pak pohyb balónu.*

Opakované pozorování časové a prostorové souvislosti dvou změn mi **vnucuje představu** příčinné souvislosti. Např. že *pohyb nohy je příčinou pohybu balónu*. Tato představa však není objektivní, je pouhým **zvykem** ve mně.

Tento zvyk mě vede k **víře**, že se to bude i v budoucnu opakovat: Když pohybem nohy udeřím do míče, ten odletí. Já nevím, jestli se to bude opakovat, ale věřím tomu.

Zvyk a víra mi pomáhají orientovat se ve světě a uspořádat svůj život. Jsou užitečné, mají **praktický význam**.

Př.: *Ze zkušenosti, že lidé se zpravidla nedožijí více než sta let, nemohu s jistotou tvrdit, že to tak bude fungovat u každého. Možná je na této teorii založeno udělování trestu odnětí svobody ve výši třeba tři sta padesáti let, jak je zvykem v Americe. Kdoví jestli se toho odsouzený zločinec nedožije.*

Hume chtěl svou naukou *zbourat* běžnou představu o objektivním, vždy platném, automaticky přijímaném zákonu o neměnných příčinných vztazích mezi ději či fakty.

OSVÍCENSTVÍ

Osvícenství je charakteristické pro **18. století**. Zrodilo se v *Nizozemsku* a v *Anglii*, odtud se šířilo do Francie a dalších zemí.

Osmnácté století se někdy vymezuje tak, že začíná od r. 1715, kdy umřel Ludvík XIV, čímž končí vyhrcožený absolutismus, a končí r. 1815 pádem Napoleona a restaurací Bourbonů.

Osmnácté století se nazývá **stoletím filosofů**. Nejsou to však filosofové v pravém slova smyslu, protože filosofem se označoval každý, kdo uměl **svobodomyšlně, racionálně** uvažovat, byli to učenci, spisovatelé i mnozí kněží, kteří v pařížských **kavárnách** a **salónech** používali filosofii ke společenské kritice.

Osvícenství je obdobím *sebevědomého rozumu*. Chlubilo se, že bojuje **světlem rozumu** proti tmě nevědomosti a pověr. Osvětlovalo, proto osvícenství.

Osvícenství vyústilo ve *francouzskou revoluci* v r. 1789. Když uvážíme, kolik krve bylo během revoluce prolito a kolik hlav nově vynalezenou gilotinou setnuto, pak je zřejmé, že když *adoruješ rozumářství, upadneš do nerozumnosti*.

Znaky osvícenství byly tyto:

1. **Kritika společnosti, absolutismu a náboženství**
2. **Vědecký duch** – osvícenství je obdobím vydávání *encyklopedii* – naučných sborníků. Encyklopedi byla dílem akademiků a měla být přehlídkou toho, co všechno dosáhl lidský duch. *Voltaire* k akademikům: „*Děkuji vám jménem abecedy.*“ Osvícenství hojně rozvíjelo kromě věd přírodních také *vědy humanitní*: historii, ekonomii, právo, pedagogiku.
3. **Záliba v pokroku** – chválili civilizační vzestup, který je v protikladu k barbarské zaostalosti.

Ted' se podíváš, jak vypadali **osvícenci ve Francii**.

Voltaire

Když chci pochopit, jaké bylo osmnácté století, mám si prý představit *Voltaire*. To mi radí *Victor Hugo*:

„Jmenovat Voltaira znamená charakterizovat celé osmnácté století.“

Něco na tom asi bude.

Francois-Marie Voltaire /1694 – 1778/

Voltaire byl takovýto: *Vzpurný. Hrdý. Vtipný. Ironický. Sarkastický. Duchaplný. Skeptický. Útočný. Štědrý.*

Dvakrát seděl v Bastile.

Jako první napsal knihu **filosofie dějin** – *Esej o mravech a duchu národů*. Filosofie dějin je něco jiného než kniha dějin. Dějepisné učebnice se soustředí na hromadění dat a faktů, ale filosofie dějin jde po *podstatě, principu, hnací síle a smyslu dějin*.

O Voltairovi si nejlépe uděláš obrázek z jeho *výroků*:

„Je to koneckonců jen král.“ – Po rozchodu s pruským králem Bedřichem II., s nímž se přátelil a na jehož dvoře nějaký čas pobýval.

„Bohužel, přišlo jich právě tolik, aby mě uviděli na popravišti.“ – Při svém triumfálním příjezdu do Paříže, když ho lid oslavoval.

„Je nutno, aby každý zemřel v náboženství svých otců. Kdybych žil na březích Gangy, přál bych si zemřít s kravským ocasem v rukou.“ – Ke konci života

„Kdyby nás příroda neučinila poněkud lehkomyšlnými, byli bychom těmi nejnešťastnějšími lidmi. Většina lidí se neoběsí jen proto, že mohou být lehkomyšlnými.“ – Proti strohosti a ukázněné vážnosti, které považoval za nemoc.

„Mým povoláním je říkat, co si myslím.“

„Nesouhlasím s jediným Vaším slovem, nicméně budu do krve hájit Vaše právo, abyste je směl pronést.“

„Jakým právem by mohl tvor stvořený k sebeurčení nutit jiného tvora, aby myslel tak, jak myslí on?“

– Při zastávání tolerance.

„To je takový zažraný názor, že všechno je dobré, i když je to špatné.“ – Proti optimismu za každou cenu a proti poučce, že vše, co je, je dobré.
Inspirován lisabonským zemětřesením v r. 1755, kde zahynulo na patnáct tisíc lidí.

„Bayle postřehl, jak nesmyslné je dělat Boha hvězdou i melounem, myšlenkou i hnojivem.“

– Pochvala Pierre Bayleho, francouzského filosofa, předchůdce osvícenství, který kritizoval Spinozovu filosofii. Spinou znáš.

„Právě jsem dostal, vážený pane, Vaši novou knihu proti lidskému pokolení. Nikdo nikdy nevynaložil tolik důvtipu, aby z nás udělal zvířata. Když člověk čte Vaše dílo, dostává chuť lézt po čtyřech. Ale protože jsem tomu před více než šedesáti lety odvykl, cítím, bohužel, že je nemožné, abych tomu zase přivykl.“

– Řádky Jeanu Jacquesu Rousseauovi, když si přečetl jeho knihu *Rozpravy o nerovnosti*, která vyjadřuje, aby se člověk navrátil do původního přírodního stavu.

„V okamžiku smrti vyznávám, že uctívám Boha, miluji své přátele, nepocituji nenávist ke svým nepřátelům a nenávidím pověru. Voltaire.“ – V okamžiku smrti.

Politický filosof

Charles de Montesquieu /1689 – 1755/ - čti monteskié

Napsal *Duch zákonů*.

Požadoval, aby ve státě byla přísně *oddělena moc zákonodárná, výkonná a soudní*.

Jestliže je například moc soudní spojená s mocí výkonnou, dochází k despotii a potlačení svobody.

Oddělené moci jsou zárukou *politické svobody*.

Materialisté a encyklopedisté

Julien Offray de La Metrie /1709 – 1751/ - čti lametri

Bojovník proti náboženské víře.

Byl to *materialista* – zastánce smyslových požitků, novodobý *hedonista*. Pocit viny nebo lítost považoval za sebetržnění.

Prohlásil: „*Využijme těch několika chviliek, jež nám zbývají. Pijme, zpívejme, milujme toho, kdo miluje nás. Ať kolem nás srší žerty a vtipy, ať všechny rozkoše nás postupně pobaví a okouzlí naše duše. I když je život krátký, my chceme žít.*“

Zemřel na otravu lanýžovou paštikou, připravené na zkaženém tuku.

Denis Diderot /1713 – 1751/

Asi *nejhlubší* ze všech materialistů.

Vydal *Encyklopedii*.

Psal i o divadle – kniha *Herecký paradox*. Tady třeba říkat: „*Herci budí u obecenstva dojem ne tehdy, když zuří, nýbrž tehdy, když dobře hrají zuřivost.*“

Claude Adrien Helvétius /1715 – 1771

Tvrdil, že existuje pouze *hmota*. Poznáme-li hmotu, poznáme vše. Duchovní princip za hmotou neexistuje – je to výmysl, *podvod kněží*.

Po vystudování práv pracoval jako kontrolor výběrčích daní. Vinařům, kteří byli sužováni nadměrnými daněmi, dal zajímavou radu: „*Přepadněte naše úředníky. Já se jim ovšem postavím do čela. Ale vy nás pobijete a zjednáte si spravedlnost.*“

Paul Heinrich Ditrich von Holbach /1723 – 1789/

Napsal knihu *Systém přírody*, která byla ve své době považována za „*bibli materialismu*“. Příroda je pro něho velký celek sestávající ze spojení různých hmot.

Zabýval se taky rozbořením *politického despotismu*. Shledal toto: „*Svět je plný spokojených otroků, tak zbabělých, že milují své okovy, tak bláhových, že se jim smějí, tak podlých, že se jimi pyšní.*“

Jako oporu neomezené moci a nesprávné politiky považoval *nevědomost a lenivost lidí*.

Zvláštní případ

Jean Jacques Rousseau /1712 – 1778/

Rousseau měl tuto *ideu*:

Člověk vycházející z lůna přírody je dobrý. *Zkazí ho teprve společnost*.

Velký význam v životě člověka hraje *výchova*. Ta má rozvíjet v člověku jeho dobrý, přirozený základ a chránit ho před škodlivými společenskými vlivy.

Civilizace, kultura, věda a umění člověka nepovznášejí, ale *kazí*.

Rousseau touží **uniknout** do vysněného **přírodního světa**: „*Kdybychom bydleli v polích, nemohli bychom být masově usmrcováni. Kdybychom bydleli pod širým nebem a ne v domech, nemohly by nám padat na hlavu.*“

Rousseauovo *unikání od přítomné reality* a neschopnost se s ní zodpovědně vyrovnat je patrné i z toho, že dal všechny své děti hned po narození do nalezince. Patrně mu překážely v jeho snění.

Rousseau se rozešel s encyklopedisty. Byl *zhrzen* jejich odmítnutím. Nedosahoval zdaleka úrovně jejich vzdělanosti. O to víc jsou jeho knihy plné *patosu* a *vášnivého zaujetí* pro vlastní myšlenky. Vychutnal si ho i *Voltaire* slovy, která jsou uvedena výše a která se mu bezesporu stala kamenem úrazu.

Knihy: *O společenské smlouvě*

Rozprava o původu a příčinách nerovnosti mezi lidmi

Vrcholem evropského myšlení v 18. století je *Kantova filosofie*.

Kantovo jméno je spojeno s tzv. „kopernikovským“ *obratem* ve filosofickém myšlení. Dozvíš se, co to je.

IMMANUEL KANT /1724 – 1804/

Narodil se v *Královci* v Prusku a celý život z něj prakticky *nevytáhl paty*.

R. 1770 se tady stal profesorem logiky a metafyziky.

Žil spořádaně a poklidně. Byl to pořádkumilovný, přesný až puntičkářský člověk.

Je znám termín „*Kantova procházka*“: Kant s neúprosnou přesností v pravidelnou denní hodinu vyšel na procházku, takže občané si podle něj mohli seřizovat hodinky.

Nikdy nebyl ani v nejmenším ženat. Ve společnosti žen se však prý cítil dobře.

Měl mnoho přátel. Byl všeobecně respektován a obdivován.

Byl to výjimečný muž *velkého ducha*.

Knihy: *Kritika čistého rozumu*

Kritika praktického rozumu

O době osvícenství pravil Kant toto: „*Osvícenství znamená vymanění člověka z jím zaviněné nedospělosti.*“

Smysl tohoto výroku je tento: Lidé se doposud příliš spoléhali na vnější autority a dávali jim přednost před vlastním poznáním.

Kant vyšel z Huma, který tvrdil, že stanovování zákonitostí mezi vnějšími předměty - např. příčinnost a účinnost - je pouze otázkou naší mysli. To bylo základem pro radikální obrat ve filosofickém přístupu, který Kant učinil. Jako Kopernik obrátil představy o uspořádání kosmu naruby, tak Kant totéž provedl ve filosofii.

Kopernikovský obrat

Tento tzv. kopernikovský obrat znamená toto:

Kant přenesl pozornost od zkoumání předmětu myšlení k rozboru **myšlení samotného**.

Kant se neptá, co je to za předmět, který poznáváme, ale **jak poznáváme**.

Ptá se, jak je poznávání vůbec možné.

Dřívější věda a filosofie považovala za samozřejmé, že umíme poznávat. Vědci a filosofové se domnívali, že je možno ihned se chápat předmětů, které chceme prozkoumat, ale neprověřovali samu poznávací činnost.

Kant tušil, že klíč k řešení problémů světa leží právě v našem **uspořádávání a hodnocení poznatků**.

Jestliže se změní systém práce s poznatky, změní se i svět.

Př.: *Středověký svět byl jiný než dnešní, protože jeho práce s poznatky byla jiná než dnes.*

Jak tedy poznáváme

Poznáváme proto, že máme v sobě **předpoklady** pro poznávání. Máme v sobě něco, nějaký aparát, který nám umožňuje poznávat, neboli nabývat zkušenost.

Vjem může vzniknout pouze za určitých předpokladů. Máme v sobě **předem dané** = apriorní formy, které nám umožňují uspořádávat a podržet tok podnětů, které přicházejí z vnějšího světa. Je to jako s formičkami, do nichž nasypeš zrnka písku. Formička také uspořádá a podrží písek do tvaru bábovičky.

Čili: Židli dokážeme vnímat pouze proto, že máme v sobě formu **prostorového** pořádku podnětů. Můžeme určit, co je nad, co je pod, co je vedle apod. Z takto uspořádaných podnětů pak vzniká *vjem*.

Rovněž tak dokážeme podněty uspořádávat **časově**. Dokážeme určit co následovalo před a po.

Tyto schopnosti nazývá Kant **apriorní formy smyslovosti**: *prostor a čas*.

Prostor a čas je tedy v nás.

Z vnějšího světa k nám proudí *vnější podněty*. Ty mají svůj původ v nějakých věcech, o nichž však nic nevíme. Víme, že z nich vznikl na základě našich zmíněných schopností *vjem* židle, ale tento **vjem není totožný s věcí**,

kteřá tento vjem vyvolala. To, jaký tento svět věcí je, jak tyto věci vypadají, nemůžeme zjistit. Jsou to **věci o sobě**, které naší apriorní mřížkou prostorového a časového pořádku **upravujeme** do podoby vjemu. A jsme u toho: Můžeme pracovat **pouze s vjemy**.

Kant nepopírá existenci vnějšího světa, tzn. věci o sobě, akorát o nich nic nemůžeme vypovědět, protože nevíme, jak vypadají, jsou pouze materiálem pro naši zkušenost.

S vjemy, které jsme vytvořili, jsme dále schopni pracovat. Dokážeme o nich **rozvažovat**, shrnovat je do pojmů, pojmy porovnávat a třídít, dávat je do souvislostí, vykládat jejich smysl a tak. Vytváříme si tak svůj vlastní svět – svět **věcí pro sebe**. Tento svět se pochopitelně může měnit podle toho, jak s těmito věcmi nakládáme. Objektivní realita vzniká podle toho, jak poznáváme. My sami jsme *tvůrci skutečnosti*. Není zde daná nějaká objektivní realita, již bychom objevovali. Svět je takový, jaký ho uděláme.

Kant těmito úvahami zamířil na to, abychom nikdy nevydávali své myšlenkové konstrukce a ideje za jediné platné a objektivní. Nemusí odrážet skutečnost. Ta může být úplně jiná. *Mnohé ideje platí jen v době, kdy nám vyhovují a pak je opouštíme.*

/Kantovu teorii o vytváření vjemů můžeš srovnat s problematikou vnímání v rámci obecné psychologie – mat. ot. 18./

Teoretický a praktický rozum

Kant rozlišuje mezi *teoretickým* a *praktickým* poznáním, teoretickým a praktickým rozumem.

Teoretický rozum se snaží dospět k poznání *pravdy*, vytváří logické, vědecké soudy, formuluje zákonitosti.

Praktický rozum poznává, co je potřeba *konat*. Zabývá se účely a prostředky. Mám-li stanoven nějaký cíl, rozvažuji, co budu dělat, abych ho dosáhl.

Př.: *-Chci-li se podívat na Aljašku, přemítám, co mám pro to udělat: sehnat prachy, koupit dvoje spodky, naučit se komunikovat s medvědem, zjistit, kde se nachází hrob Eskymo Welzla a tak.
- Jestliže se chci najíst, přemýšlím, co udělám. Kladu si otázku, kolik jsem ochoten vydat za potravu peněz. Půjdu do bufetu na stojáka nebo si sednu do hospody? Nevyřeším to jenom vlašákem z papíru?*

Náboženství a mravnost

Kant postavil existenci Boží na **mravních důkazech**.

Mravní myšlení totiž vyžaduje, aby byl člověk odměněn za svou dobrotu, čestnost, poctivost.

Normálně se to tak však v životě neděje. Vítězí grázli a ničemníci, poctivci ostrouhávají. Proto musí být ještě nějaká další existence, v níž bude *zajištěna spravedlnost*.

Bůh a nesmrtelnost jsou *předpoklady praktického rozumu*. Má-li se vyžadovat vůbec nějaká morálka, to znamená žít čestně, poctivě a tak, musí být *spravedlivý Bůh nutným předpokladem*. Kdyby tento předpoklad neexistoval, k čemu pak žít správně?

Etika

Kant vychází z pojmu *svobody*.

Svoboda je pro Kanta schopnost řídit se rozumem. Je to tzv. *autonomie vůle*.

Jestliže jedním na základě chuti nebo náklonnosti nebo prospěchu, nejedním svobodně.

Svobodně jednat je motivováno **smyslem pro povinnost**.

Nesvobodně jednat je motivováno náklonností.

Náklonnost a povinnost jsou dvě rozdílné věci.

Povinnost je to, co bych měl udělat *navzdory* své náklonnosti.

Př.: *Večer mě to táhne do restauračního zařízení, ale zároveň vím, že syn Isidor pokulhává ve škole v počtech. Podlehnou-li náklonnosti, potáhnu do hospody, zvítězí-li smysl pro povinnost, budu sedět doma a počítat s Isidorem příklady.*

Za mravné se považuje pouze takové jednání, kdy jsem pochopil, že je tak potřeba jednat *pro to vlastní jednání*, ne kvůli něčemu jinému.

Nekradu-li jen proto, že mám strach z trestu, nejednám mravně. Nekradu-li proto, že jsem pochopil, že je správné nekrást, jednám mravně.

Mravní jednání je otázkou rozumu. Rozum nám říká, že svět je pole pro jednání, v němž se rozhoduje naše vůle.

Jak má však člověk poznat, že jedná správně?

Zde Kant formuloval svůj slavný **kategorický imperativ**. Ten zní takto:

Jednej podle té maximy, u níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem.

... *Maxima* = mravní norma,
předpis

Znamená to, že než něco udělám, zvážím, jestli bych chtěl, aby tak jednal každý.

Př.: - *Chystám se sousedovi ukradnout motocykl. Zamyslím se, jestli by se mohlo stát všeobecně platným pravidlem, že se budeme vzájemně okrádat. Zjišťuju, že ne, protože v takové společnosti, která by se řídila příkazem: Okrádejte se!, by se nedalo žít.*

- *Rozhoduju se, zda mám Jiřímu Sadílkovi poskytovat v pravidelných intervalech malý dáreček. Jestliže zjistím, že by bylo správné vyžadovat to po všech lidech, pak mu ho budu dávat. Jestliže zjistím opak, což je pravděpodobnější, pak nebude nic.*

Kategorický imperativ lze zjednodušeně vyjádřit takto: *Co nechceš, aby ti činili druhí, nečini ty jim.*

Kant netvrdí, že kategorický imperativ zabráni nemravnému jednání. Považuje ho pouze za kritérium, podle něhož člověk sám ze sebe, rozumem, bez domlouvání, bez konzultace nahlédne, co je mravné.

Je tady však jeden zádrhel: Kategorický imperativ nepomáhá při konfliktu různých povinností. Např. jsem povinen nelhat a zároveň povinen chránit druhého. Kdybych při výslechu u státní bezpečnosti za minulého režimu dodržoval pravidlo o nelhaní, přivodil bych tím pronásledování jiných lidí.

V některých situacích máme mravní povinnost kategorický imperativ neuposlechnout.

Na závěr slavný *Kantův výrok*: „**Dvě věci naplňují mysl stále novým a vzrůstajícím obdivem, čím častěji a vytrvaleji se jimi přemýšlení zabývá: hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně.**“

/Komu se podaří zjistit, na kterém veřejném místě v Brně je tento výrok napsán, má u mě jedno pivo dvanáctku./

Další Němci:

Georg Friedrich Hegel /1770 – 1831/

Narodil se ve *Stuttgartu*. Obdivovatel starého Řecka.

Přednášel v Jeně, později v Berlíně.

Zdůrazňoval duchovní velikost Pruska.

Stal se pruským **státním filosofem**, oficiálně uznávanou hlavou německé filosofie, univerzitní katedry byly obsazovány jeho žáky.

Kniha: *Fenomenologie ducha*

Hegelova nauka

Hegela lze zařadit do těchto škatulek: *Absolutní idealista* – věřil, že existuje nezávislé duchovní jsoouco
Dialektik – skutečnost je založena na vzájemném boji protikladů. Byl inspirován kým? Hérakleitem.

Vše je otázkou vývoje **světového ducha**. Duch se zkrátka valí vším. Skutečnost vzniká tím, že duch podstupuje cestu vlastní *negace*, aby obohacen touto negací se vrátil sám k sobě. Tímto způsobem se uskutečňuje v přírodě a dějinách.

Př.: *To máš jako když prožíváš nějaké utrpení a pak se z něho vymaníš. Nejses už, jakýs byl dříve, ale jseš bohatší o zkušenost z bolesti, kterou prošel.*

Podle zákona **dialektiky** vývoj ducha probíhá ve třech fázích:

- I. **Teze** – duch je ve stavu bytí o sobě
- II. **Antíteze** – duch je ve stavu negace, sebeodcizení, jinobytí
- III. **Synteze** – duch se vrací ze sebeodcizení k sobě samému, dostává se do stavu bytí o sobě a pro sebe

Př.: *V dějinách byl duch antický, řekněme, že je to fáze teze, pak přišel středověk, to jako by byl antický duch popřen, vstoupil ve svoji negaci, antítezi, aby se v renesanci vrátil k sobě samému obohacen o zkušenost ze sebeodcizení, což je synteze.*

Říše ducha se rozprostírá nade vším. Hegel rozlišuje **tři stupně** ducha:

1. **Subjektivní duch** – nejnižší stupeň. Je to život jednotlivého člověka, *individua*.
2. **Objektivní duch** – vyšší stupeň. Patří sem *nadindividuální* útvary – *společnost, stát, rodina, dějiny*. Subjektivní duch vstupuje do vyššího, objektivního řádu.
3. **Absolutní duch** – nejvyšší stupeň. Je to sféra, která přesahuje subjektivního i objektivního ducha. Tady je duch plně u sebe. Je to oblast umění, náboženství a filosofie.
Umění – duch je smířen sám se sebou. Panuje soulad, který je vyjeven smyslovou skutečností – v uměleckém díle.
Náboženství – soulad je nastolen vnitřní přítomností. Filosofie – nejvyšší forma absolutního ducha.
Filosofie - převádí do čisté podoby myšlenky to, co umění zjevilo názorně a náboženství pocitově a v představě. Ve filosofii duch dospěl absolutně k sobě samému.

Hegel se zajímal nikoliv o přírodu, ale o říši ducha – společnost, dějiny, kulturní vědy, zkrátka **duchovědy**.

Panoráma Alp v Bernu, kde nějakou dobu působil, ho nikterak k úvahám neinspirovala.

Hegel prý taky nebyl schopen chvíli pozorovat nějakou věc, např. květinu.

Na empirii, to znamená smyslové poznání se díval svrchu.

Zkušenostní fakta upravoval tak, aby se hodily do předem připraveného schématu o vývoji světového ducha.

Dějiny jsou podle něho vyjádřením **objektivního ducha**.

Člověk sám o sobě nemá smysl. Smysl dostává, až když se začlení a **podřídí dějinné síle**, především státu.

Vidíš, ne nadarmo byl Hegel uznán jako státní filosof.

Světový duch bere jednotlivce jako svůj **nástroj** a skrze něj jedná.

Velké historické osobnosti nemají svou velikost samy ze sebe, nejsou samy ze sebe inteligentní, prozíraví, silní apod., ale jsou velké proto, že se v nich ztělesňuje „*duch doby*“, což je **historická nutnost**.

Historická nutnost znamená toto: Jednotliví lidé, národy, epochy jsou pouze nutnými stádii, kterým prochází objektivní duch ve svém vývoji. Člověk si myslí, že jedná ve svém zájmu, ale ve skutečnosti jedná *pod vlivem* objektivního ducha. To, že si to člověk myslí, je *lest* objektivního ducha.

Hegel byl fascinován Napoleonem, v němž právě viděl velké zosobnění objektivního ducha: „*Zakoušíme vskutku něco pozoruhodného, patříme-li na takového jedince, jenž tu, soustředěn do jediného bodu, sedě na koni, ční nad světem, který třímá pevně ve své moci.*“

Hegel pohrdal těmi, kteří vidí účel společnosti v zajišťování štěstí jednotlivce.

Ludwig Feuerbach /1804 – 1872/

Byl to *materialista* a *ateista*. Psal o náboženství a o Bohu.

Fungoval v době, kdy panovalo velké nadšení pro vědu a pokrok. Mnozí, opojeni vědeckými výzkumy a technickými vynálezy vkládali naděje do materialismu a ateismu, protože člověk sám ovládne zemi a nebude se

muset sklánět před božími nároky. Člověk se bude plně soustředit na tento *pozemský život*, nikoliv posmrtný. Nesmrtelnou duši a posmrtný život byly těmito materialisty a ateisty považovány za přeludy.

Feuerbachovy názory

Náboženství a víra je *psychologická, sociologická a kulturní záležitost*. Bůh je pouhá **lidská projekce**. To znamená, že Bůh nestvořil člověka, ale **lidé si vytvořili Boha**.

Náboženství je založeno na *závislosti*. Lidé se cítí v tomto světě bezmocní, a tak si vytvořili Boha, aby jim pomáhal.

Lidskou přirozenost tvoří *rozum, vůle a láska*. Tyto charakteristiky se promítly do představy Boha a ta takto:

- *Rozum* – Bůh se stal nekonečným poznáním – je označen jako vševědoucí.
- *Vůle* – Bůh se stal nekonečnou vůlí – je absolutně morální.
- *Láska* – Bůh se stal nekonečnou láskou – je milující.

Zpočátku přivedla lidi závislost na přírodě k *polyteismu* (=mnohobožství), později závislost lidí navzájem k *monoteismu* (=jednobožství). Vlivem sociálního pokroku všechna náboženství *zaniknou*.

Náboženství je podle Feuerbacha škodlivé také proto, že všechny dobré lidské vlastnosti se připisují Bohu a všechny špatné lidské vlastnosti člověku. Dochází tak k **odcizení** člověka vlastní přirozenosti, protože člověk pak nemůže pravdivě poznat sám sebe.

Feuerbach: „*Bůh a člověk jsou v protikladu. Bůh je zcela kladný, podstata veškeré skutečnosti, zatímco člověk je záporný, podstata veškeré nicotnosti.*“

Feuerbach věřil že **člověk je mírou všech věcí**.

Přál si - *vzájemnou lásku mezi lidmi* místo lásky boží

- *lidskou víru v sebe* místo víry v Boha

- *soustředění na tento svět* místo na onen

Feuerbachovu nauku o Bohu a náboženství lze shrnout do jeho výroku: „*Čím chce člověk být, tím činí svého Boha.*“ *Jinak řečeno: Přání je otcem myšlenky.*

Kritika: Feuerbachovy názory na Boha mohou být vysvětleny v duchu jeho koncepce: *Jsou to jenom jeho projekce, vyplývající z jeho přání, aby Bůh neexistoval.*

Karl Marx /1818 – 1883/

Narodil se v Trevíru v Německu. Pocházel z židovské rodiny, která později konvertovala k protestantismu. V Berlíně získal doktorát filosofie. Působil jako levicový novinář. Noviny, pro které pracoval, vláda zakázala. Žil v Paříži, poslední léta svého života pak v Londýně.

Knihy: *Kapitál* – kritika kapitalistického ekonomického systému

Komunistický manifest – pod heslem „**Proletáři všech zemí, spojte se**“ recept, jak svrhnout kapitalismus

Marxe upoutal Feuerbachův materialismus a ateismus a Hegelova dialektika. Z Hegela rovněž přejal princip podřízení se člověka něčemu nadindividuálnímu. Hegel prosazoval nadřazenost státu, Marx kolektivitu.

S Hegelem sdílel i toto: - *Historie je proces*

- *Dějinný optimismus* – svět se vyvíjí k lepšímu

- *Změna přináší pokrok*

- *Historie má smysl a cíl*

Marx jako **materialista** nevěřil v ducha a duši. Jako **ateista** potvrzoval Feuerbachovo, že Bůh je pouze splněné přání. Náboženství považoval za **opium lidstva**, které přináší pouze iluzi štěstí.

Třídní boj

Marx nahradil Hegelův systém dějin ducha dějinami *třídních bojů*.

Dějiny společnosti jsou **dějiny třídních bojů**. Otroci bojují proti otrokářům, poddaní proti feudálům, dělníci proti kapitalistům.

Dějiny nevyhnutelně spějí k svržení kapitalistického řádu a nastolení socialistického a komunistického. Komunismus zruší mzdy a soukromé vlastnictví a zavede rovnost a beztržní společnost. Nikdo nebude nikoho vykořisťovat, každý bude pracovat pro blaho všech.

Současná společnost je však podle Marxe kapitalistická, v níž existují **antagonistické** (=vzájemně nepřátelské) třídy: **Kapitalisti** – vlastní výrobní prostředky – stroje, peníze a tak

Dělníci – nevlastní výrobní prostředky, jsou na majitelích výrobních prostředků závislí.

Dělníci jsou zlými kapitalisty okrádáni, neboť nedostávají řádně zaplacen za svoji práci.

Napětí mezi dělníky a kapitalisty dosáhne svého vrcholu, dojde k revoluci, kapitalismus bude svržen, dostane se do propadliště dějin a dělníci se ujmou zasloužené vlády.

Historický materialismus

Veškerý vývoj ve společnosti je podmíněn *výrobou a výrobními vztahy*. Říká se tomu **ekonomický determinismus**.

Výrobní vztahy se mění podle způsobu výroby. V důsledku pokročilé techniky nastává pokrok, zastaralé výrobní vztahy se neudrží a nastávají nové. Tak postupně vznikaly jednotlivé společenské řády: *Otrokářský* společenský řád, ten přešel ve *feudální*, feudální v *kapitalistický* a po něm nastane *socialistický a komunistický*.

Toto přecházení z jednoho společenského řádu do druhého na základě výroby se nazývá **historický materialismus**.

Jednotlivé etapy vývoje lidské společnosti jsou vyšší než předchozí – např. feudální je vyšší než otrokářská, kapitalistická vyšší než feudální. Všechno jsou to však společnosti *třídní*, protože zde existují a bojují proti sobě základní třídy.

Nejvyšší formou společnosti je však *beztržní* společnost, k níž lidstvo nutně, nezvratně spěje, protože to je na základě **zákonitosti vývoje**.

Svržení kapitalistické společnosti a nastolení socialistické a komunistické je nutno provést **revolucí**, která je podle Marxe *nevyhnutelná*.

Zde je u Marxe zásadní rozpor: Jestliže lidstvo nevyhnutelně spěje ke komunistické společnosti, proč se tomu má napomáhat násilím, revolucí? Proč tomu neponechat hladký průběh?

Kritika: Pro Marxe byla hlavní hybnou silou dějin **nenávisť**. Lidé různých tříd se nenáviděli, a tak prý posouvali dějiny dopředu. Nenávisť je tudíž podstatou dějin.

Ve 20. století se učení Marxe spojilo s učением Rusa V.I. Lenina, vznikl tak **marxismus-leninismus**, ideologie, na jejímž základě docházelo k *lidským tragédiím*. Nepohodlní lidé žijící v komunistických státech pod marxisticko-leninskou ideologií byli pronásledováni, vězněni a popraveni. Jak taky může vypadat praxe, která vychází z teorie, jejíž podstatou je nenávisť?

Fichte a Schelling

Aby byla německá klasická filosofie úplná, zmíníme ještě tyto dva chlápky.

Johan Gottlieb Fichte /1762 – 1814/ - „*Filosofii si volíme takovou, jací sami jsme.*“ Záleží na mně, jak se zachovám: Mohu se nechat pohánět věcmi – to je lenost, která je „radikálním zlem v člověku“, a nebo mohu usilovat o to, abych se stal vnitřně nezávislým na všech vnějších vlivech – jednám tak v souladu se svou nejhlubší podstatou. Lidský život je tedy postupný proces očišťování od cizích příměsí.

Wilhelm Joseph Schelling /1775 – 1854/ - k němu jenom toto: Duchu a všemu živému můžeme porozumět z přírody jen tehdy, nepokládáme-li přírodu za něco mrtvého, mechanického, za nakupení atomů, nýbrž jako jednotný celek, jehož podstatou je živoucí prasíla.

ČESKÁ FILOSOFIE

V českých zemích **nikdy nebylo** filosofa typu Descartese, Kanta nebo Hegera, který by vytvořil nějaké velké systémy.

Vyskytli se sice lidé, kteří prokázali **myšlenkovou zdatnost**, ale žádný z nich nevyniká natolik, aby byl zmiňován v sestavě velkých filosofů.

Jejich filosofování bylo nespécializované, téměř vždy spojené s **jiným oborem** a činností – *teologií, uměním, sociologií, psychologií* a tak.

I. Reformace

Jan Hus /asi 1371 – 1415/ - my ho čteme *hus*, Francouzi y

Kázal a psal pod vlivem oxfordského reformátora *Johna Wycliffa*.

Církev chápal jako **obec**, do níž patří klady, kdo žije **pravým křesťanským životem**, a je tak bohumilý.

Upřednostňoval **autoritu Písma** před autoritou církevní hierarchie.

Z hlediska sporu o *univerzálie* /znáš to ze středověké filosofie, kterou máš v malíčku/ byl **realista**, což znamená, že měl za to, že obecniny mají svou vlastní skutečnost.

Byl *upálen* jako heretik. Je známo, že před smrtí *odpusť svým nepřátelům, vzýval Ježíše Krista a modlil se Vyznání víry*.

Jeden jeho citát: „*Kdo, ptám se, je pošetilejší než duchovenstvo, které si vykopalo ziklady ve výkalech světa a jemuž je k smíchu Kristův život i učení? Neboť duchovenstvo je již do té míry zkaženo, že nenávidí ty, kdo často káží a jmenují Ježíše Krista. A dovolává-li se někdo Krista na svou obranu, hned říkají s proříznutou hubou a se vztekem v tváři: Jsi ty Kristus? A tak po způsobu zákoníků a farizeů ostouzejí a dávají do klatby ty, kdo vyznávají Krista.*“

Petr Chelčický /1390 – 1460/

Hlásal návrat k **původním hodnotám křesťanství**, odmítal násilí a vzpoury.

Byl názorovým *oponentem husitů*.

Jeho myšlenky zpočátku ovlivnily *Jednotu bratrskou*.

Chelčického později vyzdvihoval *Masaryk*.

II. Renesance

Jan Ámos Komenský /1592 – 1670/

Vyznával **pansofii** = *vševědění*, které má uvést do souladu všechny znalosti o přírodě, Bohu a člověku.

Tento harmonický soulad má vést k reformě společnosti – k „**nápravě věcí lidských**“, jak doslovně Honza Ámos říká.

Z pansofie pak výchovou a reformami vznikne **panharmonie** = *mír a jednota lidstva*.

Oblíbencem Komenského byl *František Slanina* /v Anglii mu říkají *Francis Bacon*/ a *neoblíbencem* René

Descartes, kterému vyčítal přílišný racionalismus, přemrštěné spoléhání na rozum.

III. Osvícenství

Bernard Bolzano /1781 – 1848/

Sdílel *optimismus osvícenců* o **pokroku lidstva** a vládě člověka nad přírodou.

Snažil se dokázat možnost přesného objektivního poznání, které lze využít k reformě společnosti.

Někdy se Bolzanovci s nadsázkou říká „**český Leibniz**“, protože navázal na jeho učení o *monádách*, jimiž je tvořena realita a které jsou *věčné, nezničitelné, oduševnělé a schopné zdokonalování*.

Byl stoupencem **rovnosti ve společnosti** – rovnost majetku, zastával se dělníků, uznával jejich boj za zlepšení pracovních a mzdových podmínek.

IV. První republika

Tomáš Garrigue Masaryk /1850 – 1937/

Navazuje na Comtův *pozitivismus*, který přetváří do tzv. *kritického realismu*.

Kritický realismus = objektivní zkoumání *aktuálního* /právě daného/ stavu společnosti, empirická analýza společnosti, poučení z *národní historie*, respektování *mravnosti*.

Evropské dějiny vidí Masaryk vidí jako vývoj od *středověké absolutistické teokracie* k *novověké humanitní demokracii*.

Humanitní demokracii definuje jako podíl člověka jako *občana* na rozhodování ve společnosti.

Masaryk prosazuje **protestantismus** jako *osobní necírkevní náboženství*, které poskytuje člověku samostatnost a svobodu myšlení na rozdíl od autoritářského katolicismu.

Dnešní společnost podle Masaryka potřebuje tzv. *racionální teismus*.

Racionální teismus znamená sjednocení *humanitních ideálů s reformou společnosti a mravních ideálů s demokratickou organizací společnosti*.

Masaryk *odmítá* použít k reformování společnosti násilnou sociální revoluci. Zdůrazňuje „**revoluci hlav a srdcí**“ a „*drobnou, každodenní práci*“.

Masarykovo filosofování je orientováno především *sociologicky*, proto je víc považován za *sociologa* než filosofa.

Výrok: „*Ne násilím, ale smírně, ne mečem, ale pluhem, ne krví, ale prací, ne smrtí, ale životem k životu – toť odpověď českého génia, toť smysl našich dějin a odkaz velkých předků.*“

Knihy: *Sebevražda* – dává zde do souvislosti rozpad *harmonické osobnosti*, volící sebevraždu, s rozpadem *tradiční společnosti*. Vzpomeň, toto pojetí sebevraždy připomíná Durkheimovu *anomickou sebevraždu*.

Česká otázka
Ideály humanitní

Emanuel Rádl /1873 – 1942/

Uvažoval o otázkách **propojenosti teologických problémů** – smysl věcí, vývoje, dějin, nadosobní pravda a tak, s *osobní angažovaností* člověka v praktických otázkách života a jeho mravní odpovědnosti.

V. Filosofie v disentu a exilu

Během komunistické totality v **70. letech dvacátého století** čeští filosofové působili v **disentu** a v zahraničí v **exilu**

Disentem, pokud to nevíš, jsou označováni lidé, kteří otevřeně vyjadřují své názory, *odlišné od státní ideologie*, tedy v tomto případě komunistické. Pochopitelně tito lidé upadli v nemilost komunistického režimu a měli existenční problémy – těžko sháněli zaměstnání, museli vykonávat nekvalifikované práce a byli opakovaně vězněni.

Za **exulanty** jsou považováni lidé, kteří *emigrovali* do zahraničí před komunistickým režimem.

Jan Patočka /1907 – 1977/

Žák *Edmunda Husserla* /viz výš/. *První mluvčí Charty 77*.

Vysvětloval, že člověk se ocitl ve **dvojím světě**: 1. **Přírozeně dané okolí**

2. **Svět vytvořený moderní přírodovědou**

V prvním světě **žije**, v druhém **myslí**.

Tato nejednotnost je příčinou *současné krize*.

Je potřeba oba světy znovu **sjednotit**.

Nejdůležitější je, aby se člověk **sebenalezl**, to znamená omítl život v konzumu a začal pečovat o duši, přijal vlastní svobodu a zodpovědnost a **žil v pravdě**.

Člověk se *odlišuje* od jiných tvorů tím, že dostal šanci **dát svému životu smysl**.

Erazim Kohák /nar. 1933/

Věnuje se hlavně **etickým** otázkám a problémům. Od r. 1948 do r. 1990 byl v exilu v USA.

Kohák je praktikujícím členem *Československé církve evangelické*, podporuje *ekologické iniciativy* a miluje dopravu vlaky, které jsou ekologicky šetrné.

Kohák si představuje, že filosofickou povinností je nejen odborná zdatnost, ale i oslovování obce ve veřejných záležitostech.

Člověka považuje za bytost odpovědnou za následky lidské přítomnosti ve světě.

Zajímá ho mravní odpovědnost člověka za **životní prostředí**. Kohák je **ekocentrista** – hledá, jak má člověk pobývat ve společenství všeho stvoření na zemi.

Výrok: „*Filosofii nechápu jako bezbřehou spekulaci, ať již mystickou či teoretickou, ani jako troušení duchaplností jako drožkářští koně trouší koblihy, nýbrž jako svěřené úsilí o kritické a jasné myšlení o otázkách lidského pobývání na této Zemi.*“

Egon Bondy /nar. 1930/ - vlastním jménem *Zbyněk Fišer*. Svěrázný filosof, představitel českého **undergroundu**.

... *Underground* znamená doslova podzemní. Je to směr v kultuře, zejména v hudbě a literatuře, které vyjadřuje odpor vůči zavedené kultuře, vládě konzumu a banálního životního stylu.

Undergroundové umění bývá pro běžného smrtelníka zpravidla šokující. V hudbě asi znáš skupinu Plastic people of the Universe, v literatuře Ivana Magora Jirouse.

Ladislav Hejdiánek /nar. 1927/ - zajímá se o vztahy mezi *filosofií a náboženstvím*. Angažoval se v *Chartě 77*, byl v určitých letech jejím mluvčím.

Milan Machovec /1925 – 2003 nebo 2004, pokud se nemýlím/ - rovněž se zajímal o vztah mezi *filosofií, náboženstvím a etikou*. Po podpisu *Charty 77* působil jako *varhaník*.

Václav Bělohradský /nar. 1944/ - liberál, *bořitel všech ideologií*. Konflikty naší doby je nutno podle něho řešit rozvracením vlády ideologií. Od počátku 70. let žil v Itálii.

Filosofie 19. Století

Ve filosofii **19. století** se současně objevují dvě zcela **odlišné filosofické koncepce** – **rozumové** a **iracionální**. *Rozumové* jsou založeny na požadavku důkladného prozkoumávání faktů a zamítnutí všeho nehmatatelného, čili je zde předpoklad, že skutečnost lze uchopit rozumově, vědecky, kdežto zástupci *iracionálního* směru se domnívali, že podstatu skutečnosti lze pochopit jedině citem, vůlí, intuicí, vírou apod., to znamená *iracionálně* /=nerozumově/.

Mezi *rozumové* koncepce patří především **pozitivismus**. *Iracionální* přístupy zastupuje **voluntarismus, existencialismus a filosofie života**. Pochopitelně všechny tyto směry přesahují do dvacátého století.

Odlišné přístupy ti teď předvedu na příkladech teorií **Nietzscheho** a **Comta**. Nietzsche je *voluntarista*, Comte *pozitivist*.

Voluntarismus považuje za základ všeho vůli.
Pozitivismus staví na vědeckém zkoumání faktů a měřitelných jevů.

Voluntarista Nietzsche nesnáší jakékoli velké rozumářské koncepce světa, jak je vytvořil např. Platón nebo Hegel. Jeho filosofie je spíše plná výkřiků, kladení otázek, obrazů, podobenství, emotivních prohlášení. Svět vidí jako **drama**, náprah **vůle k moci** a člověk je součástí tohoto dramatu a je nucen se s tím vypořádat. Poklidné, strnulé, předem dané modely skutečnosti jsou Nietzscheovi cizí.

Pozitivist Comte naopak miloval velké koncepce. Jeho nástin vývoje světa byl monumentální. Svět měl být budován na základě přesně stanovených **vědeckých koncepcí** a člověk se měl těmto koncepcím podřizovat.

Čili zhruba: **Voluntarismus** - *člověk svět přetváří, člověk stojí nad rozumem*
Pozitivismus – *svět přetváří člověka, člověk stojí pod rozumem*

Dobrý, ne?

IRACIONÁLNÍ KONCEPCE

Friedrich Nietzsche /1844 - 1900/

Narodil se u Lipska v *luteránské* rodině. Ve škole patřil mezi vynikající žáky a studenty. V pouhých *24 letech* byl jmenován *profesorem* na universitě v Basileji. Zde se stýkal s hudebním skladatelem *Richardem Wagnerem*, jehož ctil. Hudbu vůbec miloval, sám vytvářel na klavíru velké hudební fantazie. Řekl: „*Bez hudby by byl můj život omylem.*“

Po celý život nebyl zdrav. Možná měl psychickou nemoc /vyskytovala se i v jeho rodině/, možná měl syfilis. Jednoznačně *psychicky onemocněl* v r. 1899. Až do jeho smrti se o něho starala jeho sestra.

Knihy: *Tak pravil Zarathustra*
Antikrist

Nauka:

Hlásal **radikální spoléhání se na sebe**, na svoje síly, pohrdal vším slabým, neduživým. Jeho základní pojmy jsou:

- **Smrt Boha**
- **Vůle k moci**
- **Nadčlověk**

Smrt Boha

Nietzsche prohlásil, že **bůh je mrtev**. Znamená to, že lidem již Boží moudrost nepomáhá. Idea Boha není slučitelná s moderními vědeckými poznatky. Víra v křesťanského Boha se stala **nevěřohodnou**.

Nyní se otevírají volné obzory, máme k nim plout vstříc novým dobrodružstvím, víru v Boha musím odvrhnout, neboť tyto obzory začlání. Křesťanská morálka je nyní odhalena jako **falešná**, škodlivá a lživá, když ještě nedávno byla prohlašována za pravdivou.

Člověk *nesmí* již jednat podle *předem daných* schémat, podle *pasivně přijímaných* samozřejmostí, ale musí se umět **sám rozhodovat**. Křesťanská morálka z něj dělá *slabocho*.

Nietzsche neodsoudil jen křesťanství, ale i veškeré *metafyzické racionální* konstrukce **platónovského typu**, víru v nějaký lepší, skutečnější svět. Skutečný svět je **tento svět** a nesmíme se nechávat ničím od něj odlákávat.

Odsoudil tím veškerou metafyziku, která popírá život. Metafyzické spekulace jsou ideologií, která má sloužit, aby slabí jedinci či skupiny /např. kněží/, aby ovládali silné a zdravé.

Zdá se, že Nietzsche nebyl ateista. Jeho prohlášení, že bůh je mrtev, znamená výzvu, aby člověk opustil klamně jistoty, na něž slepě spoléhá. Jde o to, že Bůh je jiný, než jakého ho člověk dělá.

Nadčlověk

Jelikož je bůh a veškerá dosavadní **morálka mrtvá**, co má člověk dělat?

Musí se spolehnout na sebe a sám vlastním úsilím utvářet svůj život. Člověk musí sám sebe neustále **překonávat**. Vítězí nad svou slabostí a nenávidí ji u druhých. Tento postoj byl patrně utvářen celoživotním překonáváním své nemoci.

Je potřeba vytvořit **Nadčlověka**, který je sebevědomý, silný, ukázněný. Dokáže sám svému životu udávat směr. Opouští veškerou omezující morálku. Nadčlověk **překonává člověka v sobě**. *Vítězí* i v nejtěžších podmínkách, svádí vítězný souboj s plným, nespoutaným životem. Nadčlověk sám určuje, co je dobré a co zlé. Zaujímá uprázdněné místo po bohu.

Nadčlověk má být symbolem **rozchodu s tradičními hodnotami**.

Tato nauka byla zneužita fašisty a nacisty. Jenomže Nietzsche tvrdil, že Nadčlověk má porážet slabého člověka sám v sobě, ne kolem sebe.

Vůle k moci

Je v Nietzscheově filosofii *ústředním pojmem*.

Je to princip, který **vším proniká** a všude ho najdeme.

Vůle k moci *se prosazuje* ve všech oblastech. Vůle k moci je **úsilí o nadvládu** a projevuje se všude: jednání nadřízeného, politika, kněze i při sexuálním aktu.

Vůle k moci ovládá sám život, který je náchylný k chaosu, vůle k moci do něj vkládá *řád a cíl*.

Vůle k moci **rozbíjíme** poklidný chod událostí. Rozum hodnoty spíše objevuje, ale vůle k moci je **vytváří**. Vůle k moci je **čín**. Přijímá utrpení jen tehdy, když skrze ně je dosaženo bohatší existence."

Apollónský a dionýský živel

Nietzsche objevuje, že v životě působí *dva živly*:

1. **Apollónský** - rozumný, harmonický, ovládá se
2. **Dionýský** - tvořivý, dynamický, extatický, vede k nezkrtnému jednání

Nietzsche je analyzuje na podkladu **řecké tragédie**: Zde apollónský živel vítězí.

Nietzsche *apollónský duch* považuje jako únik ze života do říše ideálů, iluzí.

Dionýský živel je silný, plný sebedůvěry, nebojí se nebezpečí života.

Filosof s kladivem

Tak se Nietzsche někdy nazývá, protože *rozbíjel, co se dalo*. Jediný filosof, ke kterému se Nietzsche hlásí, je *Hérakleitos* - pro jeho rozporuplné, dialektické vidění světa.

O Nietzschech se říká, že je:

- **Antidemokratický** - veškerá evropská morálka je morálkou *stádní zvěře*. Obyčejní lidé jsou jako hnůj, který je potřeba rozházet, aby z něho mohl vyrůst květ.
- **Antisocialistický** - socialistická myšlenka znamená naprosté zvrhnutí člověka ve *stádní zvíře*.
- **Antifeministický** - jak muži ztrácejí svoji *mužnost*, degeneruje žena
- **Antiintelektualistický** - vědomí, rozum, intelekt je pouhý *služebník vůle*
- **Antikřesťanský** - křesťanství je *popřením* všeho přirozeného

Nietzscheovo zařazení

Svou orientací na princip vůle k moci byl **voluntarista**.

Toto pojetí vychází z *Arthura Schopenhauera* /pohled' níže/.

Nietzsche se řadí mezi tzv **filosofy života** - stál na straně instinktu, vůle, vášně, zkrátka života.

Byl i trochu **nihilista** - svým kladením důrazu na zničení tradičních hodnot.

*Nihilista je doslova nicista –
neuznává žádné hodnoty za
absolutně platné.*

Nietzsche rozporuplný

Z jeho život je známa tato situace: *Nietzsche, bojovník proti slabošskému soucítění, padl jednou kolem krku utahané drožkářské kobyly a usedavě se rozplakal.*

Antikřesťanský Nietzsche také prohlásil, že *"ve svém srdci" proti křesťanství "nikdy nebyl zaujat"*.

V Nietzscheově osobnosti jako by se *zobrazila doba*, která měla přijít a kterou Nietzsche *dokázal uvidět*. Doba plná rozpornosti, rozpadu tradičních hodnot, závazné morálky a mravních zákonů, zhroucení dosavadních životních jistot, společenských řádů, vyzrálých kultur, ale i jejich vzájemné propojování a pronikání. Zkrátka doba, ve které teď všichni žijeme.

Arthur Schopenhauer /1788 - 1860/

Němec. **Voluntarista**.

Skromnost nebyla jeho silnou stránkou. Otevřeně prolašoval, že je génius. *"Co je skromnost jiného než ličená pokora, kterou chce člověk vyžebrat ve světě podlé závidosti odpuštění svých zásluh a předností od těch, kteří je nemají?"*

Za základní životní princip považoval **vůli** – proto je voluntarista.

Vůli chápal jako **temný pud**, neukojitelnou **trýzeň**.

Podstata člověka nezáleží v myšlení, vědomí a rozumu. Nerozhodujeme se obvykle na základě rozumových úvah a logických zákonů, ale **tlakem naší vůle**.

Podstatou vůle je stále něco *chtít*. Vůle nás žene stále *vpřed*, vrhá nás do *bolesti*, do neustálého *hladu* po něčem, stále *lační*. Nedokáže na ničem ulpět, nikde setrvat.

Údělem lidství je **stálý nepokoj**.

Lidská existence je tragická, plná *bolesti* a *zmaru*.

Člověk se může s touto šírající vůlí *vypořádávat* dvojím způsobem:

1. **Falešně** - domnívá se, že svou vůli ukojí v *honbě za věcmi*. To si však připravuje další trýzeň.
2. **Přiměřeně** - a/ v *umění nebo filosofii* - vůli přetvoří do uměleckého nebo do ideje, a tak zmírní její sílu
b/ v *askezi* - záměrné překonávání vůle odříkáním, čímž se vůle umrtvuje

Sören Kierkegaard /1813 - 1855/ - čti kjerkegór

Dán. Nejmladší ze sedmi dětí, z nichž většina umřela. Zasažen otcovým *pocitem viny* i náboženskou pochmurností. Mnoho knih psáno pod pseudonymy, emotivně zabarvené a básnické.

Kierkegaard je **existencialista**. Patří mezi tři nejvýznamnější - s *Jean-Paulem Sartrem* /1905 - 1980/ a *Martinem Heideggerem* /1889 - 1976/.

Existencialismus si klade a řeší otázky typu: Proč jsem na světě? Proč existuji? Co je cílem života, jeho smyslem?

*Existencialisté psali o vině, zoufalství, smrti, odcizení, utrpení, nejistotě, svobodě, zodpovědnosti, volbě. Nezajímala je existence přírody, zvířat, rostlin, věcí a tak, ale **zvláštnost lidské existence**.*

Existencialismus je individuální filosofie, jedinec je nahlížen z individuálního pohledu.

Existencialismus ovlivnil spisovatele: Dostojevský, Kafka, Camus.

Mnoho existencialistů věří, že ve světě nejsou vepsány žádné morální zákony. Lide s sami musí vybrat, co chtějí dělat a kam chtějí směřovat.

Nauka:

Osobní existence **nemůže být spoutána** do systému nebo zaškatalkována. Kierkegaard nasíral Hegel, který všechno chtěl zařadit do systému.

Kierkegaard chtěl člověka **vymanit ho ze systému** a udělat z něj autentického jedince. Rozlišoval tři různé způsoby existence:

1. Estetický - soustřeďuje se na *bezprostřední zážitek štěstí*
2. Etický - soustřeďuje se na *vydělení se z davu* a hledání vlastní odpovědnosti - na rozdíl od Hegela, který individuální mravnost podřídil společenské, obecné
3. Náboženský - nejvyšší způsob života, zahrnující víru

Víra

Víra je **Kierkegaardovo velké téma**.

Kierkegaard viděl ve víře **zázrak**, který mění celý osobní způsob života.

V knize *Bázeň a chvění* převyprávěl Abrahámův příběh s obětováním Izáka. Morální zákony ustupují před vyšším voláním víry. Boží požadavek na Abraháma, aby obětoval svého jediného syna, nazval Kierkegaard "teologické odložení etického".

Víra je paradox. Tam, kde končí racionální myšlení, začíná víra.

Boha nelze poznat jako předměty, objektivně. Může ho poznat jedinec "**skokem víry**" mimo racionálně, mimo objektivitu, **do nejistoty**.

Bůh tak nemůže být poznán objektivně, ale pouze **osobním zaujetím**. *Důkaz o Bohu neexistuje*, je jen víra.

Kierkegaard věřil, že v křesťanství je obsažena pravda. Celou svou filosofii vymezoval vůči křesťanství. Zdůrazňoval křesťanskou výzvu *individuálnímu* lidskému životu, měl nechuť k oficiálně organizované víře, institucionální církvi, kritizoval její světskost a pokrytectví.

Kierkegaard ovlivnil řadu teologů pro svůj důraz, který kladl na **osobní rozměr křesťanství**.

ROZUMOVÉ KONCEPCE

Auguste Comte /1798 - 1857/

Pocházel z přísné katolické úřednické rodiny. Zakladatel **pozitivismu**. Poprvé použil název *sociologie* pro zkoumání vědy o společnosti. Trpěl duševní chorobou, pobýval v ústavu pro choromyslné.

Pozitivismus je filosofický směr, který omezuje vědecké poznání na to, co je dáno, na **fakta**, co můžeme pozorovat, definovat. Jedná se o tzv. pozitivní skutečnost. Je to svět **jevů**. Jedině jev je přístupný zkoumání, registrování, uspořádání.

Co je za jevem, je mimo oblast vědy. Pozitivistu se musí **zříci** toho, aby pochopil, co se skrývá za těmito jevy. Je to oblast spekulací, zbytečného přemítání. Jedině čeho jsme schopni, je pokusit se tato fakta konstatovat, uspořádat podle určitých zákonů a z nich pak předvídat budoucí jevy /jevy/ a podle nich se řídit.

Vzorem pro pozitivismus jsou přírodní vědy, které tímto způsobem postupují. Pozitivismus chce podobnou metodu uplatnit i v humanitních vědách.

Pozitivismus má své předchůdce v Davidu Humovi a francouzských encyklopedistech.

Zákon tří stádií

Comte prohlásil, že vývoj myšlení lidstva jako celku i jednotlivce procházel **třemi stádií**, které jdou v této posloupnosti:

1. Teologicko-fiktivní

Člověk se snaží odhalit podstatu a prvotní příčinu věci a jevů, představuje si je jako *nadpřirozené* síly nebo bytosti, které stojí za těmito skutečnostmi. Toto období má své tři stádia:

a/ *Animismus* - nejprimitivnější úroveň. Člověk pokládá věci za oduševnělé.

b/ *Polyteismus* - každá oblast jevů má svého boha

c/ *Monoteismus* - všechna božstva nahrazena jedinou bytostí

2. Metafyzicko-abstraktní

Obměna prvního. Je to období vytváření různých *abstraktních* racionalistických konstrukcí, pojmů, které mají více nebo méně vlastní realitu.

3. Vědecky pozitivní

V tomto období se odmítají předchozí způsoby myšlení a zavádí se *vědecké metody práce*, založené na jevech, které lze podrobit zkoumání.

Toto období je podle Comta *nejvyšší stádium vývoje lidstva*, obdobím jeho zralosti, dospělosti.

Zákon tří stádií Comte aplikoval i na **vývoj společnosti**.

Pozitivní stádium má nastolit žádoucí řád ve společnosti.

Víra, která provázela dvě předchozí stádia, má být nahrazena vědeckým soudem odborníků.

Novými kněžími se měli stát **vědci**.

Comte sám měl být *veleknězem*.

Rada pozitivních filosofů a sociologů měla být nejvyšší duchovní instancí ve společnosti a má působit i na výchovu.

Vědci mají dovést lidi k poznání, že se každý z nich musí podřítit *nadindividuálním* společenským vztahům.

Lidské jednání má být altruistické /Comtův termín/ - má se podřítit prospěchu celku.

Cílem není prospěch jednoho státu, ale **celého lidstva** - *Velké bytosti*. Uctívání Velké bytosti a kult lidství se měl stát novým náboženstvím.

Comte dokonce vytvořil **pozitivistický kalendář**, které měl své svaté -např. *Buddha, Tomáš Akvinský, Hippokratés, Don Juan*.

Comte uctíval i svoji kuchařku, matku i milenku *Clotildu de Vaux*.

Klasifikace věd

Základ Comteova seřazení **věd** tvoří myšlenka, že *organické jevy lze zkoumat až po prozkoumání neorganických*. Celou soustavu věd předchází matematika, která zkoumá nejjednodušší, nejobecnější a nejabstraktnější záležitosti a nepotřebuje vycházet z žádné jiné vědy. Žebříček věd pak je završen sociologií, která zkoumá

nejsložitější jevy a je závislá na plném rozvinutí věd předchozích. Psychologie není do klasifikace zařazena, poněvadž není objektivní - člověk nemůže vystoupit sám ze sebe.

Takže klasifikace vypadá takto: **Matematika**

Astronomie

Fyzika

Chemie

Biologie

Sociologie

Kritika Comta

Comte patřil mezi ty, kteří se snažili najít **jednotný zákon**, podle něhož se vyvíjí lidstvo, který platil, platí a bude platit. Je to tzv. **historicismus**. K podobným historicistům patřil např. *Marx* nebo *Hegel*.

Jsou to *představy falešné*. Lidská společnost, poněvadž se v ní odehrávají svobodná lidská rozhodování a dochází v ní k různým neočekávaným a nepředvídatelným jevům a zvrátům, funguje jinak než svět fyzikálních zákonů.

Další pozitivisté:

John Stuart Mill /1806 - 1873/

Navázal na Comta, kterého až nábožně uctíval. Na rozdíl od Comta se zabýval i **psychologií**, která měla rozkrýt cíle lidského usilování. Člověk ani tak netouží po předmětu, ale po uspokojení slasti, který mu má přinést. Mill je řazen i mezi **pozitivisty** a **utilitaristy**.

Utilitarismus považuje za hlavní měřítko všeho užitečnost. Každý náš skutek by měl být hodnocen podle toho, jaký užitek přinese.

Herbert Spencer /1820 - 1903/

Pozitivist Spenser tvrdil, že úkolem filosofie je vyčerpávajícím způsobem **sjednotit** rozmanitost jevů. Máme nechat stranou všechno nepoznatelné, to znamená, co se skrývá za jevy, a obrátit pozornost výhradně na jevy a vnést do nich *řád*.

Zabýval se i vývojem **lidské společnosti**, kterou považuje za vyšší stupeň vývoje přírody, proto se řadí taky mezi **sociology**.

Společnost přirovnával k **organismu**, jsou v ní stejně jako v jiných organismech diference funkcí – specializace, integrace, dělba úkolů a tak.

Filosofie 20. století

Filosofii 20. století charakterizuje *roztříštěnost*. Existuje velké množství škol, směrů. Od filosofie se neočekává, že by měla podat ucelený obraz světa, sjednocovat poznatky z jiných oborů nebo určovat směr vývoje, jak tomu bylo v minulých stoletích.

Neznamená to však, že by filosofie zanikla. Množství problémů, které přineslo 20. století a které řeší speciální vědy, dnes zvláště biologie, která zatlačila do pozadí fyziku, si žádá nové, *hlubší filosofické uchopení*.

Některé filosofické směry ve 20. století:

I. EXISTENCIALISMUS

Existencialismus se považuje za **pravou filosofii dnešní doby**.

Málokoho dnes zajímá, co je prapodstatou světa, když se každý den musí utkávat se svou **úzkostí, strachem, rozhodováním, bolestí** a tak.

Na těchto každodenních problémech postavili svoje úvahy existencialisté. Zaměřili se **na jednotlivce a jeho konkrétní situaci**. Mnozí se zabývali úvahami, jak **vyjít ze zabydlenosti** v životě a mechanického přijímání všeobecného životního stylu. Nepovažovali běžný způsob života za dostačující.

Když začneš přehodnocovat svůj život a máš chuť udělat něco, co se vymyká normálu, pak věz, že jsi existencialista. Avšak raději se tomuto označení vyhýbej, abys neuvízl v nějaké škatulce.

Mezi existencialisty patřili jak *ateisté*, tak *věřící*.
Ústředním pojmem je **existence**.

Existence

Je **vlastní pouze člověku**. Je to jeho bytí. *Věci existenci nemají*.

Existence je **bytí v možnostech**. To, jací budeme, není předem dané, ale záleží na tom, **co ze sebe uděláme**. Na počátku tedy není existence nijak určena, dána, není předem jasná, čím budeme. Je to pouhá **možnost**. Je nám dána jako **úkol**.

Existence je **vržena** do tohoto světa, do situace, kterou si nevybrala, ale musí se s ní nějak utkat.

Existence není neproměnné bytí, ale uskutečňuje se **v čase**.

Existence je **individuální** existence. Nesouhlasí, že by člověk byl součástí nějakých nadindividuálních systémů. Existencialisty zajímá konkrétní člověk se svými problémy a zvláště pak **mezní situace**, do nichž se dostává - bolest, utrpení, smrt.

Filosofii existence zajímá, jak se člověk s těmito mezními situacemi vyrovnává. Zajímá ji **existenciální ohrožení člověka**. Tvrdí, že vyrovnat se s existenčními problémy není jednoduché a není možno mnohdy postupovat podle zavedených, předem daných receptů.

Existenční filosofie nebere člověka izolovaně, ale chápe člověka jako **bytí s jinými**. Konkrétní člověk, který ji zajímá, přebývá s jinými, nežije odděleně.

Významní existencialisté:

Na počátku existencialismu stál *Søren Kierkegaard /1813 - 1855/*. Toho si nalistuj v otázce 8.
Pak to byli tito:

Karl Jaspers /1883 - 1969/ - čti Jaspers, nebyl to žádný džespr ani žaspér

Původně psycholog. Pracoval jako psychopatolog a při své praxi se často setkával s pacienty, kteří se dostali do mezních situací. Přerodil se ve filosofa.

Viděl to takto:

Mezní situace

Tvrdil, že zkušenost z mezních situací - **smrt, utrpení, boj a vina** - dostávají člověka do blízkosti něčeho, co **přesahuje** tento svět.

Tento svět jsme si přehledně uspořádali, dokážeme v něm celkem pohodlně žít, nakupujeme, chodíme do práce, cvičíme, chodíme do kina, hrajeme kulečnick, a **mezní situace** nás z této spokojenosti vytrhávají. V nich zakoušíme, že existuje ještě něco **za tímto světem**, cítíme něco **hlubšího**, a známý svět se nám náhle zdá nedostatečný, neúplný, pomíjející, nehotový.

Otvírá se nám tím **skutečnost ve své nahotě**, jaká sama je, ne jak jsme si ji upravili.

Člověk není mnohdy schopen vyrovnat se s konfliktem mezi přehledným světem a skutečností, která se ožívá v *mezních situacích*.

Mezní situace nás mají přivést k tomu, abychom svět, ve kterém žijeme, jsme se naučili **vidět jinak**. Máme překračovat známou, samozřejmou skutečnost a jít za skutečností nesamozřejmou. Prostřednictvím mezních situací máme být udiveni, že svět není takový, jaký se nám zdál, ale že za ním existuje cosi *skrytého, tajemného, nevyslovitelného*.

Skutečnost, která se nachází za známým světem, se nazývá **transcendentální**.

Dasein, vědomí a duch

Jaspers říká, že *existence člověka* sestává ze tří propojených složek: **Dasein /dazajn/, vědomí a duch**.

Dasein naráží ve světě, v němž aktivně působí, na omezení a hranice.

Vědomím a duchem jakžtakž dokáže uspořádat a vysvětlit situace, které běžně ve světě přicházejí a které vytváříme. Horší to je však s mezními situacemi – s bolestí, vinou, smrtí či utrpením, prostřednictvím nichž k nám přichází cosi odjinud, cosi **transcendentálního**. *Dasein* by tyto transcendentální skutečnosti chtělo také přehledně uspořádat a vysvětlit, ale nejde mu to.

Dasein najednou zjišťuje, že skutečnost není taková, jak se doposud zdála, mezní situace na něj doráží svou znepokojivostí a naše *dasein* je nuceno **nahlížet věci jinak**. V mezních situacích zkrátka spatřujeme, že *na některé věci prostě nemáme*, a tak zjišťujeme svou **nedostatečnost**.

Jsme **udiveni**, že všechno je jaksi jinak, než jsme si doposud mysleli, a z tohoto údivu se rodí **filosofie**, která se snaží nahlédnout do oněch nesamozřejmých věcí, do transcendentálního světa, který se skrývá za běžnou skutečností.

Jak to filosof dělá? Tak, že se snaží rozlousknout **šifry**.

Šifry

Transcendentální svět nelze podle Jaspersa poznat přímo /jako běžný svět/, ale pomocí **šifer**. V každém faktu je obsažen - zašifrován - *skrytý význam*. Každý fakt poukazuje ještě k něčemu jinému, než čím je, vztahuje se k přesahující skutečnosti.

Filosofie má pomoci rozluštit tyto šifry, má napomáhat **číst "zprávy"** ve faktech, odhalovat **skryté významy**, podobně jak to dokáže umění.

Klíčovou šifrou je bytí ve **ztroskotání**. Jestliže ztroskotáme, *transcendence* k nám promlouvá zvláště zřetelně. V pravém ztroskotání zakoušíme *pravé bytí*.

Výrok

Jaspers chápal *člověka* jako **možnost**. Nedělal si o člověku příliš velké iluze.

R. 1932 napsal: „*Kdyby bylo možné technickými prostředky zničit základy lidského života, sotva lze pochybovat, že by k tomu jednoho dne také nedošlo... Historická zkušenost lidstva ukazuje, že i to nejstrašnější, co je možné, někdy a nějak někdo vskutku také vykoná.*“

Jean-Paul Sartre /1905 - 1980/

Asi *nejslavnější* a *nejvlivnější* existencialista. Narodil se v Paříži, studoval na Sorboně. Filosof, spisovatel. Angažoval se ve francouzské i mezinárodní politice po II. světové válce.

Hlavní myšlenky:

Jsme **svobodni**, ale zároveň jsme k této svobodě **odsouzeni**.

Celý život musíme volit, musíme se *rozhodovat*. Nelze nevolit. I kdybych se rozhodl nevolit, už to je volba.

To, že jsme **odsouzeni k volbě** vytváří naši odpovědnost za sebe i za jiné

Lidská svoboda je úplná, způsoby jednání nejsou nikým a ničím předem dány. Člověk má **úplnou svobodu volit** si vlastní hodnoty a způsob života.

V této souvislosti Sartre říká, že člověk může prožít život *dvojím způsobem*:

1. Autenticky – svobodně ... Doufám, že víš, co je *autentický*. Znamená to *původní, hodnověrný, pravý, nefalšovaný*. To jen tak na okraj, kdybys to náhodou nevěděl.
2. Ve špatné víře - t.j. v sebeklamu, že lidský život je nějakým způsobem určen

Pokud člověk žije autenticky, je to dobré pro něho i pro ostatní lidi. Když volí sebe, volím každého. Sartre k tomu říká: „*Při utváření sebe utvářím člověka.*“

Sartrova filosofie je *filosofií jednání*. Mnoho lidí žije jako automaty, jako předem hotoví, daní. Ale člověk má **sám sebe utvářet** svobodnou volbou, **jednáním**. Podle jednání se pozná, jací lidé doopravdy jsou.

Důležité jsou v životě člověka **extrémní** situace. V nich zpravidla dochází k různým neočekávaným pocitům a náladám - nevolnost, nuda, úzkost - a s nimi i povinnost jednat.

Knihy: *Bytí a nicota*
Nevolnost

Albert Camus /1913 - 1960/, čti kamy

Narozen v Alžírsku, od r. 1940 žije ve Francii. Aktivně se účastnil protifašistického odboje. Zahynul při autonehodě.

Hlavními pojmy Camusovy filosofie je **absurdno** a **revolta**.

Jsme **vrženi** do světa, který je **absurdní** - plný náhod, které nemůžeme ovlivnit /už naše narození je divné, náhodné, absurdní, naši rodiče se jakousi podivuhodnou náhodou setkali/. My sami konáme *mechanicky každodenní rituály* a činnosti, které samy o sobě nedávají žádný smysl. Pořád děláme nějaké nesmysly a hlouposti. Příkladem absurdního jednání je *Sisyfos*, který pořád dokola valí svůj šutr.

Co má člověk proti této absurdnosti dělat, když na něj dolehne a nemá-li zvolit sebevraždu?

Východiskem je **revolta**.

Revolta znamená s absurdní situací nesouhlasit, ale neutíkat před ní. Camus prohlašuje: „*Absurdno má smysl jen potud, pokud s ním člověk nesouhlasí.*“ Revoltou tedy jaksi dáváme smysl životu.

Revolta je způsob, jak absurditě vzdorovat. Při revoltě se obnaží čistý plamen života a zanikají jakékoli otázky. Teď už na ničem nezáleží a život člověku *plně patří*.

Jestli chceš příklad revolty, pak vzpomeň na písničkáře Karla Kryla, seznam se s jeho písničkami a životem - přečti si knihu Půlkacíř.

Kniha: *Cizinec*

Martin Buber /1878 - 1965/

Židovský teolog a filosof, narozený ve Vídni. Dožil v Izraeli. Kniha *Já a Ty* z r. 1923.

Buberova filosofie je založena na vztahování a **dialogu**. Náš svět je svět **vztahů**. Jsou tři sféry vztahů: *Život s přírodou, život s lidmi, život s duchovními jsoucnými.*

Každé **Já** může mít vztah k **Ono** a k **Ty**.

Existuje tedy vztah **Já-Ono** a vztah **Já-Ty**.

1. **Já-Ono**: Jde o normální, běžný vztah člověka **k věcem**, které ho obklopují. Tento typ vztahu však člověk rád *přenáší i na druhého člověka*, což je **chybné**. Člověk se na druhého dívá jako na věc a také s ním tak zachází. Považuje ho za kus mezi kusy okolního světa.

2. **Já-Ty**: Do tohoto vztahu člověk vstupuje cele, **nejvnitřněji**, druhého bere jako partnera, **osobu**. Dochází k rozmluvě, **dialogu**. Je to pravý vztah *člověka k člověka* i vztah *člověka k Bohu*.

Tento vztah je **zásadní**, aby se člověk stal člověkem.

Buber: "*Být člověkem znamená být bytostí, která je přede mnou.*"

Bez vztahu k Ty se člověk stává **osamělým** a **vykořeněným**.

I rozmluva s Bohem se odehrává formou *dialogu*, vzájemného oslovování člověka Bohem a Boha člověkem.

Gabriel Marcel /1889 - 1973/ - čti marsel

Francouz. *Křesťansky orientovaný existencialista*. Má blízko ke *Kierkegaardovi*, ale podle vlastních slov dospěl k podobným stanoviskům dříve, než ho znal. Asi existuje obecná potřeba, která nutí mnohé lidi podobně uvažovat.

Člověk je podle něho situován do rozporné pozice mezi **mít** /vlastnit/ a **být**.

Mít je rovinou *problémů*, být je rovinou *tajemství*.

Skrze rovinu **bytí** nabýváme zkušenosti se **smyslem života**.

II. FENOMENOLOGIE

Název pochází z řeckého *phainomenon* = jev.

Fenomenologie je učení o **jevech** = **fenoménech**.

Tvrdí, že filosofie se má zabývat tím, co je dáno, co se nějak *jeví*, jevem, čili fenoménem.

Fenomenologie se stala filosofickým *základem pro existencialismus*.

Zakladatelem fenomenologie je *Edmund Husserl*.

Edmund Husserl /1859 - 1938/, čti ho, jak se píše

Narodil se v Prostějově. Studoval v Lipsku, Berlíně a ve Vídni. Od matematiky a logiky přešel k filosofii.

Ve svých úvahách upozornil, že předměty, které se nacházejí v našem vědomí, existují pouze pro nás, *bez ohledu* na to, jakou jinou existenci mají či nemají.

Odpadá tak problém kde a jak existují, což řešili spekulativně filosofové jako Platón, Descartes nebo Kant, důležité je, že se nám skutečně nějak **jeví**, a právě toto jevení, tyto jevy, jsou *pravým předmětem filosofie*.

Např.: *Jestliže se ti jeví ostatní lidé jako bílý tekoucí latex na vnější nátěry, pracuj s tímto jevem.*

Jestliže se ti vnitřek tvé bytosti jeví jako stříbrné struhadlo a okolní svět jako třicetiprocentní eidam, pak se zabývej tímto jevem.

Nezkoumej, jak to „ve skutečnosti“ je, ale jak se ti to jeví. Jev, to je pro tebe skutečnost.

Tyto jevy pocházejí ze **dvou** zdrojů: 1. **Z vnějších věcí** - stromy, ptáci, auta, domy atd.

2. **Z toho, co se děje v nás** - různé touhy, přání apod.

V obou případech je mi něco **fenomenálně dáno**, nějak zjevováno, vyjevováno, a tyto jevy se mají podrobit analýze a rozboru.

Filosofie se tedy nemá soustředit ani na předměty, ani na psychické stavy, ale na to *jak se nám jeví*. Tyto jevy jsou jakousi **esencí** = *výtažkem*, čirým faktem, který je přístupný přímému, **bezprostřednímu nazírání**.

Fenomenologie má vytvořit systém těchto čirých, **esenciálních faktů**.

Husserl proto nazývá fenomenologii **filosofií esencí**.

III. FILOSOFIE BYTÍ

Otázka po **bytí** je sice stará, jak sama filosofie, ale ve dvacátém století se na ni chtěl nově podívat *Martin Heidegger*. Bývá řazen i mezi nejvýznačnější *existencialisty*, ale toto označení odmítal.

Martin Heidegger /1889 - 1976/

Německý filosof. Nějakou dobu dělal osobního asistenta Edmunda Husserlovi. Nějaký čas se angažoval v NSDAP /nacisté/, po válce nesměl pedagogicky působit. Angažovanost, i když krátká, v NSDAP mělo i neblahý vliv na to, že pojmy jako *pravda, bytí, lidé, vůdce* používal ve spojení s nacistickou ideologií.

Tvrdil, že **bytí** lze odhalit pouze **skrze lidskou existenci**. Jiným způsobem není bytí přístupné.

Pouze analýzou způsobu lidské existence se můžeme k bytí dostat. Lidská existence je otevřená bytí. Lidé se mají zabývat otázkou bytí, protože se jedná o jejich vlastní existenci.

Heidegger obrátil slavnou Descartesovu větu a řekl: "*Jsem, tedy myslím.*"

Heidegger rozlišoval bytí **neautentické** a bytí **autentické**.

a/ **Neautentické bytí** - je součástí neosobního **davu**. Žijí je lidé, kteří zapomínají na význam bytí. Člověk není sám sebou, jeho život je určován davem, jeho vkusem, jeho pohnutky. Dav určuje hranice osobních možností.

Heidegger: "*Každý je někým druhým a nikdo není sám sebou.*"

b/ **Autentické bytí** - znamená být **sám sebou**. Člověk dochází k porozumění bytí. Člověk, který nerozumí bytí, nerozumí dostatečně sám sobě. Každý má budovat svůj vztah k bytí *přemýšlením o své vlastní smrti*.

IV. PRAGMATISMUS

Název pochází z řeckého *pragma* = jednání, čin, praxe.

Vznikl v *druhé polovině 19. století v USA* a je považován za **první americký filosofický počín**.

Pragmatici vycházeli z názoru, že praktická využitelnost klasické filosofie je téměř nulová.

Co je člověku platné, že věří nebo nevěří v univerzální rozum nebo světového ducha či svět idejí? Tyto teorie člověku nepomůžou při zápase s každodenními problémy. Praktická hodnota podobných teorií je velmi nízká. Proto se jali řešit filosofické problémy z hlediska jejich **užitečnosti** pro člověka. To je hlavním cílem pragmatismu.

Pragmatismus navazuje na *empirismus* a *pozitivismus* - Hume, Comte, Mill, Spencer.

William James /1842 - 1910/

Americký psycholog, fyziolog a filosof.

Říkal, že teorie mají být nástrojem řešení **praktických** problémů. Filosofie nemá být nějakou teorií světa, ale má být záležitostí jednání, má zahrnovat nejen rozum, ale i cit, vůli a další osobnostní složky člověka.

Každá teorie se musí ohodnotit z hlediska **užitečnosti v praxi**.

Je-li teorie v praxi *užitečná*, je pravdivá.

Užitečnost v praxi je tedy *kritériem pravdy*.

Užitečnost v praxi se však mění. Co bylo pro praxi užitečné dnes, nemusí být užitečné zítra.

Proto je **pravda relativní**. Neexistují absolutní pravdy.

John Dewey /1859 - 1952/ - čti djúí

Zakladatel tzv. *chicagské školy* pragmatismu. Vytvořil pragmatickou pedagogiku, odmítal pevné učební osnovy a plány. Přeceňoval význam metody "**učení děláním**", podceňoval obsah vzdělání.

Vždycky říkával: "*Není důležité mít znalosti, ale je třeba ovládat metody.*"